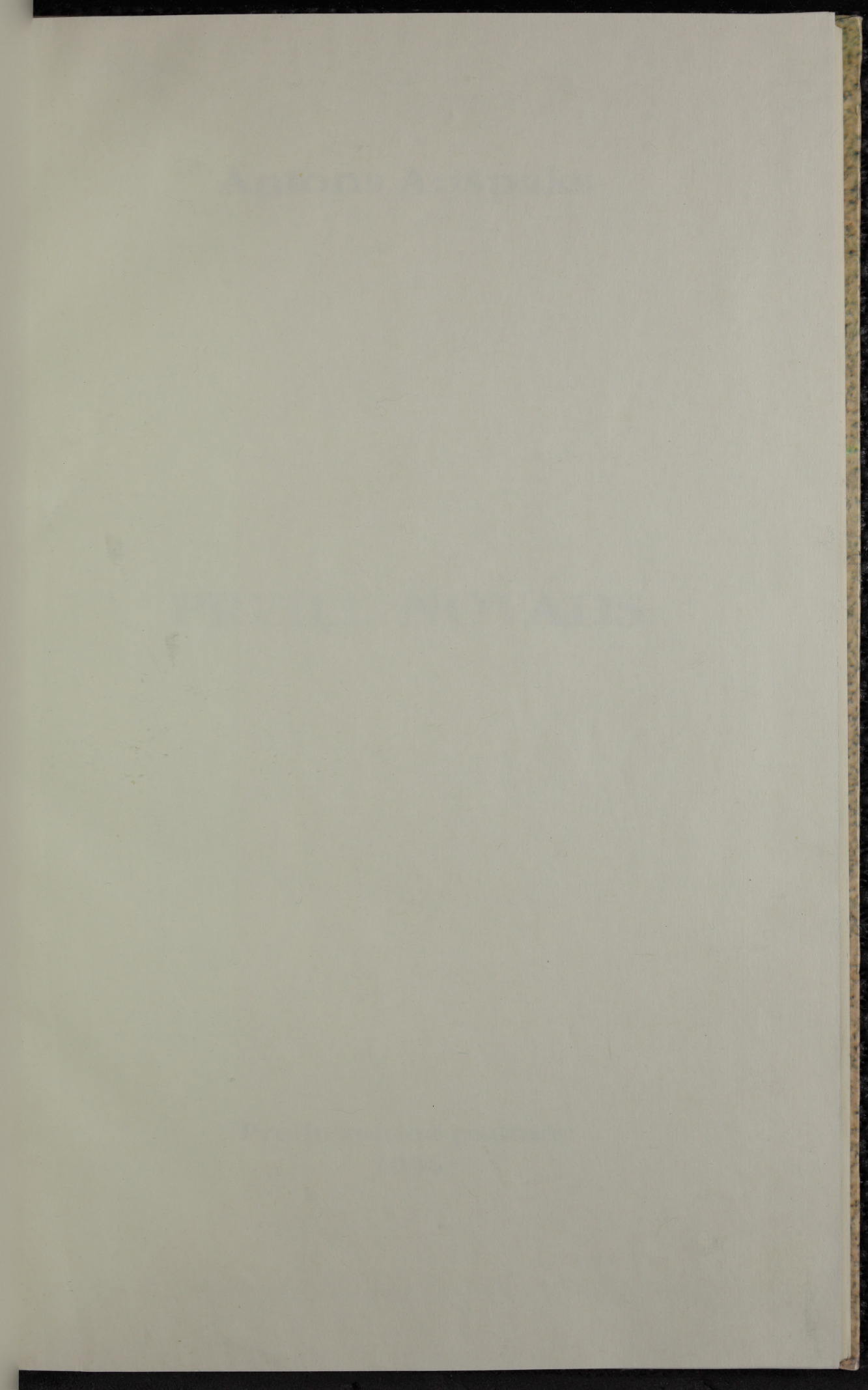


**Antons
Anspaks**

PREIĻU NOVADS







L ⁹⁷⁻⁶
33

L
9

Antons Anspaks

PREIĻU NOVADS

**Preiļu rajona padome
1996**



Jersikas karalis Visvaldis.

L.Liberta glezna

*Pagātnes priekšā noliec galvu,
nākotnes priekšā uzloki piedurknes.*

H.L.Menkens

IEVADAM

Preiļu novads ietilpst Latgales kultūrvēsturiskajā apgabalā un atrodas tā dienvidrietumu daļā. Tas bijis viens no senāk un biežāk apdzīvotajiem, sociāli ekonomiskajā un kultūras ziņā attīstītākajiem novadiem tagadējās Latvijas teritorijā. 12.-13.gs. Preiļu novads aizņēma gari izstieptās latgaļu valsts (karalistes) Jersikas centrālo daļu, kurā atradās arī šis valsts galvaspilsēta Jersika. Jersikieši bija kristīti pareizticībā jau kopš 11.gs. II puses. Viņiem bija savi vietējie garīdznieki un pazīstama rakstu māksla, par ko var spriest pēc tā sauktā Jersikas evaņģēlija, kas glabājas Ļeņina bibliotēkā Maskavā un ko 1270.gada 23.martā pabeidzis rakstīt (vai pārrakstīt) senkrievu valodā pareizticīga latviešu mācītāja dēls Jurgis no Jersikas.

Bet vēlāk svešzemju iekarotāju (vācu, poļu, krievu) jūgā Preiļu novads, tāpat kā visa Latgale, pārdzīvojis daudz smagākus nacionālos, šķiriskos un garīgos spaidus nekā citi Latvijas novadi. Tomēr pateicoties no aizsardzības un izdzīvošanas viedokļa izdevīgajai ģeogrāfiskajai un vēsturiskajai situācijai, Preiļu novada ļaudis cauri gadsimtiem spējuši labi saglabāt savu latvisko seju, valodu, melodijas, tautas lietišķo mākslu un tradīcijas. Preiļu novads ir tipiskākais latviskās Latgales novads.

Preiļu novadā atrodas Latvijas katoļu garīgais centrs un galvenā svētvieta Aglona.

Preiļu novads ir Silajāņu keramikas šūpulis. No šī novada cēlusies lielākā daļa slavenāko Latgales keramiķu.

Preiļu novads ir bagāts arheoloģijas, arhitektūras, mākslas, vēstures, kultūras un dabas pieminekļiem un skaistām dabas ainavām.

Tomēr vislielākā Preiļu novada bagātība ir daudzie čaklie, labie, gudrie cilvēki, kuri cēlušies no šī novada. Nav svarīgi, kur pēc tam tie dzīvojuši un darbojušies, ja tikai sekmējuši sabiedrības progresu. Viņiem šajā grāmatā ierādīta ievērojama vieta, jo cilvēks ir visu garīgo un materiālo vērtību radītājs.

Preiļu novadā dzimuši pasauleslavenie zinātnieki akadēmiķi Aleksandrs un Vladimirs Kovaļevski, akadēmiķis Stepans Kolupaila, viens no pasaules izcilākajiem un ražīgākajiem simfoniskajiem komponists Jānis Ivanovs, viens no izcilākajiem latviešu komponistiem, mūzikas folklorists un zinātnieks Jēkabs Graubiņš, viens no pasaules visu laiku izcilākajiem kara lidotājiem ģenerālis Jāzeps (Jezups) Baško, kura vārds ir ierakstīts L.Blerio Zelta grāmatā (pasaules izcilāko lidotāju Zelta grāmatā; Parīzē), pirmais latvietis Romas katoļu baznīcas kardināls Juliāns Vaivods u.c.

Preiļu novads ir izcilākā latviešu dzejnieka un domātāja Jāņa Raiņa "jaunu dienu zeme". Te, Aizkalnes (bij. Jasmuižas) pagastā, viņš atrada arī savu paliekošo pseidonīmu - Rainis. Aizkalnē, kur viņš jaunībā dzīvoja un darbojās, ierīkots viņa piemiņas muzejs, kas ir daudzu tūristu un ekskursantu ceļa mērķis.

Šis grāmatas mērķis ir koncentrētā veidā sniegt pēc iespējas vispusīgāku izziņu par Preiļu novadu un tā ļaudīm, pastāstīt par to, ar ko tas savdabīgs, bagāts un lepojas. Tas ir grūts uzdevums, jo Preiļu novads ne no viena viedokļa līdz šim nav bijis nopietni pētīts. Pētīšanu apgrūtināja arī tas, ka par šo novadu Latvijā glabājas maz vēsturisku materiālu. Vairums to atrodas arhīvos, muzejos un bibliotēkās aiz Latvijas robežām, tāpēc ir grūtības to izmantošanā. Neskatoties uz to, autoram daudzu gadu garumā ir izdevies savākt un izpētīt samērā bagātīgu materiālu klāstu par atsevišķiem vēstures periodiem, par vairākām apdzīvotām vietām un teritorijām, iedzīvotāju un dažādu tautību kustībām novadā, toponīmiķu, personvārdu izcelsmi un izplatību, leģendas un teiksmas. Bet tā kā novada vēsturē vēl palicis daudz baltu plankumu, tad autors, lai grāmatā saglabātu līdzsvaru starp nodaļām, tēmām un teritorijām, nav iecerējis izklāstīt visu noskaidroto, bet sniegt nedaudz no visa. Novada relatīvi pilnīga izpēte ir nākotnes uzdevums.

Grāmatas izklāsts izplānots pēc administratīvi teritoriālā principa. Tam ir zināmas priekšrocības, jo visus notikumus palīdz saistīt ar konkrētu vietu. Bet ir arī nēērtības, jo pagastu robežas ir izmanītas, izveidoti jauni pagasti, kuru atsevišķām daļām ir sava vēsture un īpatnības.

Pagastu apraksti izkārtoti tādā secībā, ka aiz katra senā, tagad stipri samazinātā pagasta seko no tā atgriezumiem izveidotie pagasti.

Grāmatai dots nosaukums "Preiļu novads", nevis "Preiļu rajons", jo rajona robežas ir mākslīgi veidotas. Pirmais jēdziens ir ietilpīgāks, būtiskāks un nav tik kategorisks. "Rajona" jēdziens tiek lietots tur, kur tas nepieciešams, piemēram, sniedzot statistiskas ziņas.

Uz vēsturiskās izpētes pamatiem autors šajā grāmatā ir iedrošinājies labot ieviesušās vai ieviestās kļūdas vairāku vietvārdu un personvārdu rakstībā.

I. PREIĻU NOVADA VISPĀRĒJAIS RAKSTUROJUMS

Preiļu zemei

Cik tu esi smaga,
Preiļu zeme,-
Māls un akmeņi,
un sīva smilts,
Sirdis lūza te,
ne tikai lemess,
Stipra tava
darba vīru cilts.
Sīksta tavu sievu
izturība..

Cik tu esi laba,
Preiļu zeme,-
Pasaka to sirds
un svilpaunieks..

Cik tu esi karsta,
Preiļu zeme,-
Raiņa dzeja
tevī liesmas smeļ..

Cik tu esi dāsna,
Preiļu zeme:
Linu stiebra galā -
brīnums zils.

Cik tu esi mīļa,
Preiļu zeme,-
Proti puikām
pēdas sasildīt..

Preiļu zeme -
brūnā rudzu maize,
Preiļu zeme -
zilais linu zieds!

Andris Vējāns

1. Vēsturiskais pārskats

*Audziet puri, lieli meži,
Tēvu zemes robežās!
Nepāries mežiem pāri
Bungodami, dziedādami.*

Latviešu t.dz. (Preiļu pag.)

Preiļu novads jeb "Preiļu zeme", kā rakstīts vēstures avotos, bija viena no senās latgaļu valsts Jersikas ievērojamākajām administratīvi teritoriālajām vienībām un Jersikas karaļa Visvalža pecnācēju pēdējais mantojums.

"Preiļu zeme" mums zināmajā vēstures avotā pirmoreiz pieminēta 1348.gadā. Rodas jautājums, kas jāsaprot ar jēdzienu "zeme".

Jēdziens "zeme" jāsaprot plašāk nekā jēdzieni "pilsnovads" vai "pagasts". Ir zināms, ka seno latviešu valstis, piemēram, Jersikas valsts, ir dalījušās zemēs, zemes - pilsnovados, pilsnovadi - pagastos, bet pagasti apvienojuši vairākus ciemus, daudzas viensētas un to teritorijas. Cik liela bijusi Preiļu zeme, cik un kādi pilsnovadi un pagasti tajā ietilpuši, tagad grūti noskaidrot. Domājams, ka Preiļu zemē ietilpuši vairāki pilsnovadi un daudzi pagasti, varbūt viss tagadējais Preiļu rajons vai pat vēl lielāka teritorija.

Tā kā Preiļu zemes senās robežas nav zināmas, tad ar jēdzienu "Preiļu zeme" šajā grāmatā nosacīti tiks domāts tagadējais Preiļu rajons. Ievērojot to, ka Preiļu zeme bija Jersikas valsts centrālais novads un tajā atradās šis valsts galvaspilsēta Jersika, tad Preiļu zemes (novada) vēsture izprotama un aplūkojama ciešā kopsakarībā ar visas Jersikas valsts likteņiem. Tādā sakarībā tas tiks darīts arī šajā grāmatā.

Ziņas par Preiļu zemes un Preiļu kā apdzīvotās vietas un šīs zemes centra pagātņi varam smelties gan rakstītajos vēstures avotos, gan arheoloģijā, gan tautas vēsturiskajā atmiņā. Diemžēl rakstīto avotu par Preiļu zemi ir saglabāties maz un tie paši vēl nav pilnīgi apzināti. Arī arheoloģiski Preiļu zeme vēl maz pētīta, izņemot Jersiku, Rušonas, Aglonas un Aizkalnes apvidus. Tāpat arī tautas vēsturiskā atmiņa maz vēl apkopota un nepietiekoši novērtēta tās nozīme Preiļu zemes vēstures noskaidrošanā.

Sāksim vispirms ar tautas vēsturisko atmiņu. Preiļu pagastā pierakstītā un šīs nodaļas sākumā citētā tautasdziesma labi raksturo vēstures avotos pieminētās Preiļu zemes un Preiļu kā apdzīvotās vietas ģeogrāfisko stāvokli. Šī tautasdziesma mums atgādina par tālo pagātņi, kad Preiļu zemi centušies iekarot vai izsirot svešzemnieki. Bet Preiļu zemes ļaudis jutušies droši, jo tās robežas palīdzējuši sargāt lieli purvi un meži. Ja paskatāmies kartē vai vai pavērojam Preiļu zemes ģeogrāfisko stāvokli dabā, tad redzam, ka tautasdziesmā teiktais atbilst patiesībai. To apliecina arī rakstītie avoti. Tā 1230. gadā uz Magdeburgas franciskāņu klosteri par lektoru no Parīzes universitātes aicinātais angļu mūks Pēteris Glanvills, saukts Anglis, savā enciklopēdijā "De proprietibus rerum" ("Par lietu īpatnībām"), kas sarakstīta laikā starp 1230. un 1240. gadu, sniedz Livonijas ģeogrāfisko aprakstu antiko autoru garā. Tur teikts: Latgale ir auglīga zeme, bagāta ar purviem, mežiem un ūdeņiem, kāpēc to var iekarot vienīgi ziemā, upēm aizsalstot; latgaļi ir droši, kareivīgi ļaudis, bet neapvaldīti.

Līdzīgu, bet daudz konkrētāku Latgales ģeogrāfisko ainavu 17.gs. savās atmiņās sniedz baznīckungs Jordans, kurš dzimis Latgalē (nav zināms, kur tieši), bet bērnību un jaunību pavadījis Aulejas muižā (tagadējā Krāslavas rajonā). Pēc Jordana atmiņām, toreiz lieli meži un purvi stiepušies no Aulejas līdz Daugavai, tad gar Daugavas labo krastu līdz Aiviekstei, kā arī no Liksnas (pie Daugavas) līdz Višķu ezeram un no tā tālāk līdz Rāznas ezeram un Rēzeknei. Tiktāl Jordans. Bet, kā mēs zinām, uz ziemeļiem no Rēzeknes sākas staignie Lubāna klāni un meži, kuri rietumu virzienā stiepjās līdz Krustpilij. Domājams, ka šī mežainība un purvainība senāk bijusi vēl lielāka.

Tādējādi redzams, ka Preiļu zeme ietilpst iepriekš minēto lielo mežu, staigno, grūti pārejamo purvu un ezeru ieskaudās teritorijas vidū. Šo apstākļu dēļ Preiļu zeme un tās iedzīvotāji visos karos un sirojumos jutās vairāk pasargāti un cieta mazākus cilvēku un materiālo vērtību zaudējumus nekā citi Latgales novadi un to iedzīvotāji, kā to liecina arī citētā tautasdziesma. Ar to arī izskaidrojams tas, ka auglīgā un ar dabas šķēršļiem izolētā Preiļu zeme jau sen bijis viens no biežāk apdzīvotajiem novadiem Latgalē un visā Latvijā, īpaši Preiļu apvidus. No šejienes nav konstatēta arī lielāka iedzīvotāju izceļošana (par pēdējiem gadu desmitiem nerunājot), bet pārvietošanās ir notikusi galvenokārt novada ietvaros. Iedzīvotāju pieplūdums Preiļu novadā nācis no dienvidiem un dienvidaustrumiem. Bet tie bijuši balti, par ko liecina Preiļu novada latviešu antropoloģiskais tips. Sakarā ar iedzīvotāju stabilo sastāvu Preiļu novadā labāk nekā daudzos citos Latvijas novados saglabājušās latviešu tautas senās etnogrāfiskās īpatnības, tradīcijas, folklorā, labāk nekā citur Latgalē - senās baltu valodu skaņas un formas un cilvēku raksturos un uzskatos vērojams pat zināms konservatīvisms.

12.gs. beigās - 13.gs. sākumā Preiļu zeme ietilpa, kā jau minēts, Jersikas valstī, kuras valdnieks Visvaldis vēstures avotos dēvēts par karali un savas zemes pārvaldīšanas tiesības bija saņēmis mantojumā. Jersikas karaliste pletās no Gaujas krastiem pie Cēsīm (valsts ziemeļrietumos) līdz Polockas krievu kņazīstei (dienvidaustrumos) un no Tālavas un Atzeles latgaļu valstīm (ziemeļos) līdz Lietuvai (dienvidos). Par Jersikas valsts robežu dienvidaustrumos ir arī citādas domas. Daugavas kreisajā krastā esošo Jersikas valsts zemi (novadu) Sēliju apdzīvoja latgaļiem kultūrā un valodā ļoti tuvie sēļi. Pēc Dignājas pilskalnā un kapulaukā un citos kapulaukos Sēlijā veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem arheoloģe E.Šnore secinājusi, ka to inventārs ir tipiski latgalisks, tāds pats kā Jersikā un citur latgaļu zemēs.

Jersikas valsts politiskais, militārais, ekonomiskais un kultūras centrs Jersikas pils un pilsēta atradās Daugavas labajā krastā Jersikas pilskalnā un pie tā (9,5 km uz dienvidiem no tagadējiem Livāniem). Jersikas pils bija izcils un drošs Daugavas ceļa sargs, kura nozīmi vēl palielināja Daugavas otrā pusē esošā Dignājas pils. No Jersikas pils varēja Daugavas ceļu ļoti tālu novērot un pie tās Daugavā esošajos sēkļos uzbraukušos kuģus ērti nomuitot. Pie Jersikas pils bija Visvalža sabiedroto - lietuviešu parastā pārceļšanās vieta pār Daugavu (brasls), viņiem dodoties karagājienos uz Livoniju un Krieviju un no tiem atgriežoties. Visvaldis Jersikā deva lietuviešiem patvērumu un apgādāja tos ar pārtiku.

Profesors Francis Balodis 1939.gadā Jersikas pilskalnā, senpilsētas vietā un kapulaukā veica arheoloģiskos izrakumus. Noskaidrots, ka Jersikas pilskalnu cilvēki sākuši apdzīvot kopš 1.gadu tūkstoša p.m.ē., bet pilskalns sāks nocietināt, te sāka būvēt pils ap 900.gadu. Blakus Jersikas pilij sāka veidoties arī senpilsēta, kura sevišķi uzplauka laikā no 10. līdz 13.gs.. Arheoloģiskie atradumi un rakstiskie avoti liecina, ka Jersikas pilsēta tiem laikiem bijusi liela un bagāta, ar daudzām dzīvojamām mājām, saimniecības ēkām, vairākām baznīcām.

Jersikieši uzturējuši ciešus ekonomiskos un kultūras sakarus ar tuvām un tālām zemēm, sevišķi ar Lietuvu un krievu kņazistēm.

Raksturojot jersikiešus un viņu nodarbošanos, F.Balodis raksta: "Latvietes kapi tēlo bagātas un greznas, vīriešus - vienkāršus un kareiviskus. Jersikietes nodarbojušās ar lauksaimniecību, jersikieši, nenoliekot ieročus, ar tirdzniecību".

Balstoties uz arheoloģiskajiem izrakumiem, F.Balodis apgāž hipotēzi, ka Jersikā dzīvojuši krievi un arī karalis Visvaldis bijis krievs. Viņš raksta: "Jersikas iemītnieki nepārprotami ir bijuši latvieši, to pierāda pilskalnā atrastās senlietas, kas 99% ir latgaliskas, - kas bija konstatējams arī kapulaukā, lai gan tajā bija novērojami nedaudz gadījumos lietuviskie apbedīšanas rīti. (...) un vēlreiz atkārtosu - krievu kapi Jersikas kapulaukā nav konstatēti; tos nav konstatējusi arī E.Šnores kundze viņas izpētītajā kapulaukā Daugavas otrā krastā. (...) Tā, protams, atkrīt arī vācu zinātnieku izdomātā hipotēze, ka Visvaldis bijis krievs: taču, vai karalis - krievs tiešām būtu dzīvojis viens latviešu pilskalnā līdzās latviešu pilsētai, pie tam viens pats bez krievu karavīriem?"

Visvaldis bija liels savas valsts un tautas patriots, labs diplomāts un tālredzīgs politiķis. Vācu feodāļos, kuri 12.gs. beigās sāka nostiprināties Daugavas lejtecē, un viņu tālākajā rīcībā Visvaldis nojauta draudus ne vien savai valstij un tās galvaspilsētai, bet visai latviešu zemei, visai Baltijai. Tāpēc viņš uzturēja labas, draudzīgas attiecības ar lietuviešiem, Polockas un Novgorodas krieviem un kopā ar viņiem centās iznīcināt vai vismaz vājināt vācu agresijas punktus Daugavas lejtecē, jo tie varēja apdraudēt ne tikai Daugavas tirdzniecības ceļu, bet arī visu tuvējo zemju politisko un saimniecisko brīvību. Ar to arī izskaidrojams vācu agresoru lielais naids pret Visvaldi, kāds redzams, lasot Latviešu Indriķa Livonijas hroniku. Tāpēc Rīgas bīskaps Alberts, pārvedis no Vācijas jaunus krustnešu pulkus un savācis daudz padoto tautu iedzīvotāju, 1209.gada rudenī devās karagājienā pret Jersiku. Pēkšņi straujā triecienā bīskapa karaspēks ieņēma Jersikas pilsētu. Daļa jersikiešu tika nogalināti. Daudzi tika sagūstīti, tajā skaitā arī Visvalža sieva, daudziem kopā ar Visvaldi izdevās izglābties, ar laivām pārbraucot uz Daugavas kreiso krastu.

Pēc Jersikas ieņemšanas iebrucēji visu dienu nodarbojās ar tās izlaupišanu. Latviešu Indriķis Livonijas hronikā raksta: "Todien viss karaspēks palika pilsētā un savāca daudz kara laupījuma, sagrābdams visos pilsētas nostūros drēbes, sudrabu, purpuru un daudz lopu, bet baznīcās - zvanus, svētbildes un citus piederumus, naudu un daudz mantu, un visu paņēma līdzī, pateikdamies Dievam, ka viņiem tik ātri bija piešķīris uzvaru pār ienaidniekiem un atvēris pilsētu bez pašu zaudējumiem."

Otrā dienā, kad visa Jersikas pilsēta bija izlaupta, iebrucēji to aizdedzināja. Visvaldis no Daugavas otra krasta, ieraudzījis savu pilsētu degam, raksta Latviešu Indriķis, smagi nopūties, sācis vaimanāt un kliegt, un teicis: "Ai, Jersika, mīlotā pilsēta! Ai, manu tēvu mantojums! Ai, negaidītā manas tautas bojāeja! Vai man, ka piedzimu, lai skatītu savu pilsētu liesmās, lai skatītu savas tautas izdeldēšanu!"

Pēc tam Rīgas bīskaps un viss viņa karaspēks, sadalījuši savā starpā kara laupījumu un ņemot līdzī karalieni un citus gūstekņus, devās atceļā uz Rīgu. Visvaldim tika paziņots, lai viņš nāk uz Rīgu, ja kaut vai vēl tagad vēloties iegūt mieru un saņemt atpakaļ gūstekņus.

Kad Visvaldis pēc 1209.gada 4.oktobra ieradās Rīgā, Rīgas bīskaps Alberts viņam vienkārši nodiktēja miera noteikumus, kuri ietērti lēņa grāmatas veidā. Visvaldim visu savu valsti vajadzēja dāvināt Māras baznīcai un pašam kļūt par Rīgas bīskapa Alberta vasali, daļu savu valdījumu pilnīgi nodot bīskapa rīcībā, bet daļu saņemt atpakaļ kā lēni ar trim karogiem, zvērot bīskapam vasaļa uzticību. Lēņa grāmatā nekas nav teikts par Visvalža kā Rīgas bīskapa vasaļa pienākumiem pret savu lēņa kungu. Laikam gan Visvaldim nebija jāpilda nekādas lēņa gaitas, bet no viņa prasīja vienīgi uzticību. Acimredzot Visvaldis un viņa pavalstnieki bīskapam bija tik bīstami, ka bija jāsamierinās tikai ar vasaļa uzticības solījumu un miera turēšanu.

Saskaņā ar šo lēņa grāmatu Rīgas bīskapa rīcībā nonāca jau iekarotie katoļticībā nokristītie Autīnes, Cesvaines un citi novadi, kuri nav nosaukti vārdā.

1211.gada rudenī Rīgas bīskaps un Zobenbrāļu ordenis iekarotos novadus sadalīja savā starpā. Dalīšanas objekts nosaukts par Latviju (latīniski - Lettia). Patiesībā, kā saprotams, sadalīja tikai tos Jersikas valsts novadus, kas jau bija pieņēmuši katoļu ticību un no kuriem Visvaldis 1209.gadā bija atteicies Rīgas baznīcai par labu. Šajā dalīšanas aktā uzskaitīti visi novadi, kā Autīne, Cesvaine, Alene (Oliņkalns), Negeste, Asote, Gerdene, Lepene un "Bebernīnes robežās esošie ciemi". Tātad Visvaldim tika atņemti visi novadi tagadējās Vidzemes teritorijā un tagadējās Latgales teritorijā esošais Asotes novads. Gerdenes, Lepenes un Bebernīnes (Bebrenes?) atrašanās vietas nav droši zināmas. Vairums vēsturnieku domā, ka arī Gerdenes un Lepenes novadi atradušies tagadējā Latgalē, bet Bebernīne - Sēlijā.

Kā redzams, Visvaldim lēni palika pārejā viņa valsts daļa uz austrumiem no Asotes ar valsts galvaspilsētu Jersiku. Šīs daļas novadi ne Visvalža padošanās, ne viņam atņemtās teritorijas dalīšanas aktos nav nosaukti, kā jau minēts, bet, domājams, ka tie bija trīs, jo Rīgas bīskaps Alberts, piešķīrot Visvaldim lēni (1209), pasniedza viņam trīs karogus, kas varētu simbolizēt trīs

lēņos nodotās zemes (novadus). Viena no šīm zemēm, kā var noprast no 1348. gadā sastādītā dokumenta, bijusi "Preiļu zeme" (latīniski - "Terra Preylen"), kura, kā secināms no šī dokumenta, pastāvējusi jau 13.gs. Arī vēsturnieks J.Juškevičs raksta, ka viena no Jersikas valsts zemēm bijusi Preiļu zeme. Kā redzēsīm tālāk, tā arī būs.

Latviešu Indriķis Livonijas hronikā raksta, ka Visvaldis ar sievu un citiem gūstekņiem no Rīgas atgriezies Jersikā (1209), sasaucis savus ļaudis, kuri bija aizbēguši, sācis no jauna celt savu Jersikas pili un nav pildījis bīskapam doto zvērestu, bet kūdījis pret vāciešiem lietuviešus, citus pagānus un krievus un sniedzis viņiem visādā veidā palīdzību. 1213.gadā Visvalža sievastēvs lietuviešu dižciltīgais (kunigaitis) Daugerūts devies ar daudzām dāvanām pie Novgorodas lielkņaza (domājams, Visvalža uzdevumā) un noslēdzis ar krieviem miera līgumu, citiem vārdiem, savienību ar krieviem cīņai pret vāciešiem. Atceļā viņu sagūstījuši Zobenbrāļu ordeņa brāļi, aizveduši uz Cēsīm un turējuši ieslodzījumā, kur viņš pats nodūrās ar zobenu. Laikam bruņinieki no Daugerūta bija "izspieduši" noslēgtā līguma saturu, jo gan bīskaps, gan Kokneses bruņinieki Visvaldi jau kuro reizi apsūdzēja par to, ka viņš, kopš saņēmis savu valsti no bīskapa, nav ieradies pie tā uz lēņa tiesu ne pats, ne sūtījis kādu pārstāvi.

Tad 1214.gada pavasarī Kokneses vācu vasaļu karaspēks ar bīskapa Alberta atļauju devās karagājienā pret Jersiku. Naktī iebruka Jersikas pili, to izlaupija, saņēma daudz gūstekņu un ar laupījumu un gūstekņiem atgriezās Koknesē. 1214.gada II pusē šis pats karaspēks atkal ieņēma Jersiku un to izlaupija. Bet Visvaldi ne reizi neizdevās sagūstīt.

1224.gada II pusē Rīgas bīskaps Alberts, paklausot Visvalža lūgumam (!), kā teikts dokumentā, izlēņoja savam radniekam Ikšķiles bruņiniekam Konrādam Meiendorfam Visvalža rīcībā atstātās Jersikas valsts daļas pusi, tajā skaitā arī pusi Jersikas pilsētas, ar noteikumu - ja viens no viņiem mirst bez mantiniekiem, tad dzīvi palikušais saņem arī otra lēni. Kādas Visvalža politiskās vai militārās neveiksmes slēpjas aiz šī darījuma, nav zināms. Tāpat nav zināms, kura teritorija palika Visvaldim, kura Konrādam Meiendorfam un kurā no šīm daļām atradās Preiļi un Preiļu zeme. Tāpēc to nepieciešams noskaidrot.

Vēsturnieks profesors M.Taube savā divu sējumu darbā "Die von Uxkull" (Berlinē, 1930 - 1936) sniedz plašu, uz vēstures avotiem balstītu pētījumu par Rīgas bīskapu (vēlāk - arhibīskapu) vasaļu Ikšķiļu dzimtas ģeoloģiju (radurakstiem, ciltskoku) un šīs dzimtas lēņiem un privātpašumiem. Tur viņš raksta, ka 1224.gadā Ikšķiles pils lēņa turētājs jau pieminētais Konrāds Meiendorfs apprecējis Visvalža meitu (vārds nav minēts). Ja šis precības notika pēc Visvalža 1224.gada "dāvinājuma" Konrādam Meiendorfam, tad saprotams, ka šī "dāvana" bijusi uzspiesta, bet, ja dāvināšana notikusi reizē ar meitas izdošanu pie vīra vai drīz pēc tam, tad šī dāvana var būt uzskatāma par meitas pūra tiesu.

Konrāda Meiendorfa un Visvalža meitas laulībā, kā raksta M.Taube, bijis dēls, arī Konrāds (miris pirms 1257.gada).

1230.gada reģestrā (dokumenta satura īsā atstāstījumā) nākošais Rīgas bīskaps Nikolajs apliecina, ka Visvaldis dāvinājis Daugavgrīvas klosterim Vilku salu ("Wolfefolm") Daugavā (laikam tagadējo Ploņu jeb Jersikas salu) un zemi starp divām upītēm, proti, Liksnu un "Recizam" (Riešu ?) un "Caffer" (Kāšu ? Stropu ?) ezeru. Tā kā Visvalža pavalstnieki bija pareizticīgi, tad to par labprātīgu dāvanu nevar uzskatīt, jo šī "dāvana" deva iespēju Daugavgrīvas cisterciešu mūkiem uzsākt katoļu misiju pareizticīgo iedzīvotāju vidū.

Pirms 1238.gada, raksta M.Taube, miris Konrāds Meiendorfs (vecākais). Viņa atraitni (tāpat Visvalža meitu) apprecējis (arī pirms 1238.gada) Rīgas bīskapa Nikolaja vasalis Ikšķiles un Kalves lēņa turētājs (pēc Konrāda Meiendorfa vecākā nāves) bruņinieks Johans Bardeviss (miris 1257.gadā), kurš reizē ar precībām mantoja Konrāda Meiendorfa (vecākā) lēņus un turpmāk sācis saukties par Ikšķīli.

Uz 1239.gada 19. aprīli ir miris arī Visvaldis. Par to liecina šajā gadā un datumā Turaidā sastādītais akts, kurā runāts par Visvalža lēņa mantiniekiem (tie nav nosaukti vārdā). Tā kā

Visvaldim dēlu nebija, tad saprotams, ka viņa lēņu mantinieki bija viņa meita ar savu otro vīru Johanu (I) Ikšķili un viņas dēli: Konrāds Meiendorfs (jaunākais) no pirmā vīra un divi dēli no otrā vīra Johana (I) Ikšķiļa - Johans (II) un otrs dēls, kura vārds nav zināms. Tātad, kā saprotams, Visvalža mantinieku (pa meitas līniju) Ikšķiļu lēni ietilpst arī Preiļu zeme, jo tā atrodas tajā Jersikas valsts daļā (uz austrumiem no Asotes), kas kopš 1209.gada kā lēnis palika Visvaldim. Jau minētajā aktā tiek izšķirts Visvalža atstātā lēņa liktenis. Lakoniski, bet tuvu tekstam izsakoties, tajā aktā teikts sekojošais: tā kā kristietības ienaidniekus Livonijā vislabāk var savaldīt, ceļot mūra pilis, pie kam šiem nolūkiem sevišķi noder Jersikas pils, ko tās likumīgie īpašnieki (uz 1209.g.) dāvināja Rīgas baznīcai līdz ar visiem piederumiem, bet tā savukārt piešķir tos lēņos, tad - saprotams, ka šo nodomu nevar īstenot bez Vācu ordeņa palīdzības - Rīgas bīskaps Nikolajs ar domkapitula un vasaļu (Visvalža mantinieku. - A.A.) piekrišanu dāvina minētajam ordenim Jersikas pils pusi līdz ar visiem lauku piederumiem, tiesībām un desmito tiesu, bet ar nosacījumu, ka ordenis uzņemas segt pils uzturēšanas un mantinieku lēņa tiesību izpirkšanas divas trešdaļas; ja kāds no matiniekiem nomirtu pirms šāda nolīguma, tad viņa mantojuma viena puse pienākas ordenim, bet otra puse - bīskapam; ja kāds no mantiniekiem vēlētos saņemt savu tiesu pašā pilī, vai tās lauku piederumos, tad bīskaps solās novietot viņu savā daļā, neapgrūtinot ordeni.

Liekas, ka iepriekš minētais bīskapa nolīgums ar ordeni nav nemaz pildīts, jo Jersikas koka pils vietā, kā zināms pēc 1939.gadā izdarītajiem arheoloģiskajiem izrakumiem, mūra pils nekad nav bijusi uzcelta, pat ne sākta celt. Tāpat liekas, ka ordenis un bīskaps nav izpircis Visvalža mantiniekiem atstāto lēņa daļu, pat vēl vairāk - ordenim dāvāto daļu drīz vien atkal atdevis atpakaļ Visvalža lēņa mantiniekiem, t.i., Visvalža meitai ar savu otro vīru Johanu (I) Ikšķili un viņas dēliem: Konrādam - no pirmā vīra Konrāda Meiendorfa un diviem dēliem no otrā vīra Johana (I) Ikšķiļa, no kuriem viens bija Johans (II). Tā M.Taube raksta, ka Johanam (I)Ikšķilim kā lēnis no 1224. līdz 1239.gadam piederot puse no Jersikas pils un tai pakļautajām teritorijām (otra puse, kā zināms, līdz 1239.gadam piederēja pašam Visvaldim), bet no 1240. līdz 1257.gadam (līdz viņa nāvei) - visa Jersikas pils ar tai pakļautajām teritorijām (uz austrumiem no Asotes), tātad arī Preiļu zeme. Jāpiebilst, ka Johanam (I) Ikšķilim kā lēnis no 1239. līdz 1257.gadam piederēja arī Ikšķiles un Kalves pilis. Tālāk M.Taube raksta, ka Johana (I) Ikšķiļa dēlam Johanam (II) kā lēnis no 1257. līdz 1288.gadam piederot Ikšķiles un Jersikas pilis, iepriekšējā dēlam Johanam (III) no 1289. līdz 1306. gadam - Ikšķiles, Jersikas un Dubnas jeb Dubnavas (tā sākotnēji saukti Livāni) pilis, iepriekšējā dēlam Johanam (IV) no 1312. līdz 1348.gadam - Ikšķiles, Jersikas un Dubnas pilis, iepriekšējā dēlam Nikolajam Ikšķilim no 1348. līdz 1357.gadam - Ikšķiles un Jersikas pilis, iepriekšējā dēlam Hermanim no 1376. līdz 1405.gadam - Ikšķiles, Dubnas un Ances (tagad Antsla Igaunijā) pilis. M.Taube Ikšķiļu dzimtas ģenealoģijā neuzsaka visus Ikšķiļiem piederošos lēņus, bet tikai dažus, uzskaitījumu nobeidzot ar "utt.", lai zinātu, par kuru Ikšķili ir runa, jo vairākiem no tiem ir viens un tas pats vārds.

Jau minētajiem Ikšķiļu dzimtas pārstāvjiem tagadējās Latgales teritorijā no 13.gs. beigām līdz 1376. vai līdz 1405. gadam (gadus precizēsīm vēlāk) nepiederēja tikai Jersikas un Dubnas pilis vien, bet visa Preiļu zeme, kā redzēsīm no tālāk teiktā.

Kā jau sākumā minēts, Preiļu zeme vēstures avotā pirmo reizi pieminēta 1348.gadā. H.Bruininga un N.Buša savāktajā un 1908.gadā Rīgā izdotajā senrakstu (dokumentu) krājumā "Livlandische Gutetürkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500)" ir publicēts 1348.gada 10. maijā sastādītais dokuments, kurā teikts, ka Rīgas arhibīskapa vasalis Nikolajs Ikšķilis pirkšanas celā savā īpašumā ar šo datumu iegūst (rakstu nosauktajā kārtībā) "Ikšķiles un Dubnas pilis", "Lepenes zemi", "Jersiku", "Preiļu zemi" un "Zemgales zemi pie Mežotnes pils". Šie īpašumi pirms tam piederējuši viņa tēvam Johanam (IV) Ikšķilim, bet pirms tēva - vectēvam, arī Johanam (III). Tātad, kā var spriest no iepriekš teiktā, Nikolaja Ikšķiļa vectēvam Johanam (III) Ikšķilim Preiļu zeme kā lēnis piederējusi kopš 13.gs. beigām. No tā varam secināt, ka 13.gs. beigās pastāvējis tāds administratīvi teritoriāls veidojums kā Preiļu zeme un, bez šaubām, arī tā pārvaldes centrs - Preiļi, jo zemes parasti sauca pārvaldes centru vārdā, pie tam šāds pārvaldes centrs - Preiļi pastāv vēl šodien.

Bet no kura gada (13.gs.beigās) Nikolaja Ikšķiļa vectēvam Johanam (III) Ikšķilim kā lēnis pieder Preiļu zeme (tātad arī pastāv)? Atbildi uz šo jautājumu varam izlobīt no M.Taubes iepriekš teiktā. Ja jau Johanam (III) Ikšķilim no 1289.gada kā lēnis pieder Ikšķīles, Jersikas un Dubnas pils, tad starp nenosauktajiem lēņiem ("utt.") ir arī Preiļu zeme, kas saskan ar 1348.gada 10.maija dokumentā teikto par Johana (III) Ikšķiļa lēņiem, starp kuriem ir arī Preiļu zeme. Protams, uz 1289.gadu pastāv arī Preiļu zemes administratīvais centrs - Preiļi.

Bet ir vēl kāds cits vēstures avots, kas apliecina, ka Preiļi kā apdzīvota vieta pastāv jau ap 1250.gadu (par to būs runa, iztirzājot Preiļu pilsētas vēsturi) un tātad ap 1250.gadu pastāv arī Preiļu zeme kā administratīvi teritoriāla vienība.

Un tā visa Visvaldim 1209.gadā atstātā viņa valsts daļa uz austrumiem no Asotes, tātad ieskaitot arī Preiļu zemi, līdz 1376.gadam pieder viņa mantiniekiem - Rīgas arhibīskapa vasaļiem Ikšķiļiem, bet pēc tam viņiem līdz 1405.gadam paliek tikai Dubna ar apkārtni. Visa pārējā teritorija nonāk Livonijas ordeņa īpašumā, un tas to izlēno saviem vasaļiem Borhiem (lielāko daļu) un citiem.

Vācu feodālo kungu virsvara pār Visvalža un viņa mantinieku lēņu zemēm sākumā bija galvenokārt formāla, sevišķi Jersikas valsts vidienes un austrumu apgabalos. Piemēram, arheoloģiskajos izrakumos Madelānu pilskalnā, senā ciema vietā un tuvumā esošajos kapulaukos (Aglonas pagastā) konstatēts, ka Aglonas apkārtnē vāciešu klātbūtne un to kultūras ietekme 13.gs. vēl nav manāma. Tas pats sakāms arī par Preiļu, Vārkavas un Aizkalnes pagastiem.

Livonijas laikā (13.gs. - 1561) tagadējā Preiļu novada viena daļa ietilpa Rīgas bīskapijā (vēlākajā arhibīskapijā), otra - Livonijas ordeņa īpašumos. Robežas starp Rīgas bīskapa (arhibīskapa) un Livonijas ordeņa īpašumiem bieži mainījās sakarā ar to savstarpējiem kariem zemju dēļ. Līdz 14.gs. beigām Preiļu novada lielākā daļa, ieskaitot arī Preiļus, ietilpa Rīgas bīskapijas (arhibīskapijas) Kokneses distrikta (apriņķa) Krustpils draudzē. Vēlāk tajā palika tikai Dubnas apvidus (pamatā vēlākā Livānu pagasta teritorija). Visa pārējā teritorija ietilpa Livonijas ordeņa Daugavpils komturejā: tās lielākā (ziemeļu) daļa, ieskaitot Preiļus, - Rēzeknes fogtijā.

Livonijas karā (1558 - 1583) par tā saucamo Livonijas mantojumu cīnījās Krievija, Polija, Lietuva un Zviedrija. Uzvarēja Polija un Lietuva. Bijušās Livonijas teritorijā uz ziemeļiem no Daugavas jau 1561.gadā izveidoja Pārdaugavas hercogisti jeb Inflantiju, kas tika iekļauta Lietuvas lielhercogistē. Pēc Polijas un Lietuvas apvienošanās kopējā Polijas - Lietuvas valsti (1569) Pārdaugavas hercogiste kļuva par apvienotās valsts kopīpašumu un tika pārdēvēta par Pārdaugavas Livonijas provinci. Sākumā šī province tika sadalīta 4 apriņķos - Rīgas, Cēsu, Turaidas un Daugavpils apriņķos. Preiļu novads ietilpa Daugavpils apriņķī. Pēc Livonijas kara Pārdaugavas Livonijas province tika sadalīta 3 prezidiātos - Cēsu, Tērbatas un Pērnavas, bet prezidiāti - stāstījās. Preiļu novads ietilpa Cēsu prezidiāta Daugavpils un Rēzeknes stāstījās jeb apriņķos. 1598.gadā prezidiātus pēc Polijas parauga pārdēvēja par vojevodistēm.

Pārdaugavas Livonijas provincē galvenā noteikšana bija poļiem. Dzimtbūšanas jūgs pastiprinājās. Poļi protestantismā pārgājušo provinci sāka rekatolizēt un kolonizēt ar poļiem, baltkrieviem un Rietumeiropas valstu katoļticīgajiem zemniekiem, amatniekiem u.c. Kolonizācijas plāni, par laimi, realizējās tikai mazā mērā. Par to vēl būs runa tālāk.

1600.gadā gadā izcēlās Polijas un Zviedrijas karš. Zviedri ieņēma Pārdaugavas Livoniju līdz Aiviekstei un Pededzei. Poļi vairākas reizes mēģināja atgūt zaudēto teritoriju, bet nespēja. 1629.gadā abas karojošās valstis uz 6 gadiem noslēdza pamieru, ko vairākas reizes atjaunoja. 1655.gadā zviedri no jauna pieteica Polijai karu un ieņēma visu Pārdaugavas Livoniju jeb Vidzemi, kā to tauta parasti sauca. Beidzot Polija un Zviedrija 1660.gadā Olivā parakstīja miera līgumu, kurā teikts, ka Polija nodod Zviedrijai Pārdaugavas Livonijas daļu līdz Aiviekstei un Pededzei (zviedru Vidzemi), bet sev patur pārējo daļu - poļu Vidzemi jeb tagadējo Latgali. Tikai kopš 1660.gada īsti sākās Latgales polonizācija un atsvešināšana no Vidzemes. Poļu laikos, kuri turpinājās līdz 1772.gadam, Latgalē, tajā skaitā arī Preiļu novadā, ieplūda vai arī tika nometināts daudz poļu, baltkrievu un krievu vecticībnieku.

Poļu Vidzemei jeb Latgalei (kā tā sāka saukties kopš 20.gs. sākuma), atrodoties krievu jūgā (1772 - 1918), Preiļu novads sākotnēji ietilpa Pleskavas guberņas Daugavas provincē, no 1777.gada - šīs pašas guberņas Daugavpils un Rēzeknes apriņķos, kas 1778.gadā tika iekļauti Polockas vietniecībā, 1796.gadā - Baltkrievijas, bet 1802.gadā - Vitebskas guberņā. Tagad poļi ar krieviem sacentās novada latviešu pārtautošanā. Visam latviskajam tika likti šķēršļi.

Neapmierinātību ar svešu varu ekonomiskajiem, politiskajiem, morālajiem spaidiem un pārtautošanu Preiļu novada latvieši izrādīja, bēgot uz citiem novadiem, aktīvi piedaloties zemnieku nemieros un 1905. - 1907.gada revolucionārajā kustībā.

I pasaules kara laikā Preiļu novads atradās tiešā frontes aizmugurē. Te noietās lielas masas krievu armijas karavīru, kas aizņēma daudz telpu un plašā mērogā nodarbojās gan ar "likumīgām", gan nelikumīgām pārtikas, lopu un mantu rekvizīcijām. Bez tam Preiļu novadā apmetās arī daudz Kurzemes un Zemgales bēgļu, kuriem vajadzēja sniegt palīdzību. Šajā laikā notika Preiļu novada latviešu iepazīšanās ar saviem tautiešiem no citiem novadiem un kopējā likteņa apzināšanās.

Drīz pēc 1917.gada Oktobra apvērsuma Petrogradā komunisti varu sagrāba arī Preiļu novadā. Tā te pastāvēja līdz 1918.gada februārim, kad Preiļu novadu ieņēma vācu armija.

Vēsts par neatkarīgās Latvijas Republikas proklamēšanu 1918.gada 18.novembrī sasniedza arī Preiļu novadu. Bet tikko bija sākusies valsts iestāžu un armijas organizēšana, Latvijai radās nāves briesmas. 1918.gada novembra beigās Latvijā iebruka Padomju Krievijas sarkanā armija. Vācu okupācijas armija, kurai saskaņā ar 1918.gada 11.novembra pamiera noteikumiem vajadzēja Latviju aizsargāt tik ilgi, kamēr tā noorganizē savu armiju, bez nopietnas pretošanās atkāpās. Tai pa pēdām sekoja Padomju Krievijas sarkanā armija un 1918.gada decembra sākumā ieņēma Preiļu novadu. Tika nodibināta padomju vara, faktiski - komunistu diktatūra. Sākās īpašumu un mantu nacionalizācijas un rekvizīcijas, terors pret citādi domājošiem, ticīgo jūtu aizskaršana, nepieredzēts trūkums un posts. Padomju Krievijas sarkanās armijas daļas, kas uzturējas Preiļu novadā un uz kuru spēku balstījās šī padomju vara, te uzvedās kā ienaidnieka zemē, kā tas arī faktiski bija. Par sarkanarmiešu vandālisma aktiem Preiļu novadā liecina arhīvu dokumenti.

Nodevēja P.Stučkas Krievijā sastādītā Padomju Latvijas valdība bija nelikumīga, tās pasludinātā un Ļeņina atzītā Padomju Latvija nebija neatkarīga valsts, bet Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas sastāvdaļa. To apliecinā arī arhīvu dokumenti, Stučkas režīma laikā (1918.XII - 1920.I) Preiļu novada miestu un pagastu padomju zīmogi. Lūk, piemēram, viena stūra zīmoga teksts: "Rossijskaja Soc. Fed. Sov. Resp. - Prejskij volostnoj sovet rabočih, krestjanskih i batrackih deputatov". Tātad krievu valodā. Rikojumi Preiļu novada "pašvaldībām", kā redzams no arhīva dokumentiem, pienāca kā no Rīgas, tā Vitebskas. Vitebskas guberņas vadība Latgali joprojām uzskatīja par savu sastāvdaļu. Lūk, komunistu mīts par visu latviešu apdzīvoto novadu apvienošanu vienā Latvijas valstī!

Stučkas režīma laikā Latgalē tika izdarīti arī administratīvi teritoriāli pārkārtojumi. 1919.gada martā tika nodibināts Viļānu apriņķis, kurā tika iekļauts Preiļu pagasts no Daugavpils apriņķa un 7 pagasti no Rēzeknes apriņķa.

Pēc Bermonta armijas sakaušanas Latvijas armija visus spēkus veltīja Latgales atbrīvošanai. Jau pirmā vispārējā uzbrukuma dienās 1920.gada janvārī Latvijas armija pilnīgi atbrīvoja Preiļu novadu un 1920.gada janvāra beigās sasniedza Latvijas etnogrāfiskās robežas. 1920.gada 1.februārī starp Latviju un Padomju Krieviju tika noslēgts pamiers, bet 1920.gada 11.augustā - miers. Arī Preiļu novadā dzīve sāka ievirzīties miera laika gultnē. Novads sāka dzīvot pēc neatkarīgās Latvijas likumiem. Latviešu valoda pirmoreiz novada vēsturē kļuva par iestāžu lietvedības valodu un latviešu skolās - par mācību valodu.

Latvijas brīvvalsts gados Preiļu novadā gūti ievērojami panākumi ekonomikā, bet sevišķi izglītībā, kultūrā, latviešu nacionālās pašapziņas celšanā un pārrauto saišu nostiprināšanā ar citiem Latvijas novadiem. Daudzi pārtautotie novada latvieši atgriezās savas tautas klēpī. Tas viss

nepatika daudziem sveštautiešiem, kuri agrāk piederēja pie apspiedēju nācijām, un pārtautotiem novada latviešiem. Par Maskavas naudu te tika dibinātas un uzturētas komunistiskās "jačeikas" (šūniņas), kas kopā ar dažām legālām partijām kurināja šķiru un nacionālo naidu, sevišķi sacentās novada latviešus noskaņot pret tautas brāļiem Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē, propagandēja Latgales separātisma idejas, centās panākt Latgales pievienošanu Krievijai vai Polijai vai vismaz panākt Latgales autonomiju kaut Latvijā, lai tādējādi atšķirtos Latgales latviešus vieglāk varētu samalt krievu vai poļu dzirnavās. Tomēr tam visam nebija lielu panākumu. To pierādīja novada latviešu stingrā nacionālā stāja "baigajā gadā" (1940 - 1941), II pasaules kara un pēckara gados.

1940.gada 17.jūnijā krievu sarkanā armija okupēja Latviju, jau pirmajās dienās ieņēmot visas lielākās pilsētas un stratēģiski svarīgākos objektus. Liela daļa Preiļu novada sveštautiešu par krievu okupantu ienākšanu bija sajūsmināti, it kā viņi šeit būtu bijuši apspiesti un vistrūcīgākie.

"Baigais gads" Preiļu novadā atstājis drūmas atmiņas.

Traģiskas liktenis vācu okupācijas gados bija Preiļu novada ebrejiem - tie gandrīz visi, tāpat kā citur, tika iznīcināti.

Pēc krievu okupantu otrreizējas atnākšanas 1944.gada rudenī Preiļu novadā pret tiem un komunistiskā režīma īstenotājiem uzliesmoja partizāņu karš, kurš turpinājās vairāk kā 10 gadus. Tajā iesaistījās simtiem nacionālo partizāņu. Partizāņu skaita un aktivitātes ziņā ar Preiļu novadu varēja sacensties vienīgi Kurzemes partizāņi. Lai koordinētu un vadītu Dienvidlatgales un Augšzemes partizāņu grupu cīņu, 1945.gada 24.augustā Vārkavas pagasta Dubnas mežos uz konferenci sanāca partizāņu grupu delegāti un nodibināja Latvijas Tēvijas sargu apvienību. Par tās prezidija priekšsēdētāju tika ievēlēts Vārkavas pagasta Vanagu draudzes prāvests Antons Juhņevičs, par vietnieku - Latvijas armijas virsnieks Kārlis Blumbergs, par ģenerālsēkretāru - Latvijas armijas virsnieka vietnieks Jānis Zelčāns. Latvijas Tēvijas sargu apvienība izveidoja Latvijas partizāņu 2.divīziju, par kuras komandieri tika iecelts Jānis Zelčāns. Divīzijas štābs visu laiku darbojās dažādās vietās Preiļu novadā. Nacionālo partizāņu kustība sevišķi aktīva bija Vārkavas, Līvānu, Rudzātu, Kalupes, Galēnu un Preiļu pagastos. Cīņā pret nacionālajiem partizāņiem tika raidīti ne vien čekisti, milicija un "istreibiķeļi" (iznīcinātāji), bet pat regulārais karaspēks.

Tautas pretestība beidzot uz laiku tika nomākta. Sākās novada kolektīvizācija, urbanizācija un kolonizācija. Sakarā ar to no Preiļu novada uz lielajām pilsētām un Latvijas centrālajiem un rietumu novadiem aizplūda daudz iedzīvotāju, sevišķi latvieši. Aizgājušo latviešu vietā Preiļu novadā ieplūda ievērojams skaits slāvu, sevišķi krievu. Tomēr savu latviskumu novads noturējis. Tajā divas trešdaļas iedzīvotāju ir latvieši.

Preiļu rajons dibināts 1949.gada 31.decembrī. 1959.gadā tā teritorija paplašināta līdz tagadējiem apmēriem.

Pēckara gados pārdzīvojis daudzus sociālos un ekonomiskos satricinājumus un eksperimentus, Preiļu rajons beidzot sāka atdzimt un 1970. - 1980.gados jau ieņēma redzamu vietu ekonomikas un kultūras laukā ne vien Latgales, bet arī visas Latvijas mērogā. Tas galvenokārt panākts, pateicoties rajona ļaužu strādīgumam un aktivitātei un vairākiem prasmīgiem nozaru vadītājiem.

Tomēr, Latvijai atrodoties PSRS satāvā, apdraudēta bija latviešu kā nācijas pastāvēšana. Kolonizācija un rusifikācija sevišķi stipri skāra Latgali. Pat Preiļu novadā, kur latviešu skaits bija vēl ievērojamā pārsvarā pār cittautiešu skaitu, par lietvedības un darba valodu gandrīz pilnīgi tika padarīta krievu valoda.

1988.gada rudenī Preiļu novadā izveidojās spēcīga Latvijas Tautas frontes nodaļa. Tautfrontieši nesamierinājās ar komunistu iecerēto "pārkārtošanos" PSRS satāvā, bet prasīja pilnīgu Latvijas neatkarības atjaunošanu. 1989.gada 25.februārī Preiļos notika liela tautfrontiešu organizēta tautas manifestācija par neatkarīgu Latviju. Šajā dienā gandrīz pēc 50 gadu pārtraukuma pār Preiļiem atkal tika pacelts sarkanbaltsarkanais karogs.

1991.gada tautas aptaujā par neatkarīgu Latviju ārpus PSRS sastāva nobalsoja 79,63% Preiļu novada iedzīvotāju.

Cīņā par Latvijas paturēšanu PSRS sastāvā aktīvi iesaistījās LKP Preiļu rajona komiteja uz PSKP platformas un Preiļu rajona drošības dienesta (čekas) darbinieki. Viņi vāca parakstus pret 1990.gada 4.maija Deklarāciju par Latvijas Republikas atjaunošanu, kā arī organizēja mītiņus.

1991.gada janvāra cīņu dienās stāvēt uz barikādēm Rīgā devās simtiem Preiļu novada iedzīvotāju. Par pirmo atklātā komunistiskā terora upuri 16.janvārī no omoniešu lodes krita Preiļu novada dēls Roberts Mūrnieks. Viņu pēdējā gaitā izvadīja no Sv.Alberta baznīcas Rīgā un uz Mārupes kapiem pavadīja lielas tautas masas.

Raud ērģeles kā birzs

Roberta Mūrnieka piemiņai

Ir pārtrūcis Tavs ceļš - kā vētrā pārtrūkst stīga.
Un zeme atveras kā bezdibenis baiss.
Raud Tava Latgale. Raud mūsu vecā Rīga.
Un satumst apvārsnis. Un dvašu aiztur gaiss.

Tu pirmais upuris šai asiņainā pļaujā,
Kas pāri Latvijai ar naida sirdi iet...
Pēc citu dzīvībām jau nāve kāri taujā.

Raud ērģeles kā birzs, kad pēkšņi saule riet,
Bet ļaudis ticībā par rita ausmu dzied.

Un jauni ceļi skan pat kapa smilšu sauļā.

1991.gada 19.janvārī Andris Vējāns

Latvijas neatkarība un brīvība ir izcīnīta. Tautas ciešanas un upuri pusgadsimta garumā nedrīkst būt veltīgi. Vai Saeimas un valdības reformas Latvijā un tās novados nesis augļus, to radīs nākotne.



Aglonas apkārtnē

2. Teritorija, daba, tautsaimniecība

Preiļu rajons atrodas Latvijas dienvidaustrumu daļā jeb Latgales dienvidrietumu daļā un robežojas ar Jēkabpils, Madonas, Rēzeknes, Krāslavas un Daugavpils rajoniem.

Tagadējā Preiļu rajonā visā pilnībā ietilpst agrākie Daugavpils apriņķa Preiļu, Vārkavas, Aizkalnes, Aglonas, Rudzātu un Līvānu pagasti, apmēram puse Daugavpils apriņķa Kalupes pagasta, gandrīz viss Rēzeknes apriņķa Galēnu pagasts, apmēram puse Rēzeknes apriņķa Silajāņu pagasta un neliela Rēzeknes apriņķa Stīrnienes pagasta daļa.

Kopš 1950.gadiem dažādu administratīvi teritoriālo pārkārtojumu rezultātā agrāko pagastu teritorijas ir stipri samazinātas un no šo pagastu atgriezumiem izveidoti jauni pagasti, no kuriem vairāki pārvaldes, apkalpošanas un saimnieciskā ziņā ir ļoti neizdevīgi.

Pašreiz Preiļu rajonā ir 2 pilsētas - Preiļi (rajona centrs) un Līvāni un 19 pagasti: Aglonas, Aizkalnes, Galēnu, Jersikas, Pelēču, Preiļu, Riebiņu, Rožkalnu, Rožupes, Rudzātu, Rušonas, Saunas, Silajāņu, Sīļukalna, Stabulnieku, Sutru, Turku, Upmalas un Vārkavas pagasti.

Rajona platība - 2042,23 km². Lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 51%. No tās 73,5% ir aramzeme. Meži aizņem 28%, purvi - 10%, ūdeņi, ceļi, krūmāji - 10%, zeme zem ēkām un pagalmiem - 1%.

Rajona lielākā (rietumu) daļa ietilpst Austrumlatvijas zemienes Jersikas līdzenumā, kuras reljefs ir līdzens vai lēzenvilņots, un atrodas vidēji 100 m virs jūras līmeņa. Austrumu daļa ietilpst Latgales augstienes rietumu nogāzes Freimaņu morēnpaugurainē un nedaudz - Maltas pazeminājumā (rajona ziemeļaustrumos). Austrumu daļa atrodas 150 - 200 m virs jūras līmeņa.

Augsnes cilmieži rajona lielākajā daļā sastāv no vieglas mālsmits, smilšmāliem vai māliem. Samērā lielu platību (Aglonas un Rušonas apkārtnē) aizņem arī grantaina smiltis.

Rajona rietumu daļā labāk drenētajās vietās izplatītākās ir vidēji podzolētās daļēji iekultivētās augsnes, pie upēm - velēngleja palieņu, velēnu podzolētās gleja un purvu augsnes. Rajona austrumu daļā izplatītākās ir velēnu vāji un vidēji podzolētas, kā arī daļēji erodētas augsnes.

Auglīgākās platības rajonā jau sen atmežotas un tur ierīkoti tirumi. Tāpēc meži rajonā aizņem mazu platību.



Aglonas apkārtnē

Pēc ģeoloģiskās uzbūves Preiļu rajons atrodas uz Austrumeiropas platformas, kas veidojusies apmēram pirms 3,5 miljardiem gadu. To pārklāj vidēji ap 700 m biezs devona perioda apmēram pirms 400 miljoniem gadu veidoto nogulumu slānis, kas sastāv no dolomīta, dolomītmerģeļa un smilšakmens. Virs tā atrodas jaunākie - kvartāra perioda veidotie nogulumi, kas sākuši veidoties apmēram pirms nepilna miljona gadiem. Šo nogulumu lielāko daļu uz šejieni nogādāja ledājs. Kvartāra nogulumu segas biezums Preiļu rajona rietumu un ziemeļrietumu daļā ir 10 m, centrālajā daļā - 10 - 40 m, austrumu daļā - vairāk par 40 m, bet atsevišķās vietās - Rušona un Ciriša ezeru apkārtnē - pārsniedz 100 m un sastāv no morēnmāla (akmeņaina māla) jeb morēnas horizontiem, ko citu no cita atdala māls, smilts, grants, oļi, bet vietām pat laukakmeņi. Ledāja stāvošo kušanas ūdeņu nogulumi, kas satāv no bezakmeņu māla, putekļiem un smalkas smilts, veidojušies ledāja kušanas ūdeņu baseinos. Šie nogulumi aizņem gandrīz visu rajona rietumu daļu līdz pat Preiļiem. Pirms apmēram 12000 gadiem iestājās pēdēdus laikmets un sāka veidoties pēdēdus laikmeta nogulumi, kuri turpina veidoties vēl tagad.

Preiļu rajons bagāts ar derīgiem izrakteņiem, kā bezakmeņu mālu, dolomītu un kūdru. Ševiški lieli bezakmeņu māla, dolomīta un kūdras krājumi ir Livānu apkārtnē, tāpēc Livānos pamatota ir būvmateriālu ražošana un kūdras izstrāde.

Preiļu rajonā ir 84 ezeri, kuri lielāki par 1 ha. Lielākie no tiem ir Rušons (Rušona ezers) - 23,7 km², Cirišs (Ciritis jeb Ciriša ezers) - 6,2 km², Feimaņu ezers - 6,3 km², Zalvu ezers - 3,7 km². To kopējā platība ir 51,8 km².

Lielākās upes, kas izceļas rajonā, tek caur to vai gar tā robežām, ir Daugava - rajona robeža 30 km, Dubna - 105 km, Feimanka - 72 km, Oša - 68 km, Sauna - 51 km, Kalupe - 32 km, Preiļupe - 30 km un Tartaka jeb Pakalne (otrais nosaukums - senākais) - 24 km.

Daudzi ezeri ar salām un pussalām, upes un pakalni veido gleznainas ainavas, sevišķi Ciriša un Rušona ezera, Pelēču un vairākos citos apvidos.

Klimats Preiļu rajonā ir kontinentālāks nekā Latvijas rietumu daļā, tomēr jūras ietekme arī te jūtama. Gaisa vidējā t° ir -7° ziemā (min. -30°) un +19° vasarā (maks. +34°). Valdošie ir rietumu vēji. Gada nokrišņu summa - 780 mm.



Ciriša ūdenskrātuve

Par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai vērtīgām teritorijām Preiļu rajonā atzītas sekojošas teritorijas.

1. Pelečāres (Lielais) purvs - viens no lielākajiem (2425 ha) augstajiem purviem Latvijā, ietilpst dzērveņu liegumā (4546 ha). Raksturojas ar lielu dzīvesvietu un putnu sugu daudzveidību. Atrodas Rudzātu un Atašienes pagastos.

2. Gaiņu purvs - liels, klajš augstais purvs (1113 ha) bez meža joslas. Reti sastopama ainava. Atrodas Turku pagastā.

3. Skrebeļu (Skrūzmaņu) purvs - ornitoloģiski nozīmīgs, vecs augstais purvs (3768 ha, no tiem 3620 ha augstais purvs). Atrodas Turku pagastā.

4. Aklais purvs - ornitoloģiski nozīmīgs augstais purvs (2303 ha, no tiem 1000 ha augstais purvs) ar savdabīgu augāju, nozīmīga zosu atpūtas vieta. Atrodas Sīlukalna pagastā.

5. Medņu purvs - augstais purvs (1480 ha) ar ģeoloģiskām īpatnībām un tipiskām purva putnu sugām. Atrodas Rudzātu pagastā.

6. Steperu (Steporu) purvs - ornitoloģiski nozīmīgs augstais purvs (3740 ha), kura tuvumā saglabājušās mazskartas pļavas. Atrodas Rudzātu, Rožupes un Sutru pagastos.

7. Krievu (Jersikas) purvs - ornitoloģiski nozīmīgs augstais purvs (5183 ha, no tiem 4858 ha augstais purvs) ar lielu purva ezeru (Garlaku ezers). Atrodas Jersikas pagastā.

8. Ašinieku purvs - ornitoloģiski nozīmīgs augstais purvs (1860 ha, 1568 ha no tā ir dzērvenāju liegums). Atrodas Upmalas pagastā.

9. Rušona ezers - 8. lielākais ezers Latvijā (2373 ha), viens no ličiem un salām bagātākajiem ezeriem ar maz skartu platlapju mežu salās. Ligzdo vairākas retu un apdraudētu putnu sugas. 34 ha teritorijas (ezera salas) ir botāniskais liegums. Atrodas Rušonas pagastā.

10. Cirišs (Ciritis, Ciriša ezers) un Ruskuļu ezers. Ciriša (418 ha) un Ruskuļu (11,5 ha) ezeri pārstāv tipiskus Latgales ezerus un ainavu. Raksturojas ar ļoti lielu augu sugu, t.sk. reto sugu, daudzveidību. 1298 ha (Ciriša ezers ar apkārtni) ir kompleksais liegums, Ciriša ezera salas (35 ha) ir botāniskais liegums. Atrodas Aglonas pagastā.

11. Guta - ļoti paugurains apvidus ar priežu mežiem, pļavām, ezeriņiem, purviem utt. Raksturojas ar lielu ainavas estētisko vērtību, kā arī sugu dzīvesvietu un augāja daudzveidību. Atrodas Aglonas, Ambeļu un Škeltovas pagastos.



Skats no Šnepstu pilskalna

Rajonā ir plaši sazarots ceļu tīkls. Ceļi ar smilts grants segumu - 3000 km, ar cieta segumu (asfaltu) - 656 km. Autoceļi Preiļus saista ar Rīgu, Daugavpili, Rēzekni, Krāslavu, Balviem, Jēkabpili, Madonu, Dagdu, Varakļāniem, Višķiem.

Rajona teritoriju šķērso 2 dzelzceļa līnijas (ap 100 km garumā): Rīga - Daugavpils (stacijas Līvāni un Jersika) un Daugavpils - Rēzekne - Sanktpēterburga (stacijas Aglona un Vīgantī). Lielākās dzelzceļa stacijas ir Līvāni un Aglona, kurās ir iespējams saņemt un nosūtīt kravas no vagoniem, šajās stacijās ir rampas. Līvānu stacijai ir atzari uz visiem lielākajiem pilsētas rūpniecības uzņēmumiem, tā nodrošināta ar celtņiem. Aglonas stacija nodrošināta ar ūdenskrānu. No Aglonas stacijas saņem ogles un malku Preiļu pilsētas un daļēji arī rajona apgādei. Aglonā ir rajona lielākā naftas bāze, kas pieder a/s "Preiļu siers", bet kuru izmanto arī pārējie rajona uzņēmumi. Tās ietilpība ir 6000 tonnu. Aglonā izvietota SIA "Agroapgāde" (lauksaimniecības tehnikas rezerves daļas) bāze, ir noliktava minerālmēsļu glabāšanai.

Telefons, fakss un teletaipe no Preiļiem, Līvāniem un Aglonas nodrošina sakarus ar visu pasauli. Rajonā darbojas 32 pasta nodaļas.

Preiļu rajonu ar elektroenerģiju apgādā valsts a/s "Latvenergo" Austrumu elektrisko tīklu Preiļu un Līvānu elektroapgādes rajoni.

Preiļus, Līvānus un Aglonu centralizēti ar siltumu un karsto ūdeni apgādā šo pašvaldību siltumapgādes uzņēmumi. Pagastu pašvaldību īpašumā esošās katlumājas pašlaik pa lielākai daļai ir iekonservētas vai demontētas. Darbojas vienīgi Riebiņu, Upmalas un Pelēču ciemu katlumājas. Pašlaik rajonā apkures sezonā darbojas aptuveni 20 centralizētās siltumapgādes katlumājas.

Par ūdens apgādi un kanalizāciju pilsētās gādā pašvaldību uzņēmumi - Preiļu pilsētas p/u "Atvars" un Līvānu pilsētas komunālās saimniecības uzņēmums. Preiļu pilsētā ir a/s "Preiļu siers" mehāniskās un bioloģiskās ūdens attīrīšanas iekārtas un SCO bioloģiskās ūdens attīrīšanas iekārtas. Tuvojas noslēgumam Preiļu pilsētas ūdens attīrīšanas iekārtu celtniecība. Līvānu pilsētas pašvaldību uzņēmumā ir mehāniskās un bioloģiskās ūdens attīrīšanas iekārtu būves.

Prasmīgu ražošanas organizatoru vadībā Preiļu rajons arī sociālisma apstākļos pēdējā laikā bija guvis ievērojamus sasniegumus tautsaimniecībā. Lauksaimnieciskajā ražošanā tas bija labākais Latgalē un viens no labākajiem Latvijā. Labi panākumi bija arī rūpniecībā - gan Līvānos, gan



Skats no Madelānu pilskalna uz Dubuļkas ezeru

Preiļos. Neatkarību atjaunojušās Latvijas valdības nevis pārkārtoja rajona tautsaimniecību atbilstoši rajona un Latvijas vajadzībām un iespējām, bet noveda to līdz sabrukumam. Tagad Preiļu rajonā valda liels bezdarbs gan pilsētās, sevišķi Līvānos, gan laukos.

Preiļu rajonā intelektuālais potenciāls un dabas resursi ir lieli, tautsaimniecības infrastruktūra samērā laba. Īstenojot saprātīgu saimniecisko un kultūras politiku, rajons atkal var atplaukt un tālāk attīstīties.



Aglonas bazilika



Anspaku pakalni pie Preiļiem

3. Iedzīvotāji

Kā liecina dažādi iedzīvotāju un īpašuma skaitīšanas un citi dokumenti, Preiļu novads līdz 18.gs. vidum gandrīz pilnīgi bija latviešu apdzīvots. Līdz tam te nelielā skaitā dzīvoja vēl vācieši, galvenokārt muižnieki, poļi - gan magnāti jeb lielmuižnieki, gan šlahtiči jeb sīkmuižnieki, gan zemnieki - lietuvieši, krievi, zviedri, somi. Vācieši, kas te sāka nomesties kopš 13.gs., nāca no bruņinieku un muižnieku kārtas. Pēc Livonijas kara stipri izpostīto un no iedzīvotājiem izretināto Livoniju poļu valdība kolonizācijas un rekatolizācijas (katoļticisma atjaunošanas) nolūkos bija nolēmusi kolonizēt ar katoļticīgajiem zemniekiem, amatniekiem un citu profesiju pārstāvjiem no ārzemēm. Šajā nolūkā Rietumeiropā - Vācijā, Flandrijā un citur - bija sapulcināts daudz katoļticīgo braukšanai uz Livoniju. Bet pēdējā brīdī daudzi, baidoties no tālā jūras brauciena, no jauna krievu iebrukuma, atteicās braukt. Tomēr zināms skaits atbrauca (1582 - 1586) un nometās Livonijā, tajā skaitā arī tagadējā Latgalē. Daļa kolonistu jau iepriekš minētā iemesla dēļ, kā arī tāpēc, ka Rietumeiropā (Ķelnē, Bavārijā, Flandrijā un citur) nebija tik liels zemes trūkums, aizbrauca atpakaļ, bet daļa palika. Vēstures avotos 1590.gadā tādas Rietumeiropas kolonistu - vāciešu, Flandrijas flāmu, kā arī poļu - kolonijas minētas Rēzeknē un Rēzeknes apriņķī, tātad arī Preiļu novadā, jo lielākā daļa no tā toreiz ietilpa Rēzeknes apriņķī. Vēlāk šie kolonisti izklīda pa visu Latgali.

Laika gaitā lietuvieši, zviedri un somi pilnīgi pārlatviskojās. No poļu šlahtičiem un zemniekiem daļa pārlatviskojās, bet savukārt daļa latviešu pārpoļojās. Poļu garīdzniecības un bijušo muižnieku ietekme bija tik liela, ka pat Latvijas brīvvalsts laikā Preiļu novadā par poļiem sevi skaitīja vairākas ģimenes ar pilnīgi latviskiem, Latgalē izplatītiem uzvārdiem, kā Brics un Pastars (Aizkalnes pagastā), Krops (Vārkavas pagastā), Jonāns (Aglonas pagastā).

Pilnīgi ar latviešiem saplūduši un pārlatviskojušies ir arī vācu un flāmu kolonisti zemnieki un amatnieki. Par vairāku Preiļu novada latviešu izcelšanos (pa vīriešu līniju) no vāciešiem un flāmiem liecina tikai vāciskie, flāmiskie un citi ģermāņu izcelsmes uzvārdi un dažās dzimtās bāli saglabājušies nostāsti. Viens otrs Preiļu novada iedzīvotājs, kam ģermāniskas izcelsmes uzvārds, no saviem senčiem dzirdējis, ka viņu dzimtai esot dižciltīga izcelsme (no muižniekiem vai citām senāk privilēģētām kārtām). Šis "dižciltīgums" ir apšaubāms. Vācu muižnieku lielākā daļa poļu laikos gan pārpoļojās, bet, ka vācu vai citu tautību muižnieki būtu nonākuši zemnieku kārtā, nav zināms. Šie "dižciltīgās" izcelsmes latvieši būs vien cēlušies no vācu, flāmu vai citi Rietumeiropas ģermāņu tautību zemākās kārtas kolonistiem. Preiļu novadā ir virkne ģermānisku uzvārdu, kā Anspaks, Balcars, Beķers, Bramanis, Butlers, Erts, Kotlers, Smelters, Sondors, Svalbs, Škapars, Šnepsts un vairāki citi. Ka šiem uzvārdiem ir ģermāniska izcelsme, liecina arī tas, ka šie uzvārdi nav doti kādā noteiktā brīdī mākslīgi, kā Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē, bet radušies dabīgā ceļā un sen. Kā liecina poļu revīziju materiāli, Preiļu novada iedzīvotājiem uzvārdi bijuši jau 16.gs.

Poļu laikos (kopš 18.gs. vidus) Preiļu novadā sāka ieplūst par ticību savā dzimtenē vajātie krievu vecticībnieki. Krievu laikos te vēl ienāca vai kolonizācijas nolūkos tika nometināti gan krievu vecticībnieki, gan pareizticīgie krievi. Tie tikpat kā nemaz nesajaucās ar latviešiem. Arī uz Preiļu novada latviešu garīgo dzīvi tie kaut cik ievērojami ietekmi nav atstājuši. Par to liecina šī novada folklorā, tautastēpi u.c. Tomēr materiālajā kultūrā - celtniecībā, darbarīkos, darba paņēmienos un saimniekošanas veidā - krievu ietekme ir ievērojami liela, galvenokārt uzspiesta. Tā krievu valdība latviešus spieda dzīvot ciemos (sādžās), noteica zemes apstrādāšanas sistēmu, noteica, kā būvēt ēkas un pat - kā tās novietot un orientēt ciemos.

Vairums vecticībnieku krievu laikos novadā ieņēma īpatnēju vietu un nostāju. Viņi, kas te bija atbēguši pirms 100, 200 vai vairāk gadiem, nebija turējuši par pienākumu iemācīties latviešu valodu, toties saglabājuši savu impērisku domāšanu. Krievu laikos viņi te baudīja privilēģijas, jo vadošos amatus varēja ieņemt gandrīz vienīgi tikai krievi, krievu valoda valdīja valsts iestādēs un skolās, tāpēc viņi toreiz šeit varēja justies kā Krievijā. Krievu valdība, apspiežot trīs poļu sacelšanās un 1905. - 1907. gada revolucionāro kustību, te balstījās uz krievu vecticībniekiem, kā arī uz

vēlāk ienākušiem vai noņemtiem krieviem. Vēl tagad lielākā daļa vecticībnieku nav integrējušies Latvijā un viņiem nav pieņemama neatkarīga Latvija. To apliecināja arī 1991.gada iedzīvotāju aptauja par neatkarīgu Latviju ārpus PSRS sastāva. Tā pēc 1989.gada iedzīvotāju skaitīšanas datiem Preiļos krievu bija 42,1%, Silajāņu pagastā - 61,4%, Riebiņu pagastā - 54,1%. Gandrīz visi tie ir vietējie vecticībnieki. Pret neatkarīgo Latviju ārpus PSRS sastāva Preiļos nobalsoja 32,61%, Silajāņu pagastā 54,51%, Riebiņu pagastā 43,64% iedzīvotāju.

Poļu laikos (kopš 18.gs. 60.gadiem) Preiļu novadā, galvenokārt miestos (Preiļos un Līvānos) un lielākajos ciemos, no Polijas sāka ieplūst ebreji. Tie dzīvoja noslēgti un uz novada iedzīvotājiem nekādu ietekmi nav atstājuši.

Kaunatas prāvests Jāzepts Macilevičs (1805 - 1872), kurš, kā liekas, dzimis Prezmā, savā grāmatā "Pavujciešona..." (1850) raksta, ka Latgalē sastopami arī "vengri" (ungāri), turki un tatāri. Šo tautību pārstāvji nelielā skaitā Latgalē, tajā skaitā arī Preiļu novadā, nometušies poļu un krievu laikos. Ungāri, turki un tatāri, ja tie te palikuši, pilnīgi pārlatviskojušies. Par ungāru nomešanos Preiļu novadā vairs liecina tikai daži te sastopamie vietvārdi, kā Vingri, Botori, un uzvārdi Vingris, Botors, Bekešs, Eiduks, par turku nomešanos - vietvārds Turki un uzvārds Turks un Turkopuls. Par turkiem Preiļu novadā, par viņu ārējo izskatu, gērbšanās stilu un uzvedību pirms gadiem 15 tēlaini šīs grāmatas autoram pastāstīja kāds vecākās paaudzes rudzātiecis, kurš dzimis bijušajā Līvānu pagastā. Viņš visu to dzirdējis no aculiecinieka - sava vectēva. Šo "eksotisko" tautību pārstāvju Preiļu novadā bija tik maz, ka tie šī novada latviešu antropoloģisko tipu neiespaidoja.

Napoleona karagājiena laikā (1812 - 1813) Preiļu novadā nelielā skaitā uz dzīvi apmetās vai kā karagūstekņi tika noņemti Napoleona armijas itāļu tautības karavīri, par ko runa būs tālāk (Sutru pagasts). Apmetās te arī pa kādam francim.

Pēc antropologu pētījumiem (R.Deņisova u.c.) lielum lielais vairums Preiļu novada latviešu pieder pie eiropēidas rases Rietumbaltijas platsejinā antropoloģiskā tipa. Tiem raksturīgs garš augums, gaiši mati un acis, masīvs galvaskauss, mezokefala vai dolihokefala (vidēji gara vai gara) galvas forma, izteikti uzacu loki, slīpa piere, plata, augsta un horizontāli stipri profilēta seja. Šis tips veidojies uz platsejaino baltu cilšu pamata (latgaļi, kurši). Preiļu novada latvieši pēc antropoloģiskā tipa stipri līdzīgi Vidzemes latgaļu pēctečiem, bet jo īpaši - Dienvidkurzemes un Rietumzemgales (Tērvetes) latviešiem.

Daļa Preiļu novada latviešu pieder pie Rietumbaltijas šaursejinā antropoloģiskā tipa. Tiem raksturīgs ļoti garš augums, gaiši mati un acis, vidēji masīvs galvaskauss, dolihokefala galvaskausa forma, izteikti uzacu loki, slīpa piere, samērā šaura, augsta, horizontāli stipri profilēta seja. Šis tips raksturīgs Ziemeļkurzemes, Rietumvidzemes, Aiviekstes labā krasta, Lielupes baseina, kā arī Daugavas abos krastos dzīvojošiem latviešiem.

Pavisam reti Preiļu novadā sastopami latvieši ar Austrumbaltijas antropoloģiskā tipa iezīmēm, kam raksturīgs vidēji garš augums, gaiši mati un acis, mēreni apaļa galvaskausa forma, vāji izteikti uzacu loki, plata un vidēji augsta seja ar izvirzītiem vaigu kauliem (nedaudz ieplakana seja). Šis tips raksturīgs Ziemeļlatgales un Vidzemes vidienes latviešiem un veidojies uz baltu cilšu un to Baltijas somu cilšu pamata, kam neliels mongoloīdas rases piejaukums. Kā redzams, balti somus no Dienvidlatgales gandrīz pilnīgi izspieduši uz ziemeļiem. Tāpēc arī Preiļu novadā maz ir droši zināmo somu hidronīmu (ūdeņu nosaukumu) un citu vietvārdu.

1935.gadā pēc iedzīvotāju skaitīšanas datiem tagadējā Preiļu rajona teritorijā dzīvoja 62804 iedzīvotāji, no kuriem latviešu bija 45791 (72,91%), krievu - 13649 (21,73%), ebreju - 2147 (3,42%), poļu - 1021 (1,63%), vāciešu - 40 (0,06%), citu tautību - 156 (0,25%).

Pēc II pasaules kara Preiļu rajonā notikušas lielas izmaiņas iedzīvotāju skaita un nacionālā sastāva ziņā sakarā ar okupantu varas īstenotajām represijām, piespiedu kolektivizāciju, urbanizāciju un kolonizāciju. Pēc iedzīvotāju skaitīšanas datiem Preiļu rajonā 1959.gadā bija 51564, 1970.gadā - 45728, 1979.gadā - 44517, 1989.gadā - 45955 iedzīvotāji.

Uz 1989.gada 12.janvāri Preiļu rajona pastāvīgie iedzīvotāji (kopskaits - 45955) pēc nacionālā sastāva un dzīvesvietas (p - pilsētās, l - laukos) sadalījās šādi:

latvieši - 29192 (p - 11077, l - 18115) jeb 63,53%,
 krievi - 13733 (p - 8804, l - 4929) jeb 29,89,
 baltkrievi - 943 (p - 637, l - 306) jeb 2,05%,
 poļi - 888 (p - 476, l - 412) jeb 1,93%,
 ukraiņi - 533 (p - 307, l - 226) jeb 1,16%,
 čigāni - 189 (p - 114, l - 75) jeb 0,41%,
 lietuvieši - 170 (p - 113, l - 57) jeb 0,37%,
 vācieši - 27 (p - 15, l - 12) jeb 0,06%,
 igauņi - 20 (p - 14, l - 6) jeb 0,04%,
 ebreji-11 (p - 10, l - 1) jeb 0,02%,
 tatāri - 6 (p - 4, l - 2) jeb 0,01%,
 citas tautības - 243 (p - 113, l - 130) jeb 0,53%.

Tātad iedzīvotāju skaits tagadējā Preiļu rajona teritorijā laikā no 1935. līdz 1989.gadam samazinājies par 16849. Tā kā latviešu skaits rajonā 1989.gadā salīdzinājumā ar 1935.gadu samazinājies par 9,38%, tad pēckara periodā līdz 1989.gadam no Preiļu rajona aizgājušo, deportēto vai citādi zudušo skaits pārsniedz 21000. Un tie gandrīz visi bija latvieši.

Pēc pašvaldībās esošās uzskaites Preiļu rajonā 1992.gadā bija 45061 iedzīvotājs (pilsētās - 21750, laukos - 23311), 1993.gadā - 44463 iedzīvotāji (pilsētās - 21244, laukos - 23219), 1994.gadā - 44147 iedzīvotāji (pilsētās - 21026, laukos - 23121), 1955.gadā - 43656 iedzīvotāji (pilsētās - 20877, laukos - 22779).

4. Izglītība

Ceļš uz nacionālo tautas izglītību Preiļu novada latviešiem poļu un krievu jūgā bija slēgts. Ja, piemēram, Vidzemē jau 17.gs. (zvedru laikos) bija izveidots plašs tautskolu tīkls ar latviešu mācību valodu, tad Preiļu novadā, tāpat kā visā Latgalē, pat līdz 19.gs. vidum nebija nevienas tautai domātas skolas. Pie baznīcām un klosteriem līdz tam gan pastāvēja draudzesskolas, bet tur mācījās gandrīz tikai muižnieku un augstāku ierēdņu bērni, kuri tika gatavoti galvenokārt kulta vajadzībām. Mācības notika poļu, vēlāk - krievu valodā. Tikai dažās draudzesskolās, kur gadījās kāds latviešu valodu protošs poļu vai lietuviešu tautības garīdznieks, retajam tur sastopamajam latviešu tautības skolēnam tikai ticības mācības jautājumus skaidroja latviešu valodā.

Pirmā tautskola Preiļu novadā un arī visā Latgalē 1845.gadā nodibināta Vārkavā. 1854.gadā tika atvērta Līvānu pagasta Meža skola (Gercānos).

Tikai pēc Polijas sacelšanās (1863 - 1864) Krievijas valdība sāka nopietni domāt par tautskolu atvēršanu Latgalē, bet tikai pārkrievošanas nolūkos. Saskaņā ar Ziemeļrietumu apgabala pārvaldnieka grāfa Mihaila Muravjova rīkojumu apgabalā uzsāka dibināt pamatskolas, kuru uzdevums būtu, viņa vārdiem runājot, "vienkāršās tautas bērnu audzināšana krievu un pareizticīgo garā". Katrā pagastā bija jānodibina pa vienai pamatskolai.

Bet šo pamatskolu dibināšana notika lēni un ar pārtraukumiem. 1864.gadā tika nodibināta Preiļu pagasta pamatskola, 1866.gadā - Galēnu un Silajāņu pagastu pamatskolas, 1867.gadā - Jasmuižas (Aizkalnes) un 1873.gadā - Kapiņu pagastu pamatskolas.

Līdztekus tam pie pareizticīgo baznīcām, kā arī tur, kur to nemaz nebija, tika dibinātas pareizticīgo draudzesskolas, kas bijas pilnībā padotas krievu popiem. To mērķis bija katoļticīgos pievērst pareizticībai un tādējādi straujāk pārkrieivot. Tāda pareizticīgo draudzesskola 1887.gadā tika nodibināta Līvānos, ap to pašu laiku - arī Preiļos.

Līdz 20.gs. sākumam jaunas pamatskolas Preiļu novadā netika nodibinātas. 20.gs. sākumā, it īpaši pēc 1905. - 1907.gada revolūcijas, sākās straujāka skolu tīkla paplašināšana Preiļu novadā. Uz 1911.gadu katrā pagastā "skaitījās" nodibinātas caurmērā 10-12 pamatskolas, no kurām tikai dažas pa īstam darbojās. Bet no tām tautai nekāda labuma nebija. Mācības notika krievu valodā un mācību saturs neatbilda dzīves vajadzībām. Katoļticīgajiem latviešiem bija aizliegts strādāt

par skolotājiem. Tādēļ vecāki atturējās bērnus sūtīt skolās, bet lasīt, rakstīt un kaut cik rēķināt centās iemācīt mājās vai "kaktu skolās".

Latvijas arhīvos trūkst ziņu, lai varētu sniegt pilnīgu pārskatu par skolu tīklu Preiļu novadā līdz Latvijas brīvvalsts nodibināšanai. Ir ziņas tikai par dažu pagastu skolām Preiļu novadā 1919.gadā.

Preiļu pagasta skolas (1919):

1. Preiļu 1. pirmās pakāpes pamatskola - Daugavpils ielā 24, 125 skolēni, skolotāji Pēteris Caunītis, Marija Tuhto, Vera Daškeviča;
2. Preiļu 2. pirmās pakāpes pamatskola - Zaļajā ielā 22, 87 skolēni, skolotāji Olimpiada Borisoviča, Tamāra Borisoviča;
3. Preiļu II pakāpes pamatskola - Liepu ielā (tagad Raiņa bulvārī) 15, 153 skolēni, skolotāji Pēteris Grīnmanis, Pēteris Spūlis, Zinaīda Statiņa;
4. Anspaku I pakāpes pamatskola - Anspakos (Lielajos Anspakos; tagad Saunas pag.), 83 skolēni, skolotāji Antons Rudzāts un Marija Pabērza;
5. Stikānu I pakāpes pamatskola (tagad Saunas pag.) - 58 skolēni, skolotāja Marija Vilcāne;
6. Orišānu I pakāpes pamatskola (tagad Saunas pag.) - 70 skolēni, skolotāji Izidors Vucāns un Vladislavs Anspaks;
7. Skuteļu I pakāpes pamatskola (tagad Saunas pag.) - 54 skolēni, skolotājs Ludvigs Romanovskis;
8. Platinsku I pakāpes pamatskola - 50 skolēni, skolotāja Anna Drancāne;
9. Moskvinas I pakāpes pamatskola - 63 skolēni, skolotājs Ivans Dekterevs;
10. Runcavnieku (senāk Runcupnieki) I pakāpes pamatskola (tagad Riebiņu pag.) - 60 skolēni, skolotāja Anna Sačkeviča;
11. Eleonorvīles I pakāpes pamatskola (tagad Rudzātu pag.) - 60 skolēni, skolotājas Helēna Leitāne un Felicija Viscinska;
12. Eisaku (Eisagu) I pakāpes pamatskola (tagad Rušonas pag.) - 78 skolēni, skolotājs Fedosijs Jegorovs;
13. Pieniņu I pakāpes pamatskola (tagad Riebiņu pag.) - skolēnu skaits nav minēts, skolotāji Marija Vilcāne, Dekterovs un Vucāns;
14. Krivoru I pakāpes pamatskola (tagad Riebiņu pag.) - skolēnu skaits nav minēts, skolotāji Pāvils Anspaks un Sačkevičs;
15. Gaiļmuižas I pakāpes pamatskola (tagad Gailišu, Rušonas pag.) - skolēnu skaits nav zināms, skolotāji Jegorovs un Romanovskis.

Vārkavas pagasta skolas (1919):

1. Lielklaparū (Vārkavas) pamatskola - 100 skolēni, 2 skolotāji;
2. Vārkavas muižas pamatskola (tag. Upmalas pag.) - 150 skolēni, 3 skolotāji;
3. Zaķišu pamatskola - 150 skolēni, 3 skolotāji;
4. Reutovas (vēlāk Rauniešu) pamatskola (tagad Sutru pag.) - 80 skolēni, 2 skolotāji;
5. Otīmu - Lipušķu pamatskola (tagad Sutru pag.) - 100 skolēni, 3 skolotāji.

Jasmuižas (Aizkalnes) pagasta skolas (1919):

1. Jasmuižas pamatskola - 100 skolēni, 3 skolotāji;
2. Jaudzemu pamatskola - 90 skolēni, 2 skolotāji.

Kalupes pagasta skolas (1919):

Rimicānu pamatskola (tagad Rožkalnu pag.) - 60 skolēni, 2 skolotāji.

Dubnas pagasta skolas (1919):

1. Arendoles pamatskola (tagad Rožkalnu pag.) - 200 skolēni, 4 skolotāji;
2. Jadrovsķas (Jadvigovas ?) pamatskola (tagad Rožkalnu pag.) - 180 skolēni, 3 skolotāji.

Kapiņu pagasta skolas (1919):

1. Kapiņu pamatskola (tagad Aglonas pag.) - 150 skolēnu, 4 skolotāji;
2. Somersetas, vēlākā Aglonas pamatskola (tagad Aglonas pag.) - 100 skolēni, 3 skolotāji;
3. Kameņecas, vēlākā Jaunaglonas pamatskola (tagad Aglonas pag.) - 150 skolēni, 4 skolotāji;

4. Ruskļu pamatskola (tagad Aglonas pag.) - 100 skolēni, 3 skolotāji.

Galēnu pagasta skolas (1919):

1. Galēnu pamatskola;
2. Grozu - Bernānu pamatskola (tagad Siļukalna pag.);
3. Sondoru pamatskola (tagad Siļukalna pag.);
4. Maltas Trūpu pamatskola.

Nacionālo skolu Preiļu novadā pirmo reizi tā vēsturē varēja sākt veidot tikai pēc novada atbrīvošanas no Padomju Krievijas okupācijas (1920.g. janvārī). Steidzīgi kursos tika gatavoti skolotāji mācībām latviešu valodā. Skolotāju trūkuma dēļ tos pieaicināja arī no citiem Latvijas novadiem. Tika remontētas skolu ēkas, meklētas labākas telpas, domāts par jaunu skolu celtniecību.

Latvijas brīvvalsts gados Preiļu rajonā uzceltas šādas jaunas, modernas skolas:

1. Pieniņu 6 klašu pamatskola (1938 - 1939) - 220 skolēniem,
2. Priekuļu 6 klašu pamatskola (1938) - 200 skolēniem,
3. Aglonas 6 klašu pamatskola (1935 - 1936) - 300 skolēniem,
4. Aglonas ģimnāzija (1928 - 1934) - 500 skolēniem,
5. Jaunaglonas ģimnāzija (1931 - 1936),
6. Aizkalnes 6 klašu pamatskola (1937) - 250 skolēniem,
7. Rimicānu 6 klašu pamatskola (1938) - 100 skolēniem,
8. Jersikas 6 klašu pamatskola (1933 - 1935) - 90 skolēniem,
9. Gaiņu pamatskola (1937),
10. Vanagu 6 klašu pamatskola (1939 - 1940),
11. Rudzātu 6 klašu pamatskola (1932 - 1936) - 320 skolēniem,
12. Galēnu 6 klašu pamatskola (1938) - 300 skolēniem,
13. Sutru 6 klašu pamatskola (1935 - 1936) - 200 skolēniem,
14. Antonišķu 4 klašu pamatskola (1936) - 100 skolēniem.

Tās ērtības ziņā atbilda sava laika Eiropas standartiem.

Vairākām skolām tika nodotas muižu pilis un ēkas: Riebiņu muižas pils - Riebiņu 6 klašu pamatskolai, Vārkavas muižas pils - II Vārkavas 6 klašu pamatskolai, Zaķišu jeb Šustas muižas dzīvojamā māja - Zaķišu 6 klašu pamatskolai, Jezupinavas (Ārdavas) muižas pils - Ārdavas 6 klašu pamatskolai, Rušonas muižas pils - Skudrišu 4 klašu pamatskolai, Kastīres muižas pils - Kastīres, vēlākajai Kļaviņu 4 klašu pamatskolai, Arendoles muižas pils - Āmuļu 6 klašu pamatskolai, Anspaku muižas pils - Plotiņu, vēlākajai Šaurupes 4 klašu pamatskolai, Pelēču muižas dzīvojamā ēka - Niedru 4 klašu pamatskolai.

Latvijas brīvvalsts gados novada skolās mācību un valstiskās audzināšanas darbs bija sasniedzis augstu līmeni. Skolās aktīvi darbojās mazpulku, skautu un gaidu organizācijas un dažādi pulciņi.

Krievu okupācijas gadā (1940 - 1941) vairākas latviešu skolas tika pārvērstas par krievu skolām. Skolās ar varu bērni tika spiesti stāties pionieru un komjaunatnes organizācijās, poļitruki un komjaunieši grāva skolotāju autoritāti, iejaucās skolotāju kompetencē, par ko Izglītības ministrijā no Preiļu novada skolām ienāca sūdzības. Bet skolotāji maz ko panāca.

Pēc otrās krievu okupācijas "sovetizēšanas" darbs skolās turpinājās, bet ne tik rupjā formā. Sakarā ar Latvijas urbanizāciju un kolonizāciju novada lauku skolu tīkls tika stipri sašaurināts. Bija pat pa pagastam, kur nepalika nevienas skolas (Vārkavas un Preiļu pagasts). Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas (1990) Preiļu novadā atsāka darbu Vārkavas, Arendoles un Rušonas pamatskolas.

Uz 1995./1996. mācību gada sākumu Preiļu rajonā darbojās 10 vispārējās vidējās mācību iestādes - Preiļu 1. un 2., Livānu 1. un 2., Aglonas, Riebiņu, Rudzātu, Vārkavas vidusskolas, Aglonas internātgimnāzija, Preiļu vakara vidusskola, 19 pamatskolas - Aizkalnes, Arendoles, Ārdavas, Dravnieku, Gailišu, Galēnu, Jaunsilavas, Jersikas, Pelēču, Priekuļu, Rimicānu, Rožupes, Rušonas, Salas, Silajāņu, Siļukalna, Sutru, Vanagu un Vārkavas pamatskolas, 1 speciālā skola -

Rudzātu internātpalīgskola, Preiļu un Līvānu mūzikas skolas, Līvānu mākslas skola, Preiļu jauno tehniķu stacija, Preiļu skolēnu jaunrades centrs, Līvānu bērnu jaunrades nodaļa, 4 bērnodārzi, Preiļu kooperatīvā arodskola un Jaunaglonas lauksaimniecības skola.

Skolēnu skaits vispārīzglītojošās skolās 1994./1995.mācību gadā bija 6150, pirmskolas iestādēs - 460. Vispārīzglītojošo skolu skolotāju skaits - 689.

Preiļu rajona skolās sasniegts augsts mācību un audzināšanas līmenis. Par to liecina šo skolu skolēnu daudzās izcīnītās uzvaras un godalgotās vietas valsts mēroga mācību priekšmetu olimpiādēs un konkursos un absolventu iestāju eksāmeni augstskolās un vidējās speciālajās mācību iestādēs.

Preiļu 1. vidusskolai kā vienai no 7 vidusskolām Latvijā ar 1996.gada martu piešķirts ģimnāzijas statuss, bet no 1996.gada 1.septembra tā saucas par Preiļu Valsts ģimnāziju. Ar 1. septembri 10.klašu skolēni uzsāka mācības trīsursos - komerckursā, matemātikas - dabaszinātņu un humanitārajā.

5. Kultūra

Līdz Latvijas brīvvalsts nodibināšanai (1918) Preiļu novadā nebija kultūras iestāžu vai organizāciju, kas organizētu un vadītu kultūras darbu. Tikpat kā nebija arī latviešu inteliģences, kas to varētu darīt. Un arī tā nelielā novada inteliģentu saujiņa, kas 19./20.gs. mijā bija radusies, galvenokārt garīdznieki, vairāk darbojās ārpus dzimtā novada un Latgales, jo tai šeit lika šķēršļus krievu valdība.

Tomēr nevar teikt, ka tādēļ tauta te dzīvoja bez kultūras. Tā savus ētiskos un estētiskos ideālus smēlās sava novada senajās tradīcijās un folklorā, to bagātināja un nodeva nākamajām paaudzēm. Tautas tradīcijas un folklorā šī novada cilvēkus pavadīja no šūpuļa līdz kapam. Reti kurš novads Latvijā tik bagāts ar senām tradīcijām un folkloru kā Preiļu novads, reti kurā citā novadā tās tik dzīvas un iet apriņķi šodien, kā Preiļu novadā.

Par folkloras bagātību Preiļu novadā liecina folkloras vākumi dažādos periodos. Laikā no 1926. līdz 1934.gadam Preiļu novadā savāktas un Folkloras krātuvei nodotas 15989 folkloras vienības. Tās savāca un nodeva Preiļu, Stikānu un Lācinieku pamatskolas, prāvests Nikodēms Rancāns, skolotāji Bronislavs Spūlis, Pēteris Gilučs un Arvīds Aizsils, skolēni Jānis Utināns, Jānis Pūdžs, Pēteris Gudļevskis un Jūlians Stuburs no Aglonas ģimnāzijas, Jāzeps un Kazimirs Znūtiņi no Preiļu 6 klašu pamatskolas, Jāzeps Utināns no Preiļu pag. Dubovkas un Ignats Čivcs no Preiļu pag.

Pēc otrā pasaules kara Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta folkloristi zinātniskajās ekspedīcijās Preiļu novadā savākuši 9337 folkloras vienības.

Pēc Latvijas Zinātņu akadēmijas Folkloras sektora ziņām, labākie folkloras zinātāji un teicēji 1920. - 30. gados Preiļu novadā bijuši:

1. Salomija un Monika Gilučas un Tekla Skutele no Preiļu pag. Lielajiem Anspakiem kopā pateikušas 496 folkloras vienības;

2. Tekla Zeltiņa no Preiļu pag. Kokoriešiem pateikusi 216 folkloras vienības;

3. Benovīte Znūtiņa no Vārkavas pag. Onckuļiem pateikusi 216 folkloras vienības;

4. Zoļa Mūrniece no Vārkavas pag. Smiltenes mājām pateikusi 211 folkloras vienības;

5. Agate Anspaka no Preiļu pag. Lielajiem Anspakiem pateikusi 163 folkloras vienības;

6. Agate Buka no Preiļiem pateikusi 160 folkloras vienības;

7. Marija Utināne no Preiļu pag. Priekuļiem pateikusi 154 folkloras vienības;

8. Konstantīna Stadža, Tekla un Benedikta Stubures no Preiļu pag. Utināniem kopā pateikušas 282 folkloras vienības;

9. A.Luriņa no Vārkavas pag. Vēverovkas pateikusi 134 folkloras vienības;

10. Agate Patašnika no Preiļu pag. Placinskiem pateikusi 117 folkloras vienības;

11. Solomija Znūtiņa no Vārkavas pag. Znotiņiem pateikusi 116 folkloras vienības;
12. Franciska Kaža no Preiļu pag. Znaižiem pateikusi 96 folkloras vienības.

1959. gada folkloristu ekspedīcijā labākās folkloras teicējas bijušas:

1. Veronika Iudre no Vārkavas pag. Onckuļiem pateikusi 405 folkloras vienības;
2. Tekla Vilcāne no Vārkavas ciema pateikusi 193 folkloras vienības;
3. Tekla Prikule no Vārkavas ciema pateikusi 151 folkloras vienību;
4. Jānis Vilcāns no Vārkavas pag. Onckuļiem pateicis 109 folkloras vienības.

Sākot ar 1953.gadu Preiļu rajonā viens pēc otra sāka dibināties etnogrāfiskie ansambļi. Šis kustības aizsācējs bija skolotājs Aleksandrs Vasīļevskis. Viņa pirmais nodibinātais (1953) un vadītais ir Saunas pagasta etnogrāfiskais ansamblis, tagad ar nosaukumu "Naktineica".

Bez tautasdziesmām Preiļu novadā ļoti populāras vēl ir sadzīves pasakas, burvību pasakas, spoku stāsti, izcelšanās un vietu teikas.

Daudz darba, sociālo attiecību un bāreņu dziesmu, dziesmu ar sērīgu melodiju. Daudz garāku episku dziesmu.

Preiļu novadā izplatītas arāju dziesmas, kādu citos novados, izņemot Latgali, nav vairs dzirdamas, dažādas "balsis", kā "Kāzu balsis", "Talku balsis" utt.

Šī novada tautasdziesmu melodijas vistuvākas ir Lejas Kurzemes un Alsungas novada melodijām.

Vecākajām ieražu dziesmām tipiska ir tā sauktā "teikto" dziesmu melodika - rečitātīvi deklamatorisks stils šaurā melodijas skaņu apjomā, parasti improvizēta rakstura dziedājumā (apdziedāšanās, talku, gadskārtu ieražu u.c. dziesmas).

Šādam dziesmu veidam atbilst arī savdabīgā burdonu (ar vilktu apakšējo balsi) vairākbalsība, sevišķi kāzu dziesmās, ko kolektīvi dzied "divas puses" - vedēji un panāksnieki, sacenšoties dziesmās un asprātībās. Dziesmu sāk teicēja, labākā dziesmu pratēja, izdziedot ("teicot") teksta pirmo rindiņu, dziesmu uztver un turpina "locītājas", kamēr citas, zemākas balsis - "vilcējas" velk vienu skaņu uz "ē".



Preiļu rajona Tautas mākslas diena Rīgā, Mežaparka Zaļajā estrādē, 1986.g. 27.VII

Burdonu daudzvalsība, kā atzīst daudzi muzikologi, tajā skaitā arī latviešu muzikologs V. Bendorfs, norāda uz tās senumu un ir radniecīga Balkānu tautu burdonu daudzvalsībai. Tas liecina par mūsu senču kontaktu ar senajām Balkānu tautām - trāķiešiem, iliriešiem, dakiem-, zināmu radniecību un katrā ziņā - ienākšanu Latvijā no dienvidiem.

Liriskās dziesmas parasti dzied vienbalsīgi vai kolektīvi unisonā (saskaņā, kas rodas, ja divas vai vairākas balsis dzied vienāda augstuma toni), bieži - arī divbalsīgi, bet dažkārt - arī trīsbalsīgi, līdzīgi lietuviešu un krievu tautas mūzikas vairākbalsības stilam.

Ļoti senas, bagātas un izkoptas ir kāzu paražas. Tās plaši aprakstījis Arvids Aizsils savā grāmatā "Senās kāzas Daugavpils apriņķī" (1941). Materiāli šai grāmatai pa lielākai daļai savākti Preiļu novadā, īpaši daudz Vārkavas pagastā.

Tautas dejas savā raksturā līdzīgas citu Latvijas novadu tautas dejām. Bet tajās manāma arī lietuviešu un poļu ietekme, sevišķi to temperamentīgākā izpildījumā.

Tautas gaume, skaistuma izpratne spilgti izpaužas tautas tērpos. Preiļu novadā, izņemot bijušo Līvānu pagastu, tiek valkāti dažādi Dienvidlatgales tautas tērpa varianti, bet bijušajā Līvānu pagastā - Krustpils tautas tērps. Kā Dienvidlatgales, tā Krustpils tautas tērps ir ļoti gaumīgs un latvisks. Tajos slāvu vai vispār sveštautiešu ietekmju ir mazāk nekā citu Latvijas novadu tautas tērpos.

Preiļu novadā, sevišķi Preiļu apkaimē, ļoti iemīļoti ir brūni, sarkanbrūni un brūnsarkani toņi, kas manāms gan tautastērpos, gan citos apģērbos, audumos un adījumos. Šie toņi visvairāk tiek kombinēti ar dzelteniem, nereti arī ar zaļiem toņiem. Preilietes izsenis bija slavenas audējas, adītājas un izšuvējas un šajos amatos bija autoritātes sveštautietēm, kuras no tām mācījās un ietekmējās.

Būvniecībā bija citādi. Tur liela ietekme bija krievu vecticībniekiem.

Arī valodas senās skaņas un formas Preiļu novada vidienes iedzīvotāji saglabājuši labāk nekā citur Latgalē. Tāpēc par latgaliešu rakstu valodas pamatu tagad pieņemta Vārkavas un Aizkalnes izlokšņu fonemātiskā sistēma, jo tā, pēc filoloģijas doktora profesora Antona Breidaka



Saunas pagasta etnogrāfiskais ansamblis "Naktineica"



A/s "Preiļu siera" rūpnīcas folkloras ansamblis
"Mūderniki" Preiļu estrādē 1984.g. 10.VI



Riebiņu folkloras ansamblis "Jumaleņa" folkloras
sarīkojumā Dainu kalnā Turaidā 1989.g. VIII

pētījumiem, ir vistīrākā, noturējusies bez jaukuma ar citām izloksnēm un valodām. Preiļu novada lielākajā daļā runā augšzemnieku dialekta dziļajās, nesēliskajās jeb latgaliskajās izloksnēs, izņemot tagadējo Turku pagastu, Jersikas pagasta ziemeļu daļu un Rožupes pagasta rietumu daļu, kur runā augšzemnieku dialekta sēliskajās izloksnēs. Starp izloksnēm nav lielu atšķirību. Preilieši un daļa galēniešu (Gribolvas apkārtnē) dažās formās norauj vārdu galotnes vai tās izrunā tik ātri un klusu, ka nav dzirdamas. Galotnes tiek norautas lietvārdiem un īpašības vārdiem vienskaitļa un daudzskaitļa akuzatīvā, darbības vārdiem īstenības izteiksmes pirmajā personā un vēlējuma izteiksmē. Kā spilgtu preiliešu runas paraugu mēdz minēt teicienu: "Preiļus var nūpierkt pup, ziem, moz bārn sviļpuk". Vārkavas izloksnē raksturīgs divskanis "eu" latviešu literārās valodas "ū" vietā (eudins). Tā runā arī daļa preiliešu, livāniešu un kalupiešu. Citur "ū" vietā runā "iu" (iudins). Bijušajā Vārkavas pagastā un daļā Preiļu pagasta saka "kuods", "tuods", "kuo",



Preiļu rajona kultūras nama folkloras ansamblis "Preiļi"



Preiļu rajona folkloras ansamblī Folkloras svētkos Riebiņos 1995.g. 23.VII



Līvānu folkloras ansamblis "Latava" gājienā Folkloras svētkos Riebiņos 1995.g. 23.VII

"tuo", citur pārsvarā "kaids", "taids", "kai", "tai". Latviešu literārās valodas "ķ" vietā runā "č" (kačs, začs), izņemot tagadējo Rožkalnu pagastu, kur "ķ" vietā runā "k" (kakis, zakis). Pēdējos gadu desmitos dialekta īpatnības stipri nivelējušās un zudušas. Dialektā vēl runā vecākās un vidējās paaudzes cilvēki, bet jaunatne - pārsvarā latviešu literārajā valodā. Tomēr tautasdziesmas visu paaudžu ļaudis dzied dialektā.

Kopš Latvijas brīvvalsts nodibināšanas kultūras un kultūrizglītības darbs ieguva organizētu raksturu. Par to rūpējās gan valsts, gan pašvaldības, gan dažādas sabiedriskās organizācijas un biedrības. Šodien par to rūpējās galvenokārt valsts un pašvaldības.

Kā Preiļu rajona pilsētās, tā visos pagastos pastāv kultūras nami (tautas nami), kuros darbojas 102 mākslinieciskie kolektīvi un pulciņi: 4 jauktie kori, 16 tautas deju kolektīvi, 2 pūtēju orķestri, 3 lauku kapelas, 9 drāmas kolektīvi, 10 folkloras un etnogrāfiskie kolektīvi, 2



Preiļu rajona skolotāju koris "Latgale"

lietišķās mākslas kolektīvi, 18 estrādes un deju kolektīvi, 9 vokālie ansambļi, 2 tehniskie pulciņi, 25 pārējie kolektīvi. Mākslinieciskie kolektīvi sasnieguši augstu līmeni un vairāki no tiem valsts mēroga skatēs un konkursos ieņēmuši redzamas vietas.

Preiļu rajonā darbojas Folkloras biedrība un Folkloras centrs, kas rūpējas par folkloras vākšanu, saglabāšanu un izmantošanu tautas tradīciju pasākumos, gadskārtu ieražu un sadzīves ieražu rituālos, svētkos u.tml.

Amatnieku biedrības, kas darbojas Preiļos un Līvānos, gādā, lai atdzimtu un tiktu piekopti senie amati. Tautas lietišķās mākslas studija "Dubna" Līvānos un firma "Daiļrade" Preiļos darina teicamus, savam novadam raksturīgus izstrādājumus.

Lielu kultūrizglītības darbu veic rajona bibliotēkas. Preiļu rajona centrālā bibliotēka ir viena no labākajām Latvijas bibliotēkām.

Pagātnes kultūras mantojumu uzkrāj, pēti un propagandē Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzejs. Aizkalnē darbojas Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuīža" - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja filiāle. Savi muzeji ierīkoti un darbojas arī vairākās skolās un uzņēmumos.

Rajona laikraksts "Novadnieks" (sākotnēji ar nosaukumu "Ļeņina Karogs") iznāk kopš 1950.gada 29.marta.

Preiļos pastāv A.Rancāna izdevniecība, kas izdod grāmatas un Latgales novada laikrakstu "Zemturis". Jau vairākus gadus šī izdevniecība izdod saturā bagātu "Preiļu novada kalendāru".

6. Veselības aizsardzība, fiziskā kultūra un sports.

Rajonā darbojas 3 slimnīcas - Preiļu rajona Centrālā slimnīca ar 116 vietām, Līvānu slimnīca ar 80 vietām un Aglonas lauku slimnīca ar 30 vietām, 2 poliklinikas - Preiļos un Līvānos, 23 feldšeru un vecmāšu punkti, 2 ambulances - Aglonā un Galēnos - un 6 aptiekas - Preiļos, Līvānos, Aglonā, Aizkalnē, Galēnos un Rudzātos.

Rajonā strādā 72 ārsti un 228 medicīnas darbinieki ar vidējo medicīnisko izglītību.

Preiļu medicīnas iestādes veic klīniskās un bioloģiskās analīzes, rentgenogrāfijas un rentgenoskopijas, sniedz terapeitisko, ķirurģisko, ginekoloģisko, dzemdniecības un pediātrisko palīdzību, veic zobu ārstēšanu un protezēšanu, Līvānu medicīnas iestādēs - to pašu, izņemot zobārstniecību un protezēšanu.

Aglonas lauku slimnīca pašlaik tiek izmantota kā sociālās aprūpes iestāde.

Fiziskajai kultūrai un sportam liela vērtība tiek veltīta gan rajona skolās, gan uzņēmumos un iestādēs.

Preiļu rajonā darbojas 5 sporta klubi: sporta klubs "Cerība"- bērnu un jaunatnes sporta skola, policijas sporta klubs, futbola klubs "Līvāni", basketbola klubs "Līvāni", sporta klubs "Vārkava", ūdensslēpotāju sporta privātklubs "Baški".

Sporta klubos iesaistīti vairāk nekā 1400 rajona iedzīvotāju.

Rajonā ir 2 stadioni, 17 kompleksie laukumi, 66 sporta laukumi, 1 slēgtais peldbaseins, 33 sporta zāles, 2 vieglatlētikas manēžas.

Rajona skolās strādā 33 fiziskās audzināšanas skolotāji, no kuriem 24 - ar augstāko izglītību.

Sporta skolā "Cerība" darbojas volejbola, basketbola, futbola, vieglatlētikas un galda tenisa grupas ne tikai skolēniem, bet arī pieaugušajiem. Sporta skolā nodarbības vada 23 treneri, no kuriem 16 - ar augstāko izglītību.

Iecienītākie sporta veidi rajonā ir vieglatlētika, sporta spēles (futbols, basketbols, volejbols, galda teniss), distanču slēpošana, ūdenssports (peldēšana un ūdensslēpošana), dambrete un motosports.

Daudzas uzvaras kā Latvijas, tā bijušās PSRS mēroga sacensībās izcīnījuši rajona ūdensslēpotāji Ingus Buks, Gunārs Bruzgulis, Valdis Ivanāns un Diāna Vucāne (dz. Kokina). Preiļu rajonā dzimušais Gunārs Zelčāns ir septiņpadsmitkārtējs Latvijas čempions šaušanā ar mazkalibra un kaujas šauteni un I un II PSRS Tautu spartakiādes medaļnieks šaušanā. Latvijā labi pazīstami arī rajona dambretisti - Sporta meistari Jānis Pauniņš un Edvīns Rusiņš.

Vairāki Preiļu rajonā dzimušie sportisti pārstāvējuši Latviju vai bijušo PSRS Olimpiskajās spēlēs, kā Ilga Bērtulsone (dz. Šmeikste) vieglatlētikā, Rihards Kotāns daudzciņā un bobslejā, Voldemārs Batarāgs bobslejā.



Preiļu rajona padome.

No kreisās 1.rindā Jānis Liepa, Ilmārs Meluškāns, Valentīna Brice, Monika Livdāne, Jānis Vucens,
2.rindā Jānis Eglītis, Juris Urtāns, Vladislavs Valters, Ēvalds Ancāns, Jāzevs Anspoks, Antons Rancāns

II. PREIĻI



1. Preiļu ģeogrāfiskais stāvoklis, izcelšanās

Preiļi ir viena no senākajām apdzīvotajām vietām Latvijā, vēstures avotos minēti agrāk par Daugavpili un Rēzekni.

Preiļu pilsētas, tāpat kā ikvienas pilsētas vai cita tipa apdzīvotas vietas izcelšanos un attīstību ietekmējuši konkrētie dabas, vēstures un sociāli ekonomiskie apstākļi, tās atrašanās vienā vai otrā valstiskajā vai teritoriālajā veidojumā.

Spriežot pēc ģeogrāfiskā stāvoļa, ceļu tīkla un citiem datiem, Preiļi karaļa Visvalža laikā bijuši viens no svarīgākajiem Jersikas valsts pārvaldes centriem valsts vidienē, vēstures avotos minētās "Preiļu zemes" centrs. Ja paskatāmies kartēs, gan vecākās, gan jaunākās, tad redzam, ka Preiļi atrodas it kā zirnekļa tīkla vidū: Preiļos no visām pusēm saplūst seši lielāki ceļi un uz tiem tiecas un pie Preiļiem lielākajiem ceļiem pievienojas daži mazāki ceļi. Svarīgi atzīmēt, ka senākais un taisnākais ceļš no Jersikas valsts galvaspilsētas Jersikas uz citiem šīs valsts pārvaldes centriem - Rēzekni un Ludzu- un tālāk uz Krievzemes pilsētām Pleskavu un Novgorodu gāja caur Preiļiem. Tas sākās pie Dubnas, t.i., pie tagadējiem Līvāniem. Cits ceļš no Jersikas uz Preiļiem un citām iepriekš nosauktajām pilsētām senajās kartēs nav parādīts, tāda nebija un nevarēja būt, jo gar Daugavas labo krastu no Līvāniem līdz Daugavpilij stiepās staigņu purvu un biezu mežu josla, kurai pāri pat šodien nav lielāku ceļu.

Kopš Livonijas laikiem Preiļu nozīme kritās. Tas izskaidrojams ar vācu feodāļu agresijas mērķiem un virzieniem. Cenšoties sagrābt Daugavas tirdzniecības ceļu, vācieši bez kavēšanās lauzās pēc iespējas tālāk gar Daugavu uz augšu un nodibināja (1275) Daugavpili (Vecdaugavpili), kas kļuva par lielāko administratīvo centru Latgalē un savu nozīmi saglabāja, Latgalei vēlāk atrodoties arī citos valstiskajos veidojumos vai citu valstu sastāvā. Otrs vācu feodāļu interešu un agresijas virziens bija no Krustpils uz Rēzekni un Ludzu, lai ielenktu un pilnīgi pakļautu savai

varai latgaļu zemju vidus un austrumu apgabalus un virzītos tālāk uz Krievzemes ziemeļrietumu zemēm. Sakarā ar to pie šī virziena ceļā esošās Rēzeknes un Ludzas nozīme pieauga, arī tās izveidojās par lieliem administratīvajiem centriem Latgalē un savu nozīmi, tāpat kā Daugavpils, saglabāja arī turpmākajos laikos. Bet Preiļi Livonijas laikā (13. - 16.gs.) no zemes centra vēlāk kļuva par pagasta centru Daugavpils komturejas Rēzeknes fogtijā, pēc tam bija pagasta centrs Daugavpils apriņķī (1581 - 1949).

Neskatoties uz iepriekš teikto, kā arī uz dzelzceļa satiksmes trūkumu, Preiļi visos laikos uzrādīja lielu dzīvotspēju. Tā, paskatoties kartē, redzam, ka Dienvidlatgales vidienē, lielā teritorijā, ko ierobežo līnija Krustpils (Jēkabpils) - Rēzekne - Dagda - Krāslava un Daugava posmā no Krāslavas līdz Krustpilij (Jēkabpilij), Preiļi vienmēr bijusi un ir lielākā apdzīvotā vieta, vienīgā pilsēta līdz šai dienai, kopš 1928.gada - ar pilsētas statusu, kopš 1949.gada 31.decembra - ar rajona centra pilsētas statusu.

Seno pilsētu sākumi meklējami pilskalnos un apmetnēs pie tiem. Tas sakāms arī par Preiļiem. Senie Preiļi, loģiski spriežot, sākuši veidoties un atradušies tuvākajos pilskalnos - Anspaku un Pliudu pilskalnos Preiļupes kreisajā krastā, nedaudz augšpus tagadējiem Preiļiem (taisnā virzienā - 1,5 km uz dienvidiem no tiem). Abi pilskalni atrodas 0,75 km viens no otra un to vēsture un nozīme cieši saistīta. Latvijā zināmi vairāki šādu pilskalnu pāri. Uzskata, ka ļaudis sākumā apdzīvojuši mazāko, vājāk nocietināto pilskalnu. Šajā gadījumā tas ir Anspaku pilskalns. Vēlāk, pieaugot cilvēku skaitam un mainoties ekonomiskās un politiskās dzīves apstākļiem, galvenā nocietinājuma funkcijas pāriet uz kādu citu netālu esošo lielāko kalnu. Šajā gadījumā - uz Pliudu pilskalnu. Tad vecais pilskalns vai nu tiek atstāts, vai arī pilda papildnocietinājumu funkcijas, vai arī tiek izmantots citiem mērķiem, piemēram, par kulta vietu. Anspaku pilskalns, kā secina arheologs J.Urtāns pēc pārbaudes izrakumiem, bijis apdzīvots vēlajā dzelzs laikmetā (10. - 12.gs., agrajā feodālismā), bet Pliudu pilskalns, spriežot pēc nejaušiem senlietu atradumiem, pilskalnu kopš 19.gs. 70.gadiem apstrādājot, tajā pašā laikā un arī vēl ievērojami ilgāk. Kā Latvijas pilskalnu pētniekam E.Brastiņam 20.gs. 20.gadu beigās stāstījuši vietējie iedzīvotāji, Pliudu pilskalnu pirms 50 gadiem sākot apstrādāt, tur izaruši ne vien šķēpu uzgaļus, vara "grodes" (gredzenus) un stikla "pogas", bet arī metāla "videlces" (dakšiņas) un "ližeikas" (karotes), kas liecina, ka pilskalns bijis apdzīvots arī Livonijas laikā un varbūt pat vēlāk.

Pilskalnos esošajās pilīs, kā vispār zināms, dzīvoja nedaudz iedzīvotāju - zemju vai pilsnovadu valdieki ar saviem "galmiem", karadraudzēm un apkalpojošo personālu. Viss vairums iedzīvotāju dzīvoja pie pilīm esošajās nenocietinātajās apmetnēs - ciemos vai senpilsētās un tikai ienaidnieka iebrukuma gadījumā ar savām matām un lopiem slēpās pilīs.

Ciemi vai senpilsētas pie Anspaku un Pliudu pilskalnos bijušajām pilīm, liekas, pletušies abos Preiļupes krastos, jo gan pie Anspaku pilskalna (leļpus tagadējam tiltam), gan tieši pie Pliudu pilskalna ir pārejas pār Preiļupi - brasli. Pie Pliudu pilskalna esošais brasls vēl tagad tiek izmantots. Briesmu brīžos šo abu ciemu vai senpilsētu iedzīvotāji viegli varēja nokļūt šajos pilskalnos bijušajās pilīs.

Kura no abām iepriekšminētajām apmetnēm sākotnēji saukta par Preiļiem, tagad grūti pateikt, jo ne vienā, ne otrā pilskalnā nav veikti arheoloģiskie izrakumi, ja neskaita nelielus pārbaudes izrakumus Anspaku pilskalnā. Tādēļ arī precīzi nevar noteikt šo pilskalnu apdzīvotības sākumu, ilgumu, intensitāti un nozīmi. Liekas, kā jau iepriekš teikts, ka sākotnēji par Preiļiem saukta Anspaku pilskalnā un pie tā esošā apmetne, bet vēlāk, pēc pārceļšanās uz jauno vietu - Pliudu pilskalnā un pie tā esošā apmetne. Iespējams arī, ka viena apmetne saukta par Preiļiem, bet otra - citā vārdā. Lai kā arī būtu, vienas (Preiļu) vai arī abu apmetņu iedzīvotāji laika gaitā vai arī uz reizes pārcēlušies uz tagadējo Preiļu pilsētas vietu.

Preiļu kā apdzīvotās vietas izcelšanās un tās vēsture nav izprotama, nenoskaidrojot, kad cēlies Preiļu nosaukums, kā cēlies - vai Preiļi nosaukumu guvuši no Preiļupes, kuras krastos tie sākuši veidoties, vai no Preiļu zemes, kuras administratīvais centrs tie bijuši, vai arī otrādi, vai varbūt no personas vārda vai uzvārda - un kāda ir šī nosaukuma sākotnējā nozīme (jēga).

Preiļu vārds kā apdzīvotās vietas nosaukums vēstures avotā pirmoreiz minēts (oriģinālā -

Preylen) ap 1250.gadu. Jautājums par avotu un gada precizējumu tiks skarts tālāk.

Publicētajos vēstures avotos Preiļu nosaukums rakstīts ļoti dažādi: Preylen, Preiļi, Preli, Preilly, Prelli, Prele, Prella, Preļ (krieviski), Prewen, Prewenn, Preven, Preuen, Preeden. Pēdējos piecos Preiļu nosaukuma variantos pielaistas rupjas kļūdas. No senrakstu konteksta var spriest, ka runa ir par Preiļiem. Šajos variantos kļūdas pielaīduši vai nu senrakstu sastādītāji vai arī publicētāji, "l" vietā kļūdaini izlasot un ierakstot "w", "v", "u" un "d". Livonijas (Vidzemes) muižu dokumentu krājumā "Livländische Güterurkunden" (1908) tā izdevēji Hermanis Bruinings un Nikolajs Bušs zem dokumentiem, kur minēti Preuen un Prewen, paskaidro, ka tie ir Preiļi (viņi raksta - Prella). Gandrīz visos Preiļu nosaukuma variantos, izņemot pirmos divus (Preylen un Preiļi) svešautieši divskani "ei" aizstājuši ar patskani "e".

Bez Latvijas Preiļiem vieni Preiļi ir vēl Lietuvā. Kuršu kāpās ir ciemats - Preila, kura nosaukums vēl nesenā pagātnē lietuviski tika rakstīts - Preiliai (izrunāts - Preiļai), bet latviski rakstīts un izrunāts - Preiļi. J.Endzelina Latvijas vietvārdu sarakstā Bauskas apriņķa Vecumnieku pagastā minēts mājvārds - Preiļi.

Lietuviešu valodnieks toponimists (vietvārdu pētnieks) A.Vanags raksta, ka Preiļu nosaukums varētu būt cēlies no personas vārda Preilis, jo šāds uzvārds esot sastopams Latvijā un šī uzvārda slāviskotā forma - Preilaukas - Lietuvā.

Pilnīgi iespējams, ka Preiļus dibinājis vai arī Preiļus un Preiļu zemi pārvaldījis kāds latgaļu valdnieks (kungs) Preilis, no kura vārda vai uzvārda savu nosaukumu ieguvuši Preiļi un Preiļu zeme, bet upe, kas tek caur Preiļiem, vēlāk savu nosaukumu (Preiļupe) dabūjusi no šīs apdzīvotās vietas. Interesanti piebilst, ka 1551.gadā sastādītajā dokumentā Preiļupe saukta par Nakšauru (oriģinālā rakstībā - "Naxouren"), bet vēlākajos dokumentos, kartēs un vēsturiskajā literatūrā tai parādās sinonīmi - Rubežnica (t.i., Robežupe) un Preiļupe (arī Preile, Prele un Preļka). 1885.gadā zīmētajā Preiļu un to apkārtnes plānā šī upe no iztekas (no Salmu jeb Salmeja ezera, ko tagad sauc par Gailišu ezeru) līdz tagadējiem Preiļiem, precīzāk sakot, līdz Preiļu dzirnavu slūžām, saukta par Nakšauru, bet leļpus tiem līdz ietekai Freimankā - par Preiļupi. Kā to izskaidrot? Domājams, ka Nakšauras nosaukums cēlies no īpašības vārda naiks (kas nozīmē "straujš", "ātrs", "veikls") un šaurs. Tātad Nakšaura nozīmē "strauja, šaura" upe. Un tāda strauja, veikla, šaura un likumota tā līdz Preiļiem arī ir, bet leļpus Preiļiem tek pa līdzenumu un ir lēna. Lietuvā ir Naikupe, kuras nosaukumu lietuviešu valodnieki tāpat atvasina no vārda naiks, kura nozīme ir "straujš", "ātrs", "veikls".

Bet Preiļi un Preiļupe savu nosaukumu varēja dabūt arī citādi. Tāpēc tālāk pakavēsimies pie vārda - *preilis* nozīmēm, jo nevienai personai, ne vietai vārds (nosaukums) senāk netika dots bez savas nozīmes (jēgas).

Izcilais latviešu valodnieks K.Milenbahs savā "Latviešu valodas vārdnīcā" (1923 - 1932) vārda *preilis* nozīmei dod divus izskaidrojumus.

Pirmkārt, vārda *preilis* šaurākā nozīme esot - nelūgts kāzu viesis, bet plašākā nozīmē - pienācējs (vāciski - Herangekommener). Latgalē nelūgtos kāzu viesus sauc par stomačiem jeb stovmačiem (no "stovēt", ko izrunā "stuovēt"), jo viņi kā nelūgti kāzu viesi stāvējuši kājās un apdziedājuši kāziniekus, kamēr lūgtie viesi sēdējuši pie galdiem. Ka *preilis* nozīmē - nelūgts kāzu viesis, to apliecina arī latviešu tautasdziesma:

Preiļi dzied, preiļi dzied.-

Kas tos preiļus priecināja?

Pela(v)u maize, kaņepju ciba,

Tas tos preiļus priecināja.

Diez vai no šajā tautasdziesmā minētā preiļa nozīmes varētu būt cēlies apdzīvotās vietas, zemes vai upes nosaukums, bet kāda persona, kura bieži mīlējusi kāzās ierasties nelūgta, gan varējusi dabūt tādu iesauku un beidzot paliekošu vārdu vai uzvārdu - Preilis, no kura vārda vai uzvārda varēja rasties apdzīvotās vietas, zemes vai upes nosaukums. Šajā vārdā, domājams, saskatāma priedēkļa "pie" senākā forma "prei".

Bet Preiļi savu nosaukumu varēja dabūt arī no lietvārda *preilis*, saprotot šo vārdu plašākā nozīmē, t.i., no "pienācējiem" (atnācējiem, atbēdzējiem), kas ieradušies un nometušies uz dzīvi pie Pliudu pilskalna esošās pils, kuras nosaukumu mēs nezinām. Pienācēju lielā skaita dēļ apmetne Pliudu pilskalnā un pie tā ar laiku varēja mainīt savu sākotnējo nosaukumu un sākt saukties par Preiļiem. Rodas tikai jautājums, no kurienes tad te varēja ierasties "pienācēji". Viena iespēja - bēgļi no vācu ieņemtās Jersikas pilsētas un apkārtnes. Bet vēl vairāk ticams - no citas puses. Tā, spriežot pēc pilskalnu, citu apmetņu un kapulauku tīkla, senatnē visbiežāk apdzīvotais apvidus Latgalē un pat visā Latvijā bijis Rušonas un Aglonas apvidus, bet vēlākos laikos par ļoti bieži apdzīvotu un visvairāk atmežotu kļuva Preiļu apvidus. Tāpēc visticamāk, ka ievērojamākais iedzīvotāju pieplūdums uz līdzeno un auglīgo Preiļu apvidu nācis no Rušonas un Aglonas puses. Tādā gadījumā Preiļus jau 10.gs. dibinājuši un šo apvidu sākuši atmežot un apgūt pienācēji jeb atnācēji no Rušonas un Aglonas puses vai vispār no tolaik ļoti apdzīvotās Latgales augstienes.

Otrkārt, raksta K.Milenbahs, par preiļiem saucot divus stabiņus audekla piestiprināšanai: zobiņus iespraužot audeklā un preiļa vidējo daļu nospiežot uz leju, audekls stāvēt stingri uzstiepts.

Latviešu konversācijas vārdnīcā sniegts pilnīgāks un skaidrāks preiļa apraksts. Tur teikts: preilis - divi savā starpā savienoti stabiņi ar zobiņiem galos, kurus iesparauž šķērsām audeklam, lai audekls turētos stingri uzstiepts, saukts arī platumturis, atsegte, špeinizeris (vāciski Spanneisen).

Vai no šāda preiļa jeb diviem paralēliem stieniņiem ("stabiņiem"), kas galos savienoti kopā, t.i., no šāda jēdziena varēja rasties Preiļu nosaukums? Lai to noskaidrotu, paskatīsimies, kur kādā vietā sācis veidoties senais Preiļu ciems (senpilsēta).

Upe, kuru tagad sauc par Preiļupi, gar Pliudu pilskalnu tek rietumu virzienā. Vienu kilometru leļpus Pliudu pilskalnā (pirms Pauniņu mājām) no Preiļupes labā krasta sākas atzarojums, kas tek ziemeļu virzienā. Pēc neliela tecējuma rietumu virzienā arī Preiļupes galvenā gultne pagriežas ziemeļu virzienā un tek gandrīz paralēli tās atzarojumam un tagadējā Preiļu parka teritorijā atkal savienojas ar savu atzarojumu un no parka aiztek pa vienu gultni. Tādā kārtā Preiļupes galvenā gultne un tās atzarojums veido it kā preili jeb divus "stabiņus", kas galos sasaistīti, it kā salu. Un tā Pliudu pilskalnā un pretim tam esošajā pilī un ap šo preili, iespējams, radās ciems (senpilsēta), kurš varēja sākt saukties par Preiļiem un ar laiku dot Nakšaurai (ja šis būtu upes sākotnējais nosaukums) sinonīmu - Preiļupe.

Preiļupei, ar kuru cieši saistīta Preiļu pilsētas vēsture, pēc II pasaules kara nodarīta liela pārestība. Preiļupes galvenā gultne leļpus tās atzarojuma, kā arī pie Pils ielas (pie Preiļu jaunās pils) aizdambēta, lai Preiļupes ūdeņus Preiļu parka diķos ievadītu pa Preiļupes atzarojumu. Tie ūdeņi, kas pavasaros plūdu laikā pāri aizdambējumam leļpus Preiļupes atzarojumam tomēr ieplūst Preiļupes galvenajā gultnē, jau labu gabalu pirms Preiļu parka pa kanālu tiek novadīti sāņus un iepludināti Preiļupē leļpus parka diķiem. Tā rezultātā parka diķos ūdens ieplūst maz, tas lēni cirkulē un slikti attīrās. Aizdambējumi jālikvidē, lai Preiļupes galvenās gultnes ūdeņi atkal varētu plūst caur parka diķiem.

Un beidzot - Preiļu nosaukuma izcelsmei varētu būt arī cits pamats. Filoloģijas maģistrs (vēlākais doktors, profesors) L.Latkovskis rakstā "Latgaļu dialekts", kas ievietots "Rokstu krojumā latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 gadu atcerei" (Daugavpili, 1944), raksta, ka Preiļu vārds disimilācijas ceļā veidojies no vecākas formas - Pleiļi. Sugas vārds *pleiļi*, raksta L.Latkovskis, senāk nozīmējis - "klāja, līdzena vieta". Lietuviešu valodā esot vārds *pleine* ar tādu pašu nozīmi.

Kā senie, tā tagadējie Preiļi atrodas tieši uz robežas starp Latgales augstieni un Austrumlatvijas zemieni. Skatoties uz ziemeļiem un rietumiem no Anspaku un Pliudu pilskalniem vai arī to apkārtnes pauguriem, mūsu acu priekšā paveras zems līdzenums, te sākas plašās Austrumlatvijas zemienes Jersikas līdzenums. Tādu līdzenumu, tādu pleili jeb preili savā priekšā ieraudzīja arī mūsu senči, kuri, nākdami no dienvidu un austrumu puses, pie Anspaku un Pliudu pilskalniem sasniedza Latgales augstienes ziemeļrietumu malu, te izvietoja savu apmetni un sāka atmežot un apgūt auglīgo līdzenumu, dodot savai jaunajai dzīvesvietai un apvidum Pleiļu jeb Preiļu nosaukumu.

2. Livonijas laikā (13.gs. - 1561)

Preiļi, kā jau teikts I nodaļas 1.apakšpunktā, kā apdzīvota vieta vēstures avotā pirmoreiz pieminēti ap 1250.gadu. Tādu faktu apliecina ievērojamais latviešu valodas, folkloras, etnogrāfijas, Latvijas vēstures un vēsturiskās ģeogrāfijas pētnieks Augusts Bilenšteins (1826 - 1907). Savas grāmatas "Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13.Jahrhundert" ("Latviešu tautas un latviešu valodas robežas tagadnē un 13.gadsimtā", 1890) pielikumā "Atlas der ethnologischen Geographie des heutigen und des praehistorischen Lettlands" ("Latvijas šodienas un aizvēsturiskās etnoloģiskās ģeogrāfijas atlases", 1892) viņš ievietojis dažādas kartes, starp tām arī karti, kur iezīmējis Latvijas apdzīvotās vietas, kuras pastāvējušas ap 1250.gadu. Latgalē tādas ir Jersika, Asote, Lemenene, Novenene (Naujene), Nīcgale un Preiļi (Preylen). Paskaidrojumā pie šīm kartēm viņš norāda, ka šīs apdzīvotās vietas iezīmētas pamatojoties "uz 13.gs. hronikām un senrakstiem, dažas - uz vecākiem vai nedaudz jaunākiem avotiem". Apšaubīt viņa teikto mums nav pamata. Mūsu nākotnes uzdevums būtu - atrast šo vēstures avotu un noskaidrot, kurā gadā konkrēti un kādā sakarībā Preiļi vēstures avotā pirmoreiz pieminēti. Tas daudz ko dotu Preiļu izcelsmes, attīstības un nozīmes noskaidrošanai.

Kam piederēja vai kas pārvaldīja Preiļus, Preiļu zemi 13.gs. sākumā, nav zināms, bet Jersikas valsts tā daļa, kur atrodas Preiļi, spriežot pēc profesora M.Taubes sniegtajiem faktiem, kā lēnis piederēja Visvalža mantiniekiem - viņa meitai ar pirmo vīru bruņinieku Konrādu Meiendorfu, otro vīru bruņinieku Johanu Bardevisu (kurš 1238.g. pieņēma uzvārdu - Ikšķilis) un viņu pēcnācējiem Ikšķiļiem. Droši zināms, ka Preiļi no 1289. līdz 1348. gadam kā lēnis piederēja Johanam (IV) Ikšķilim, bet no 1348. līdz 1376.gadam kā īpašums viņa dēlam Nikolajam Ikšķilim.

Preiļi un Preiļu zeme no 13.gs. līdz 1376.gadam ietilpa Rīgas bīskapijā, vēlākajā arhibīskapijā, bet Konrāds Meiendorfs un Ikšķiļi bija Rīgas bīskapa (arhibīskapa) vasaļi.

Preiļi no 1376.gada ietilpa Livonijas ordeņa daļā un no 1376.(?) līdz 1561.gadam kā lēnis piederēja Livonijas ordeņa vasaļu grāfu Borhu dzimtai.

Aizsteidzoties laikam priekšā, pārskata un tēmas izklāsta labad jau šajā nodaļā pieminēsim Preiļu turpmākos īpašniekus. Preiļi jau kā īpašums no 1561. līdz 1866. gadam piederēja tai pašai grāfu Borhu dzimtai, no 1866. līdz 1872.gadam - Anglijas pavalstniekam tirgotājam Johanam Heinriham Fredrikam (no Mančēstras), no 1872. līdz 1891.gadam - vācu baronam Johanam Ungernam - Šternbergam (tos uz pilnvaras pamata pārvaldīja poļu muižnieks Jans Mols), no 1891. līdz 1910.gadam - krievu muižniekam, cara galma kambarkungam Konstantīnam Guļkevičam, no 1910. līdz 1920. gadam - vācu muižniekam Kārlim Hīpiusam.

Enciklopēdijās un vēsturiskajā literatūrā ir izplatīts apgalvojums, ka Preiļi 1382.gadā nonākuši grāfu Borhu īpašumā un ka šis esot gads, kad Preiļi kā apdzīvota vieta pirmoreiz pieminēta vēstures avotā. Pirmkārt, kā redzams no iepriekš teiktā, 1382.gads nav pirmā reize, kad Preiļi pieminēti vēstures avotā. Otrkārt, ne publicētajos, ne nepublicētajos vēstures avotos, kas glabājas Latvijas bibliotēkās, arhīvos, muzejos, nav ziņu, ka Preiļi 1382.gadā kļuvuši par grāfu Borhu īpašumu vai lēni. Domājams, ka Preiļi par grāfu Borhu lēni kļuva tūlīt pēc Nikolaja Ikšķiļa, t.i., 1376.gadā, jo Preiļu īpašnieks Mihaels Borhs (1806 vai 1810 - 1881) 1848.gada 5.jūlijā rakstīja (krievu valodā), ka viņa dzimtai Preiļu galvenā muiža vai rezidence (krieviski - "usobbišče") piederot nepārtraukti piecus gadsimtus. Tulkojumā tas skan tā: "Cik man zināms, mana Preiļu galvenā "usobbišče" (...) piecus gadsimtus atrodas manas - grāfu Borhu dzimtas īpašumā". Šis dokuments glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā grāfu Borhu personīgajā fondā.

Kā redzams, gadu skaits nedaudz noapaļots uz augšu, tomēr pieciem gadsimtiem tuvāks ir 1376., nevis 1382.gads. Kā vārdā saucās pirmie Preiļu kungi Borhi, nav zināms. Tie vārdā zināmi tikai kopš 1475.gada. Tā kā Preiļi nepārtraukti gandrīz 500 gadus piederēja Borhu dzimtai un ar to daudz kas saistīts Preiļu pilsētas un novada vēsturē, dažus vārdus nepieciešams teikt par šīs dzimtas izcelšanos.

Borhi pieder pie vecākajām dižciltīgo dzimtām Eiropā. Tās sākumi - Dienvīdijā, Neapoles karalistē, kur viņi bija feodālie īpašnieki. No turienes šī dzimta pārcēlās uz Vāciju, Vestfāles

zemi, kur tai 12.gs. piederēja La-Lippa, Borkule, Borhlande. 13.gs. viens no Borhu dzimtas zariem pārcēlās uz Pomerāniju (Vācijā), otrs - uz Poliju, Krakovas vojevodisti, trešais - uz Livoniju, no kurienu viens zars vēlāk aizgāja uz Baltkrieviju. Livonijas Borhiem bija ļoti nozīmīga vieta šīs valsts vēsturē. No šīs dzimtas cēlies arī Livonijas ordeņa mestrs Bernds Borhs. Borhi Vācijā bija pārvācojušies. No Livonijas Borhiem viena daļa saglabāja vācietību, bet daļa, sevišķi Latgalē rezidējušie, pārpoļojās. Kā vārdā sauca pirmos Livonijas Borhus, nav skaidrs ne vācu, ne poļu genealogiem.

Poļu enciklopēdiskajos izdevumos, grāmatās un periodikā ir ziņas par Preiļu pili. Livonijas ordeņa pirmās Preiļu pils celšanas gads un vieta nav zināma. Domājams, ka tā celta 14.gs. pēdējā ceturksnī, kad Preiļi un to apkārtnē nonāca Livonijas ordeņa pārvaldījumā un tika izlēnoti grāfam Borham. Šī pils pastāvēja līdz 16.gs. II pusei.

Vēsturiskajā literatūrā minēts, ka Preiļi kopš 1472.gada kādu laiku bijuši Livonijas ordeņa mestra Bernda (Bernharda) Borha rezidence, precīzāk būtu teikt - viena no rezidencēm. Dokumentāli tas nav pierādīts, bet iespējams ir, jo Bernds Borhs veda niknus karus ar Maskavas valsti, kādēļ arī par savu rezidenci uz laiku varēja izvēlēties Preiļus, kas ir tuvāk kauju laukam - Maskavas valsts robežām nekā Cēsis.

1475.gada 5.oktobrī Bernds Borhs Preiļu ciemu ar apkārtni izlēnoja savam radniekam Simonam Borham (ap 1450 - ?), kas vēsturiskajā literatūrā dēvēts gan par Bernda Borha brāli, gan brālēnu, gan brāļadēlu.

Kur 1475.gadā atradās lēņa grāmatā minētais Preiļu ciems, grūti pateikt. Liekas, ka tas vairs neatradās pie Pliudu pilskaņa, bet bija pārcēlies uz jaunu vietu un aizņēma tagadējā Preiļu parka teritoriju un stiepās dienvidu virzienā - uz Pliudu pilskaņa pusi un arī rietumu virzienā.

1483.gada 1.februārī Bernds Borhs jau minētajam Simonam Borham, kurš tolaik bija arī Rēzeknes fogts (tiesnesis), vēl izlēnoja Busena lēņus un Tizenhauzena īpašumus - Galēnu, Trumēnu un Varakļānu ciemus, par ko Tizenhauzens Berndu Borhu nodeva tiesā, kas arī bija viens no iemesliem, kādēļ viņš tika atcelts no ordeņa mestra amata.

Preiļu un citu iepriekš minēto lēņu mantinieks ir Simona Borha dēls Dīderihs Borhs (ap 1490 - ?), kuram šos lēņus īpašumus 1534.gadā apstiprina Livonijas ordeņa mestrs Valters Pletenbergs.

Liekas, ka nākošais Preiļu pārvaldītājs ir Fabiāns Borhs (ap 1530 - ?), jo Livonijas ordeņa mestrs Heinrihs Galens 1551.gadā kādam Fabiānam Borham izlēnoja zemes gabalu Preiļu tuvumā. Par to var spriest no tā, ka šīs zemes gabals robežojas ar Nakšauras strautu, t.i., Preiļupi. Šīs zemes gabals robežojas vēl ar "Setzen" ezeru, "Detzen" strautu un "Detzen" ezeru, "Sillixen" strautu, "Markowischen" lielceļu, "Vehennesche" strautu, "Uderen" strautu, "Wardouwen" ezeru un "Tortzen" ezeru. Nosaukto objektu pareizos latviskos nosaukumus un pašus objektus tagad grūti noskaidrot un sasaistīt ar šodienējiem.

Nākošais ordeņa mestrs Vilhelms Firstenbergs 1558.gada 20. septembrī Fabiānam Borham vēl izlēnoja lauku mājas "Gesinde Jakob Klipp" (Jēkaba Klipa mājas), kas atrodas pie Ošas upes un Saunas grīvas.

Livonijas kara laikā (1558 - 1583) krievi Preiļu pili nopostīja. Kurā gadā konkrēti tas noticis, nav zināms. Tajā reizē, kā konstatēts 1583.gadā, revidējot Rēzeknes stārstiju, gājuši bojā visi Borhu dzimtas arhīva, kurš radās un atradās Preiļos, dokumenti. Poļu vēsturnieks Romāns Aftanazijs savā grāmatā "Dzieje rezydencji na dawnnych kresach Reczypospolitej" (Varšavā, ap 1978) raksta, ka pirmo Preiļu pili ieņēmis un sagrāvis Ivana Bargā karaspēks. Pāri palikuši vienīgi milzīgie pazemes pagrabi. Borhi vairs neatjaunojuši sagrauto pili, bet pie senajiem dīkiem uzceļuši jaunu pili un iestādījuši liepu aleju. Koki tur saauguši ļoti lieli un saglabājušies līdz 19.gs. II pusei.

No R.Aftanazija teiktā nevar gūt skaidrību, kur īsti atradusies pirmā Preiļu pils, bet, domājams, ka tā atradusies tagadējā Preiļu parka teritorijā vai tā tuvumā. Otrā pils, skaidri saprotams, uzcelta tagadējā Preiļu parka teritorijā. Tā nodega 18.gs.sakumā. Tajā pašā vietā Borhi uzcēla trešo pili, kuras mūra pagrabstāvs saglabājies vēl šodien.

16.gs. I pusē Borhi pārgāja protestantismā un reizē ar to par protestantiem kļuva Preiļu un tā novada iedzīvotāji.

Livonijas kungi, redzot, ka nespēs aizsargāt zemi no krieviem, nolēma padoties Polijas - Lietuvas apvienotajai valstij. Preiļu muižas īpašnieks Fabiāns Borhs kā viens no Livonijas muižniecības un bruņniecības pārstāvjiem 1561.gadā tika sūtīts pie Polijas karaļa Zigismunda Augusta slēgt līgumu par Livonijas padošanos Lietuvai.

3. Poļu laikā (1561 - 1772)

1563.gada 13.oktobrī Zigismunds Augusts Fabiānam Borham apstiprināja senās īpašuma tiesības uz Preiļiem, krogu Rēzeknes pils priekšā un Vipingu ciemu pie Rēzeknes, kā arī piešķīra īpašumā vēl Priekuļu ("Prekull") ciemu netālu no Saunas upes. Uz 1583.gadu, kad notika Rēzeknes stārastijas muižu revīzija, Fabiāns Borhs vēl ir dzīvs un revizoram uzrāda dokumentus, kas attiecas uz viņa īpašuma tiesībām.

Kā Fabiāna Borha īpašuma mantinieks 1599.gada Rēzeknes stārastijas muižu revīzijā minēts viņa dēls Verners Borhs (ap 1565 - ?). Revizors pārbaudes aktu sāk ar ļoti cildinošiem vārdiem par Verneru Borhu un viņa dzimtu: "Augstsirdīgais Verners Borhs, dzimis livonietis, ļoti senas un dižciltīgas dzimtas piederīgais, no kura senčiem pagājušā gadsimtā Livonijas pārvaldes postenī bija ordeņa mestrs Bernhards Borhs, uzrādīja uz pergamenta rakstītu karaļa Zigismunda Augusta privilēģijas dokumentu..."

Uz 1636.gadu kā Preiļu īpašnieks minēts Fabiāns Borhs (ap 1590 - 1651 vai 1652). Šim Fabiānam Borham, kā teikts dokumentā, Rēzeknes stārasts Konarskis atņēmis Preiļu un Varakļānu muižas, kādēļ Lietuvas komisāra tiesa Konarski 1636.gadā uzaicina ierasties uz tiesas sēdi.

1676.gadā Preiļos pastāv koka baznīca, bet, kad tā celta, nav zināms. Tā noteikti ir luteriešu baznīca, jo 17.gs. 60. - 70. gadu mijā (līdz 1672.g.) Preiļos un Varakļānos ("Prewen und Varkland") strādā luteriešu mācītājs Heinrihs Meijers. 1672.gadā Preiļu muižas īpašnieks Borhs vocē (aicina amatā) uz Preiļiem ("Prewen im Dunaburgschen") luteriešu mācītāju Rēderu, kurš Preiļos strādā līdz 1681.gadam. No 1681. līdz 1684.gadam Preiļos, Galēnos un Feimaņos strādā luteriešu mācītājs Johans de la Milens. Pēc Daugavpils apriņķa "dūmu" reģistra protestantu baznīca Preiļos pastāv vēl 1690.gadā, bet kāds mācītājs to apkalpo, nav zināms. Interesanti piebilst, ka kaimiņu draudzē - Feimaņos no 1704. līdz 1708.gadam strādāja luteriešu mācītājs Hermanis Konrāds Stenders (1681 - ?). Viņa dēls ir pazīstamais mācītājs, valodnieks, rakstnieks un zinātņu popularizētājs Frīdrihs Stenders (Vecais Stenders, 1714 - 1796).

Uz 1682.gadu kā Preiļu muižas īpašniece minēta Elizabete Helēna Borha, kura muižu šajā gadā ar aktu nodeva savam vīram Gedeonam Borham (ap 1650 - ?), kurš bija Inflantijas zemes tiesnesis un 1684.gadā tika ievēlēts par Inflantijas sūtni uz Seimu Varšavā.

Lai atjaunotu katoļticību, 17.gs.90.gadu vidū Preiļos ieradās un sāka darboties dominikāņu ordeņa mūki misionāri. Tajā pašā nolūkā 18.gs.sākumā te ieradās arī jezuītu ordeņa mūki misionāri. Preiļu Borhi, kuri 17.-18.gs. mijā bija pārgājuši katoļticībā, sāka finansēt jezuītu ordeņa misijas. Dominikāņu un jezuītu ordeņa misionāri pakāpeniski Preiļos un visā novadā atjaunoja katolicismu. Tā bīskapa Kristapa Šembeka 1715.gadā rakstītajā relācijā teikts, ka Preiļos pastāvēt katoļu koka baznīca, pie kuras uzturoties jezuītu misionārs, kura aprūpes rajons esot 10 vācu jūdzes (vācu jūdze = 7,42 km). Kad šī baznīca celta, nav teikts. Iespējams, ka šī ir tā pati 1690.gadā minētā bijusī protestantu baznīca. Bet var būt arī jauncelta baznīca, jo G.Manteifelis savā grāmatā "Polnisch

Livland" (1869) raksta, ka Preiļu katoļu koka baznīca (priekšpēdējā Preiļu baznīca. - A.A.) celta 1771.gadā tajā vietā, kur 1715.gadā Pasienes dominikāņi bija dibinājuši savu kapelu. Kā noprotams, ar "dibināšanu" te domāta arī celšana, jo tukšā vietā neko nevar nodibināt. G.Manteifelis ir pielaidis vienu kļūdu - uz 1715.gadu pastāvējusi vai 1715.gadā celtā baznīca, kā redzēsīm vēlāk, atradās Preiļu ciemā, bet nākošā baznīca celta (1771) Preiļu miestā tajā vietā, kur stāv tagadējā mūra baznīca. Jeziūtu misionārs, kas minēts 1715.gadā, bet nav nosaukts vārdā, ir Jānis Karigers (1664 - 1729).

18.gs. sākumā nodega Preiļu otrā pils, kura bija celta 16.gs. beigās. Pēc tam Borhi tajā pašā vietā uzcēla pili, kura bija saglabājusies un apdzīvota līdz 20.gs. 20.gadiem. Tā bija divstāvu ēka - pirmais stāvs zems un no mūra, otrais stāvs no ozolkoka balķiem, jumts - dakstiņu, otrā stāva telpās - parketa grīda un podiņu krāsnis. Pirmais stāvs, kura mūri vēl saglabājušies, domājams, izmantots saimnieciskām vajadzībām.

Iepriekš minētajam Gedeonam Borham (ap 1650 - ?) bija bērni Fabiāns Kazimirs (ap 1675 - 1716), Juris (poliski - Jerži), Johans (poliski - Jans) Horodničegs un Emericija. Par diviem pēdējiem nekas nav zināms. Fabiāns Kazimirs Borhs bija Ludzas stārasts, Lietuvas artilērijas ģenerālis, Polijas sūtnis Krievijā cara Pētera I laikā, Ziemeļu karā karoja ar zviedriem. Juris Borhs bija Lietuvas karaspēka pulkvedis un visu Borhu dzimtas īpašumu mantinieks.

Nākošais Preiļu un daudzu citu muižu īpašnieks bija iepriekš minētā Jura Borha dēls Johans (poliski - Jans) Andrejs Jozefs Borhs (1713 - 1779.3.XI), kurš bija ievērojama personība. Jau jaunībā viņš tika ievēlēts par Infantijas sūtni uz Polijas Seimu, 1744.gadā kļuva par Infantijas apakškomturu, bet 1780.gadā - par Polijas karaļa kancleru un stingri stāvēja karaļa, ne bajāru pusē. Viņš, kā rakstīts vēsturiskajā literatūrā, uzcēlis vai nodibinājis desmitiem (?) baznīcu un pie tām atvēris skolas. Viņam piederēja ne vien Preiļi, bet arī Varakļāni, Galēni, Vārkava, Janopole, Landskorona (Šķaune), Vipingi, Annopole, Pasiene, Iskandene, Zeimeļi, Podzeimeļi, Ploņāni u.c. Viņš bija aizbildnis mazgadīgajiem Frīdriham, Ādamam un Nikolajam Manteifeļiem un pārvaldīja to īpašumus gan Latgalē, gan Kurzemē un Zemgalē. Viņš savās muižās Latgalē kolonizācijas un pārpoļošanas nolūkos no Polijas ievēda un nometināja daudz poļu zemnieku, piemēram, Varakļānu muižas teritorijā poļi nometināti sekojošos ciemos: Masaļskos - ap 200, Puščā - vairāk nekā 100, Darviniekos - vairāk nekā 100, Ščucku Ļovānos - ap 100 cilvēku. Šie poļu kolonisti vietējiem latviešu zemniekiem nebija paraugs ne ekonomikā, ne kultūrā un 20.gs.sākumā jau lielā mērā bija sakusuši ar latviešiem un pārlatviskojušies. Johans Andrejs Jozefs Borhs savus īpašumus Latgalē 1743.gadā nodeva mātes pārvaldišanā līdz mūža galam, jo pats bija stipri aizņemts ar sabiedriskajiem darbiem. Viņa dēls Mihaels Johans (1751 - 1811) kļuva par Borhu Varakļānu līnijas aizsācēju, bet Jozefs Heinrihs (1753 - 1835) - par Borhu Preiļu līnijas aizsācēju.

Mihaels Johans Borhs no tēva mantoja Varakļānu muižu ar Murmastienes un Maltas pusmuižām, Galēnu muižu ar Polkoronas un Branhofenas pusmuižām, Stirnienes muižu ar Atašienes un Barkavas pusmuižām. Par viņa rezidenci kļuva Varakļāni.

Jozefs Heinrihs Borhs no tēva mantoja Preiļu, Vārkavas, Janvoles un dažas citas muižas. Viņa rezidence, tāpat kā tēvam, bija Preiļi. Viņš bija poļu gvardes un Lietuvas lielkņazistes tautas kavalērijas pulkvedis, Ludzas stārasts, bet pēc Lietuvas pievienošanas Krievijai - valsts padomnieks un Vitebskas muižniecības maršals.

Līdz 18.gs. 60.gadu beigām pastāvēja tikai Preiļu ciems, kurā ietilpa arī Preiļu pils - muižas centrs.

Lai attīstītu amatniecību un tirdzniecību un gūtu papildus ienākumus, Jozefs Heinrihs Borhs netālu no Preiļu ciema, uz ziemeļrietumiem no tā, atļāva apmesties amatniekiem un tirgotājiem. Tur izveidojās Preiļu brīvciems, kas laika gaitā arvien auga, pletās, kļuva par miestu un beidzot saauga ar Preiļu ciemu, radot vienu organismu - Preiļu pilsētu. 1771.gadā Jozefs Heinrihs Borhs Preiļu brīvciemā pie Tirgus laukuma uzcēla katoļu koka baznīcu. Šis Tirgus laukums kļuva par nākamās Preiļu pilsētas centru.

4. Krievu laikā (1772 - 1918)

1784.gadā sastādītajā Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju aprakstā teikts, ka Preiļu ciems atrodies Rubežnicas (tā šeit dēvēta Nakšaura jeb Preiļupe) abos krastos, bet Preiļu brīvciems - Rubežnicas labajā krastā. Preiļu ciemā esot uniātu koka baznīca un kungu koka māja, pie kuras atrodies augļu dārzs. Kā te redzams, Preiļu muižas centrs uzskatīts par Preiļu ciema sastāvdaļu. Ja uniātu baznīca nav jauncelta, tad, iespējams, uniātiem nodota 1690.gadā minētā protestantu baznīca vai arī 1715.gadā celtā katoļu baznīca. Nesaprotams tikai, kāpēc zemju aprakstā Preiļu brīvcīemā nav minēta katoļu baznīca, kura celta 1771.gadā.

Dažas statistiskas ziņas par Preiļiem varam gūt no 1782.gadā izdarītās nodokļu maksātāju vīriešu dvēseļu revīzijas, kurā nav iekļauti muižnieki un muižu kalpotāji, kā arī neliels skaits citu kategoriju iedzīvotāju. Preiļu muižas teritorijā esošajos ciemos dzīvojošie vīrieši nodokļu maksātāji revīzijā grupēti pa Preiļu muižai pakļautajiem folverkiem jeb pusmuižām, kādu Preiļu muižā bija 5 - Preiļu, Pieniņu, Galmuižas, Vārkavas un Rožanovas folverki. Preiļu folverka 32 ciemos un brīvcīemā kopā uz 1782.gadu reģistrēti 1125 vīrieši nodokļu maksātāji. Cik no tiem dzīvoja Preiļu ciemā, nav norādīts, bet brīvcīemā reģistrēti 24 vīrieši nodokļu maksātāji. Pieskaitot klāt sievietes, brīvcīemā toreiz bija tikai ap 50 iedzīvotāju. Tas liecina, ka brīvcīems tikai nesen ir sācis veidoties. Reģistrā ir izdarīta piezīme, ka līdz 1800.gadam brīvcīemā pienākuši klāt 27 iedzīvotāji (17 vīrieši un 10 sievietes). Tātad uz 1800.gadu Preiļu brīvcīemā bija ap 80 iedzīvotāju.

Vērtīgas, precīzas ziņas ne tikai par Preiļu katoļu draudzi, bet arī par Preiļu ciemu, muižu, brīvcīemu un miestu, kā no 1819.gada sākts dēvēt bijušais brīvcīems, varam gūt no Preiļu katoļu draudzes vizitācijas aktiem (1806 - 1919).

1819.gada vizitācijas aktā teikts, ka Preiļu draudze no neatminamiem laikiem plešoties 7 verstis uz dienvidiem, 25 verstis uz rietumiem, 7 verstis uz ziemeļiem, 12 verstis uz austrumiem un robežojoties ar Vārkavas, Līvenmuižas, Stirnienes, Galēnu, Riebiņu un Jasmuižas draudzēm. Draudzē, kas tik liela, neesot nevienas skolas, bet skola noteikti būtu ļoti nepieciešama. Esot neliela nabagmāja. Krogu neesot.

1820.gada 20.jūnija vizitācijas aktā dots Preiļu katoļu draudzes apdzīvoto vietu saraksts, kurā minētas 136 apdzīvotas vietas, norādot katrā māju un iedzīvotāju skaitu pēc dzimumiem. 1820. gadā Preiļu miestā esot 22 mājas ar 209 iedzīvotājiem, bet Preiļu muižā - 1 māju komplekss ar 130 iedzīvotājiem. Kā redzams, te nesaprotamu iemeslu dēļ nav minēts Preiļu ciems, kurš tolaik un vēl līdz 19.gs. beigām pastāvēja un kurā atradās arī Preiļu muižas ēkas.

1828.gada 18.decembra vizitācijas aktā teikts, ka Preiļu miestā esot 22 mājas ar 357 iedzīvotājiem, bet Preiļu ciemā, kas atrodies vienu versti no draudzes baznīcas (tā atradās Preiļu miestā tagadējās baznīcas vietā) - 156 mājas ar 1128 iedzīvotājiem. Kā redzams, Preiļu muižas komplekss te atsevišķi nav izdalīts. Ar jēdzienu "Preiļu ciems" te domāts ne vien Preiļu ciems šaurākā nozīmē, bet visi ciemi, kuri bija Preiļu muižas Preiļu folverka tiešā pakļautībā. Arī šajā reizē vēl minēts, ka draudzē skolu vēl neesot, bet ar prāvesta gādību latviešu bērniem ziemā mācot lasīšanu, baznīcas dziedāšanu un katehismu.

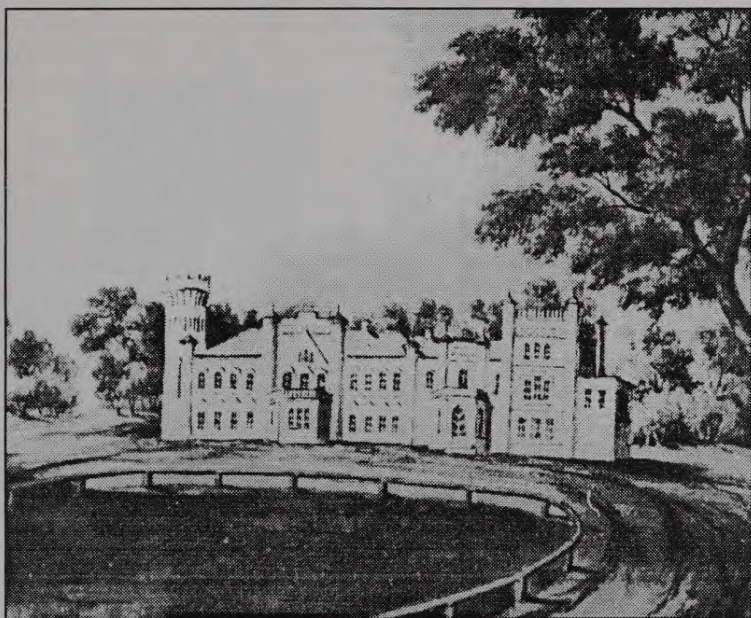
Laikā no 19.gs.sākuma līdz 60.gadiem Preiļu muižā notika lieli celtniecības un labiekārtošanas darbi. Tos uzsāka grāfs Jozefs Heinrihs Borhs, bet pabeidza viņa dēls Mihaels Borhs (1806 vai 1810 - 1881) - pēdējais Preiļu īpašnieks.

1817.gadā uzcelta grāfu Borhu kapela. 19.gs. sākumā, bet ne vēlāk par 1836.gadu pēc arhitektu Gustava Šahta un A.Belecka projekta angļu neogotikas stilā sāka celt Preiļu jaunā pils. Tā savu galīgo veidolu ieguva laikā no 1860. līdz 1865.gadam. Reizē ar pils celtniecību Borhi pārveidoja veco parku, ievērojami paplašinot tā robežas.Tika uzbūvētas arī jaunas saimniecības ēkas. G.Manteifelis savā grāmatā "Polnisch Livland" (1869) raksta, ka Preiļu miesta "tiešā tuvumā atrodas skaistā Preiļu pils ar brīnišķīgajiem apstādījumiem, kā arī Anspaku parks (der Park von Anspach) ar romantiski ērtu nocietinājumu (Kastell)". Kā redzams, Preiļu parks agrāk saukts par Anspaku parku un tam apkārt bijis nocietinājums, saprotams, ne aizsardzības nolūkiem, bet

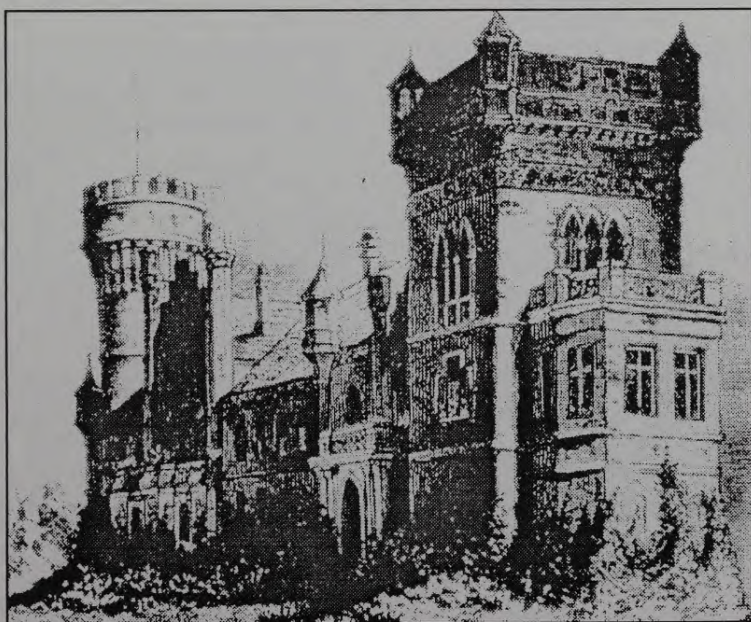
vairāk dekoratīvs, lai parka apmeklētājus izolētu no ārpusas, no vienkāršās tautas acīm. Parku greznoja daudzas skulptūras. Šis 43 ha plašais parks ir izcils 19.gs. romantiskais ainavu parks ar regulāras plānošanas elementiem un harmoniskiem arhitektūras akcentiem. Parkā sarežģīta dīķu sistēma ar vairākām salām. Šodien parkā aug 52 koku un krūmu sugas, no tām 22 eksotu sugas. Preiļu parks un kapela savā plānojumā līdzīgi Varakļānu parkam un kapelai, ko projektējis izcilais itāliešu arhitekts Vinčenco Macoti (1756 - 1798), ko uz Varakļāniem bija ataicinājis to īpašnieks Mihaels Borhs - Preiļu īpašnieka Jozefa Borha brālis. Iespējams, ka arī Preiļu parku un kapelu projektējis V.Macoti.

1870.gadu sākumā Preiļos uzturējās, Preiļu pili un parku gleznoja un aprakstīja poļu mākslinieks Eduards Hlopickis. No viņa apraksta uzzinām daudz jaunu detaļu par šiem objektiem un apkārtni.

Jaunā Preiļu pils, raksta E.Hlopickis, izceļoties ar lielāku stiprību. Uz lielo laukumu pils priekšā vedot sena, tumša iebraucamā aleja. Laukuma kreisajā pusē atrodas vecā pils un kaut kādi grāvji, līdzīgi kanāliem, bet pa labi paceļoties katoļu draudzes baznīca, bet aiz tās stiepjoties miests ar 3 ielām. Jaunā pils, kas atrodas alejas sākumā, izceļoties ar savu neparasto gleznainību un arhitektonisko kompozīciju. Apjoma telpiskās kompozīcijas pamatā - asimetriskā dažādu savstarpēji saistītu apjomu sistēma. Tās kodolu veido korpusi ar centrālo divu masīvu stūru torņu ietvertu mezonīnu pagalma pusē un diviem spēcīgiem izvirzītiem sānu rizalītiem parka pusē, kuru stūrus tāpat rotā torņi. Šim korpusam sānos pieslēdzas apaļš tornis. Tā galā atrodas masts, kurā plīvo muižas īpašnieka karogs ar ģērboni. Otrā galā būvi turpina nedaudz zemāks pārejas apjoms un tā noslēdzas ar masīvu četrstūra torņveida daļu, kuras stūros torņa gan nav. Arī pārejas daļas mezonīna tornišu šķērsgrīzums ir atšķirīgs no citiem. Fasāžu risinājums vienkāršs. Dzegas un logailu apdare ir plastiski izteiksmīgas, tālu izvirzītas no sienas plaknes.



Preiļu pils 1875.g. N.Ordas gravīra

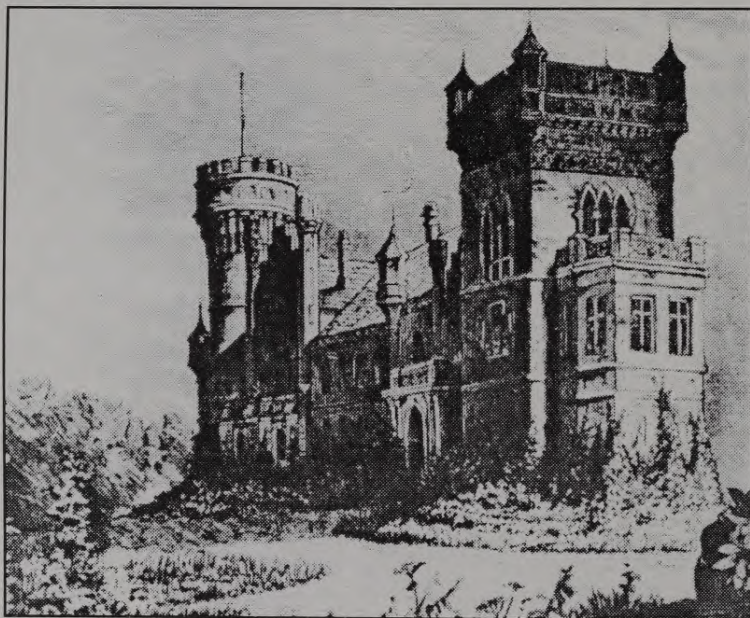


Preiļu pils 1879.g. Ksilogrāfija pēc T.J.Dmohovska zīmējuma

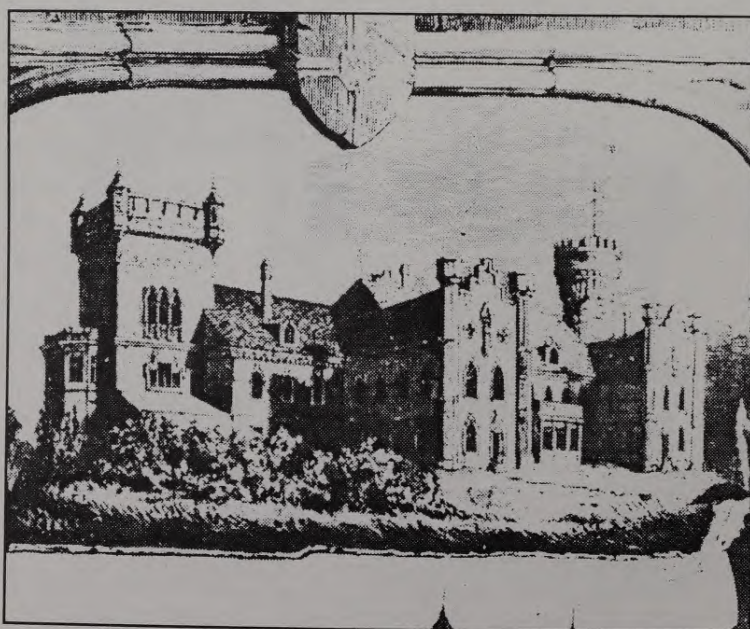
Fasādes rotājušas arī divas apaļskulptūras, kuras neesot saglabājušās. Pils iekšpuses sienu paneļi apšūti ar tumšu ozolkoku. Ieeja pili un telpu mēbelējums pilnīgi atbilst kungu gaumei. "Skats uz upi (uz Preiļupi, - A.A.) un parku majestātisks", nobeidz E.Hlopickis.

No E.Hlopicka apraksta daudzas detaļas uzzinām arī par Preiļu parku. Viņš to raksturo kā vienu no visneparastākajiem apkārtnes retumiem, parka apjoms esot milzīgs. Parks sākas, viņš raksta, no senās pils aizmugures un terasveidīgi noved pie gleznainas upītes, kurai pāri pārņemts sfinksām rotāts tilts. Visu parku šķērso dažāda lieluma kanāli un strauti. Parkā - diķis ar salu. Ap diķi stādītas papeles. Uz krasta - ķīniešu gaumē veidota lapene ar dažām figūrām lapenes nišās. Ap lapeni - smaržīgu rožu krūmi. Lapenes iekšpuse mēbelēta nelieliem, samtu klātiem divāniem. Samts balti sārtā krāsā. Līdzīgas lapenes un grotas bijušas arī pārējās dārza daļās.

Parka malā 1817.gadā esot uzcelta Borhu dzimtas kapliča (kapela), kuras arhitektūrā



Preiļu pils 1879.g. Ksilogrāfija pēc T.J.Dmohovska zīmējuma



Preiļu pils 1879.g. Ksilogrāfija pēc T.J.Dmohovska zīmējuma

atbalsojas Romas Panteons. Kapliča rotundas veidā no neaptēstiem laukakmeņiem. Kapličas priekšā divas četrstūrainas kolonas un uz priekšu izbīdītas četras apaļas kolonas, kas portālu padara ļoti izteiksmīgu. Portālu noslēdz trīsstūra frontons. Karnīze visapkārt un uz jumta koka lode ar dzelzs krustu.

Saimniecības ēku vidū ievēribu pelnot zirgu stallis, kas satāv no trim kopā savienotiem korpusiem, noslēdzot pils pagalmu. Staļļa izveidei un dekorācijai pārsvarā neogotikas elementi. Piemēram, stūru torņi, kas saistās ar pils ārieni. Bez tam ēkas romantisko noskaņu izceļ zirgu galvas arhivoltu centrā, logailu ierāmējums. Fasāžu apdarē izmantots laukakmeņu mūris ar sīku šķembu iespaidumiem javā un gluda apmetuma virsma.

Preiļiem tāds pils ansamblis un tāds parks bija liela vērtība un greznums. No tā visa tagad palikusi tikai bāla, skumja atblāzma. Pēc Preiļu 1.vidusskolas aiziešanas no Preiļu pils uz jauncelto skolas ēku Preiļu pilī tika iemītinātas vienlaicīgi vairākas iestādes, kas par pils pienācīgu uzturēšanu un ugunsdrošību nerūpējās. Un tā 1979.gada februārī pils izdega un pēc tam vairākus gadus stāvēja bez jumta.

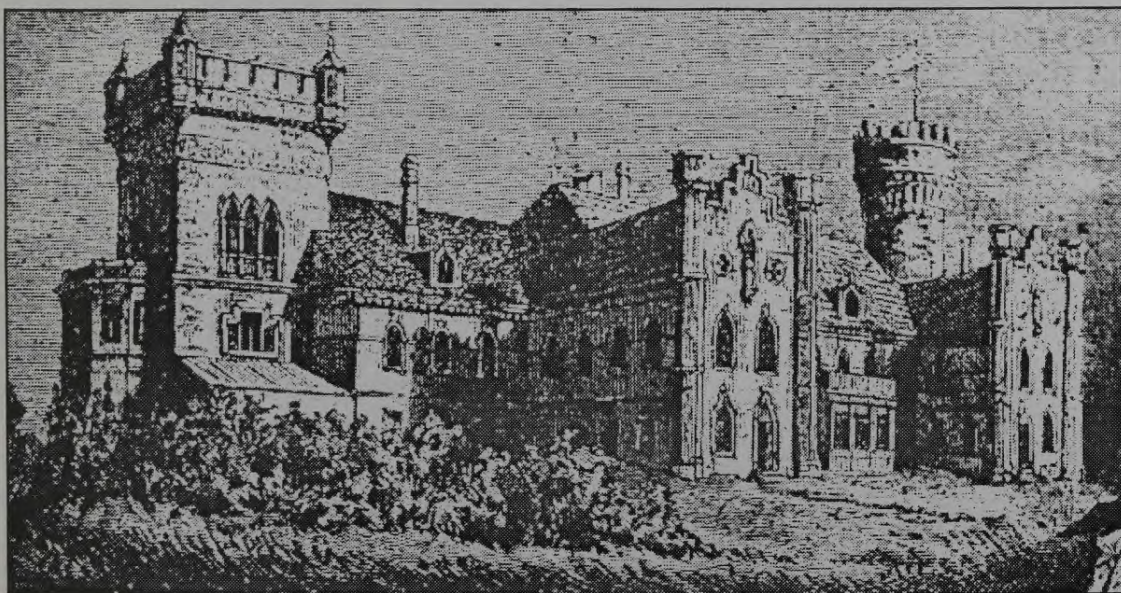
Tad pils sāka atjaunot, uzlikts tikai šifera jumts. Un ar to viss izbeidzās.

Māju un iedzīvotāju skaits Preiļu brīvcienā (vēlākajā miestā) nemitīgi auga, domājams, daļēji uz Preiļu ciema rēķina. Vēstures avotos un literatūrā Preiļu ciema vārds tiek pieminēts arvien retāk un retāk, toties Preiļu brīvcienas un miesta - arvien biežāk. Kā to izskaidrot? Te grāfi Borhi un citi Preiļu muižas īpašnieki rīkojušies ar sen pielietotām metodēm. Viņi Preiļu ciema iedzīvotājus vienkārši padzina no ciema, ierādot viņiem jaunas dzīvesvietas mežos vai celmajos, bet ciema teritoriju un iekoptās zemes pievienoja muižai. Tam ir arī pierādījumi arī šajā gadījumā. Tā 1846.gadā Berlīnē iespiestajā topogrāfiskajā kartē "Generalkarte der Russischen Ost - See - Provinzen. Liv - Est un Kurland", ko izdevis K.G.Rivers (Rēvelē), parādīti divi Preiļi: Preiļu ciems un uz ziemeļiem no tā - Preiļu brīvcienas, kā šeit vēl dēvēts Preiļu miests. Vēl 1885.gada 30. aprīlī satādītajā plānā redzams Preiļu ciems, bet blakus tam jau parādījies Preiļu folverks, t.i., Preiļu muižas pusmuiža. Bet 20.gs. sākumā Preiļu ciems vairs nepastāv. Šī ciema vietā un tā ļaužu zemē atrodas Preiļu folverka dzīvojamās un saimniecības ēkas, dārzi, lauki un ganības. Bijušā ciema un folverka teritorija tagad iekļauta Preiļu pilsētas robežās.

Enciklopēdiskajos izdevumos un vēsturiskajā literatūrā apgalvots, ka 1825.gadā grāfs Borhs lūdzis valdības iestādes Preiļiem piešķirt miesta tiesības, bet lūgums noraidīts. Tāpat apgalvots, ka Preiļi tikai kopš 1852.gada saukti par miestu. Vēstures avotā, piemēram, Preiļu katoļu draudzes vizitācijas aktā Preiļi par miestu dēvēti jau 1819.gadā. Brīvcienas miesta tiesības, domājams, piešķirtas jau ap 1820.gadu. Pēc Baltkrievijas Valsts Centrālā arhīva ziņām, Preiļu



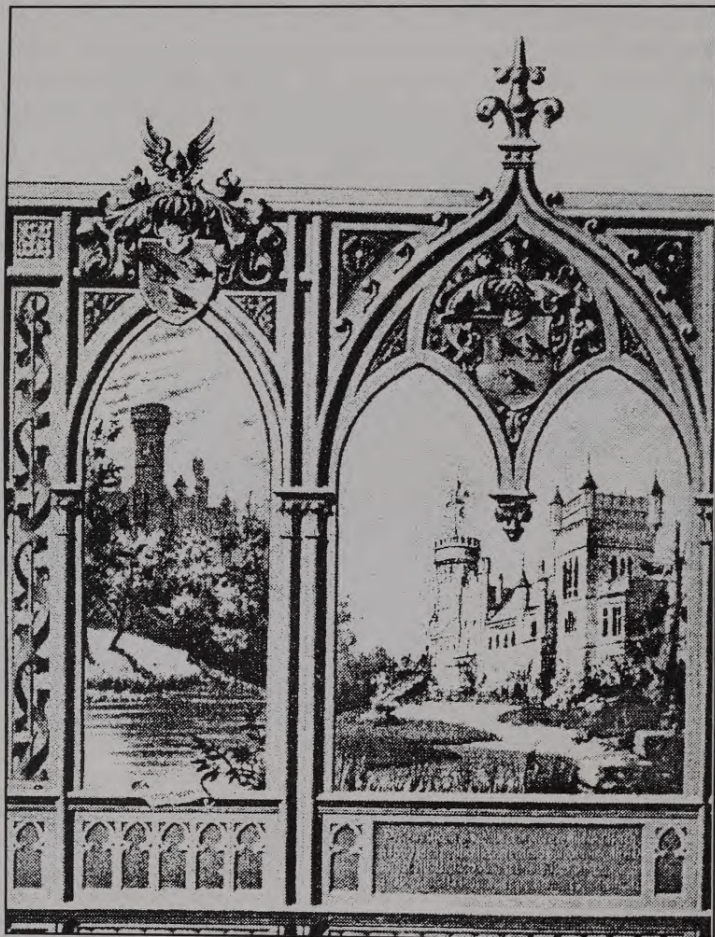
Preiļu pils no parka puses 1883.g. F.Brzovska gravīra



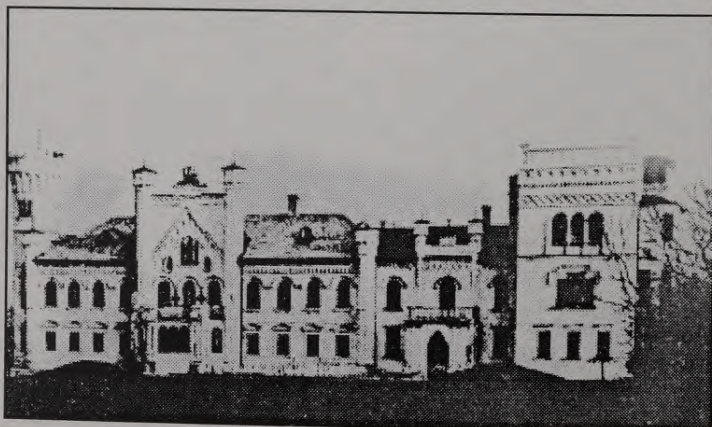
Preiļu pils 19.gs. 80.gados. Nezināma mākslinieka akvarelis

miestam ar Senāta 1832.gada 31.marta "ukazu" (dekrētu) no jauna apstiprinātas miesta tiesības. Tātad tādas bijušas piešķirtas jau agrāk.

1836.gadā Preiļu miestā minēts pirmais ārsts - Savēlijs Volfgangs, 1859.gadā nodibināta pirmā slimnīca, 1864.gadā - pirmā skola - Preiļu tautskola. 1866./67.mācību gadā skolā mācījās 32 skolēni - zēni un strādāja viens skolotājs, 1886./87.mācību gadā - 76 skolēni, no tiem 6 meitenes, un strādāja skolotājs Aleksandrs Lizovs. 1900./01.mācību gadā pie Preiļu tautskolas tiek atvērta otra klase ar divām nodaļām, un tā šī skola sāk saukties par Preiļu 2 klašu ministrijas skolu. Tās kurss - 3 mācību gadi. 1904./05.mācību gadā pie šīs skolas atvēra papildu klasi lauksaimniecības priekšmetu mācīšanai.



Preiļu pils 19.gs. 80.gados. Nezināma mākslinieka akvareļi



Preiļu pils 1904.g.

Mihaels Borhs, sākot ar 19.gs. 60.gadiem, savus atlikušos īpašumus nezināmu iemeslu dēļ strauji sāk izpārdot. 1861.gada 1.martā Pieniņu muižu viņš pārdeva Dmitrijam Novakščenovam, Jezupinavas muižu - Aleksandram Novakščenovam, Bindaru muižu - Šarlotei un Gustavam fon Korniem. 1866.gada 13.oktobrī Anspaku un Zibinavas folverkus pārdeva anglim Džemsam Heivardam, par ko saņēma 22500 sudraba rubļus. 1866.gada 24.novembrī Mihails Borhs pilnvaroja kolēģijas senatoru Ignatiju Bortkeviču pārdot angļu tirgotājam, Lielbritānijas pavalstniekam Johanam Heinriham Fredrikam (no Mančestras) Preiļu miestu, Preiļu un Sondoru muižas kopplatībā 12500 desetīnu par 192549 sudraba rubļiem, kas tajā pašā gadā arī pārdotas. Sev M.Borhs atstāja tikai Preiļu kapelu, muižas parka vārtu sarga mājiņu un 0,5 desetīnas zemes pie šīm būvēm. 1871.gada 12.jūlijā viņš J.H.Fredrika atraitnei Matildei par 250 sudraba rubļiem pārdeva arī atlikušās 0,5 desetīnas zemes, bet sev atstāja tikai kapelu. Par parka vārtu sarga mājiņu šajā reizē nekas nav teikts. Dzīvodams Vitebskā, M.Borhs kādā rakstā, kas datēts ar 1872.gada 31.augustu, vēlreiz atceras Preiļus un piemin, ko pārdevis, un uzsver, ka sev atstājis tikai kapelu.

Kā redzams, senajai un dižciltīgajai grāfu Borhu dzimtai Preiļi bijuši mīļi un dārgi, jo viņi

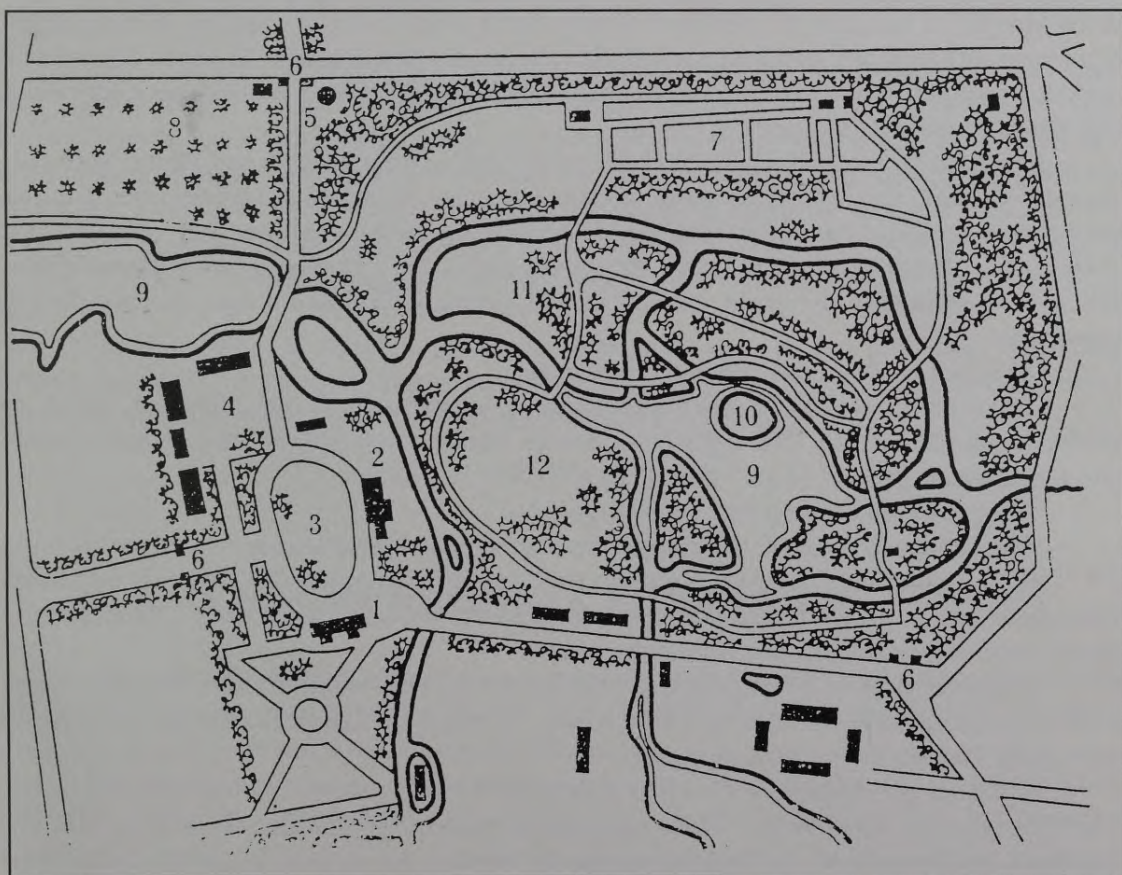
te nepārtraukti valdījuši un lepni dzīvojuši ap 500 gadu, te atdusas viņu senči. Bet ne tik mīļā novadnieku piemiņā palikuši viņi paši.

Bibliofils un publicists Antons Dzenis (1890 - 1974) savā ASV izdotajā trīsējumu grāmatā "Muna dzeive" raksta, ka pēdējais Preiļu muižas īpašnieks grāfs Borhs savu bagātību izputinājis un mūža nogalē nabadzībā un vientulībā dzīvojis kādā pirtiņā Krāslavā un tur arī kā pēdējais nabags miris (1881).

No 1873. līdz 1891.gadam Preiļu īpašnieks ir vācu barons Johans Ungerns - Šternbergs, bet pārvaldītājs uz pilnvaras pamata - poļu muižnieks Jans Mols. Vēsturiskajā literatūrā teikts, ka faktiskais Preiļu īpašnieks esot bijis J.Mols, bet tikai pirkšanas dokumentos kā pircējs uzrādīts J.Ungerns - Šternbergs, jo poļiem pēc 1863.gada sacelšanās Krievijas valdība neļāva pirt nekustamos īpašumus.

No 1891. līdz 1910.gadam Preiļi pieder krievu muižniekam cara galma kambarkungam, vēlākajam Krievijas sūtnim Itālijā un Zviedrijā Konstantīnam Guļkevičam, bet no 1910. līdz 1920.gadam - vācu muižniekam Kārlim Hippiusam.

Par Preiļu kungiem ziņas ap 1935.gadu ievācis Preiļu lauksaimniecības skolas direktors Jānis Ezerkalns. Atstātajā manuskriptā viņš raksta: "No muižas īpašniekiem tauta atminas četrus: grāfu Borhu, Molu, Guļkeviču un Hippiusu. Visdziļāk tautas atmiņā iespiedies Guļkevičs, kāds augsts Krievijas galma ierēdnis, plaša vēriena celtniecības mīlotājs, apbrīnojams filantrops un zemnieku, sevišķi latviešu, draugs, bet vientiesīgs un neprāša saimniecības lietās. Viņš atbalstījis tagadējās katoļu baznīcas būvi, savā jaunajā pīlī iekārtojis pareizticīgo baznīcu (...). Vecajā pīlī kādu laiku notikuši luterāņu dievkalpojumi. Bijusi uzdāvināta arī zeme luterāņu baznīcai aiz



Preiļu parks 19.gs. beigās

- 1 - jaunā pils; 2 - vecā pils; 3 - parādes pagalms; 4 - saimniecības pagalms; 5 - kapliča; 6 - vārti; 7 - dārzniecības rakstura komplekss; 8 - augļu dārzs; 9 - diķi; 10 - Ādama un Ievas sala; 11 - Mežsarga kalniņš; 12 - lielā lauce

Sarkanajiem vārtiem. Gulkeviča laikā celta pils četrkantainā torņa piebūves virsējā daļa (zvanu tornis), ķieģeļu mūra sēta ap jauno augļu dārzu, Sarkanie un Rušonas ceļa vārti, daudzas saimniecības ēkas u.c. Zemniekiem Gulkevičs izpalīdzējis plašos apmēros. Dažkārt kritušo govju vai zirgu īpašniekiem ļāvis izvēlēties no muižas ganāmā pulka lopiem pēc patikas, ko daudzi izmantojuši ļaunprātīgos nolūkos. Bijis liels bērnu draugs un vaļas brīžos pasniedzis stundas latviešu pamatskolā. Ar viņa atbalstu izglītojušies vairāki tagadējie redzamie Latgales latviešu sabiedriskie (politiskie) darbinieki. Ne no viena apkārtnes iedzīvotāja (..), kas to atceras, nav nācies dzirdēt par Gulkeviču sliktu atsauksmi. "Labs bija, bet bez biksēm nācās atstāt muižu", mēdz raksturot viņu. (..) Hipiuss (..) saimniekojis vienai dienai. Plēsis uzcelto (paviljons, mednieku pils, sarga māja), pārdevis mežu un visu, kas iespējams. 1926.gadā, dzīvodams savā neatsavināmā daļā, viņš apciemoja arī skolu, atstājot sikumaina un mantkārīga cilvēka iespaidu."

Laikā no 1878. līdz 1886.gadam pēc arhitekta Visocka projekta no pelēkiem laukakmeņiem uzcelta lielākā Preiļu celtne - Preiļu katoļu baznīca ar 1200 dievlūdzu vietām. Baznīca ir ar vienu lielu torni. Tā ir ļoti ietilpīga celtne. Baznīcas izmēri: garums, skaitot no frontes līdz ārējai sienai - 46,86 m, platums - 23,43 m, sānu jomas augstums - 6,39 m, vidējās - 12,78 m, lielā torņa augstums bez krusta - 30 m, ar krustu - 33,35 m, divi mazie torniņi no jumta - 8,52 m augsti. Pēc projekta lielajam tornim bija jābūt daudz augstākam, nekā tas uzcelts. To prasīja šīs lielās celtnes harmonija. Bet krievu valdība nepieļāva, ka katoļu baznīca spilgti izceltos apdzīvotajā vietā, tāpēc torņa augstumu vajadzēja samazināt. Baznīcu 1886.gadā iesvētīja prāvests Pēteris Pāvils Danusevičs, bet 1886.gada 27.jūnijā konsekrēja Mogiļevas bīskaps Francisks Albīns Simons. Preiļu īpašnieks K.Gulkevičs baznīcai dāvināja 33 desetinās zemes, ērģeles 3000 zelta rubļu vērtībā, dārgus karogus un lielu zvanu, kāda toreiz nebija nevienā apkārtējā baznīcā - tā skaņas varēja dzirdēt 10 km rādiusā. 1938.gadā Kolbes firma (Rīgā) baznīcā uzstādīja jaunas ērģeles, kuras papildināja ar 583 stabulēm no K.Gulkeviča dāvinātajām ērģelēm. Tādējādi šīm ērģelēm tagad ir 2 manuāli (klaviatūras), 24 reģistri un 1414 stabules. Šī baznīca ir arhitektūras piemineklis, tajā daudz arī mākslas pieminekļu.

1880.gadā provizors Hugo Šteins Preiļu miestā atvēra pirmo aptieku. Viņš dzimis 1849.gada 18.maijā Vidzemē un Tartu universitātē studējis farmāciju. Šīs aptiekas īpašnieki pēc tam bija provizori Aleksandrs Ritenbergs (1897.g. minēts kā īpašnieks), Matvejs, bet no 1903. līdz 1940.gadam - Heldi, vispirms Vilhelms Aleksandrs Helds, bet pēc viņa nāves tā sieva Eizēnija Helda. Par Aleksandru Ritenbergu zināms, ka viņš dzimis 1856.gadā Kuldīgā, vācietis, studējis universitātē.

1882.gadā Preiļu miestā bija 1183 iedzīvotāji.

1880.gadā Polijā izdotajā ģeogrāfijas vārdnīcā teikts, ka Preiļi esot miests un ciems pie Preiļupes. Miestā esot ap 1000 iedzīvotāju, katoļu baznīca, notiekot gadatirgi. Miesta tuvumā atrodoties skaista pils, ko 19.gs. I pusē cēlis grāfs Mihaels Borhs.

1889.gadā Preiļu miestā minētas 50 tirgotavas.

1892.gadā Preiļos uzcelti divi rūpniecības uzņēmumi - spirta dedzinātava un alusdarītava.

Pēc jau pieminētā A.Dzeņa liecības, 1892. vai 1893.gadā par K.Gulkeviča līdzekļiem Daugavpils ielā 24 uzcelta Preiļu tautskolas divstāvu ēka un Tirgus laukumā 1 - Preiļu pagasta nams (otrais stāvs uzbūvēts pēc II pasaules kara).

1896.gadā sastādītajā Daugavpils apriņķa apdzīvoto vietu sarakstā teikts, ka Preiļu miestā ir 299 mājas un 2042 iedzīvotāji, bet Preiļu muižā - 17 mājas un 213 iedzīvotāji. Kā redzams, no senā Preiļu ciema vairs palikusi tikai muiža.

1897.gadā pēc Krievijas iedzīvotāju skaitīšanas datiem Preiļu miestā bija 2104 iedzīvotāji. Tad te darbojās jau divas skolas - Preiļu tautskola un pareizticīgo draudzesskola (Liepu ielā 15). Tautskolā (skolotājs Savva Aleksejevs) mācījās 62 skolēni, bet draudzesskolā (skolotājs Osips Kunickis) - 22 skolēni.

Tādas skopas un fragmentāras ir līdzšinējās ziņas par māju un iedzīvotāju skaitu Preiļos.

Par Preiļu miestu un muižu 1905.gadā sīkākas ziņas sniegtas Vitebskas guberņas apdzīvoto vietu sarakstā. Tad miests aizņēma 95 desetinās lielu teritoriju, tajā bija 393 ēkas (11 mūra, 382

koka), no tām 267 dzīvojamās mājas ar 2344 iedzīvotājiem. Pēc sociālā sastāva iedzīvotāji sadalījās šādi: 1334 sīkpilsoņi, 704 zemnieki, 10 muižnieki un ierēdņi, 2 garīdznieki, 3 tirgotāji (domājams, ģildes tirgotāji, jo tirgotāju vispār miestā bija daudz) un 291 citiem sociālajiem slāņiem piederīgais. Pēc ticības no 2344 miesta iedzīvotājiem 1007 bija kristieši, 1337 Mozus ticīgie (ebreji). Miestā darbojās 3 skolas - tautskola, pareizticīgo baznīcas draudzesskola un draudzesskola, slimnīca, pasts, telegrāfs, spirta dedzinātava, alusdarītava, ūdens dzirnavas, vēja dzirnavas, 2 valsts degvīna tirgotavas u.c. Akmeņiem bruģēta tikai viena iela 756 asu (1613 m) garumā. Muižā dzīvoja 208 iedzīvotāji.

Kas tā par "draudzesskolu" Preiļos 1905.gadā, grūti spriest. Bet 1908.gadā Preiļos gan tiek atvērta jauna skola - Preiļu pilsētas skola ar 4 gadu mācību kursu. Šajā skolā uzņēma pēc tautskolas beigšanas. Tās uzdevums bija sagatavot zemākos ierēdņus.

Krievu valdības ekonomiskie, politiskie, morālie spaidi un brutālā rusifikācija preliešos radīja lielu neapmierinātību, tādēļ miesta un apkārtnes iedzīvotāji aktīvi piedalījās 1905.-1907.gada revolucionārajā kustībā. 1905.gada 28.novembrī Preiļos pulcējās apkārtējo ciemu iedzīvotāji un pieņēma lēmumu padzīt policiju, likvidēt degvīna tirgotavas u.c. un sāka savu lēmumu īstenot. Sakarā ar to Preiļos ieradās soda ekspedīcija, kura arestēja 11, bet nopēra vairākus simtus revolucionārās kustības dalībnieku. Turpmākai tautas nomierināšanai miestā atstāja karaspēka vienību.

Pēc 1905. - 1907.gada revolūcijas Preiļos sarosījās ekonomiskā un sabiedriskā dzīve. 1911.gada rudenī te Latvijas Lauksaimniecības ekonomiskā sabiedrība atvēra savu nodaļu, kas izvērsa plašu darbību. Tā zemniekiem uz izdevīgiem noteikumiem izdeva zemkopības mašīnas.

1910.gadā Preiļu miestā bija 2500, bet 1914.gadā - 2400 iedzīvotāji. Preiļu muižas iedzīvotāju skaits šajos gados nav minēts.

Grūtus laikus Preiļi piedzīvoja I pasaules kara gados, sevišķi pēc tam, kad pie Daugavas uz 2,5 gadiem (kopš 1915.gada augusta) nostiprinājās fronte. Preiļos apmetās lielas krievu armijas karavīru masas, kas aizņēma daudz telpu un plašā mērogā nodarbojās gan ar likumīgām, gan nelikumīgām pārtikas, lopu un mantu rekvizīcijām. Bez tam Preiļos un to apkārtnē apmetās arī daudz Kurzemes un Zemgales bēgļu. Te nodibinājās Latgaliešu palīdzības biedrības kara upuriem nodaļa (valdes priekšsēdētājs prāvests Pēteris Bružs), kas sniedza materiālu palīdzību 1189 bēgļiem Preiļos, Preiļu un Jasmuižas pagastos, noorganizēja un uzturēja patversmi - skolu 48 bēgļu bērniem.

Drīz pēc 1917.gada Oktobra apvērsuma Petrogradā komunisti tā paša gada novembra sākumā (pēc vecā stila) varu sagrāba arī Preiļos, bet nekādus lielos "sociālistiskos pārkārtojumus" nepaspēja veikt, jo 1918.gada februārī Preiļus ieņēma vācu armija.

5. Latvijas Republikas laikā (1918 - 1940)

1918.gada 18.novembrī proklamētajā Latvijas Republikā tā paša gada novembra beigās iebruka Padomju Krievijas sarkanā armija un 1918.gada 4.decembrī ieņēma Preiļus. Okupanti nodibināja padomju varu, faktiski komunistu diktatūru.

Sākās īpašumu un mantu nacionalizācijas un rekvizīcijas, terors pret citādi domājošiem, ticīgo jūtu aizskaršana, nepieredzēts trūkums un posts. Sarkanās armijas daļas, kas uzturējās Preiļos un uz kuru spēku balstījās šī padomju vara, te rikojās kā īsti vandāļi. Par to liecina Latvijas Valsts arhīva dokumenti. Tā 1919.gada vasarā Preiļu pagasta Tautas izglītības nodaļa ziņo Preiļu pagasta revolucionārajai komitejai, ka sakaru nodaļa, kas aizņēmusi Preiļu I pakāpes vienotās darba skolas telpas, te sadedzinājusi daudz solu, guļamo naru, durvis, izdauzījusi logus, un lūdž pārtraukt šādas izdarības un atlīdzināt zaudējumus. Komunisti apgānīja arī Preiļu katoļu

baznīcas filiāli - Preiļu kapelu. No tās izsvieda kapelas iekārtu un te ierīkoja klubu "Bližē k svetui" ("Tuvāk gaismai!"), kāds uzraksts tika uzkrāsots arī uz kapelas fasādes. Tika atlauztas un izpostītas arī grāfu Borhu kapenes kapelas pagrabstāvā. Kapelā notika komunistu propagandistiskie pasākumi un arī balles ar iedzeršanu.

Tas viss preliešos radīja milzīgu neapmierinājumu ar okupācijas varu, un tie gaidīja atbrīvošanu.

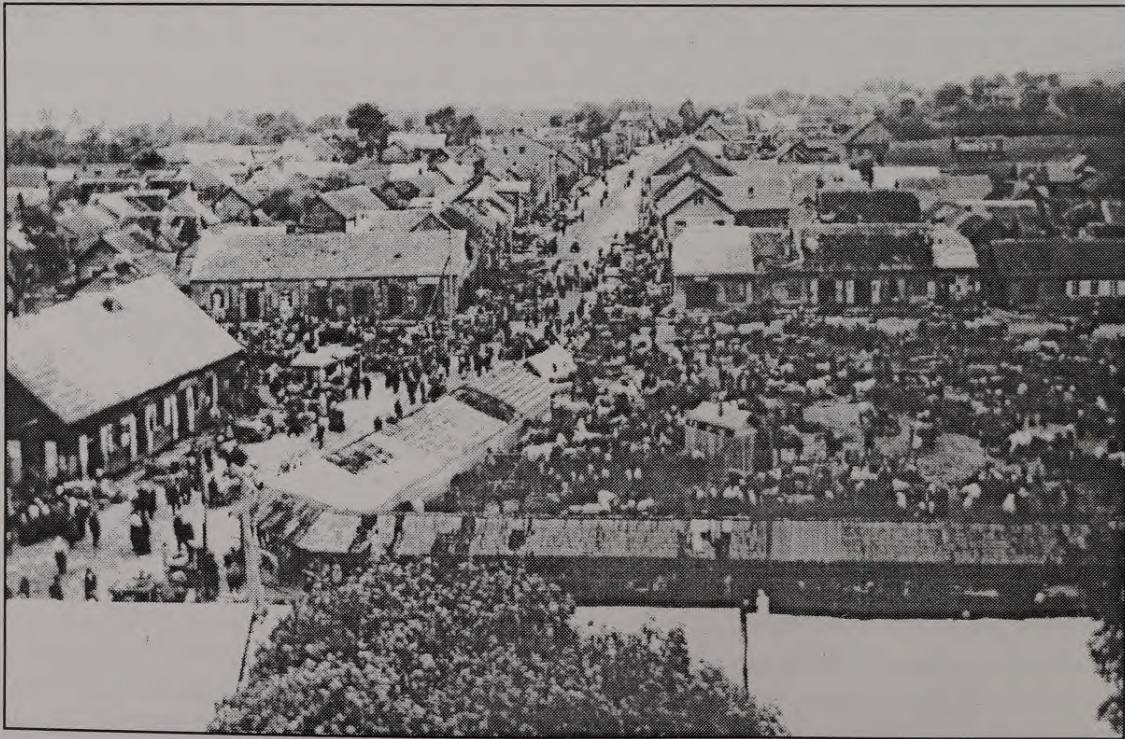
Jau pirmajā vispārējā uzbrukuma dienā 1920.gada 13.janvārī Latvijas armijas Kurzemes divīzijas 9.pulks atbrīvoja Preiļus. Miests bija nolaists un izlaupīts. 1920.gadā tajā bija tikai 1855 iedzīvotāji, kas ir par 545 iedzīvotājiem mazāk nekā 1914.gadā. Miesta domē bija gandrīz tikai svešautieši, no kuriem ne visi bija lojāli jaunajai valstij. Preiļi kaut cik glītāku un latviskāku seju atguva lēnām un ar milzīgām grūtībām.

1920.gadu sākumā tika izremontēta Preiļu jaunā pils un 1924.gadā tajā atvērta Preiļu divgadīgā lauksaimniecības skola (no 1939.g. - lauksaimniecības un mājturības skola), kurā bija lauksaimniecības, mājturības, galdnieku - namdaru un podnieku nodaļas. Skola izremontēja arī citas Preiļu muižas ēkas, sakopa un uzturēja labā stāvoklī parku. Šī skola pastāvēja līdz 1944.gadam un Preiļu, kā arī tālākas apkārtnes iedzīvotājiem daudz deva lauksaimniecības un mājturības efektivitātes un kultūras celšanā.

1928.gada 11.februārī Preiļu miestam tika piešķirtas pilsētas tiesības. Pilsētas izskats sāka uzlaboties tikai 1920.gadu beigās, kad tās vecajā daļā, galvenokārt uz piegriezumiem, rosīgi sāka celt individuālās mājas. 1928.gadā sākta un 1931.gadā pabeigta Preiļu luteriešu draudzes baznīcas celtniecība. Baznīca pēc II pasaules kara pārbūvēta un izmantota par sporta zāli.

1925.gadā Preiļos bija 1930, bet 1930.gadā - 1747 iedzīvotāji.

Pilsētas dome savās sēdēs 1931.gada 5. un 8.janvārī izlēma jautājumu par ielu nosaukumiem - kurai ielai saglabāt veco nosaukumu, kuru pārdēvēt un kādus nosaukumus dot beznosaukuma ielām. Rēzeknes, Daugavpils, Rušonas un Bērzu ielas saglabāja vecos nosaukumus. Sondoru ielu pārdēvēja par Brīvības ielu, jo Sondoru muiža vairs nepastāvēja. Liepu ielu pārdēvēja par Raiņa bulvāri, bet Ēbreju ielu - par Līvānu ielu. Beznosaukuma ielas dabūja šādus nosaukumus: Dārza, Saules, Kalna, Miera, Ludzas, Jelgavas, Ventspils, Turgus, Purvu, Lielā Sinagogas, Mazā Sinagogas un Mazā Dārza ielas.



Preiļi. Turgus laukums 1926.g.

Partiju laikos, t.i., līdz 1934.gada 15.maijam dzīve Preiļos lielā mērā bija sastinguma stāvokli. Pilsētai joprojām bija nepievilcīgs izskats - noplukušas mājas ar raibiem ielāpainiem jumtiem, ielas, trotuāri un laukumi sliktā tehniskā un sanitārā stāvoklī. Aizvadītajā laikā nebija uzcelta neviena lielāka sabiedriskā celtnē, ne ražošanas uzņēmums. Svešautieši vāji bija apguvuši latviešu valodu vai arī izvairījās to lietot. Lielai daļai svešautiešu trūka valstiskās, patriotiskās stājas un atbildības Latvijas priekšā. Nekustamā īpašuma un finansu kapitāla lielākā daļa vēl joprojām atradās svešautiešu rokās. Maz bija to, kas organizēja ražošanu un tādējādi radīja jaunas materiālās vērtības. Vairums nodarbojās ar tirdzniecību, starpniecību un augļošanu. Vesela virkne tādu darboņu iedzīvojās milzu bagātībās, bet neko paliekošu pilsētai nedeva. Kā kronētie, tā nekronētie Preiļu valdnieki bija tirgotāji un augļotāji miljonāri Fridbergs, Potašs, Taragins, Zilbermanis, Plagovs un daži citi.

Pilnīgākas ziņas par Preiļiem sniedz 1935.gada statistikas dati.

1935.gadā Preiļi aizņēma 3,6 km lielu teritoriju, kura bija sadalīta 486 gruntsgabalos, no kuriem 341 bija apbūvēts. Dzīvojamo ēku skaits - 327, no kurām 7 - mūra, 317 - koka, 3 - jaukta materiāla. Iedzīvotāju skaits - 1662, no kuriem 738 bija vīrieši un 924 sievietes. Pēc tautībām iedzīvotāji sadalījās šādi: latviešu bija 438 (26,35%), ebreju - 847 (50,97%), krievu - 280 (16,85%), poļu - 64 (3,85%), baltkrievu - 18 (1,08%), vāciešu 7 (0,42%), lietuviešu - 2 (0,12%), citu tautību - 6 (0,36%). Pēc konfesijām



Preiļu luteriešu baznīca iesvētīšanas dienā 1933.g.1.X
Pēc II pasaules kara pārbūvēta un izmantota citiem mērķiem



Preiļu luteriešu baznīcas iesvētīšanas svinību dalībnieki 1933.g.1.X. Sēd vidū arhibīskaps Teodors Grinbergs

sadalījums šāds: Mozus ticīgo bija 51%, katoļu - 27%, vecticībnieku - 16%, luteriešu - 5%, citu konfesiju - 1%.

Skolas: Preiļu pagasta latviešu 6 klašu pamatskola, Preiļu pilsētas krievu 6 klašu pamatskola, žīdu 6 klašu pamatskola un Preiļu lauksaimniecības skola.

Bibliotēkas: Preiļu pilsētas bibliotēka, dziedāšanas un mūzikas biedrības "Lira" bibliotēka, Krievu kultūras biedrības bibliotēka.

Dziedniecības iestādes un aptiekas: Preiļu slimnīca un 2 aptiekas.

Baznīcas un lūgšanu nami: Preiļu katoļu, luteriešu un vecticībnieku baznīcas un 4 Mozus ticīgo sinagogas.

Biedrības: Preiļu lauksaimniecības biedrība "Vārpa", biškopības biedrība, Latvijas Romas katoļu jaunatnes biedrības Preiļu nodaļa, Latgales patronāta biedrības Preiļu nodaļa, Latvijas aerokluba Preiļu nodaļa.

Rūpniecības iestādes: motordziņnavas, Saknes dziņnavas, eļļas spiestuve, spirta dedzinātava.

Tirdzniecības iestādes: 206, no kurām tikai dažas bija lielākas.

Sabiedriskās un kultūras dzīves rosināšanā liela nozīme bija Preiļu katoļu draudzes prāvestam monsinjoram Nikodēmam Rancānam. Viņš nodibināja dziedāšanas un mūzikas biedrību "Lira", biškopības biedrību, Kristīgo zemnieku partijas Preiļu nodaļu, bija pilsētas domes loceklis, aktīvi piedalījās skolu darbā, organizēja dažādus kursus un priekšlasījumus.

Dziedāšanas un mūzikas biedrība "Lira" rīkoja koncertus, teātra izrādes un citus pasākumus. Pilsētas kori sākumā vadīja Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolas pārzinis Pēteris Grīnmanis, vēlāk pilsētas sekretārs un dzimtsarakstu nodaļas pārzinis Jūlijs Putniņš - ievērojamās kordirģentes Elvīras Salmiņas tēvs.

Partiju laikos Preiļu pilsētas lietas pārzināja, tāpat kā citās pilsētās, dome, valde un revīzijas komisija, papildus kurām vēl darbojās dažādas komisijas. Pilsētas budžeta lielākā daļa aizgāja šī birokrātiskā aparāta algošanai. Domnieki, kas bija ievēlēti pēc partiju sarakstiem, galvenokārt nodarbojās ar politikas dzišanu, savas partijas un savu savtīgo interešu apmierināšanu. Dome necentās laikā pieņemt pilsētas saimniecības plānu un budžetu, bet uzdeva valdei izdarīt darbus un aktus, kas nāca par labu atsevišķai grupai vai pat atsevišķai personai (domniekam). Dome tāpat necentās ievākt nodokļus, sevišķi no bagātākajiem, jo domē lielākā daļa bija Preiļu bagātnieki. Nodokļus ievāca gandrīz tik vien, cik bija nepieciešams pilsētas lielā birokrātiskā aparāta algošanai. No domniekiem tikai trīs bija latvieši, pārējie - ēbreji.



Preiļu pils 1934.g.

Ar 1934.gada 25.maija valdības noteikumiem domes darbība uz laiku tika apturēta un tās pienākumi pārgāja uz valdi, kurai tagad bija kā lēmēja, tā izpildu vara. Iekšlietu ministrs iecēla pilsētas galvu, valdes un revīzijas komisijas locekļus. Tie tika izraudzīti no spējīgāko, godīgāko un patriotiski noskaņoto pilsoņu vidus. Par pilsētas galvu tika iecelts Staņislavs Romanovskis, par pilsētas galvas biedru (vietnieku) - Pēteris Utināns, par pilsētas valdes sekretāru - Jūlijs Putniņš, par revīzijas komisijas priekšsēdētāju - Jānis Ezerkalns, par revīzijas komisijas locekļiem - Francis Varslavāns un Kārlis Brambergs, par valdes grāmatvedi - Pēteris Utināns (cits).

Tā beidzot dažādu kosmopolītisko, internacionālo "rebenieku" un sarkano politiķu vietā vara Preiļos pirmoreiz to vēsturē nonāca latviešu rokās.

Jaunā pilsētas vadība ar stingru roku ķērās pie likumības, sabiedriskās drošības, kārtības un tīrības ieviešanas pilsētā. Konsekventi tika prasīta likuma par latviešu valodu kā valsts valodu ievērošana. Skolās pastiprinājās valstiskās, patriotiskās audzināšanas darbs. Tika atbalstīts un aktivizēts aizsargu, mazpulku, skautu un citu nacionāli patriotisko, kultūras un sabiedrisko organizāciju darbs. Pilsētas valde veicināja un atbaidīja kooperāciju un citāda veida kopdarbību. Lai pazeminātu preču cenas un kopdarbības un pašpalīdzības ceļā sagādātu lētus kredītus savu biedru uzņēmumiem, 1930.gadu II pusē tika nodibināta un sāka darboties Centrālās savienības "Turība" Preiļu nodaļa un krājaizdevu sabiedrība "Austrums". Tas nepatika Preiļu tirgotājiem un auglotājiem, kuri līdz šim uzturēja augstas preču cenas.

Pilsētas valdes uzmanības centrā bija arī skolu lietas, kas līdz šim bija atstātas novārtā. Pilsētas 6 klašu pamatskola telpu šaurības dēļ nevarēja uzņemt skolā visus pilsētas bērnus. Pilsētas galva S.Romanovskis 1937.gadā panāca, ka starpresoru komisija piekrita jauna skolas nama celtniecībai. Skolas vajadzībām jau bija iegūta zeme un pilsētas valde skolas ēkas būvei iekrājusi 15000 latu un 15000 šim nolūkam bija paredzēts 1938.gada budžetā. Tika plānoti arī citi celtniecības un labiekārtošanas darbi un krāti līdzekļi.

1938.gadā tika apstiprināts Preiļu pilsētas ģerbonis - zelta vairogveida laukā uz labo pusi pagriezies melns krauklis. Ģerboņa zīmējuma oriģināls glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā.



Preiļu vecicībnieku lūgšanas nams 1939.g.
Nojaukts 1962.g.



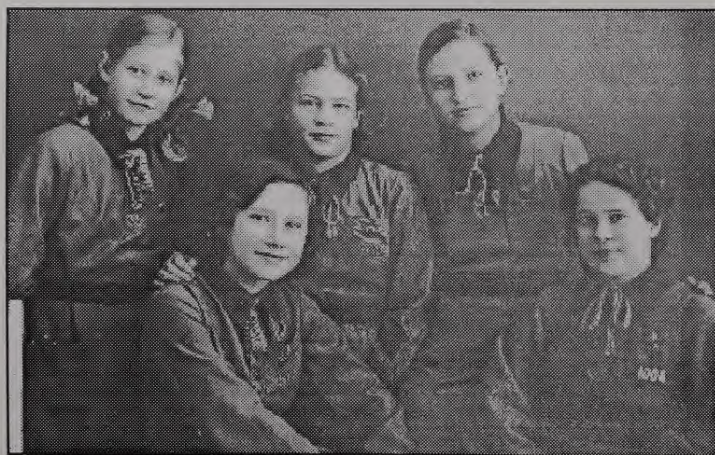
Komponists Jānis Ivanovs ap 1933.g. Preiļos pie mājas Raiņa bulvārī 8, kur pie savas māsas Elikonidas bieži pavadīja vasaras atvaļinājumus



Latvijas Valsts un Ministru prezidents Kārlis Ulmanis Preiļos 1934.g. 17.(?) VIII. Viņu sagaida un ar dziesmu sveic Preiļu mazpulku dalībnieki



Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolas 70 gadu jubilejas svinību viesu sagaidīšana 1935.g.25.V. Gājiena priekšgalā izglītības viceministrs Jāzeps Čamanis, aiz viņa - Latvijas Rakstu un mākslas kameras priekšsēdētājs Jūlija Druva un Preiļu katoļu draudzes prāvests Pēteris Apšinieks



Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolas mazpulku dalībnieces 1939.g.28.X

Krauklis pilsētas ģerbonī attēlots tāpēc, ka arī Preiļu ilggadīgo īpašnieku grāfu Borhu ģerbonī bija attēloti trīs kraukļi. Ka Borhu ģerbonī bijuši kraukļi (Raben), rakstīts Jana Augusta Hilzena grāmatā "Inflanty" (1750), kā arī 1967.gadā Limburgā pie Lānas (Vācijā) izdotajā grāmatā "Genealogisches Handbuch des Adels" ("Bruņinieciības ģeoloģijas rokasgrāmata"). Turpretī 1986.gadā Vācijā izdotajā grāmatā "Der Adel der russischen Ostseeprovinzen" ("Krievu Baltijas provinču bruņinieciība") rakstīts, ka grāfu Borhu ģerbonī attēloti trīs kovārņi (Dahlen). Citur ir runa arī par kraukļiem. Kā kovārņi, tā kraukļi pieder pie kraukļu dzimtas un ārējā veidolā grūti atšķirami no kraukļiem. Tāpēc arī radušies dažādi spriedumi. Lai kā arī būtu bijis, Preiļu pilsētas ģerbonī attēlots krauklis - gudrais, ļoti uzmanīgais, drošsirdīgais, spēcīgais un kauslīgais putns.

6. Okupācijas sākuma, kara un pēckara laikā (1940 - 1949)

Pilsētas vadības iepļānotos un uzsāktos darbus pārtrauca krievu okupantu ienākšana Latvijā 1940.gada 17.jūnijā. Preiļos sarkanās armijas vienības ienāca 1940.gada 19.jūnijā, tirgus dienā. Kaut arī Latvija vēl skaitījās neatkarīga valsts, krievu karaspēka vienība Preiļos jutās un rikojās kā savās mājās. Likumīgajai pilsētas varai neprasot atļauju, tā kopā ar vietējiem "aktīvistiem" sāka mītiņu. Krievu poļitruki un no pagrīdes iznākušie komunisti V.Sevastjanovs, R.Aršs, Š.Arensburgs un citi nekautrīgi apmeloja neatkarīgo Latviju un tās vadoņus. Runas notika gandrīz tikai krievu valodā. Varu pilsētā pārņēma kompartijas sastādītā izpildkomiteja, kurā nebija neviena latvieša, ne vietējā krievu vecticībnieka. Par pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāju tika iecelts R.Aršs, vēlāk - Š.Arensburgs.

Pilsētā sākās atklāta visa latviskā nicināšana un nīdēšana un tikpat atklāta boļševizēšana un krieviskošana. 15.Maija birzs tika pārdēvēta par 1.Maija birzi, Preiļu parks nosaukts par M.Gorkija parku. Pilsētas 6 klašu pamatskola ar latviešu un krievu plūsmām tika pārvērsta par krievu skolu. Pilsētas izpildkomiteja pieņēma lēmumu likvidēt Preiļu lauksaimniecības skolu un tās vietā atvērt krievu vidusskolu ar desmitgadīgu kursu pēc PSRS parauga. Tomēr Izglītības ministrija tam laikam nav piekritusi, jo lauksaimniecības skola turpināja pastāvēt.

Sākoties Vācijas - PSRS karā, Preiļus pameta daudzi krievu okupācijas varas atbalstītāji un devās uz austrumiem pie saviem "maizestēviem".

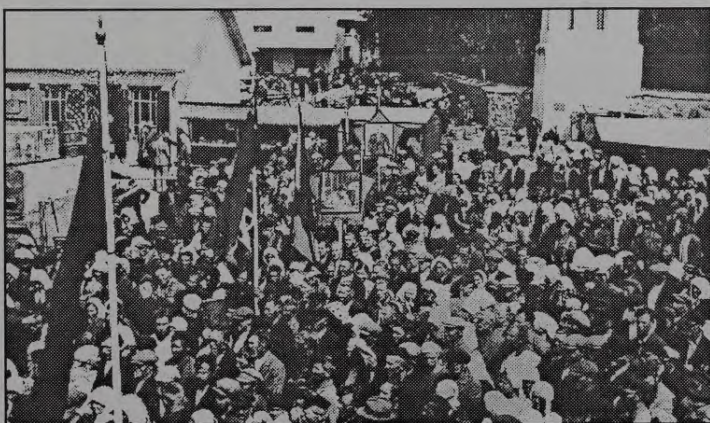
1941.gada 28. (?) jūnijā krievu okupācijas varu nomainīja vācu okupācijas vara, kas iznīcināja gandrīz visus Preiļos palikušos ēbrejus.

1943.gada jūlijā veiktajā iedzīvotāju skaitīšanā Preiļos reģistrēti tikai 950 iedzīvotāji.

1944.gada 27.jūlijā krievu okupanti atkal atgriezās Preiļos. Vairākus gadus nekādas lielākas ekonomiskas rosības pilsētā nebija. Toties šajā laikā Preiļi kļuva par centru, no kura lielā teritorijā tika organizēta nacionālo partizāņu apkarošana un zemnieku aplaupīšana. Gandrīz vienīgais pozitīvais ieguvums uz ilgu laiku palika 2 vidusskolu izveidošana. 1944.gada rudenī Preiļu pagasta 6 klašu pamatskola tika pārveidota par Preiļu 1.vidusskolu un no jauna atvērta Preiļu 2.vidusskola ar krievu mācību valodu.



Krievu okupācijas armijas pārstāvi ar ierašanos Preiļos 1940.g. vasarā (19.VI ?) sveic "tautumeita"



Krievu okupācijas varas organizētais mītiņš Preiļos 1940.gada vasarā

7. Preiļi - rajona centrs (kopš 1949)

1949.gada 31.decembrī Preiļi tika apstiprināti par tāda paša nosaukuma rajona centru. Ar šo laiku arī sākās Preiļu pilsētas uzplauksme. Sekojošajos gadu desmitos uzceltas gandrīz visas administratīvo un sabiedrisko iestāžu ēkas, ražošanas uzņēmumi un lielākā daļa dzīvojamu māju, jo iepriekšējie pilsētas vēstures gadu desmiti un pat simti maz ko bija atstājuši, kas vajadzīgs un noderīgs rajona centram.

Preiļos 1955.gadā uzcelta lina fabrika, 1958.gadā - rajona kultūras nams, 2.vidusskola un LKP rajona komitejas nams (1979.gadā uzcelta tā piebūve; tagad te darbojas Preiļu bērnu mūzikas



Preiļu katoļu baznīca



Piemineklis politiski represētajiem Preiļos
(tēlniece Vija Dzintare; 1993)

skola un rajona bērnu un jauniešu centrs), 1959.gadā - universālveikals ar ēdniecību un restorānu, 1960.gadā - rajona izpildkomitejas (tagad padomes) nams, 1961.gadā - viesnīca un radioreleju stacija ar 86,5 m augsto torni, 1963.gadā - 1.vidusskola un rajona centrālā slimnīca, 1964.gadā - lauksaimnieciskās ražošanas tehniskās nodrošināšanas rajona apvienības komplekss, 1972.gadā - siera rūpnīca (rekonstruēta un paplašināta 1981.g.), 1973.- Valsts bankas rajona nodaļas ēka, rajona SCO un ceļu remonta un būvniecības pārvaldes kompleksi, 1974.gadā - kooperatīvā profesionāli tehniskā vidusskola, rajona sakaru mezgla ēka (paplašināta 1982.g.), rajona informācijas un skaitļošanas nodaļas un sanitāri epidemioloģiskās stacijas ēkas, 1977. gadā - kinoteātris "Ezerzeme" un rajona iekšlietu daļas (tagad policijas), prokuratūras un tiesas nams, 1979. gadā - rajona sadzīves pakalpojumu nams un Dziesmu un deju svētku estrāde, 1980.gadā - poliklīnika un Ogres vērpsanas un trikotāžas ražošanas apvienības Preiļu trikotāžas fabrika, 1983.gadā - sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu komplekss, 1986.gadā - rajona centrālā bibliotēka, grāmatu nams "Latgale" un viesnīcas piebūve un uzsākta jaunas lina fabrikas būve, 1989.gadā - veselības komplekss (pirts ar peldbaseinu), 1992.gadā - Preiļu rajona slimnīcas jaunais korpuss, 1995.gadā - Preiļu vec ticībnieku baznīca.1963.gadā atvērta Preiļu bērnu un jaunatnes sporta skola, 1969.gadā - Preiļu bērnu mūzikas skola, 1985.gadā - Preiļu vēstures un lietiskās mākslas muzejs.



Preiļu parka vārti



Preiļu parks



Viesnīca "Preiļi"



Zonālie Dziesmu un deju svētki Preiļos 1984.g.10.VI



Vidzemes un Latgales sieviešu un vīru koku salidojums Preiļos 1987.g. 14.VI

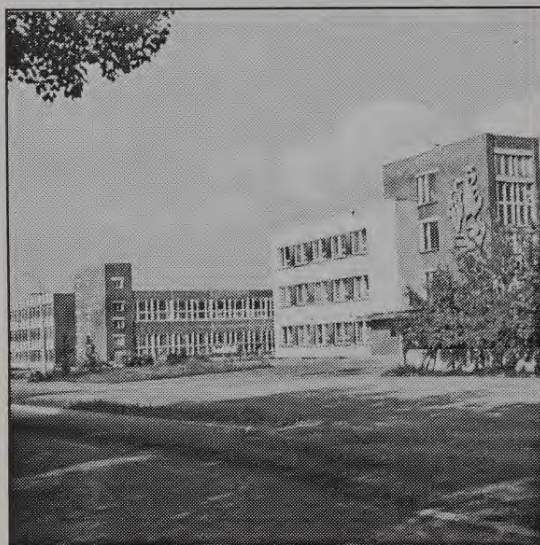




Grāmatu nams "Latgale"



Kinoteātris "Ezerzeme"



A/s "Preiļu siers" rūpnīca, aiz tās - a/s "Ogre"
Preiļu trikotāžas fabrika



Preiļu 1.pamatskola



Preiļu Valsts ģimnāzija



Preiļu rajona centrālā bibliotēka



Preiļu bērnudārza "Pasaciņa" folkloras ansamblis. Vadītājs Jānis Teilāns



A/s "Preiļu siers" rūpnīcas folkloras ansamblis. Vadītājs Jānis Teilāns



Keramiķis Polikarps Čerņavskis savā mājā Preiļos

Preiļos kā rajona centrā attīstījās arī rūpniecība. Lielākais rūpniecības uzņēmums pilsētā bija Preiļu siera rūpnīca, kas ražoja sieru, sviestu un piena cukuru un savu produkciju eksportēja arī uz ārzemēm. Otrs lielākais rūpniecības uzņēmums bija Ogres vērpšanas un trikotāžas ražošanas apvienības Preiļu trikotāžas fabrika, kuras produkcijai arī bija liels noiets. Bez tam Preiļos darbojās Jelgavas ražošanas apvienības "Latvijas lini" Preiļu lina pirmapstrādes fabrika, ražošanas apvienības "Rīgas balzāms" Preiļu cietes rūpnīca, kas ražoja cieti, konfektes, sulas un citus bezalkoholiskos dzērienus, ražošanas apvienības "Daiļrade" filiāle u.c.

Pēc II pasaules kara iedzīvotāju skaits Preiļos pa gadiem bija sekojošs: uz 1959.g. 15.I (skaitīšana) - 3071, uz 1964.g. 1.I - 5100, uz 1969.g. 1.I - 5500, uz 1970.g. 15.I (skaitīšana) - 4859, uz 1971.g. 1.I - 5200, uz 1976.g. 1.I - 6500, uz 1977.g. 1.I - 6700, uz 1978.g. 1.I - 6800, uz 1979.g. 17.I (skaitīšana) - 6650, uz 1980.g. 1.I - 7000, uz 1981.g. 1.I - 7100, uz 1984.g. 1.I - 7300, uz 1989.g. 12.I (skaitīšana) - 9421, uz 1992.g. 1.I - 9903, uz 1993.g. 1.I - 9758, uz 1994.g. 1.I - 9668, uz 1995.g. 1.I - 9601 iedzīvotāji.

Uz 1979.gada 17.janvāri no pastāvīgo iedzīvotāju skaita (6650) latviešu bija 3202 (48,1%), krievu - 2998 (45,1%), poļu - 170 (2,6%), baltkrievu - 107 (1,6%), ukraiņu - 50 (0,8%), lietuviešu - 9 (0,1%), citu tautību - 114 (1,7%).

Uz 1989.gada 12.janvāri no pastāvīgo iedzīvotāju skaita (9421) latviešu bija 4816 (51,1%), krievu - 3964 (42,1%), poļu - 167 (1,8%), baltkrievu - 163 (1,7%), čigānu - 112 (1,2%), ukraiņu - 92 (1%), lietuviešu - 43 (0,4%), citu tautību - 64 (0,7%).

Pašlaik Preiļi aizņem 5,205 km² lielu teritoriju.

1990.gados rūpnieciskā ražošana Preiļos stipri sašaurinājusies vai atsevišķās nozarēs (lina pārstrādē) pat apstājusies. Pašlaik ar nepilnu jaudu strādā a/s "Preiļu siers" - ražo sieru, sviestu, krējumu, biezpiena tortes; valsts akciju sabiedrības "Ogre" Preiļu trikotāžas fabrika - šuj virsējo trikotāžu; SIA "TEK" - ražo mākslas audumus no vilnas un lina; SIA "JATA" - ražo vilnas un lina audumus; mēbeļu kombināts SIA "Ozols" - nodarbojas ar kokapstrādi un mēbeļu ražošanu.

Preiļos kā lielas lauku apkalpes teritorijas centrā jāattīsta gan rūpnieciskā ražošana, sevišķi lauksaimniecības produkcijas pārstrāde, gan dažādu pakalpojumu sniegšana.

Preiļu vēsturiskā pagātne (zemes centrs) un ģeogrāfiskais stāvoklis (ērta sasniedzamība no visām pusēm) ir pamats, lai Preiļi arī turpmāk saglabātu rajona vai apriņķa administratīvā centra statusu.

8. Novadnieki

JĀNIS KARIGERS (1664.28.VIII - 1729.13.V) - jezuītu misionārs, leksikogrāfs, filozofijas profesors. Dzimis Prūsijā, Vārmijā, pēc tautības prūsis. Bijis misionārs Preiļos (1699 - 1700; 1713 - 1729). Preiļos dzīvodams, sarakstījis un izdevis poļu - latviešu vārdnīcu "Lexicon Lothavicum". Miris Preiļos, apbedīts Daugavpilī.

MIHAELS PFOLKS (1677.1.III - 1710.28.VIII) - jezuītu misionārs, teoloģijas maģistrs. Dzimis Vidzemē vai Kurzemē. Bijis misionārs Preiļos (ap 1700 - 1710). Apkopjot Preiļos mēra slimniekus, inficējies ar mēri un te arī miris. Apbedīts vai nu Preiļos, vai Daugavpilī.

JĀNIS LUKAŠEVIČS (1699.14.I - 1779) - jezuītu misionārs, garīgo rakstu autors un tulkotājs. Bijis misionārs Preiļos (1730 - 1749). Miris un apbedīts Izvaltā.

MIHAELS JOHANS BORHS (1753.20.VI - 1810.28.XII) - vispusīgs zinātnieks (ģeologs, mineralogs, ķīmiķis, dabaszinātnieks, vēsturnieks) un dzejnieks, 18 zinātņu biedribu loceklis. Dzimis, visticamāk, Preiļos, ne Varakļānos (kā rakstīts līdz šim), jo tēva Johana Andreja Jozefa galvenā rezidence bija Preiļi. Vēlāk dzīvoja Varakļānos. Miris Varakļānos, apbedīts Varakļānos, grāfu Borhu kapelā.

MIHAELS JOZEFS BORHS (1806 vai 1810 - 1881) - senatnes pētnieks, bibliofils, rakstnieks un tulkotājs. Dzimis Preiļos. 1846.gadā Preiļu apkārtnē veica arheoloģiskos izrakumus (pirmoreiz Latgalē) latgaļu kapulaukā, kas atrodas starp Tistovas un Seimaņu ciemiem, un par saviem atradumiem tajā pašā gadā sniedz ziņojumu laikrakstā "Inland". "Tistova" laikam pareizi jālasa "Tiltava", kas agrāk atradās Vārkavas pagastā, bet tagad - Sutru pagastā. Seimaņi tagad nepastāv vai arī saucas citādi. M.J.Borhs poļu valodā sarakstījis daudz daiļdarbu, kurus, tāpat kā citu poļu autoru darbus, tulkojis franču valodā. Viņš Preiļu pili bija savācis ļoti lielu un vērtīgu seno grāmatu, dokumentu un manuskriptu krājumu poļu, lietuviešu, latviešu un citās valodās. Pēc īpašuma izpārdošanas M.J.Borha bibliotēka pārgāja Tiškeviču īpašumā un tika nogādāta uz Ostrovoju pie Birziem (Lietuvā). M.J.Borhs miris vai nu Krāslavā, vai Baltkrievijā, vai Lietuvā.

NIKODĒMS RANCĀNS (1870.15.IX - 1933.21.VII) - garīdznieks, teoloģijas maģistrs, monsinjors, skolotājs, rakstnieks un publicists, sabiedriskais darbinieks, Latgales nacionālās atmodas un vienības sekmētājs, Triju zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Nautrēnu pagasta Migliniekos. Dzīvojis Preiļos (1920 - 1929), bijis prāvests Preiļos (1920 - 1929) un vienlaikus Aglonas Garīgā semināra profesors (1922 - 1924), Aglonas ģimnāzijas direktors (1923 - 1929) un Jaunaglonas ģimnāzijas direktors (1928 - 1929). Preiļu periodā uzrakstījis lielāko daļu savu grāmatu un publikāciju. Miris Rēzeknē, apbedīts Rēzeknē, Miera ielas kapos.



Nikodēms Rancāns

PĒTERIS CAUNĪTIS (1871.19.V - ?) - ilggadīgs skolotājs (1895 - 1937). Dzimis Gostiņos. Bijis Preiļu pagasta tautskolas, vēlākās Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolas skolotājs (1907 - 1937). Miris Pļaviņās, apbedīts Krustpils pagasta Grīvas kapos.

MARIJA TUHTO (dz. Caunīte; 1883.19.IV - ?) - ilggadīga skolotāja (1905 - 1940). Dzimusi Gostiņos. Bijusi Preiļu pagasta tautskolas un citu Preiļu skolu skolotāja (1907 - 1940). Mirusi Pļaviņās, apbedīta Krustpils pagasta Grīvas kapos.

PĒTERIS GRĪNMANIS (1883.29.X - ?) - ilggadīgs skolotājs un kordiriģents (1905 - 1944). Dzimis Krustpils pagastā. Bijis Preiļu pagasta tautskolas, vēlākās Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolas skolotājs un pārzinis (1907 ? - 1944). 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, pēc tam - uz ASV.

PĒTERIS APŠINIEKS (1887.29.VI - 1942.10.II) - garīdznieks, rakstnieks, grāmatizdevējs, sabiedriskas darbinieks. Dzimis Bērzgales pagasta Apšiniekos. Bijis prāvests Preiļos (1915; 1930 - 1936) un Riebiņos (1934 - 1936). 1941.gada 11.jūnijā Baltinavā apcietināts un 13.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Severouralskas koncentrācijas nometnē.

JĀNIS EZERKALNS (1888.25.X - ?) agronoms un skolotājs. Dzimis Viesienas pagasta Geidānos. Bijis Preiļu lauksaimniecības skolas pārzinis, Preiļu rajona mazpulku vecākais un Preiļu pilsētas valdes loceklis (1934 - 1940).

JĀZEPS GRIŠĀNS (1891.18.XI - 1988.24.II) - garīdznieks un rakstnieks. Dzimis Kaunatas pagasta Mukānos. Bijis vikārs un prāvests Preiļos (1916 - 1920). No 1944.gada emigrācijā. Miris ASV.

MILDA KĀRKLIŅA (dz. Bērziņa; 1892.21.VIII - 1991.1.XI) - zobārste, Triju zvaigžņu ordeņa kavalieri. Dzimusi Suntažos. Bijusi zobārste Preiļos (1945 - 1963). 1964.gadā emigrējusi uz ASV. Dzīvojusi, mirusi un apbedīta Vašingtonā.

DŽEMS RITENBERGS (1898.21.II - ?) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Preiļos aptiekas īpašnieka provizora Aleksandra Ritenberga ģimēnē, vācietis. Atvaļināts 1920.gada 29.oktobrī. Turpinājis kalnu inženierzinātņu studijas Vācijā, Dusburgā. Par viņa turpmāko likteni ziņu nav.

BOĻESLAVS KOKLAČS (1901.1.X) - skolotājs, kordirģents, publicists. Dzimis Kārsavas pagasta Tipinos. Bijis Preiļu lauksaimniecības skolas skolotājs (1926 - 1932). 1993.gadā dzīvoja Rojā.

STAŅISLAVS SEILIS (1904.28.XI - ?) - skolotājs un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Krievijā, uzaudzis un dzīvojis vecāku dzimtenē - Preiļos un Preiļu pagastā. Beidzis Preiļu pilsētas skolu un Daugavpils skolotāju institūtu. 1930.gadu II pusē bijis Pustiņas pagasta Pustiņas pamatskolas pārzinis un šī pagasta patērētāju biedrības un pagasta tiesas priekšsēdētājs.

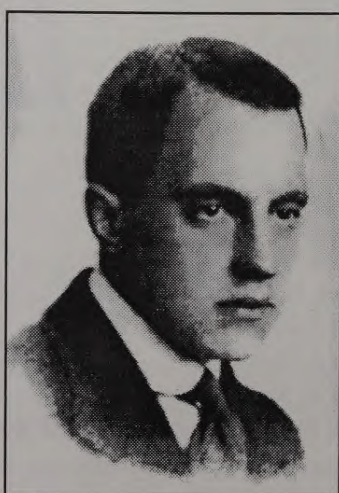
HENRIKS NOVICĀNS (1912.1.III - 1996.10.I) - ilggadīgs skolotājs, kordirģents un ērģelnieks. Dzimis Mērdzenes pagsta Silagaiļos. Bijis skolotājs Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1979). Miris Preiļos, apbedīts Preiļu kapos.

ALEKSANDRS TUHTO (1913.22.IV - 1990.21.V) - dziedonis. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1921 - 1928) un Daugavpils 1.ģimnāzijā (1929 - 1933). Studējis Latvijas universitātē arhitektūru. Dziedāšanu mācījies pie Latvijas konservatorijas profesora Eižena Vitinga. Pēc II pasaules kara ilgus gadus bijis Latvijas Valsts filharmonijas dziedonis, dziedājis pazīstamajā Viktora Sama vadītajā viru vokālajā kvartetā (bass). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, 2.Meža kapos.

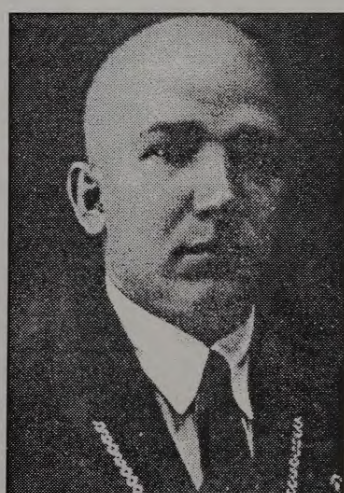
ELVĪRA SALMIŅA (dz. Putniņa; 1923.6.XII - 1994.30.VIII) - kordirģente, LPSR Nopelniem bagātā mākslas darbiniece. Dzimusi Preiļos. Mācījies Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1930 - 1937). Studējusi Daugavpils un Rēzeknes skolotāju institūtos (1937 - 1943) un Latvijas Valsts konservatorijā (1947 - 1952). Bijusi Daugavpils 2.pamatskolas skolotāja (1943 - 1944), bērnudārza audzinātāja Kuldīgā (1945 - 1946), Kuldīgas 1.vidusskolas skolotāja (1946 - 1947), Ventspils mūzikas vidusskolas



Jānis Ezerkalns



Džems Ritenbergs



Staņislavs Seilis

direktore, vēlāk skolotāja (1952 - 1990). Ventspils pilsētas kultūras nama jauktā kora, vēlākā Tautas kora "Līvzeme" diriģente (1952 - 1990). Mirusi Ventspilī, apbedīta Ventspils Meža kapos.

NIKOLAJS BALABKINS (1926.17.VII) - ekonomists, ekonomikas doktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļos un Daugavpilī. 1945.gadā emigrējis un Vāciju, vēlāk - uz ASV. Beidzis Georga Augusta universitāti Getingenā, Vācijā (1949) un Retgersa universitāti Ņūbransvikā, ASV (1953). Lektors Vašingtona un Džefersona koledžās Pensilvānijā, ASV (1956 - 1957), Lihaja universitātes Betlehenā, ASV, docētājs (kopš 1957), profesors (kopš 1967). Vairāku zinātnisku žurnālu redkolēģiju loceklis. Daudzu monogrāfiju autors, to skaitā "Not by Theory Alone... The Economics of Gustav von Schmoller and its Legacy to America" (Berlin, Duncker 7 Humbolt, 1989), "The German Historical School of Economics. Welfar Capitalism Begins" (Boston, Carnichael, Inc., 1988), "Two Audio Cassetes. Indigenazation and Economic Development: The Nigerian Experience" (Greenwich, Ct., Jai Press, 1982), "Enterprenuer in Small Country. A Case Study Against the Background of the Latvian Economy 1919 - 1940" (Hacksville, N.U.Exposition Press, 1975) u.c. N.Balabkins ir liela autoritāte ekonomikas vēstures un teorijas jautājumos pasaulē.

GUNĀRS RUTKOVSKIS (1928.21.V) - tautsaimnieks un bibliotekārs, tautsaimniecības maģistrs un bibliotēku zinātņu maģistrs. Dzimis Preiļos. Kopš 1944.gada dzīvo emigrācijā. Beidzis ASV Bostonas koledžu (1957) un Kolumbijas universitāti (1961; Ņujorkā). Fordenas universitātes bibliotēkas periodikas nodaļas vadītājs (1959 - 1962), Hārvarda universitātes darbinieks (1962 - 1965), Hārvarda koledžas un Bostonas publiskās bibliotēkas vicedirektors (kopš 1965).

ROMUALDS GAVARS (1929.20.XI) - fizikāļķīmiķis, ķīmijas doktors, Ņujorkas Zinātņu akadēmijas un "International EPR (ESR) Societu" (ASV, Ilionoisa) biedrs. Dzimis Preiļos. Kopš agras bērnības dzīvojis un uzaudzis Rožupē. Kopš 1944.gada dzīvojis vectēva mājās Preiļu pagasta Mazajos Gavaros. Mācījies Siļu un Vanagu pamatskolās un Preiļu 1.vidusskolā. Studējis Latvijas universitātē (1956 - 1961). No 1961.gada ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūta pētnieks. Pētījis organisko savienojumu molekulu protonu magnētiskās rezonanses, organisko savienojumu brīvo radikāļu elektroķīmisko ģenerēšanu un to kvantu ķīmiskos aprēķinus u.c. Ir līdzautors atklājumiem un darbiem, kam ir pirmreizēja nozīme: a) pirmo reizi Padomju Savienībā pielietota pašreiz plaši izplatītā augstizšķiršanas protonu magnētiskās rezonanses spektroskopija organisko savienojumu pētījumos; b) pirmo reizi Padomju Savienībā ar elektroķīmiskās ģenerēšanas metodi iegūti un ar EPR metodi pētīti organisko savienojumu brīvie radikāļi; c) pirmo reizi Latvijā pielietoti kvantu ķīmiskie aprēķini organisko savienojumu un radikāļu hipersīkstruktūras pētījumos; d) pirmo reizi praktiski pielietota kepstrālā analīze EPR spektru atšifrēšanā. R.Gavars ir vairāk kā 120 zinātnisko publikāciju autors. Apsāvēts ar D.I.Mandeļejeva Vissavienības ķīmiķu biedrības un Latvijas Zinātņu akadēmijas Prezidija pirmajām prēmijām.



Elvira Salmiņa



Romualds Gavars

ALBERTS BUDŽE (1930.26.I) - garīdznieks, baznīcas un kultūrvēstures pētnieks, publicists, sabiedriskais darbinieks. Dzimis Jūrmalā, uz kuriem no Līvānu pagasta Budžiem bija pārcēlies viņa tēvs. Bijis prāvests un dekāns Preiļos (1974 - 1991), kopš 1991.gada ir Tilžas un Rugāju draudžu prāvests. Daudz publikāciju žurnālā "Katoļu Dzeive", "Katoļu kalendārā", "Tāvu zemes kalendārā", Latvijas centrālajos un rajonu preses izdevumos. Līdzautors grāmatai "Latvijas Romas katoļu baznīcas" (1995).

IMANTS PUTNIŅŠ (1930.1.III) - satiksmes ceļu inženieris, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1938 - 1944) un Kuldīgas 1.vidusskolā (1945 - 1950). Studējis Latvijas universitātē (1950 - 1955). Projektēšanas institūta "Ceļuprojekts" (tagad firmas) projektētājs (kopš 1960). Projektējis daudzus autoceļus Latvijā. Par modernu maģistrālo autoceļu tīkla projektēšanu un izbūvi Rīgas pieejās kopā ar citiem apbalvots ar LPSR Valsts prēmiju (1980).

GUNĀRS ORLEĀNS (1931.30.IX - 1989.9.IX) - ārsts, LPSR Nopelniem bagātais ārsts, LPSR Valsts prēmijas laureāts, veselības aizsardzības organizators, medicīnas zinātņu kandidāts. Dzimis Rīgā. Bijis Preiļu rajona Centrālās slimnīcas galvenais ārsts (1956 - 1963). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Meža kapos.

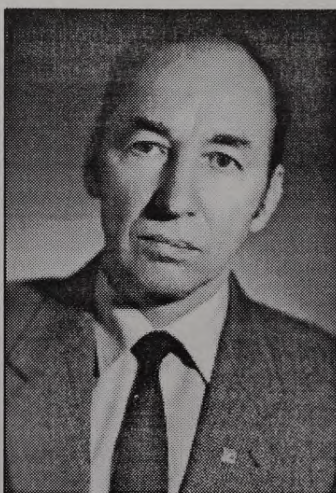
MELĀNĪJA ORLEĀNE (1931) - ginekoloģe, medicīnas doktore, Latvijas Medicīnas akadēmijas docente. Bijusi Preiļu rajona Centrālās slimnīcas ginekoloģijas nodaļas vadītāja (1956 - 1964).

JĀNIS GAVARS (1934.7.III) - fiziķis un ķīmiķis, ķīmijas doktors. Dzimis Preiļos. Kopš agras bērnības dzīvojis un uzaudzis Rožupē. Pēc II pasaules kara dzīvojis vectēva mājās Preiļu pagasta Mazajos Gavaros. Mācījies Sīļu pamatskolā (1941 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1952). Beidzis Daugavpils Pedagoģisko institūtu (1960). Bijis skolotājs Bauskā (1955- 1961), Daugavpils Pedagoģiskā institūta fizikas katedras vecākais laborants (1961 - 1962), asistents (1962 - 1963), vecākais lektors (1963 - 1968), Latvijas Zinātņu akadēmijas zinātniskais līdzstrādnieks (1971 - 1974), Daugavpils Pedagoģiskā institūta (tagad universitātes) fizikas katedras vadītājs, prorektors mācību darbā (1977 - 1992), fizikas katedras docents (kopš 1992). Galvenās zinātniskās idejas un rezultāti atspoguļoti disertācijas darbā "Furāna oksidēšanas vanādijsmolibdēna katalizatoru modificēšana". Ir vairāk kā 50 zinātnisko, populārzinātnisko, metodisko u.c. publikāciju autors. Galvenie zinātniskie raksti publicēti "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstīs" un Vissavienības žurnālos "Kinetika i kataliz" un "Fizičeskaja himija". Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē lasa elektrotehnikas, radiotehnikas un fizikas kursus. Darbojas TEMPUS fondā, kur strādā pie projekta par datoru un multimedijas tehnoloģijas izmantošanu apmācības procesā gan skolās, gan augstskolās (ir šī projekta koordinators).

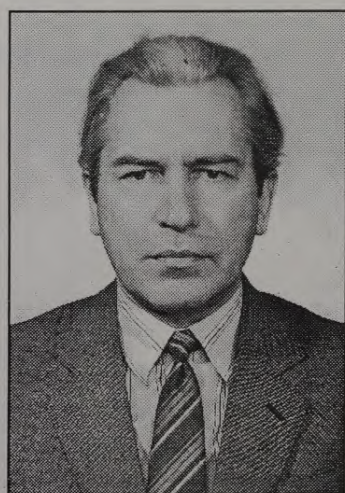
KĀRLIS PRIEDĪTIS (1938.17.VI - 1988.27.IX) - žurnālists un dzejnieks. Dzimis Madonas rajona Lazdonas pagasta Birzniekos. Beidzis Latvijas universitāti (1963). Bijis Preiļu rajona laikraksta



Alberts Budže



Imants Putniņš



Jānis Gavars

“Leņina Karogs” korespondents, nodaļas vadītājs, atbildīgais sekretārs (1980 - 1988). Rakstījis dzejas, dziesmu tekstus un aprakstus. Atdejojis ukraiņu dzejnieku P.Ambrosija, A.Šmigelska, J.Športa, P.Voronko un L.Zabašta un krievu dzejnieku M.Svetlova, A.Prokofjeva, A.Surikova, S.Ščipačova, N.Narovčatova dzejoļus. Miris Preiļos, apbedīts Katlakalna kapos.

IVANS ZAGORSKIS (1939.5.I) - terapeits, veselības aizsardzības organizators, medicīnas doktors, Latvijas Medicīnas akadēmijas docents. Bijis Preiļu rajona Centrālās slimnīcas galvenais ārsts (1965 - 1969).

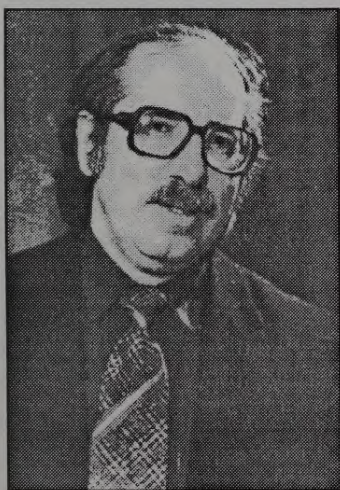
ALEKSANDRS VIĻUMANIS (1942.30.VIII) - diriģents, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Preiļos. Beidzis Latvijas Valsts konservatoriju (1964 - sitamo instrumentu nodaļu, 1965 - kordiriģentu nodaļu, 1970 - operas un simfoniskā orķestra diriģēšanas nodaļu). Operas un baleta teātra, tagadējās Nacionālās operas mūziķis (kopš 1963), diriģents (kopš 1970), galvenais diriģents (kopš 1975).

PAULS JĀNIS PASTORS (1942.16.XII) - ķīmiķis, ķīmijas doktors. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1949 - 1960). Studējis Rīgas Politehniskajā institūtā (1960 - 1965). Rīgas Politehniskā institūta, tagadējās Tehniskās universitātes aspirants (1970 - 1973), inženieris, vecākais inženieris, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks, tēmu vadītājs (1973 - 1984), pasniedzējs (1984 - 1989), docents (no 1989). Lasījis lekciju kursus "Aminoskābju, nukleotīdu un nukleīnskābju ķīmija un tehnoloģija", "Smalkās organiskās sintēzes metodes", "Biotehnoloģisko iekārtu projektēšanas pamati". Ir vairāk kā 40 zinātnisko un metodisko publikāciju autors. Līdztekus - sastādījis Nacionālās aizsardzības akadēmijas mācību līdzekli "Ķīmiskās kaujas vielas".

EINĀRS PELŠS (1960.19.VI) - dzejnieks un tulkotājs. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1967 - 1975). Beidzis Rīgas elektromehānisko tehnikumu (1979). Studējis Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā. Beidzis Burjatijas APSR Pedagoģiskā institūta Krievu valodas nodaļu (1987). Iznācis dzejoļu krājums "Maija" (1987). Atdejojis no krievu valodas (I.Severjaņina krājumu "Valširdīgā romance", 1990) un burjatu valodas. Dzīvo Preiļos.

INGUS BUKS (1967) - sportists, treneris. Dzimis Preiļos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1974 - 1985). Vairākkārtējs Latvijas un PSRS čempions ūdenslēpošana. Strādā par treneri Preiļu sporta klubā "Cerība".

DIĀNA VUCĀNE (dz. Kokina; 1967) - fiziskās audzināšanas skolotāja, trenere, sportiste. Dzimusi Preiļos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1974 - 1985). Studējusi Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijā (1985 - 1990). Vairākkārtēja Latvijas un PSRS čempione ūdenslēpošanā. Strādā par treneri Preiļu sporta klubā "Cerība".



Aleksandrs Viļumanis



Pauls Jānis Pastors

III. LĪVĀNI



1. Aizvēsturē un Livonijas laikā (13.gs. - 1561)

Līdzšinējos enciklopēdiskajos izdevumos, vēstures un ģeogrāfijas apcerējumos teikts, ka Līvānus 1533.gadā dibinājusi Livenu dzimta, no kuras vārda tad arī cēlies Līvānu tagadējais nosaukums.

Pētot vēstures avotus, senās kartes, ceļa tīkla attīstību un toponīmiku (vietvārdus), esmu nonācis pie pilnīgi cita secinājuma, t.i., ka Līvāni ir daudz vecāka apdzīvota vieta nekā līdz šim uzskatīts un līdz 16.gs. kā apdzīvota vieta saukusies pavisam citādi.

Arheoloģiskie izrakumi Līvānu pilsētas teritorijā un rakstītie avoti liecina, ka Līvāni kā apdzīvota vieta pastāvējusi jau sen pirms vācu krustnešu iebrukuma Latvijā. Līvānu pilsētas teritorijā atrasti akmens laikmeta priekšmeti, atklāti vidējā dzelzs laikmeta (5. - 9.gs., pārejā uz šķiru sabiedrību) līdzīenie skeletkapi, vēlā dzelzs laikmeta (10. - 12.gs., agrais feodālisms) kapulauki pie Līvānu luteriešu baznīcas un pie Rīgas ielas, attīstītā feodālisma (13. - 17.gs.) kapulauks Līvānu luteriešu baznīcas pagalmā, nenoskaidrota laikmeta kapulauks, t.s. "Mēra kapi", Līvānu ezera ziemeļu krastā Rīgas ielas 259. un 261.māju zemes gabalos, kur pēc I pasaules kara, rokot māju pamatus, izrakti cilvēku skeleti, dzelzs šķēpu uzgaļi, citi kara piederumi, rotaslietas un sadzīves priekšmeti. Senus kapus atklāja arī Stacijas ielā, netālu no dzelzceļa pārbrauktuves, 1930.gadu otrajā pusē, kad sāka būvēt Līvānu - Preiļu šoseju.

Par seno līvāniešu tālajiem un plašajiem tirdzniecības sakariem liecina arī monētu depozīti, kas izrakti Līvānu pilsētas teritorijā. 1875.gadā smilšainā pakalnā nepilnu kilometru no dzelzceļa, pie ceļa, kas no Līvāniem ved uz Preiļiem, atrasts 11.gs. Rietumeiropas 167 sudraba monētu - vendku depozīts, kas aizvests uz Ermitāžu Pēterburgā. 1932.gada rudenī Līvānos, Dubnas labajā krastā ražošanas sabiedrības "Straume" dārzā pie dzirnavām, netālu no Dubnas pilskalna un kapulauka, atkal atrasts liels monētu depozīts, no kura lielu daļu monētu nopirka un izkausēja Līvānu zeltkalis, daļa izklīdusi, bet tikai neliela daļa nonākusi Latvijas Vēstures muzejā - 151 monēta (kopsvars 148,8 g) - 10. un 11.gs. Vācijas, Flandrijas un Zviedrijas sudraba denāri, kā arī 4 kaltu sudraba stieniņu fragmenti (kopsvars 47,77 g).

Līvāni pirmsākumā, t.i., pirms vācu krustnešu iebrukuma, kā arī vēl ilgi pēc tam saukušies gan par Dubnu, gan Dubenu, gan Dubnavu (latīņu, vācu un poļu rakstībā - "Dubna", "Dubena", "Dubbena", "Dubenow", "Dubenaw"), kā tas redzams senākajos vēstures avotos un 17. - 19.gs. kartēs. Liekas tomēr, ka šī apdzīvotā vieta latviski vairāk saukta divos vārdos - Dubna un Dubnava.

Dubna (Dubnava) bija tāda paša nosaukuma novada (pagasta) administratīvais, amatniecības un tirdzniecības centrs un sākusi veidoties Dubnas pilskalnā un pie tā Dubnas labajā krastā, netālu no tās ietekas Daugavā, bet pēc tam pletusies plašumā kā Dubnas labajā, tā kreisajā krastā.

Dubnas (Dubnavas) izcelšanās, pastāvēšanu un attīstību sekmēja tās izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis. Gar to un caur to gāja senie tirdzniecības ceļi, kas pa Daugavu (ūdensceļš) un gar Daugavas labo krastu (zemesceļš) no Krievzemes veda uz Baltijas jūru. Bet jo sevišķi liela loma Dubnas (Dubnavas) izcelsmē, pastāvēšanā un attīstībā bija Dubnas upei un Jersikas latgaļu valsts galvaspilsētas Jersikas tuvumam (9 km). Tieši pie Dubnas (Dubnavas) pagriežas senais un taisnākais zemesceļš, kas no Jersikas pilsētas veda uz Jersikas valsts svarīgiem pārvaldes centriem zemes iekšienē un tālāk un Krievzemes pilsētām.

Arī Dubnas upe ar savām pietekām tika izmantota kā ūdensceļš. Livonijas laikā, kā arī vēlāk pa Dubnas upi un tās pietekām no toreiz mežiem bagātā Dubnas baseina uz Daugavu un pa to uz Rīgu tika pludināts daudz kokmateriālu, malkas, vestas ogles, pelni, medijumi, ādas un daudz citu meža preču.

Tā kā apdzīvotās vietas Dubnas (Dubnavas) nosaukums, izcelšanās un vēsture nesaraujami saistīta ar Dubnas upi, tad nepieciešams teikt dažus vārdus arī par to.

Dubnas upes nosaukums, kā pierādījis lietuviešu valodnieks K.Būga, cēlies no baltu valodu vārda "dubna", kas nozīmē "dziļā", "dzelmainā". Tāda pati nozīme ir arī latviešu valodas augšzemnieku dialekta vārdiem "dūbainuo", "dūbnuo". Dubnas upe augšzemnieku dialektā, kā saka K.Būga un vairāki citi valodnieki, kā arī vēsturnieki, senāk saukta arī par "Dybnuoju" un "Dubnuoju".

Dubnas upes nosaukums ārzemnieku sastādītās kartēs rakstīts dažādi, reizēm ļoti stipri izkropļoti, piemēram, 1539.gadā zviedra Olava Magnusa zīmētajā kartē tā saucas "Dupena", 1579.gadā flāmu astronoma Johana Portanciusa zīmētajā kartē - "Doperta", 1590.gadā flāmu kartogrāfa Gerardiusa Merkatora zīmētajā Livonijas kartē - "Dubnawe", 1562.gadā Frankfurtē izdotajā kartē - "Dubenou", 1613.gadā Amsterdamā izdotajā Lietuvas kņazistes kartē - "Dsubna", 1805.gadā Nirnbergā izdotajā kartē - "Dubbena". J.Broce savā 1797.gada zīmējumā, kur attēlota pārceltuve pār Dubnu pie Vilmeniešiem (tagadējā Preiļu rajona Rožupes pagastā), Dubnu sauc par "Dibbenow".

Dubnas upe pirmoreiz pieminēta Vecākajā atskaņu hronikā 1273.gadā. Tā gada vasarā, pēc sirojuma Livonijā atgriežoties mājās, lietuviešu karaspēku pie Dubnas upes (hronikā "Dubena") panāca Livonijas ordeņa karaspēks. Te notika kauja, kurā lietuvieši zaudējuši 600 kritušo, atstājuši daudz zirgu un laupījumu. Šī kauja, visiespējamākais, notikusi pie Dubnas upes tagadējo Līvānu teritorijā, jo citur pie tās nepienāk lielāki tālsatiksmes ceļi. Lietuvieši, domājams, šeit, pārceļoties pār Dubnu, gribējuši doties un Jersiku un pie tās pārcelties pāri Daugavai, jo, kā zināms no Latviešu Indriķa Livonijas hronikas, pie Jersikas bijusi parastā lietuviešu karaspēka pārcelšanās vieta pār Daugavu, dodoties karagājienos uz Livoniju un atgriežoties no tiem. Nekādā ziņā šī kauja nav notikusi Daugavas kreisajā krastā pie Dignājas, kā domā Vecākās atskaņu hronikas tulkotājs J.Saiva, "Dubenu" pārdēvēdams par Dignāju, jo pie Dignājas nav nevienas upes, pat kaut cik prāvāka strauta. Dignājai tuvākā upe, kas pie Dunavas (10 km no Dignājas) ietek Daugavā, ir Eglaine, kura tā saukta visu laiku, jau arī kādā 14.gs. dokumentā.

Kā jau grāmatas sākumā teikts, Dubnas pils ar apkārtejo teritoriju no 1289. līdz 1405.gadam piederēja Rīgas arhibīskapa vasaļu Ikšķiļu dzimtai.

Tagad jānoskaidro, kur šī Dubnas pils īsti atradās. Senrakstu publicētāji H.Bruinings un N.Bušs paskaidrojumā raksta, ka tā atradusies Daugavas kreisajā krastā Dignājas (vāciski "Dubena") pilskalnā pretī senajai Jersikai. Tas neatbilst īstenībai.

Tā arheoloģe E.Šnore 1939.gada arheoloģiskajos izrakumos Dignājas pilskalnā un apmetnē noskaidrojusi, ka Dignājas pilskalna un apmetnes ziedu laiks bijis 4. - 8.gs. Agrā feodālisma laikā (10. - 12.gs.) Dignājas pils un apmetne nokļuvusi Jersikas valdnieka pakļautībā, panikusi (no šī laika maz atradumu), bet attīstītā feodālisma laikā (13. - 17.gs.) nav pastāvējusi. Kaut arī Dignājas muiža vāciski saucas par "Dubenu" vai "Dubenau", tā nav ne laika, ne vietas ziņā tā "Dubena", par kuru runa ir šajā gadījumā.

Bez tam jāsaprot, ka Ikšķiļiem piederošo Dubnas pili Dignājas pilskalnā vai vispār Daugavas kreisajā krastā nemaz nevarēja meklēt, jo Sēlija, kur atrodas Dignājas pilskalns, visu laiku kopš 13.gs. sākuma piederēja Livonijas ordenim, bet ne Rīgas bīskapiem, kādēļ arī viņi to nevarētu izlēnot, pat ja tā tur arī būtu. Tātad Dubnas pils jāmeklē Daugavas labajā krastā Rīgas bīskapu (vēlāko arhibīskapu) īpašumos, kas gar Daugavas labo krastu stiepās no Rīgas līdz Liksnai.

"Daugavas anālēs", kas ievietotas K.Hēlabauma satādītajā dokumentu krājumā "Beitrage zur Quellenkunde Alt - Livlands" (1873) teikts, ka 1305.gadā pie Dubnas ("Dubenas") notikusi lietuviešu karaspēka kauja ar Aizkraukles komtura Johana Šēnenhāgena vadīto vācu karaspēku. Šajā kaujā kritis arī pats J.Šēnenhāgens. Te nav teikts, vai Dubna ir pils vai apdzīvota vieta vispār, vai upe. Bet tai vajadzētu būt stratēģiski svarīgai vietai, ja jau otrreiz te notiek liela kauja. Poļu vēsturnieks Matiass Strijkovskis (1547 - pēc 1582) savā darbā "Kronika Polska, Litewska, Zmudska i Wszytskiej Rusi" (1582) ir ievietojis Raunas baznīcā atrasto hroniku, kur precīzi norādīts šīs kaujas laiks un vieta - tā notikusi 1305.gada 12.martā pie Dubnas. Arī te nav teikts, kas domāts ar vārdu "Dubna". Bet Ernests Strēlke paša 1863.gada Leipcīgā izdotās Hermana Vartberga Livonijas hronikas Pielikumā paskaidro, ka šī kauja notikusi 1305.gada 12.martā pie Dubnas ("Dubbenas") pils un uz salas, kas saucas "Rune", un ka Dubnas pils atrodas pie Daugavas starp Daugavpili un Krustpili.

Dažos citos vēstures avotos norādīts, ka Dubnas pils atrodas Krustpils draudzes Dubnas pagastā pie Dubnas upes. Tā, piemēram, 1366.gada aktā, kas ievietots F.G.Bunges savāktā un 1855.gadā izdotā dokumentu krājuma "Liv-, Est-, und Culändisches Urkundenbuch" II sējumā, redzams, ka Dubnas pili ar apmetni un Dubnā esošo salu "Kune" (te, kā redzams, salas nosaukuma mainīts pirmais burts, A.A.) Rīgas arhibīskapa vasalim Johanam Ikšķilim uz laiku bija atņēmis Livonijas ordenis. Šos īpašumus ar minēto strīda izšķiršanas aktu atkal saņem atpakaļ Johans Ikšķilis. No iepriekš teiktā varam izdarīt secinājumu, ka Dubnas pils atrodas pie Dubnas ietekas Daugavā, jo Dubnas grīvā ir viena liela un pāris mazākas salas. Citu Daugavas pieteku grīvās salu nav.

Kam piederēja Dubnas pils no 1405. līdz 1508.gadam, nav zināms. No 1508.gada 26.jūnija senraksta, kas publicēts F.G.Bunges savāktajā un 1914.gadā izdotajā dokumentu krājumā "Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch", uzzinām, ka Rīgas arhibīskaps Mihaēls Hildebrands ar šo datumu izlēno "cienījamam Jurgenam Livenam par ilgu dienestu 2,5 arklus aizlaistas zemes Krustpils apgabala Krustpils draudzes Dubnas pagastā" pie Dubnas upes ietekas Daugavā, ieskaitot arī salu Dubnā. Uz šīs zemes atrodas trīs sētas, kur līdz šim dzīvojuši un saimniekojuši zemnieki Rusiņš Niklass (Russen Niclaes), Putkens (Putkenn) un Bartolts Šmits (Bartolth Smidt). Izlēnotais zemes gabals robežojies arī ar strautu, kas saucoties "Stebrunn". Domājams, ka šis strauts ir vai nu Dubnas vai Daugavas pieteka. Kā redzams, Jurgenam Livenam izlēnotais zemes gabals atrodas tagadējo Livānu teritorijā, Dubnas labajā krastā.

Kur palikuši iepriekš minētie zemnieki, nav zināms. Iespējams, ka tie vai nu gājuši bojā kara laikā vai padzīti no zemes. Tagad uz šīs zemes dzīvo un strādā citi zemnieki, kuri nav nosaukti vārdā. Par to var spriest no senrakstā teiktā, ka Jurgenam Livenam pēc zemes ierakstīšanas zemesgrāmatā atļauts šo zemes gabalu ar zemnieku gribu un fogta ziņu apmainīt pret citu. Vai tas bija Jurgenam Livenam pirmais izlēnotais zemes gabals Dubnas pagastā, nav zināms.

1508.gada 28.februārī Rīgas arhibīskaps Mihaēls Hildebrands Dubnas pagastā Frīdriham Plāteram jau bija izlēnojis 4 arklus zemes ar 4 zemnieku sētām (katrai 1 arklis zemes), kuru saimnieki bija Bartolomejs Meiborns, Pluteke Trokens, Lorencs Trokens un Heinrihs Hille.

1517.gada 4.septembrī Rīgas arhibīskaps Jaspers Linde vēl izlēnoja Jurgenam Livenam

Dubnas pagastā 1,5 arklus lielo Kusiņu (Kussyn) zemi.

16.gs. Jurgena Livena vai viņu pēcteču īpašumā nonāca, domājams, viss Dubnas pagasts ar centru Dubnas ciemā. No Līvenu uzvārda senā apdzīvotā vieta Dubna (Dubnava) un Dubnas (Dubnavas) pagasts laika gaitā ieguva vēlāko nosaukumu - Līvāni un Līvānu pagasts.

Dubnas ciemā Līveni uzcēla arī savu muižu (vāciski - Lievenhof). Liekas, ka tā tika uzcelta Dubnas kreisajā krastā pie tās ietekas Daugavā, kur līdz I pasaules karam atradās vēlāko īpašnieku baronu Korfu celtā Līvānu muiža, kas sagrauta kara laikā.

Līveni sevi uzskata par Turaidas apgabala lībiešu valdnieka Kaupo pēctečiem. Ir zināms, ka pēc pāriešanas vācu feodāļu pusē un pirms braukšanas uz Romu (1203) pie pāvesta Inocentija III Kaupo iecelts par Svētās Romas ķeizarvalsts bruņinieku ar vārdu - Live.

Livonijas laikā un arī vēlāk, kā var spriest pēc karagājieni aprakstiem un dokumentiem, Dubna (Dubnava) jeb Līvāni un to apkārtni vairākkārt tikusi stipri izpostīta.

2. Poļu laikā (1561 - 1772)

G.Manteifelis raksta, ka Līvāni (Līvānu muiža) 1574.gadā nonākuši Johana Ungerna - Šternberga īpašumā. Bet tas ir stipri apšaubāmi. Ir saglabājies dokuments, no kura redzams, ka brāļi Vilhelms un Filips Liveni 1597.gada 6.februārī pārdevuši Krustpils muižas īpašniekam baronam Nikolajam Korfam sava tēva muižu "Steinbrunn - Lievenhof", tātad Līvānu muižu. Nesaprotami ir tikai vārda "Steinbrunn" nozīme. Līdzīgs nosaukums - strauts "Stebrunn" - minēts 1508.gada 26.jūnija senrakstā.

Līvāni Ungernu - Šternbergu dzimtas īpašumā kādu laiku bija gan, bet stipri vēlāk, iespējams, tikai 17.gs. otrajā pusē.

J.A.Hilzens 1750.gadā ("Inflanty") un G.Manteifelis 1879.gadā ("Inflanty Polskie") raksta, ka 1677.gadā Līvāni (Līvānu muiža) pārgājusi Brestas zemes tiesneša poļu magnāta Leonarda Poceja īpašumā un viņš 1678.gadā uzcēlis pirmo katoļu baznīcu Līvānos. Pirmais apgalvojums atbilst patiesībai, bet otrais - nē. Kā redzēsīm tālāk, Līvānos pirms 1678.gada pastāvējusi ne vien katoļu, bet arī luteriešu baznīcu.

1678.gadā Grodņā notikušā Polijas - Lietuvas Seima sēdē, kur apspriež arī jautājumu par katoļu baznīcu un draudžu atjaunošanu, jaundibināšanu un to nodrošināšanu ar īpašumiem (zemi) Latgalē, - apstiprina arī Leonarda Poceja un viņa sievas Regīnas, dzimušas Oginskas, dāvinājuma aktu, ar ko viņi Līvānu katoļu baznīcas un prāvesta uzturēšanai dāvina lielus zemes gabalus no Līvānu muižas, kuru viņi ieguvuši 1677.gadā no tās agrāko īpašnieku Ungernu - Šternbergu dzimtas. Tātad katoļu baznīca Līvānos pastāvējusi jau pirms 1678.gada.

1679.gadā vai pat jau 1678.gada beigās Līvānu muiža atkal pieder luterticīgajiem Korfiem, konkrēti - Nikolajam Korfam. Jau 1679.gadā iesākās tiesas prāva starp Līvānu katoļu draudzes prāvestu Voicehu Petraškeviču un Līvānu muižas īpašnieku Nikolaju Korfu. Prāvests sūdzas, ka Nikolajs Korfs visādi kaitējot katoļiem - piekaujot prāvesta ļaudis, patvarīgi nopļaujot baznīcai dāvināto pļavu un sienu sasviežot Daugavā, demolējot mācītāja māju un kapu kapliču un pat pavēlot šaut uz prāvestu, liekot ar varu sadzīt katoļus luteriešu baznīcā un tur pieņemt vakarēdienu, bet kādu katoli, kas Zaļajā ceturtdienā pieņēmis svēto komūniju katoļu baznīcā, sitis ar nūju un uzlicis tam maksāt izpirkšanas maksu 15 kalto dālderu apmērā. Pat prāvesta lopiņiem Nikolajs Korfs nav devis miera, jo "aizvedis viņa zirgus un triju dienu laikā ar tiem skraidājis pa lauku, kamēr kustoņi bijuši beigti". Nikolajs Korfs nodevis žīdam baznīcas māju, kas atradusies kapsētā un atvietojusi kapliču, un 1682.gadā pat mēģinājis nodedzināt Līvānu katoļu baznīcu. No iepriekš teiktā redzams, ka Līvānos bijusi arī luteriešu baznīca. 1685.gada 17.janvārī notiek pēdējā tiesas sēde un tiek pieņemts spriedums. Nesaprotamu iemeslu dēļ uz tiesas sēdi nav ieradies sūdzētājs - prāvests Voicehs Petraškevičs. Tiesa par vainīgu atzīst nevis Nikolaju Korfu, bet Voicehu Petraškeviču, kuru no Līvāniem pārceļ uz citurieni. Tiesa Nikolajam Korfam iesaka lūgt Viļņas

bīskapu iecelt Līvānos citu baznīckungu Voiceha Petraškeviča vietā.

1690.gada 31.jūlijā sastādītajā nodokļu maksātāju sarakstā teikts, ka Krustpils un Līvānu muižas ar pusmuižām un 67 apdzīvotām vietām pieder Rēzeknes stārastam Nikolajam Korfam.

Tātad nepareizs ir arī G.Manteifeļa apgalvotais, ka Līvāni par Korfu īpašumu kļuvuši tikai 18.gs.sākumā. Un tā Korfiem Līvāni pieder ar nelielu pārtraukumu no 1597. līdz 1920.gadam.

Līvānu katoļu baznīcu 1685.gadā iesvētīja bīskaps M.Poplavskis.

1758.gadā Līvānos ar draudzes locekļu atbalstu vecās baznīcas vietā, kas atradās netālu no tagadējās mūra baznīcas, tika uzcelta jauna koka baznīca, ko iesvētīja bīskaps J.Benislavskis.

3. Krievu laikā (1772 - 1918)

1772.gadā Līvāni, tāpat kā visa Latgale, pēc Polijas pirmās dalīšanas tika pievienoti Krievijai. 1784.gada ģenerālmērīšanas laikā sastādītajos Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju aprakstos Līvāni dēvēti par ciemu, bet 18./19.gs. mijā - par miestu. 1824.gadā valdība arī oficiāli Līvāniem piešķīra miesta tiesības un atļāva rīkot gatatirgu Lielā gavēņa otrajā nedēļā.

1812.gada jūlijā, nākot no Krustpils, cauri Līvāniem uz Daugavpili gāja franču armijas maršala Makdonalda korpusa ģenerāļa Rikardo brigāde. Pie Līvāniem acimredzot notikusi krievu un franču karaspēku sadursme, par ko var viegli spriest pēc cilvēku skeletu un tā laika apbruņojuma atradumiem, kas atrakti Stacijas ielā, aiz dzelzceļa, 1930.gadu otrajā pusē būvējot Līvānu - Preiļu šoseju.

Sakarā ar ārkārtīgi lietaino 1844.gada pavasari, vasaru un rudeni un ārkārtīgi sauso 1845.gada pavasari un vasaru šajos gados bija neraža, kādēļ jau 1845.gadā decembrī Līvānos un apkārtnē sākās bads un daudzi iedzīvotāji nomira bada nāvē.

1852.gadā Līvānos bija 28 sētas un 2 mūra krogi - Pasta krogs Dubnas kreisajā krastā (tagad Rīgas ielā 114a), kurš apkalpoja pasta vedējus un valdības ierēdņus, un Baltais krogs (tagad Rīgas ielā 213), kurš apkalpoja pārējos tālā ceļa braucējus.

1860.gadā uzsākta un 1861.gadā pabeigta jaunās Līvānu katoļu mūra baznīcas celtniecība. Ap šo pašu laiku pie šīs baznīcas uzcelts arī trešais Līvānu krogs, kurš apkalpoja baznīcā gājējus un ceļiniekus, kuri pie Meņķu pārceltuves brauca uz vienu vai otru Daugavas krastu. Šis krogs tautā tika saukts par Ubagu krogu, jo te katru svētdienu pulcējās daudz ubagu, kuri gan pie kroga, gan pie baznīcas durvīm, garās rindās sasēdušies, lūdza dāvanas.

Līvānu katoļu baznīca ir arhitektūras piemineklis. Tā ir triju jomu mūra celtnē, kuras arhitektoniski nozīmīgākie elementi ir interjera arhitektūra un baznīcas iekārta. Baznīca remontēta 1880.gadā, kā arī pēc I pasaules kara laika postījumiem, kad tika sagrauta daļa torņa, kurš remonta laikā netika paaugstināts līdz sākotnējam augstumam.

Līvāni straujāk sāka attīstīties pēc dzimtbūšanas atcelšanas (1861), Rīgas - Orlas dzelzceļa līnijas atklāšanas (1861; stacija Līvāni) un 19.gs. 60.gadu reformām, kas veicināja strauju kapitālisma attīstību. No laukiem Līvānos ieplūda daudz lēta darbaspēka - bezzemnieki, kuri tika nodarbināti jaundibinātajos amatniecības un rūpniecības uzņēmumos, kuru sevišķi daudz saradās 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā. Šajā laikā Līvānos ieplūda arī daudz iedzīvotāju no Vidzemes un Kurzemes, jo Līvānos atvērās plašs darbalauks un Līvāniem bija laba satiksme ar Daugavas kreisā krasta apgabalu (Līvānos darbojās 3 pārceltuves pār Daugavu). Reizē ar to sāka arī zust dažādo Latvijas novadu norobežošanās. Līvānos vairāk nekā jebkurā citā Latgales pilsētā jūtama Latgales, Vidzemes un Zemgales, galvenokārt Sēlijas, novadu kultūras mijiedarbība.

Rūpniecības attīstību Līvānos sekmēja ne vien labā satiksme pa sauszemi un ūdensceļiem, lētais darbaspēks, bet arī lieli vietējo izejvielu resursi. Līvānu apkārtnē tad vēl bija daudz mežu kokapstrādes rūpniecības vajadzībām. Uz šejieni kokmateriālus varēja ērti piegādāt pa Dubnu no Dubnas baseina mežiem un pa Daugavu no Krievijas un Baltkrievijas mežiem. Tāpat Līvānos un to apkārtnē ir lieli māla, dolomīta, smilts un kūdras krājumi, kas nodrošināja izejvielas

būvmateriālu, stikla un kūdras ražošanai. Sakarā ar to Līvānos un to tuvumā laika posmā no 19.gs. vidus līdz 20.gs. sākumam tika uzceltas un darbojās 10 fabrikas.

Jau 1872.gadā barons Nikolajs Korfs Līvānos pie Dubnas upes uzcēla celulozes fabriku, kas jau pašā darbības sākumā tās īpašniekam deva 34 tūkstošus rubļu lielu ienākumu gadā. Celulozi šī fabrika sūtīja uz Līgatnes un citām papīrfabrikām.

19.gs. 80.gados vācu tirgotājs Jūliuss Fogess Līvānos uzcēla stikla fabriku, kurā 1887.gadā strādāja 300 strādnieku. 1896.gadā J.Fogess Stacijas ielā 3 uzcēla sev divstāvu mūra dzīvojamo māju. 1903.gadā J.Fogess bankrotēja un stikla fabrika pārgāja Pēterburgas akciju sabiedrības rokās. 1904. gadā šai stikla fabrikai netālu no Līvānu dzelzceļa stacijas tika uzcelts jauns liels korpuss. 1907.gadā šajā fabrikā strādāja jau 769 strādnieki.

Otra stikla fabrika Līvānos tika uzcelta un darbojās Rīgas ielā, tieši pretī tagadējai Zemgales ielai. Tā 1912.gadā nodega, bet tūlīt atkal tika atjaunota. Arī tās īpašnieks sākumā bija vācietis.

Ne tikai abas stikla fabrikas sākumā piederēja vāciešiem, bet arī pirmie stikla pūtēji, tautā sauktie "glāzmaheri", bija vācieši, par kuriem atgādina Līvānu kapos palikušie vairāki kapu pieminekļi ar vāciskiem uzrakstiem. Vācu "glāzmaheru" prasmi sekmīgi pārņēmušas un tālāk attīstījušas vietējo stikla ražotāju paaudzes.

Stikla ražošanai nepieciešamo galveno izejvielu - smiltis ieguva karjeros Grīvas mežā un citur Līvānu tuvumā.

Šīs abas stikla fabrikas 20.gs. sākumā bija lielākās Latvijā un nodarbināja ap 2000 cilvēku, ieskaitot arī smilšu racējus un pievedējus, malkas sagatavotājus un pievedējus. Šo fabriku galvenā produkcija bija dažādu izmēru pudeles.

I pasaules kara laikā abu stikla fabriku iekārtu evakuēja uz Višņijvoločoku, pašas fabrikas nodega un vēlāk vecajās vietās vairs netika atjaunotas.

20.gs.sākumā Līvānos, pie dzelzceļa stacijas, tika uzcelta un darbojās korķu fabrika, kuras trīsstāvu ķieģeļu mūra ēka redzama vēl šodien. Izejvielas - korķa koku mizas tika ievestas no Āzijas un Āfrikas.

Īsi pirms I pasaules kara Līvānos, pie dzelzceļa, tika uzcelta vēl viena liela fabrika - linoleja un izolācijas materiālu fabrika. Tā ražoja linoleju un no korķu mizu atlikumiem, tos attiecīgi pārstrādājot, - izolācijas materiālus. No šīs fabrikas trīsstāvu korpusa saglabājies un pēc II pasaules kara pārbūvēts par Līvānu eksperimentālās bioķīmiskās rūpnīcas noliktavu tikai pirmais stāvs.

Bez tam Līvānos, Rīgas ielā 216, 20.gs.sākumā darbojās arī tekstilfabrika, kura piederēja Rabuhinam. Šī fabrika sākumā apstrādāja linus, bet vēlāk pārgāja uz vilnas drānu aušanu un vilnas vērpšanu. Tās galvenā produkcija bija vilnas plecu lakati un vienkāršā vadmala. Fabrikā uz vietas strādāja tikai 40 - 50 strādnieku, bet viss vairums - vairāki simti Līvānu miesta sieviešu un bērnu - ar fabrikas izsniegtajām izejvielām strādāja mājās, darbam izmantojot personīgās stelles un par padarīto darbu saņemot atlīdzību dažādu drānu veidā no fabrikas īpašnieka veikala. Šo fabriku Rabuhins 1915.gadā evakuēja uz Krieviju.

Pirms I pasaules kara Līvānos darbojās viena, bet Gumertos pie Līvāniem - otra ķieģeļu fabrika. Kad tās nodibinātas, nav zināms, bet 1905.gadā tās abas piederēja Krievijas senatoram Aleksandram Aleksejevam.

Līvānos pirms I pasaules kara sāka darboties arī kūdras izstrādes uzņēmums.

1887.gadā Cargradē (tagadējā Jersikā, 9 km no Līvāniem) fabrikants Heinrihs Esmans uzcēla lielu celulozes fabriku, bet tā neizturēja konkurenci un īsi pirms I pasaules kara bankrotēja. I pasaules kara laikā šīs fabrikas korpusi tika sagrauti, un pēc tam tos būvmateriālu vajadzībām nojauca un izmantoja jaunsaimnieki.

19.gs.beigās Daugavas kreisajā krastā, pretī Līvāniem - Meņķos, franču firma uzcēla korsetu kauliņu fabriku, tautā sauktu par "Spicbeina fabriku" - toreiz vienīgo šāda tipa fabriku Eiropā. Savu produkciju tā galvenokārt sūtīja uz Parīzi. Fabrikā strādāja ap 300 cilvēku. Izejvielas - bifeļu un citu dzīvnieku ragus - iveda no Āzijas un Āfrikas. 1912.gadā šo fabriku slēdza un tās iekārtu aizveda uz Franciju.

Divas iepriekš minētās fabrikas, runājot par Līvāniem, pieminamas tāpēc, ka gandrīz visi tajās strādājošie bija līvānieši.

19.gs. otrajā pusē un 20.gs. sākumā Līvāni bija pazīstami arī kā liels būvmateriālu un malkas tirdzniecības centrs. Kapitālistiskie uzņēmēji šajā laikā lielos apmēros nesaudzīgi izcirta mežus Dubnas baseinā un pa Dubnas pietekām un Dubnu pludināja uz Līvāniem un tālāk pa Daugavu uz Rīgu. Zināms, piemēram, ka 1890.gadā no Līvāniem uz leju pa Daugavu nosūtīti 705 tūkstoši pudu būvmateriālu un malkas, t.i., vairākas reizes vairāk nekā no Krāslavas un Daugavpils kopā.

Bez tam pirms I pasaules kara Līvānos vēl darbojās ap 17 individuālo amatnieku - 2 mēbeļu galdnieki, 1 ratu meistars, 2 kalēji, 2 drēbnieki, ap 10 kurpnieku. Bija arī daudz veikalu un dzertuvju. 1911.gadā oficiāli (ar patentēm) Līvānos darbojās 2 degvīna monopolveikali, 3 krogi, 4 tējnicas, 32 alusbodes un ap 100 neoficiālu mājas alus, t.s. "užbāna", brūžu, kur gatavoja sevišķi reibinošu un veselībai kaitīgu alu.

1869.gadā provizors Jasinskis Līvānos atvēra pirmo aptieku. 1871.gada 29.oktobrī atklāta Līvānu lauku dziednīca ar 8 gultām. Šī dziednīca pastāvēja līdz I pasaules karam, un to uzraudzīja vietējais feldšeris, bet ik pa laikam kontrolēja aprīņķa ārsts no Daugavpils. 1899.gadā dokumentos minēta Līvānu lauku kopienas dziednīca ar 10 gultām, kā arī Līvānu "priemņij pokoi" ar 2 gultām, t.i., telpa vai iestāde, kur izolēja saslimušos.

Līdz 19.gs. 80.gadiem Līvānu miestā nebija nevienas skolas. Tuvākā skola bija Līvānu pagasta Meža skola (2 km no Līvāniem), kas dibināta 1854.gadā.

Pirmā skola Līvānu miestā - Līvānu tautskola atvērta 1887. (?) gadā. Ap 1888.gadu Līvānos tika atvērta arī baznīcas draudzesskola (skolotājs Svemps), kura bija krievu popu pārziņā un domāta pārkrievošanas nolūkiem.

Par šīm skolām 1897.gadā iedzīvotāju skaitīšanas dokumentos ir dažas konkrētākas ziņas. Līvānu tautskolā (skolotājs Ivans Treidens) mācās 109 skolēni, no tiem tikai 2 meitenes. Polockas eparhijas Līvānu baznīcas draudzesskolā (Jaunbaznīcas ielā) mācās 122 skolēni, no tiem 36 meitenes. Gandrīz visi skolēni ir latvieši, galvenokārt luterticīgie. Skolotājs ir Svemps - dzimis Valkas aprīņķī, bijis luterticīgais, tagad pareizticīgais.

1909.gadā nodibināta Līvānu 4 klašu pilsētas skola. Tā bija valsts skola. Skolotāji bija augsti izglītoti un ar praksi. Skolas inspektors (pārzinis) bija Jānis Edurs, skolotāji Jevgēnijs Latiškevičs, Vladimirs Vihmans, Tomkovskis, Mihailovskis, Meškovs, Aleksandrs Gerlahs, Vitālijs Treibšo (ticības mācība katoļiem), Stefans Kupalovs (ticības mācība pareizticīgajiem). 1915.gadā šo skolu evakuēja uz Krieviju, un tur tā arī likvidējās.

1896.gadā tika nodibināta Līvānu brīvprātīgā ugunsdzēsēju biedrība, kura savās rindās pulcināja Līvānu miesta apzinīgākos, sabiedriski aktīvos cilvēkus. 1899.vai 1900.gadā šī biedrība uzcēla savu namu, kur bija telpas gan ugunsdzēsības mašīnu un līdzekļu glabāšanai, gan sabiedriski kulturālajām vajadzībām. Šī biedrība izveidoja pūtēju orķestri, organizēja koncertus un teātra izrādes. Tas bija pirmais solis Līvānu sabiedrības kultūras dzīves aktivizēšanai.

1909.gadā tika nodibināta Līvānu krājaizdevu sabiedrība "Pašpalīdzība". Tajā jau 1912.gadā bija ap 700 biedru un noguldījumi - ap 70 tūkstošiem zelta rubļu. Šī sabiedrība 1913.gadā Rīgas ielā 75 uzcēla pirmo kooperatīvo veikalu (tagad šajā ēkā darbojas Līvānu universālveikals). Lai vairotu ienākumus un rosinātu kultūras dzīvi, neizmantojot Līvānu pagasta magazīnas klēti (Rīgas ielā 75) pārbūvēja un otrajā stāvā 1912.gada beigās atklāja pirmo kinoteātri Līvānos. Tur sākumā rādīja mēmās filmas.

Pretstatā attīstītajai rūpniecībai, kura kapitālistiskajiem uzņēmējiem deva milzu peļņu, varenajiem rūpniecības korpusiem un lepņajai fabrikantu un bagāto tirgotāju dzīvei Līvānu miesta iedzīvotāju dzīves apstākļi bija nožēlojami. Līvāniešus nežēlīgi izmantoja arī miesta īpašnieks barons Nikolajs Korfs. Piemēram, ja kāds miestā gribēja uzbūvēt mājiņu, tad viņam bija jāgriežas pie N.Korfa pilnvarotā (muižkungu) un ar viņu barona vārdā jānoslēdz zemes rentes līgums uz 99 gadiem ar noteikumu - ja rentes naudu nenomaksā līgumā noteiktajā laikā, tad baronam ir tiesības rentnieku no zemes un mājām padzīt bez brīdinājuma un tiesas. Tā kā zemes rentes

maksa bija liela un īsi pirms I pasaules kara to pat dubultoja, bieži gadījās, ka rentnieks maksājumus laikā nevarēja nomaksāt un pazaudēja kā tiesības uz rentējamo zemi, tā arī tur uzceltajām ēkām. Ar to arī izskaidrojams tas, ka barona laikos Līvānos celtās mājiņas ir mazas, tāpat mazi ir arī apbūves gabaliņi.

19.gs. beigās un 20.gs. sākumā Līvānu ielas bija nebruģētas un nepagaismotas. Pat galvenā - Maskavas (tagad Rīgas) iela, kura šķēroja Līvānus, rudenos un pavasaros, kā arī pēc lietus bija tā izdangāta, ka rati grima dubļos līdz asīm. Gar ielas malām bija izrakti grāvji ūdeņu novadīšanai un pāri tiem pārlikti šķērskoki, uz kuriem noklāti dēļi kājnieku satiksmei.

Kapitālismam attīstoties, pastiprinājās strādnieku ekspluatācija. Darbs miesta fabrikās ilga pat līdz 16 stundām dienā, alga bija niecīga. Par vienu un to pašu darbu sievietēm alga bija mazāka nekā vīriešiem, bet pusaudžiem un bērniem - vēl mazāka nekā sievietēm. Tādēļ fabrikanti darbā centās iesaistīt pēc iespējas vairāk sieviešu, pusaudžu un bērnu. Tā, piemēram, stikla fabrikas īpašnieks J.Fogess pats apbraukāja apkārtējos ciemus un vervēja nabadzīgo zemnieku bērnus darbam fabrikā. Viņam piederošajā fabrikā 1907.gadā no 769 strādniekiem 195 bija pusaudži un 78 bērni. Jau tā mazo algu strādniekiem vēl samazināja ar soda naudām un atvilkumiem, ko fabriku administrācija uzlika par iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu, brāķi un pat dikstāvēm, kuras nebija atkarīgas no strādniekiem, piemēram, izejvielu nepiegādes gadījumos.

Bez ekonomiskajiem spaidiem miesta un apkārtnes iedzīvotāji smagi izjuta arī nacionālos, politiskos un garīgos spaidus.

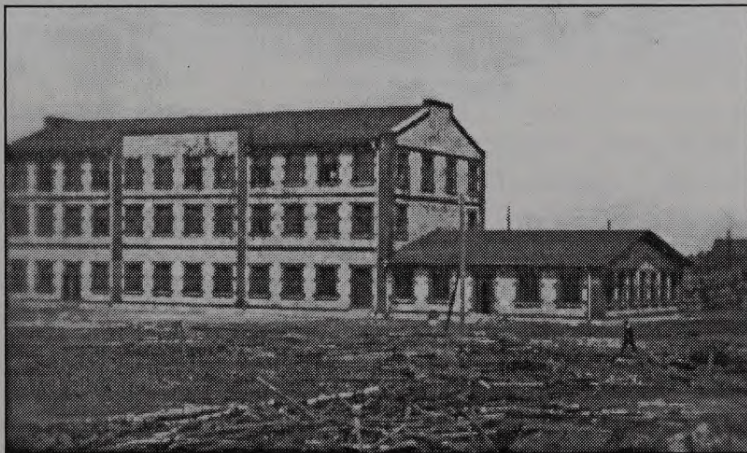
Savu nepamierinātību ar pastāvošo iekārtu Līvānu un apkārtnes iedzīvotāji aktīvi izteica 1905. - 1907.gada revolūcijas sagatavošanas un norises laikā.

Jau 1902.gadā Līvānos sākās strādnieku streiku kustība. Sakarā ar to, ka J.Fogesa fabrikai tuvojās bankrots, fabrikas strādniekiem netika izmaksāta alga. Tāpēc 1902.gada jūnijā apmēram 300 fabrikas strādnieki pieteica streiku un pieprasīja savlaikus izmaksāt algas, tās paaugstināt un saīsināt darba dienu.

Pēc 1905.gada janvāra asiņainajiem notikumiem Pēterburgā un Rīgā arī Līvānos bieži notika mītiņi un demonstrācijas, kur tika izteiktas ne tikai ekonomiskas, bet arī politiskas prasības - gāzt cara varu. 1905.gada janvāra vidū miestā notika liela demonstrācija, kurā piedalījās vairāk nekā 1000 cilvēku. Tā paša gada martā Līvānos tika noorganizēta kaujas vienība ar J.Staprānu un S.Horomjanski priekšgalā. 1905.gada 6.novembrī Līvānu tirgus laukumā notika liels mītiņš, kurā J.Staprāns, S.Horomjanskis un citi revolucionārās kustības vadītāji un aģitatori uzstājās pret cara 17.oktobra manifestā sludinajām viltus brīvībām un aicināja tautu ar ieročiem rokās gāzt pastāvošo iekārtu, muižnieku zemi nodot zemniekiem, strādniekiem noteikt 8 stundu darba dienu. Pēc tam mītiņa dalībnieki devās uz Līvānu pagastnamu, kur padzina vecās varas vīrus, sadedzināja cara ģimetni, ģērboni un pagasta dokumentus. Par galveno noteicēju spēku un kārtības uzturētāju Līvānos kļuva kaujas vienība un no tās locekļiem izveidotā tautas milicija ar Oskaru Asmusu priekšgalā. Kaut gan Līvānos atradās karaspēka vienība, tā neiedrošinājās stāties preti revolucionāriem.

Tad nemieru apspiešanai uz Līvāniem tika atsūtīts papildspēks - dragūnu vienība, kura apmetās Līvānu muižā.

1905.gada 15.novembrī streiku uzsāka Līvānu stikla fabrikas strādnieki. Tās pašas dienas vakarā viņi kopā ar citu fabriku strādniekiem pie ugunsdzēsēju depo noorgani-



Līvānu korķu fabrika 20.gs. sākumā

zēja lielu mītiņu. Pretējā ielas pusē nostādītā zaldātu vienība neiedrošinājās mītiņu traucēt. To tikai ar lielām pūlēm izdevās izklidināt no Līvānu muižas atauļojušajai dragūnu vienībai.

1905.gada nakti no 15. uz 16.novembrī Līvānu kaujas vienība J.Staprāna vadībā aplenca Līvānu muižu, kur bija novietoti dragūni, bez trokšņa sagūstīja abus sargus un pievāca guļošo dragūnu ieročus. Tajā pašā naktī dragūni ar kaunu un negodu pazuda no miesta. Pēc šī notikuma soda ekspedīcijas vienības komandieris saņēma šādu ziņojumu: "Pašlaik no Līvāniem ieradās dragūni un ziņoja, ka apmēram 500 cilvēku liels pūlis uzbrucis dragūniem un tos atbruņojis. Šis pūlis ejot uz Krustpili. Apmēram 1000 cilvēkiem tajā pašā laikā jāierodas no Rīgas puses, jāieņem Krustpils un jāuzbrūk Jēkabpilij".

1905.gada 17.novembrī Līvānos izvietoto karaspēka vienību par bezdarbību atsauc un to vietā atveda citu, bet arī tā neiedrošinājās uzsākt kauju ar revolucionāro tautu.

Šajā laikā, no revolucionārās kustības vēriena pārbijušies, Daugavpils apriņķa muižnieki telegrafēja gubernatoram: "Daugavpils apriņķī revolucionārā kustība pieņēmusi draudīgus apmērus, septiņos pagastos varas iestādes netiek atzītas. Ungurmuižas, Krustpils un Līvānu pagastos pilnīga sacelšanās. Šajos pagastos policijai bez karaspēka palīdzības izpildīt savus pienākumus nav iespējams."

1905.gada 16.decembrī soda ekspedīcijas vadītājs ģenerālmajors Vents komandēja uz Līvāniem kavalērijas nodaļu ar artilēriju poručika Daņilova vadībā, lai "...aizturētu revolucionārus, kas te savijuši drošu perēkli." Netālu no Līvāniem kara ešelons tika apturēts, kur izsēdināja daļu dragūnu ar diviem lielgabaliem. Pēc tam ešelons turpināja ceļu, izbrauca cauri Līvāniem un miesta dienvidu pusē atkal izsēdināja daļu dragūnu ar vienu lielgabalu. Pēc tam ešelons atgriezās stacijā un uz platformas nostādīto lielgabalu stobri tika vērsti pret stikla fabriku. Iepriekš izsēdinātie dragūni ieņēma visas izejas no Līvāniem, bet viena daļa dragūnu Līvānu muižas pārvaldnieka Pālena vadībā sāka savu asiņaino darbu Līvānos. Redzēdama pārspēku, Līvānu kaujas vienība atkāpās pāri Daugavai. Soda ekspedīcijas rokās krita vienīgi Gēģeris. Dragūni pēc stikla fabrikas stārasta Žana Šeffera norādījuma gūstīja, dzina kopā pie pagstnāma un nežēlīgi ar pletnēm daudzīja Līvānu iedzīvotājus. Sevišķi nežēlīgi tika piekauti strādnieki stikla fabrikā. Piedzērušies dragūni ielauzās pat skolā un ar pletnēm nopēra visus skolēnus. Dragūni izdemolēja daudzas mājas, bet revolucionāru A.Māzera un Reuta mājas nodedzināja.

Par šiem notikumiem Līvānos Daugavpils piriņķa policijas priekšnieks rakstīja gubernatoram: "Dragūni parādīja sevišķu cītību un ar nagaikas palīdzību iedzina paniskas bailes visā pilsētīnā. Te tika atņemts daudz ieroču, aizturēti desmit cilvēki un nezināmu iemeslu dēļ nodega māja, kurā parasti sanāca revolucionāri. Sevišķi mums palīdzēja stārasts Žans Šeffers. Galvenos aģitatorus notvert tomēr neizdevās."

Poručiks Daņilovs savu "varoņdarbu" Līvānos licis atcerēties visur kā brīdinājumu. Tā 1906.gada februārī Krāslavā viņš licis atvest vecākos pilsētas iedzīvotājus un paziņojis: "Es iznīcināju Līvānus un to apkārtni. Brīdinu jūs: ja jūs man neatdosiet ieročus, es iznīcināšu Krāslavu, tāpat kā iznīcināju Līvānus".

1905.gada 21.decembrī Līvānu kaujinieku vienība atkal atgriezās Līvānos, ieņēma pastu, dzelzceļa staciju un par revolucionāru nodošanu un sadarbošanos ar soda ekspedīcijas vienību sodīja ar nāvi stārastu Ž.Šefferu. Tika apturēts un nosūtīts atpakaļ Daugavpils - Rīgas vilciens un vispār pārtraukta dzelzceļa satiksme starp Rīgu un Daugavpili. Sakarā ar to Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks ziņojumā gubernatoram lūdz: "...neatliekami koncentrēt Līvānos karaspēku, lai aizsargātu pašus Līvānus un apkārtni." Izpildot šo lūgumu, uz Līvāniem tika atsūtītas trīs lielas karaspēka vienības. Tomēr tas bija par maz, lai pilnīgi "nodrošinātu mieru" Līvānos.

Daudzi Līvānu un apkārtnes revolucionāri krita kaujās ar cara kalpiem, tika arestēti un nošauti, ieslodzīti cietumos, izsūtīti uz Sibīriju, bija spiesti pārcelties uz citām vietām vai emigrēt uz ārzemēm. Upuri nebija veltīgi. Pēc 1905. - 1907.gada revolūcijas patvaldības žņaugi kļuva nedaudz vājāki.

Kopš 1860.gadiem sakarā ar strauju un nemitīgu rūpniecības attīstību Līvānos auga arī iedzīvotāju un ēku skaits. Par to liecina sekojošās fragmentārās ziņas.

1868.gadā Livānos bija 368 iedzīvotāji, 65 dzīvojamās mājas, 10 tirgotavas un 5 krogi, 1882.gadā - 1140 iedzīvotāji, 1897.gadā - 2658 iedzīvotāji, no tiem 44 citu valstu pavalstnieki (ārzemju uzņēmēji), 1904.gada beigās - 4500 iedzīvotāji (2500 kristieši un 2000 Mozus ticīgie), no tiem 2248 sīkpilsoņi, 2200 zemnieki, 20 muižnieki, 1 garīdznieks, 1 tirgotājs (domājams, ģildes tirgotājs, jo tirgotāju vispār bija daudz) un 30 citu sociālo slāņu pārstāvji, 432 ēkas (18 mūra), no tām 407 dzīvojamās ēkas.

Ņemot vērā iedzīvotāju skaita augšanas tempus miestā un milzīgo strādnieku skaitu, kāds strādāja Livānu fabrikās pirms I pasaules kara, 1914. gada sākumā Livānos varēja būt ap 9000 iedzīvotāju.

I pasaules kara notikumi smagi skāra arī Livānus. Jau 1914.gada beigās sakarā ar fabriku iekārtu un strādnieku evakuāciju uz Krieviju vai arī ar fabriku slēgšanu iedzīvotāju skaits bija samazinājies līdz 3600 cilvēkiem.

1915.gada vasarā, pie Vandānu un Meņķu pārceltuvēm pāri Daugavai pārcēlušās, cauri Livāniem plūda lielas Kurzemes un Zemgales bēgļu straumes. 1915.gada 13.augustā pa pontonu tiltu pār Daugavu pie Livāniem sāka atkāpties krievu armijas karaspēks un reizē ar to arī daudz bēgļu. 15.augusta rītā armijas daļās izplatījās baumas, ka vācieši esot jau tikai 8 - 10 km no Livāniem (Leimaņos un Kaiveros). Sakarā ar to karaspēkā un bēgļos izcēlās liela panika. Augstākie virsnieki, neņemot vērā, ka uz pontonu tilta ir daudz artilērijas, kājnieku un bēgļu, pēkšņi tiltu uzspridzināja. Bojā aizgāja daudz karavīru un bēgļu ģimeņu. Daugavas kreisajā krastā palikušās kavalērijas daļas mēģināja ūdens šķērslī pārvarēt peldus. Bet tas izdevās tikai daļai. Izrādījās, ka baumas bijušas nepamatotas - vācieši tajā dienā atradās no Daugavas 70 - 80 km un pie Daugavas pienāca tikai 16.augustā.

Fronte pie Daugavas apstājās, un Livāni divarpus gadus atradās kauju joslā - Daugavas kreisajā krastā stāvēja vācu armija, bet labajā - krievu armija. Visā Livānu miesta garumā gar Daugavu bija izraktas un ar ugunspunktiem nocietinātas līnijas, kuras daļēji saglabājušās vēl šodien. Tāpēc arī pēc I pasaules kara vienu no Livānu ielām nosauca par Tranšeju ielu.

Vācieši nepārtraukti apšāudīja Livānus, nodarot tiem lielus postījumus. No 419 dzīvojamām mājām 153 tika pilnīgi sagrautas, bet daudzas - daļēji. Pilnīgi tika sagrauti vai nodedzināti arī visi rūpniecības uzņēmumi.

1918.gada 18.februārī, miera sarunām ar Vāciju Breslītovskā ieilgstot, vācu armija pārgāja uzbrukumā, forsēja Daugavu un ieņēma Livānus. Drīz frontes līnija aizvirzījās tālu uz austrumiem, Krievijā.

Jau 1918.gada februārī tika izveidota jauna, nacionāli noskaņota Livānu miesta dome, kuras sastāvā bija skolotājs Smelters, stacijas priekšnieka palīgs Iesalnieks, bijušais virsnieks Lāčkājs un daži citi. Vācu militārā vara civilajā pārvaldē iejaucās maz, bet kopš 1918.gada 11.novembra - nemaz, jo saskaņā ar 1918.gada 11.novembra pamiera noteikumiem vācu armijai no Latvijas bija jāaiziet un Latvija jāaizsarga līdz tam laikam, kamēr tā noorganizē savus bruņotos spēkus.



I pasaules karā sagrautās Livānu muižas pils drupas

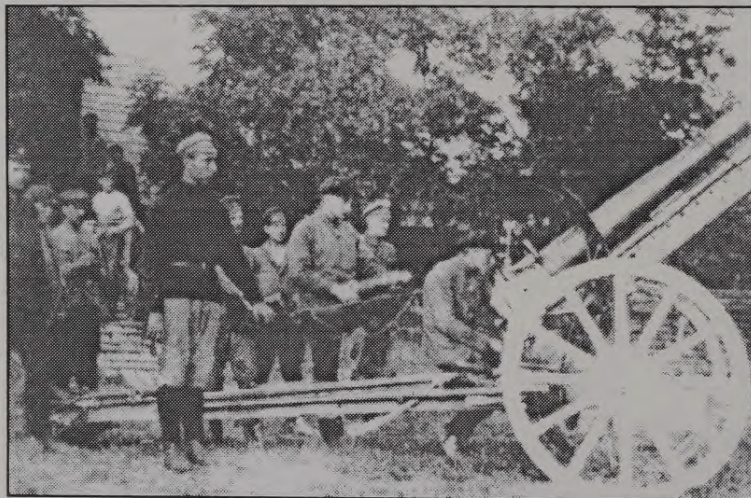
4. Latvijas Republikas laikā (1918 - 1940)

Vēsts par Latvijas Republikas proklamēšanu 1918.gada 18.novembrī Līvānos tika uzņemta ar lielu sajūsmu, jo te pārsvarā dzīvoja latvieši, kas uzturēja ciešākus kontaktus ar pārnovadu tautiešiem un bija ar stingrāku nacionālo pašapziņu nekā daudzos citos Latgales miestos, pilsētās un pagastos.

Sākās dzīves pārkārtošana uz jauniem pamatiem. Šo darbu pārtrauca Padomju Krievijas sarkanās armijas iebrukums Latvijā. Vācu armija vairs nevēlējās karot un bez nopietnas pretestības atkāpās. Sarkanā armija, kuras sastāvā bija arī uz Krieviju aizgājušie latviešu strēlnieki, strauji virzījās uz Latvijas vidieni. Lai pretotos iebrucējiem, daudzi līvānieši brīvprātīgi stājās Latvijas armijas rindās vai arī partizāņu vienībās.

1919.gada sākumā sarkanā armija ieņēma Līvānus. Sākās visiem zināmie "sociālistiskie pārkārtojumi", kas līvāniešos izsauca lielu neapmierinātību.

Latvijas armija, atrīvojusi no okupantiem Kurzemi, Zemgali un Vidzemi, 1919.gada vasarā sāka Latgales atbrīvošanu. Pēc lielajām neveiksmēm pie Rīgas, Ziemeļlatvijā un citur, lielinieki steigās radīt jaunu pretestību Latgalē. Viņi rajonā starp Lubānas ezeru un Daugavu bija nocietinājušies līnijā Līvāni - Rudzāti - Tiltagals - Lielstrodi. Sevišķi stipri bija nocietinātas pieejas Līvāniem. Latvijas armijai Līvānu ieņemšana bija ļoti svarīga tālākām uzbrukuma operācijām Latgales atbrīvošanā.



Latvijas armijas smagā baterija Līvānu kaujās 1919.g. vasarā



Līvānu kaujās 1919.g. 26. un 27.VIII kritušo
Latvijas armijas karavīru izvadīšana

Viena no lielākajām kaujām Austrumfrontē bija 1919.gada 14.jūlija kauja pie Līvāniem. Uzbrukumā piedalījās Valmieras pulka 2. bataljons un pulkveža J.Baloža brigādes Cēsu bataljons. Šis uzbrukums nesekmējās, jo ienaidnieks te bija ieņēmis izdevīgas un stipri nocietinātas, stieplu žogiem aizsargātas pozīcijas, kuru sagraušanai Latvijas armijas daļu rīcībā vēl nebija pietiekoši daudz artilērijas.

1919.gada 26.augustā tika noorganizēts jauns uzbrukums Līvāniem. Ventspils pulka viens bataljons uzbruka Līvāniem no ziemeļiem, Valmieras pulks - frontāli. Arī šis uzbrukums sekmes neguva.

1919.gada 3.oktobrī notika jauna kauja pie Līvāniem. Jelgavas kājnieku pulka divi bataljoni rīta agrumā negaidīti pie Dunavas forsēja Daugavu un, virzoties gar dzelzceļu uz ziemeļiem, salauza ienaidnieka pretošanos un tās pašas dienas vakarā ieņēma Līvānus.

Kaujās par Līvānu atbrīvošanu kritušie Latvijas armijas karavīri apbedīti Līvānu brāļu kapos, kur 1935.gada 9.jūnijā atklāts Atbrīvošanas piemineklis (autors arhitekts Pāvils Dreimanis). Šo pieminekli okupācijas vara 1950. gadu beigās demontēja.

Pēc I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņām Līvāni atstāja drūmu iespaidu. Rūpniecības uzņēmumu iekārtas kara laikā bija evakuētas uz Krieviju, fabriku ēkas sagrautas vai nodedzinātas. Visur rēgojās krāsmatas. Iedzīvotāju skaits 1920.gadā bija noslīdējis līdz 1888. Dzīves atjaunošanu vajadzēja sākt gandrīz no nulles punkta.

1920.gada sākumā tika ievēlēta Līvānu miesta valde, par kuras priekšsēdētāju kļuva Jānis Priede, par sekretāru tika pieņemts Jānis Cīrulnieks. 1921.gada 6.novembrī tika ievēlēta miesta dome 12 cilvēku sastāvā. 1924.gadā tika ievēlēta jauna miesta dome, par kuras priekšsēdētāju kļuva Teodors Puteklis, par valdes priekšsēdētāju - P.Kaņeps, par sekretāru tika pieņemts Volde-mārs Arkliņš.

Pēc Līvānu atbrīvošanas iedzīvotāji vispirms ķērās pie savu nopostīto māju atjaunošanas.

Ap 1922.gadu tika atjaunota un sāka darboties viena Līvānu stikla fabrika. Diemžēl 1935.gadā tā bankrotēja. Darbu sāka daudzi individuālie ražotāji, pakalpojumu sniedzēji un tirgotāji. Kaut arī ar grūtībām, dzīve Līvānos sāka ieiet normālā gultnē.

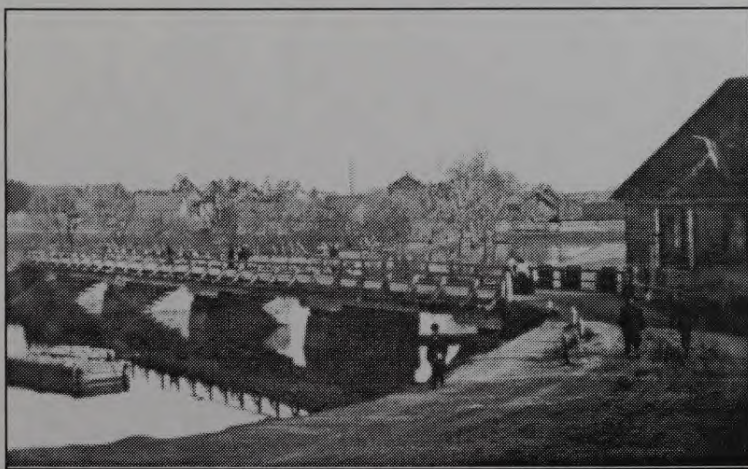
1926.gada 7.jūnijā Līvāniem tika piešķirtas pilsētas tiesības. Tūlīt pēc tam tika ievēlēta pilsētas dome 20 cilvēku sastāvā: P.Balodis, B.Caune, J.Dauge, P.Dauge, A.Grauze, P.Kaņeps, J.Liepiņš, J.Millers, A.Priede, M.Psavke, T.Puteklis, H.Roze, P.Selickis, A.Skuteliskis, H.Spungins, B.Treizons, V.Tročimovs, J.Tumšs, P.Zieds. Domnieki par domes priekšsēdētāju ievēlēja Teodoru Putekli, par valdes priekšsēdētāju un pilsētas galvu - Voldemāru Tročimovu.



Līvānu pilsētas dome 1926.g.



Līvānu pagasta valde un darbinieki 1931.g. 25.VII



Tilts pār Dubnu Līvānos 1930.gados

1929.gadā pēc domes pārvēlēšanas par tās priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja Teodoru Putekli, par valdes priekšsēdētāju un pilsētas galvu - Jāni Zvanītāju.

Pilsētas tiesību piešķiršana Livāniem stipri sekmēja to attīstību.

1920.gados ražošanas sabiedrība "Straume" bijušās celulozes fabrikas vietā ierīkoja elektrības spēkstaciju, dzirnavas, gateri, vilnas apstrādāšanas un galdnieku darbnīcas. "Straumes" elektrostacija ar elektroenerģiju pilnīgi apgādāja Livānus un daļēji arī Livānu pagastu. Atjaunoja



Rīgas ielas bruģēšana Līvānos 1930.gados



Livānu pagasta valdes darbinieki Meža dienās 1935. vai 1936.g.



Livānu luteriešu baznīcas zvana iesvētīšanas svinību dalībnieki
1933.g. Lieldienās. Sēd 2.no kreisās draudzes priekšnieks
Pēteris Kāpostiņš

arī kara laikā nodegušo ugunsdzēsēju depo, kur vienā telpā ierīkoja kinoteātri.

1927.gadā Tīrgus laukumā uzcelta svaru māja ar gaļas pārbaudes stacijas telpām. 1928.gadā uzcelta pilsētas 6 klašu pamatskola.

Skolas celtniecībā un mācību darba teicamā nostādīšanā liela loma bija skolas pārzinim Pēterim Kāpostiņam. 1929.gadā uzcelta pašvaldības ēka. 1931.gadā atvērta Livānu komercskola (pirmais direktors Pēteris Martinsons), kurai bija liela loma pilsētas kultūras un sabiedriskās dzīves rosināšanā. 1932.gadā uzcelta un darbu sāka Livānu kūdras fabrika. Uz I pasaules kara laikā nodegušās korķu fabrikas mūriem uzcelta un 1932.gadā darbu sāka Livānu spirta dedzinātava. 1932.gadā uzcelta Livānu slimnīca ar 45 vietām. Tās celtniecībā un labiekārtošanā daudz darījis slimnīcas direktors Kārlis Neiders. 1932. gadā uzcelta arī Livānu luteriešu draudzes baznīca (projekta autors inženieris Pētersons) un jauns tilts pār Dubnu. 1934.gadā uzcelta policijas ēka, 1937.gadā - lopkautuve, 1938.gadā - pienotava.

1920. - 1930.gados Līvānos uzceltas apmēram 370 dzīvojamās ēkas.

1930.gados nobruģēta vairākus kilometrus garā Rīgas iela, Dzirnavu iela, Tīrgus laukums, sāka citu ielu un laukumu labiekārtošana un apstādīšana, ierīkota ielu apgaismošana, parks, uzbūvēti divi stadioni.

Ļoti rosīga Līvānos bija kultūras un sabiedriskā dzīve, it īpaši 30.gados. Te liela loma bija daudzajām biedrībām, pie kurām darbojās kori, dramatiskie pulciņi un citi kolektīvi. Labu māksliniecisko līmeni bija sasniedzis Līvānu latviešu biedrības "Stars" jauktais koris (vadītājs un diriģents skolotājs Ādolfs Šteins), Līvānu lauksaimniecības biedrības "Arāja spēks" jauktais koris (vadītāji un diriģenti Pāvils Zaščerinskis un Boļeslavs Daukšts), Līvānu komercskolas jauktais koris (vadītājs un diriģents skolotājs Johans Irbe), Līvānu vīru dubultkavartets (vadītājs Johans Irbe), kurš uzstājās pat Latvijas radiofonā, Līvānu namīpašnieku biedrības dramatiskais kolektīvs (režisori skolotāji Ženija Sniedze un J.Stūrītis). 1930.gadu sākumā dramatiskā kolektīva izrādes iestudēja un tajās tēloja profesionālā aktrise Ilga Zvanītāja (Zvanova) - Līvānu pilsētas galvas Jāņa Zvanītāja meita. Kā viesrežisori dramatiskajam kolektīvam bijuši arī Latvju dramatisko kursu vadītājs skatuves mākslas pedagogs Ernests Kārklīnš (ps. Zeltmatis) un Nacionālā teātra aktieris un režisors Jānis Lejiņš.

Līvānu kori piedalījās Dziesmu svētkos Rīgā, Jēkabpilī un Latgales Dziesmu svētkos Daugavpilī 1940.gadā. Dramatiskais kolektīvs ar izrādēm viesojies arī citās pilsētās un pagastos.

Sabiedriskajā dzīvē aktīvi darbojās Līvānu katoļu draudzes prāvesti Ādams Vizulis un Staņislavs Vaikulis un Līvānu luteriešu draudzes mācītājs Kārlis Briedis.

Nacionāli patriotiskajā audzināšanā un arī kultūras dzīvē liela loma bija Līvānu pilsētas aizsargu nodaļai (priekšnieks Jānis Misiņš, aizsardžu pulciņa priekšiece Berta Redliha). Darbojās aizsargu nodaļas vīru koris (vadītājs un diriģents Johans Irbe) un tautas deju kolektīvs (vadītāja Ženija Sniedze). Aizsargi un aizsardzes organizēja sporta un arī daudzus citus pasākumus.

1932.gadā Līvānos tika nodibināta Daugavas skautu



Līvānu katoļu baznīca 1930.gados



Līvānu pilsētas dāmu komiteja 1930.gados



Kursantes pēc pareizu tautas apģērbu pagatavošanas kursu beigšanas Līvānu pamatskolā 1931.g.

novada 151. vienība (vadītājs A.Šteins). 1934.gadā Līvānu pilsētas 6 klašu pamatskolā tika nodibināts 279.mazpulks (vadītājs P.Kāpostiņš) un Līvānu komercskolā - 451. mazpulks (vadītāji Jānis Rudzītis un Marta Kurme). Līvānu skolās darbojās skautu pulciņi.

Latvijas brīvvalsts gados Līvānos valdīja stiprs nacionālais un valstiskais gars. Līvānieši aktīvi iekļāvās kā Latgales, tā visas Latvijas sabiedriski politiskajā un kultūras dzīvē.

Līvānus vairākkārt apmeklējis Latvijas Valsts un Ministru prezidents Kārlis Ulmanis un citi vadoši valsts darbinieki.

Par iedzīvotāju, gruntsgabalu un ēku skaitu pēc I pasaules kara ir saglabājušās sekojošas fragmentāras ziņas.

1920.gadā Līvānos bija 1888 iedzīvotāji, no tiem 1101 latvietis, 632 ēbreji un 155 citu tautību cilvēki, 1921.gadā - 508 gruntsgabali, uz kuriem atradās 471 koka un 16 mūra nami, 1922.gadā - apmēram 2500 iedzīvotāji, 1925.gadā 3085 iedzīvotāji, no tiem 1821 latvietis, 1032 ēbreji un 232 citu tautību cilvēki, 1929.gadā - 1006 gruntsgabali, uz kuriem atradās 609 ēkas, no tām 33 mūra, 1930.gadā - 3219 iedzīvotāji, no tiem 61% latviešu, 31% ēbreju, 4% krievu, 2% poļu, 1% vāciešu, 1% citu tautību, pēc konfesijām - 40% katoļu, 31% Mozus ticīgo, 23% luteriešu, 4% vecticībnieku, 2% pareizticīgo, 1932.gadā - 1018 gruntsgabali, uz kuriem atradās 576 koka, 35 mūra un 6 jaukta materiāla mājas.

Plašākas un pilnīgākas ziņas pasr Līvāniem gūstam no 1935.gada iedzīvotāju un saimniecības skaitīšanas.

Pilsētas platība - 2,92 km², gruntsgabalu skaits - 1041, no tiem 727 apbūvēti, 314 neapbūvēti. Dzīvojamo ēku skaits - 636, no tām 35 mūra, 595 koka, 6 jaukta materiāla. No dzīvojamām ēkām 576 ir vienstāva, 60 - divu un vairākstāvu ēkas. Dzīvokļu kopskaits - 979, no tiem ar elektrisko

apgaismošanu - 339, ar centrālo apkuri - 7, ar ūdensvadu - 10.

Iedzīvotāju skaits - 3527, no tiem 1640 vīrieši un 1887 sievietes. Pēc tautības iedzīvotāji sadalās šādi: latvieši 2234 (63,34%), ēbreji 981 (27,81%), krievi 199 (5,64%), poļi 44 (1,25%), baltkrievi 32 (0,91%), vācieši 12 (0,34%), igauņi 3 (0,09%), lietuvietis 1 (0,03%), citu tautību 21 (0,59%). Pēc konfesijām iedzīvotāji sadalās šādi: katoļi 1486 (42,13%), Mozus ticīgie 981 (27,81%), luterieši 752 (21,32%), vecticībnieki 205 (5,81%), pareizticīgie 69 (1,96%), pārējie 34 (0,97%).

Skolas: Līvānu valsts 6 klašu pamatskola, Līvānu pilsētas žīdu 6 klašu pamatskola, Līvānu pilsētas komercskola.

Bibliotēkas: Līvānu pilsētas bibliotēka, Līvānu latviešu izglītības biedrības "Stars" bibliotēka, Līvānu pagasta padomes Kultūras fonda bibliotēka.

Dziedniecības iestādes un aptiekas: Līvānu slimnīca, Līvānu pagasta valdes aptieka, Līvānu Lielā aptieka.



Skats no Līvānu dramatiskā kolektīva izrādes "Sieviete, ko katrs meklē". 2.no kreisās Ilga Zvanova



Līvānu dramatiskā kolektīva aktieri pēc izrādes "Skroderdienas Silmačos" 1930.gados

Rūpniecības iestādes: 272, no tām lielākās - ražošanas sabiedrības "Straume" elektrostacija, dzirnavas, vērptuve, vadmalas veltuve, krāsotava un presētava, zāģētava, Līvānu apkārtnes piensaimnieku sabiedrības pienotava, J.Brennera spirta dedzinātava, R.Cāliša kaļķu ceplis, Līvānu kūdras fabrika, brāļu Baginsku desu darbnīca, R.Glemiša desu darbnīca, J.Dauges atslēdznieku darbnīca, A.Grauziņa atslēdznieku darbnīca, brāļu Tramu aušanas darbnīca, K.Plocāna vadmalas veltuve un presētava, J.Peisnieka vadmalas veltuve un krāsotava, J.Kampes vadmalas veltuve un presētava, R.Ērgļa galdnieku darbnīca, K.Jakovļeva baranku ceptuve.

Tirdzniecības iestādes: 301, no tām tikai dažas lielākas.

Reliģiskās draudzes: Romas katoļu, ev.luteriešu, vecticībnieku, pareizticīgo, baptistu un Mozus ticīgo draudzes. Visām draudzēm ir savas baznīcas vai lūgšanu nami, izņemot pareizticīgo un baptistu draudzes.

Biedrības, sabiedrības un savienības: Līvānu krājaizdevu sabiedrība, Līvānu namīpašnieku krājaizdevu kase, Līvānu latviešu namīpašnieku biedrība, Līvānu lauksaimniecības biedrība "Arāja spēks", Līvānu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība, kooperatīva "Pašpalīdzība" Līvānu nodaļa, Līvānu pilsētas savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrība, Līvānu latviešu izglītības biedrība "Stars" u.c.

Pilsētas vadība: pilsētas galva un valdes loceklis Jānis Zvanītājs, valdes locekļi Jānis Misiņš un Jānis Zalaks, revīzijas komisijas priekšsēdētājs Kārlis Brūveris, valdes sekretārs un dzimtsarakstu nodaļas pārzinis Vladimirs Šapkins.

1939.gadā Līvānos bija 3600 iedzīvotāji.

1930.gadu beigās tika izstrādāts Līvānu pilsētas ģerbonis, kur vairogveida zilā laukā sudrabortā krāsā attēlota Dubnas ieteka Daugavā un virs tās - vanags izplestiem spārniem.



Atbrīvošanas pieminēklis Līvānos



Gājiens uz Atbrīvošanas pieminēkļa iesvētīšanu 1935.g. (18.XI ?)



Atbrīvošanas pieminēkļa iesvētīšana 1935.g.

5. Okupācijas sākuma un kara gados (1940 - 1945)

1940.gada 17.jūnijā Padomju Savienības sarkanās armijas tanku kolonas pa Daugavpils - Rīgas šoseju plūda uz Rīgu un, sasniegušas Livānus, apstājās Tīrgus laukumā. Tur okupantus sagaidīja savlaicīgi par viņu ierašanos informētie, no pagrides iznākušie Latvijas valsts ārdītāji un to atbalstītāji, kā arī pūlis ziņkārīgo. Sākās mītiņš, kuru atklāja un vadīja vecs pagrīdnieks Izidors Kalvāns. Mītiņa runas bija vērstas pret neatkarīgo un demokrātisko Latviju.

Otrs likumīgās varas nesankcionētais, daudz plašāk un labāk komunistu organizētais mītiņš notika turpat Tīrgus laukumā 1940.gada 24.jūnijā. Tam bija sagatavoti sarkanie karogi un daudz transparentu ar lozungiem, kā "Nost ar Ulmaņa valdību!", "Vara padomēm!" u.c. Šo mītiņu atklāja un vadīja cits pagrīdnieks - Jānis Upenieks. Komunisti, paredzot, ka policija var izklidināt neatļauto mītiņu, no Jēkabpils izsauca divus okupantu armijas tankus: viens stāvēja pie Tīrgus laukuma, otrs pie policijas nama. Te skaidri redzams, kas Latvijā nodibināja padomju varu un uz ko tā balstījās.

Drīz pilsētas valdi atlaida un varu pilsētā nodeva komunistu sastādītai izpildkomitejai, par kuras priekšsēdētāju tika izraudzīts jau pieminētais Jānis Upenieks.

Sarkanarmiešu apsardzībā un poļitruku uzraudzībā Livānos notika arī okupācijas varas organizētās Saeimas un vietējo izpildkomiteju vēlēšanas 1940.gada 14. - 15.jūlijā. Balsojot par vienu sarakstu, tika "ievēlēta" Livānu pilsētas izpildkomiteja triju cilvēku sastāvā: priekšsēdētājs Jānis Upenieks, locekļi Zalamans Līvens un Kuzma Šandurovs.

No darba tika atlaisti gandrīz visi līdzšinējie uzņēmumu un iestāžu vadītāji. Sākās īpašumu nacionalizācija, Latvijas patriotu aresti un vajāšanas. 1941.gada 13.-14. jūnijā un turpmākajās dienās uz Krieviju deportēja daudz livāniešu, to skaitā bijušos vadošos darbiniekus, kā pilsētas galvu Jāni Zvanītāju, slimnīcas direktoru Jāni Šneideru, pasta priekšnieku Teodoru Putekli, virsmežžini Osvaldu Klaustiņu u.c.

Sākoties Vācijas - Padomju Savienības karam, okupācijas vara sāka no Livāniem izvest materiālās vērtības, bet daudz nepaspēja, jo vācu armija aizšķērsoja ceļu. Livānus vācu armija ieņēma agrāk nekā Rīgu - jau 1941.gada 29.jūnijā.

Pēc "Baigā gada" notikumiem vācu armijas daļas Livānos tika sagaidītas ar ziediem.

Smags bija arī vācu okupācijas laiks. Pilsētas saimniecība lielā mērā tika pakļauta vācu armijas vajadzību apmierināšanai. Uz salas Dubnas grīvā tika ierīkots vācu armijas kara aerodroms. Latviešu 6 klašu pamatskolas un dažas citas ēkas aizņēma vācu armijas daļas.

1944.gada vasarā, kad sarkanā armija atkal tuvojās Latvijas robežām, vācieši, izmanojot civiliedzīvotāju darbaspēku, sāka būvēt aizsardzības līniju ap Livāniem - raka prettanku grāvjus un tranšejas, mīnēja ceļus un pieejas Livāniem gan no Daugavpils, gan Preiļu puses. Arī pašos Livānos Dubnas labajā krastā izveidoja aizsardzības līniju.

1944.gada jūlija beigās, kad sarkanās armijas daļas jau tuvojās Livāniem, vācieši uzspridzināja abus tiltus pār Dubnu, lai neveiksmes gadījumā varētu turēties vēl vismaz Dubnas labajā krastā.

Kaujas pie Livāniem, kuras ilga tikai dažas dienas, bija ļoti niknas un asiņainas. Sarkanā armija Livānus ieņēma 1944.gada 1.augustā, zaudējot 536 kritušos.

Atgriezās padomju okupācijas vara, kas atkal Livānos nomainīja gandrīz visus uzņēmumu un iestāžu vadītājus.

Steidzīgi tika atjaunoti tilti pār Dubnu un novērstas dažas citas kara postījumu sekas, bet nekādi lielāki atjaunošanas darbi līdz kara beigām nenotika.

6. Pēckara laikā (kopš 1945)

Jau pirmajos pēckara gados kara postījumu sekas Līvānos tika novērstas un turpmākajos gados sākās ražošanas paplašināšana.

Līvāni sevišķi izauga un attīstījās laikā no 1950.gadu beigām līdz 1990.gadam. To izaugsmi veicināja varenas daudznozaru rūpniecības attīstība. Rūpniecības attīstībai Līvānos bija gan vēsturiskas saknes un tradīcijas, gan ekonomiskais pamatojums - galvenokārt vietējās izejvielas. Rūpniecības uzņēmumu celtniecība un darbība pilnīgi noteica Līvānu pilsētas attīstību, līvāniešu darba un dzīves ritmu. Tādēļ, runājot par Līvāniem šajā periodā, nepieciešams ieskatīties lielāko rūpniecības uzņēmumu izaugsmes vēsturē.

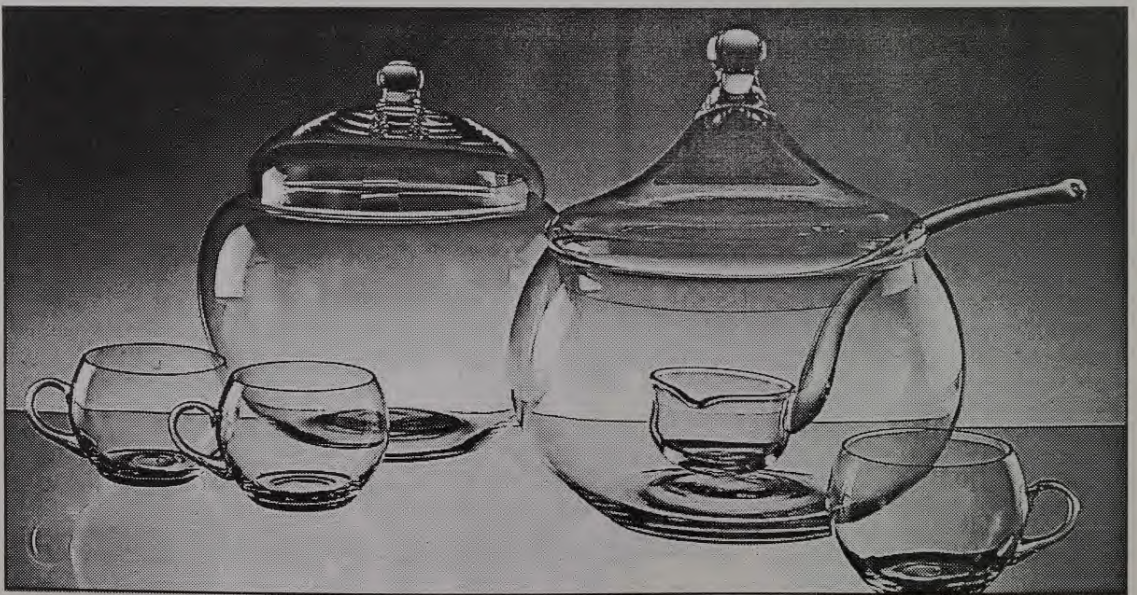
Līvānu stikla fabrika. Tās vēsture aizsākās jau pagājušā gadsimta 80.gados.

1959.gadā fabrikā uzbūvēja divas stikla kausējamās krāsnis oranžā stikla ražošanai (alus un medikamentu pudelēm). 1962. - 1963.gadā notika otra liela fabrikas rekonstrukcija; vēlreiz tika paplašināts ražošanas cehs, uzbūvēta mehāniskā darbnīca, noliktavas telpas, šihtas un apstrādes cehi. Fabrikā sāka apgūt šķirnes trauku ražošanu.

1966.gadā sākās trešā, pati lielākā fabrikas rekonstrukcija. Jau 1971.gadā tika nodots ekspluatācijā mehāniskās izstrādes cehs - viens no lailākajiem un modernākajiem toreizējā Padomju Savienībā. Tajā viss ražošanas process bija mehanizēts, darbojās divas stikla kausējamās krāsnis un astoņi automāti. 1971.gadā tika uzcelts arī jauns cehs krāsaino šķirnes trauku ražošanai, krāsns ar 12 darba vietām. Tas deva iespēju ievērojami palielināt un uzlabot šķirnes trauku izlaidi. Vairāk nekā 70 veidu krāsainu un baltu stikla darinājumu (glāzes, pokāli, vāzes) atbilda pasaules standartu augstākajām prasībām. Tā, piemēram, graciozās brīvā veidojuma vāzes, kuru tehniku Latvijā pirmie apguva līvānieši, starptautiskajās izstādēs konkurēja pat ar Čehoslovākijas



Līvāni pie Dubnas ietekas Daugavā



A/s "Līvānu stikls" izstrādājumi

un Venēcijas slaveno meistarū darinājumiem. 1974.gadā fabrika apguva termosu kolbu izlaidi.

1975.gadā tika rekonstruēts un paplašināts šķirnes trauku ražošanas cehs, tajā tika uzstādītas un sāka darboties piecu sekciju krāsainā stikla krāsnis, kur vienlaikus varēja ražot piecu dažādu krāsu traukus.

1977. - 1978.gadā fabrikā tika uzstādīti trīs jauni stikla pūšamie automāti "VV-7", kas darba ražīgumu kāpināja 2,5 reizes.

1979. - 1980.gadā tika uzstādītas slāņainā stikla eksperimentālās ražošanas vannas un apgūta šī stikla ražošana.

1981.gada februārī līvānieši sasniedza stikla rūpniecības virsotni - pirmie Baltijas valstīs sāka ražot kristāla izstrādājumus.

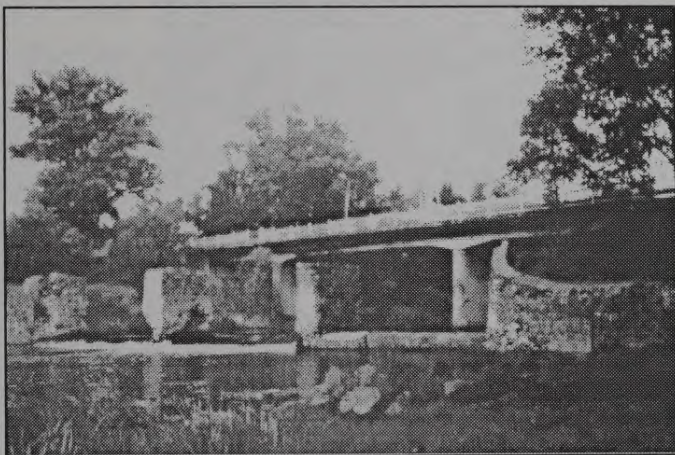
Līvānu stikla meistari izpildījuši arī speciālus pasūtījumus - gatavojuši gaismas ķermeņus un dekoratīvās detaļas Dailes teātra, viesnīcas "Latvija", restorāna "Tallina" (Rīgā), Rundāles pils, Alma - Atas virsnieku nama un citu iestāžu un uzņēmumu interjeriem.

Līvānu stikla fabrikas ražotā produkcija izpelnījusi augstus novērtējumus starptautiskajās izstādēs Vācijā, Itālijā, Francijā - zemēs, kur stiklinieku amata meistarība kopta un slīpēta ilgu gadsimtu gaitā. Tās produkciju eksportēja uz Poliju, Somiju, Angliju, Itāliju un citām valstīm. Līvānu stikla fabrika pirmā toreizējā Padomju Savienībā sāka ražot stikla optiskos (gaismas) vadus, kuri nepieciešami ķirurģiskajā endoskopijā un telefona sakariem, izmantojot lāzera tehniku. Līvānu stikla fabrikā iekārtots muzejs, kur var iepazīties ar šīs fabrikas vēsturi un tās ražojumiem.

Līvānu eksperimentālā bioķīmiskā rūpnīca.

Dibināta 1960.gadā uz Līvānu spirta fabrikas bāzes. Sākumā to sauca par Līvānu spirta rūpnīcu. Pēc pārbūves 1961. gadā tika saražots pirmais biomicīns un rūpnīca tika pārdēvēta par Līvānu lopbarības antibiotiku rūpnīcu. 1964.gadā rūpnīca sāka ražot lopbarības koncentrātu lizīnu, 1980.gadā - premiksus - kombinētās lopbarības piedevas, kas sekmē dzīvniekiem labāku barības asimilēšanu un pasargā tos no sasilšanas. Rūpnīcā visi smagā darba procesi bija mehanizēti un automatizēti. Rūpnīca gadā caurmērā saražoja 2500 t lizīna un 6200 t premiksu.

Līvānu eksperimentālās māju būves kombināts. Uzcelts laikā no 1973. līdz 1977. gadam saliekamo māju ražošanai lauku ciematiem. Kombināts aizņem apmēram 25 ha lielu teritoriju. Tajā uzcelti ražošanas korpusi - māju būves cehs, skaidu plātņu cehs, žāvēšanas cehs ar zāgmateriālu laukumu, tehniskā materiālu noliktava un citi objekti, kā arī septiņstāvu inženiertehniskais korpusss. Kombinātā uzstādīja modernas Zviedrijas firmas "Polimex -



Tilts pār Dubnu Līvānos



A/s "Līvānu māja"

Cekop" iekārtas. Kombinātā gadā saražoja apmēram 1000 saliekamo māju.

Līvānu būvmateriālu un konstrukciju kombināts. Dibināts 1967.gadā uz Līvānu būvmateriālu rūpnīcas bāzes. Laikā no 1967. līdz 1979.gadam kombinātam tika uzcelti jauni ražošanas korpusi. Kombinātam Nicgalē 1979.gadā uzcelts keramzīta cehs. 1980.gados kombināts gadā



Līvānu katoļu baznīcas galvenais altāris



Līvānu luteriešu baznīca

saražoja ap 30 miljonus ķieģeļu, 63 miljonu kubikmetru keramzīta, tūkstošiem metāla feru, simtiem formu dzelzsbetona paneļiem un daudz dažādu nestandarta iekārtu, mezglu un detaļu māju celtniecībai, kā arī izstrādājumu komplektus Līvānu eksperimentālajam māju būves kombinātam.

Līvānu kūdras fabrika. Dibināta 1932.gadā. Visi tagadējās fabrikas korpusi ir uzcelti no jauna pēc 1965.gada. Fabrika gadā ražoja ap 210 tūkstošus t pakaišu frēzkūdras. Lielie Līvānu apkārtnes kūdras krājumi fabrikai var nodrošināt darbu vairākus simtus gadu.

Bez tam Līvānos darbojās Jēkabpils šūšanas fabrikas "Asote" Līvānu filiāle, Rīgas kažokādu fabrikas "Elektra" Līvānu filiāle, Līvānu maizes kombināts, 4 celtniecības un montāžas organizācijas vai to iecirkņi u.c.

Reizē ar rūpniecības un citu nozaru attīstību Līvānos izvērsās arī sabiedrisko un dzīvojamo māju celtniecība.

1970.gadā uzcelta Līvānu 1.vidusskola, 1974.gadā - Līvānu kultūras nams, 1975.gadā - Līvānu 2.vidusskola (1987.gadā uzcelta piebūve), dzelzceļa stacija, 1982. gadā - pilsētas izpildkomitejas (tagad domes) ēka, 1984.gadā - poliklinika. Bez tam Līvānos uzcelti 5 bērnudārzi, pasts un telefona centrāle, kājnieku tilts pār Dubnu u.c.

Uzcelts daudz komunālo māju, izauguši pat veseli daudzstāvu namu masīvi. Gandrīz visas pilsētas ielas ir asfaltētas. 1988.gadā Līvāni sāka saņemt dabas gāzi no Tjumeņas.

Pēc II pasaules kara iedzīvotāju skaits Līvānos pa gadiem bija sekojošs: uz 1959.g. 15.I (skaitīšana) - 5305, uz 1970.g.15.I (skaitīšana) - 5862, uz 1971.g. 1.I - 6000, uz 1976.g. 1.I - 8200, uz 1977.g. 1.I - 8800, uz 1978.g. 1.I - 9300, uz 1979.g. 17.I (skaitīšana) - 9555, uz 1980.g. 1.I - 9900, uz 1981.g. 1.I - 10000, uz 1989.g. 12.I (skaitīšana) - 12263, uz 1992.g. 1.I - 11847, uz 1993.g. 1.I - 11486, uz 1994.g. 1.I - 11358, uz 1995.g. 1.I - 11276.

Uz 1979.gada 17.janvāri no pastāvīgo iedzīvotāju skaita (9555) latviešu bija 5107 (53,5%), krievu 3621 (37,9%), baltkrievu 338 (3,5%), poļu 269 (2,8%), ukraiņu 152 (1,6%), lietuviešu 28 (0,3%), citu tautību 40 (0,4%).

Uz 1989.gada 12.janvāri no pastāvīgo iedzīvotāju skaita (12263) latviešu bija 6261 (51%),

krievu 4840 (39,5%), baltkrievu 474 (3,9%), poļu 309 (2,5%), ukraiņu 215 (1,7%), lietuviešu 70 (0,6%), vāciešu 14 (0,11%), igauņu 9 (0,1%), citu tautību 71 (0,58%).

Lielas izmaiņas ekonomikā un sociālajā dzīvē Līvānos notikušas neatkarību atkal atjaunojušās Latvijas Republikas laikā.

Valdības īstenotās reformas nav bijušas sekmīgas. 1990. gados rūpnieciskā ražošana Līvānos ārkārtīgi sašaurinājusies vai vairākos nozarēs pat pilnīgi apstājusies. Lielie rūpniecību korpusi un to iekārtas iet bojā, apkārtnē aizaug ar nezālēm. Līvāni kļuvuši par Latvijas bezdarbnieku galvaspilsētu. 1995. gada 31. augustā Līvānos no 6482 darbaspējīgajiem iedzīvotājiem 1956 (30,18%) bija bezdarbnieki.

Sevišķi krasi strādājošo skaits samazinājies lielākajos Līvānu rūpniecības uzņēmumos. Minēsim skaitļus - strādājošo skaitu 1985. gadā un (iekavās) 1995. gadā: a/s "Līvānu stikls" - 1300 (385), a/s "Līvānu māja" - 1200 (40), Līvānu kūdras fabrikā - 250 (60), Līvānu biokīmiskā rūpniecība - 870 (40), SIA "Līvānu PMK" - 278 (51), Melioratīvās celtniecības uzņēmumā - 453 (11), SIA "Līvānu būvmateriāli" - 604 (81).

Privatizācijas procesā Līvānu rūpniecības uzņēmumi tiek sadalīti daudzās struktūrvienībās un tādā veidā nodoti privatizācijai.

Uz Līvānu stikla fabrikas bāzes izveidoti 2 uzņēmumi: 1994. gada 23. martā - a/s "Līvānu stikls", kas ražo stikla traukus un citus stikla izstrādājumus, un 1995. gada decembrī - SIA "Ānda Optec", kas ražo optisko šķiedru kūļus, kvarca polimēru tipa optiskās šķiedras, medicīnas instrumentus, optiskos kabeļus lokālo sakaru tīkliem u.c.

Daļēji privatizējot Līvānu māju būves kombinātu, iz



Līvānu 1. vidusskola



Līvānu 1. vidusskolas folkloras ansamblis "Ceiruleits"



Līvānu 1. vidusskolas zēnu koris (vad. Ilona Balaško)

veidoti 2 uzņēmumi: 1993.gada 28.aprīlī - SIA "ŽKS", kas ražo zāgmateriālus, logu blokus, durvis, mājas, un 1993.gada 8.jūnijā - a/s "Līvānu māja", kas nodarbojas ar būvmateriālu ražošanu.

Privatizējot daļu Līvānu būvmateriālu un būvkonstrukciju kombinātā, 1992.gada 28.jūlijā izveidota SIA "Līvānu būvmateriāli - R", kas ražo ķieģeļus, metāla konstrukcijas, apkures katlus, konteinerus u.c.

Uz Līvānu kūdras fabrikas bāzes 1995.gada 21.novembrī izveidota SIA "Līvānu kūdra", kas ražo degkūdru, kūdras substrātu un pakaišu kūdru.

Strādājošo skaits un ražošanas apjoms šajos uzņēmumos ir niecīgs.

Ārzemēs, lai izturētu konkurenci, rikojas citādi - veido lielus uzņēmumus ar noslēgtu ražošanas ciklu.

Bezdarbnieku skaitu Līvānos varētu samazināt, uzceļot te celulozes kombinātu. Kombināta vajadzībām varētu izmantot arī milzīgos bijušā Līvānu māju būves kombināta korpusus.

Bet arī ar to ir par maz. Līvānos ir daudz pieredzējušu dažādu nozaru inženiertehnisko darbinieku un augsti kvalificētu strādnieku. Tādēļ Līvānos atkal jāatjauno rūpnieciskā ražošana, kāda nepieciešama Preiļu novadam un Latgalei, kā arī Latvijai.



Līvānu lauku kapela "Jūlijs" kopā ar Raimondu Paulu "Latvju ziņģē - 95" Rēzeknē pēc laureāta titula iegūšanas



Līvānu pilsētas karoga iesvētīšana 1996.g. 7.VI sakarā ar 70 gadiem kopš Līvāniem piešķirts pilsētas tituls. 2.no labās pilsētas domes priekšsēdētājs Visvaldis Gercāns, 3. - prāvests Julians Začests



Līvānu pilsētas 70 gadu jubilejas svinības 1996.g. VI. DejoTautas deju ansamblis "Silava"



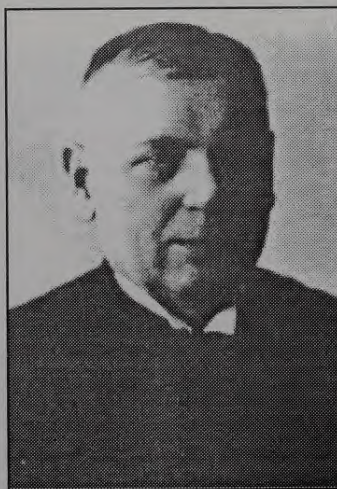
Tautas lietišķās mākslas studija "Dubna". Sēd 2.no labās - vadītāja Lidija Kalinka

7. Novadnieki

JĀNIS VIŠŅEVSKIS (1860 - 1914.21.V) - garīdznieks, dzejnieks un folkloras vācējs, pirmais latviešu tautības garīdznieks Latgalē ar tautisku apziņu un stāju, Franča Trasuna domubiedrs un draugs. Dzimis Atašienes pagastā. Bijis vikārs Līvānos (1888 - 1889). Miris un apbedīts Rikavā.

PĒTERIS SMELTERIS (1868. 31.X - 1949. 7.VII) - garīdznieks, folkloras vācējs un folkloras izdošanas organizētājs Latgalē, latgāliešu tautasdziesmu korektors K.Barona "Latvju dainām", Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Varakļānu pagastā. Bijis vikārs Līvānos (1894 - 1895). Līvānos sastādīja latgāliešu tautasdziesmu I krājumu (1515 vienības) un iesāka II sējumu (1309 vienības). Miris Sventē, apbedīts Sventes kapos.

VITĀLIJS TREIBŠO (1872. 22.VII - 1944. 21.II) - garīdznieks, sabiedriskais darbinieks, izglītības, kultūras un kooperācijas veicinātājs Latgalē, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Lietuvā, Vidzu pagastā (tagad Baltkrievijā), lietuvietis. Bijis prāvests Līvānos (1902 - 1918) un Kalupē (1918 - 1944). Viens no Līvānu lauksaimniecības biedrības, Krājaizdevu sabiedrības, Patērētāju biedrības, Ugunsdzēsēju biedrības un Lopkopības pārraudzības biedrības dibinātājiem, kādu laiku Līvānu krājaizdevu sabiedrības un Kalupes lauksaimniecības biedrības un kooperatīva priekšnieks. Miris Kalupē, apbedīts Kalupes kapos.



Vitālijs Treibšo

JĀNIS ZVANĪTĀJS (1879. 14. VIII - 1941. 28.XI) - pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, grāmattirgotājs un grāmatizdevējs, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Dignājas pagasta Landzānos. Bijis Līvānu pilsētas galva (1929 - 1940), Līvānu brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības priekšnieks un daudzu citu organizāciju darbinieks. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Kirovas apgabala koncentrācijas nometnē "Poselok Lesnoje".

STAŅISLAVS HOROMJANSKIS (ap 1880 - 1906.6.I) - ērģelnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Lietuvā. Bijis Līvānu katoļu baznīcas ērģelnieks. Soda ekspedīcijas arestēts Jēkabpils apriņķa Asares muižā un ceļā uz Jēkabpili nošauts Linaites purvā. Apbedīts Līvānu kapos.

PĒTERIS KRŪMIŅŠ (? - 1907) - strādnieks Līvānos, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Miris cietumā, apbedīts Līvānu kapos.

PĒTERIS KĀPOSTIŅŠ (1882.4.VII - ?) - skolotājs, kordirģents, ērģelnieks, sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Ļaudonas pagasta Rūcēnos. Bijis Līvānu pilsētas 6 klašu pamatskolas pārzinis (1921- 1944), Līvānu namsaimnieku biedrības un luteriešu draudzes priekšnieks, mazpulku rajona vecākais. Par viņa dzīves noslēgumu ziņu nav.

OSVALDS KLAUSTIŅŠ (1883. 26.V - 1942)- mežkopis, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, rakstnieka un literatūrzinātnieka Roberta Klaustiņa brālis. Dzimis Ezeres pagasta Garozas muižā. Bijis Līvānu virsmežzinis (1921-1940). 1941.gada 25.jūnijā arestēts un deportēts uz Krieviju. Sodu izcieta Astrahaņas cietumā. Noslīcis Volgā pēc kuģa, ar kuru vesti ieslodzītie, sabombardēšanas.

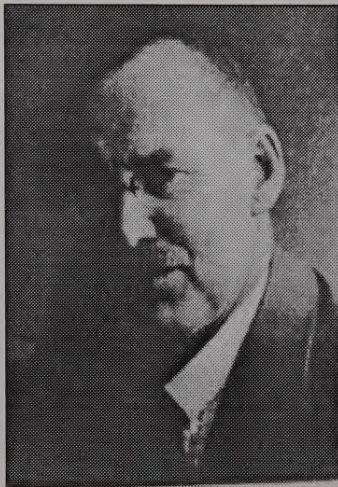
AUGUSTS GAUJA (1885. 23.III - ?) - skolotājs un tautsaimnieks, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Mēdzulas pagastā. Bijis Līvānu komercskolas direktors (1931 - 1940.4.VIII). Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

AUGUSTS MĀZERS (1885 - 1906.27.IX) - strādnieks Līvānos, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Līvānos. Soda ekspedīcijas arestēts Preiļu pagastā, aizvests uz Dignāju un tur, Daugavas malā, pēc karalauka tiesas sprieduma nošauts. Apbedīts nošaušanas vietā.

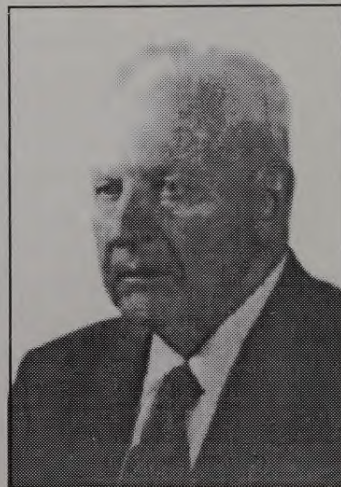
PĀVILS LAIZĀNS (1888.2.XI - 1933.27.XI) - žurnālists, rakstnieks un tulkotājs, miertiesnesis un notārs, Tautas padomes loceklis un Satversmes sapulces deputāts, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Sakstagala pagasta Dzeņagalā. 1920.gadu otrajā pusē bijis notārs Līvānos. Miris un apbedīts Daugavpili.

ĀDAMS VIZULIS (1891.20.V - 1970.22.IV) - garīdznieks, rakstnieks un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Baltinavas pagasta Zelčos. Bijis prāvests Līvānos (1918 - 1924), atjaunojis I pasaules karā nopostīto Līvānu katoļu baznīcu. Apbedīts Baltinavā, Merkuzīnes kapos.

KĀRLIS BRIEDIS (1892.15.XII - 1986.5.IV) - garīdznieks, rakstnieks, Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Triju Zvaigžņu ordeņa un Aizsargu Nopelnu krusta kavalieris. Dzimis Jaunlaicenes pagasta Apē. Dzīvojis Līvānos (1932 - 1940; 1941 - 1944), bijis Līvānu, Preiļu un Kalupes luteriešu



Pēteris Kāpostiņš



Kārlis Briedis

draudžu, kā arī aizsargu pulka un Robežsargu brigādes mācītājs (pulkveža pakāpē; 1932 - 1940). Pēc krievu okupācijas 1940.gadā aizbēga uz Vāciju, 1941.gada otrajā pusē atgriezās Livānos. 1944.gada rudenī emigrēja uz Vāciju, vēlāk- uz ASV. Dzīvojis un strādājis par mācītāju Klivlendā, kur arī miris un apbedīts.

JŪLIJS KRIĶIS (1903.29.VII - 1983.10.XI) - inženieris kultūrtehniķis, purvu pētnieks. Dzimis Launkalnes pagastā. Uzbūvējis Livānu kūdras fabriku. Pēc tam bijis a/s "Kūdra" Livānu kūdras fabrikas pārvaldnieks (1932-1940; 1941-1944), Latvijas Zinātņu akadēmijas Purvu zinību institūta zinātniskais līdzstrādnieks (kopš 1946). Miris Rīgas rajona Carnikavā, apbedīts Siguldas kapos.

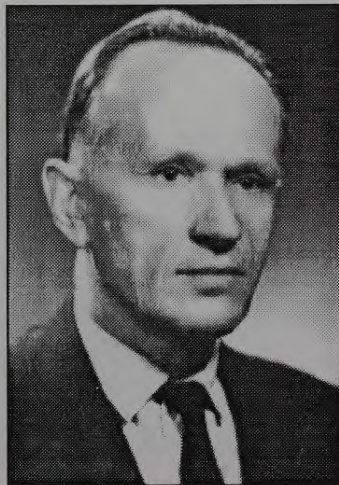
JŪDA KRĒMERS (1907.25.VI - 1979.25.IX) - ķīmiķis farmaceits, bioloģijas doktors, profesors, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Livānos. Beidzis Livānu pilsētas 6 klašu pamatskolu (1922), Latvijas Universitāti (1933). Bijis Meieroviča un Kušaka privātās Lielās aptiekas pārvaldnieks Livānos (1933 - 1934), aptiekas "Zilonis" laboratorijas pārvaldnieks Rīgā (1935 - 1936), aptiekas "Venta" pārvaldnieks Ventspilī (1936 - 1941), farmaceits padomju armijā (1941 - 1946), GAPU aptiekas pārvaldnieks Rīgā (1946 - 1947). Latvijas universitātes Medicīnas fakultātes bioķīmijas katedras vecākais laborants (1947 - 1948), asistents (1948 - 1950), Rīgas Medicīnas institūta docētājs (no 1950), profesors (no 1969). Pētījis olbaltumvielu nozīmi uzturā un parentālajā barošanā. Ir vairāk nekā 60 zinātnisko publikāciju autors. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Šmerļa kapos.

PĀVILS ŠVĀBE (1914.23.II) - arhitekts. Dzimis Livānos. Beidzis Livānu pilsētas 6 klašu pamatskolu un Latvijas kultūras veicināšanas biedrības vakara ģimnāziju (1938). Studējis arhitektūru Latvijas universitātē (1940 - 1945; 1948 - 1949). Strādājis par arhitektu Latvijas arhitektūras plānošanas darbnīcās, Latvijas Valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā un Komunālās saimniecības uzņēmumu projektēšanas institūtā (galvenais speciālists ārstniecības iestāžu ēku projektēšanā). Izstrādājis projektus slimnīcām Madonā (1960), Priekulē, Cēsis (1967), Saldū (1968), Jēkabpilī (1969), Gulbenē, Alūksnē (1961), Rīgas 5. slimnīcas rekonstrukcijai, Republikas stomatoloģijas poliklinikai ar stacionāru, bērnu slimnīcai Rīgā, bērnu poliklinikai Rīgā (Maskavas ielā), tuberkulozes slimnīcai Rīgā (Altonovas ielā), bērnu slimnīcai un dzemdību namam Daugavpilī (kopā ar līdzautoru), poliklinikai un asins pārliešanas stacijai Rēzeknē, Republikas tuberkulozes slimnīcai "Jugla" Sauriešos (1964 - 1967), tuberkulozes dispanseram un dzemdību namam Ventspilī, tipa projektus kultūras namiem 400 un 600 vietām, Cēsu universālveikalam ar restorānu, kopā ar K.Plūksni skolu tipa projektus 320, 600 un 1040 skolēniem, internātskolām 450 un 920 skolēniem. Izstrādājis ģenerālplānus Siguldai, Cēsim, Kuldīgai, Talsiem, Ventspilij, Aucei, Kandavai, Alojai, Cesvainei, Skrundai, Dundagai, Jaunpiebalgai, Neretai, Aknīstei, Maltai. Ir līdzautors Rīgas pilsētas ģenerālplānam (1952). Izstrādājis tehniski ekonomisko pamatojumu Rīgas Medicīnas institūtam un P.Stradiņa Valsts klīniskajai slimnīcai. Izstrādāti projekti vairākiem desmitiem individuālo dzīvojamo māju. Arhitektūras konkursos 10 P.Švēbes projekti godalgoti.

ALBERTS DŽARCĀNS (1921.17.I - 1995.29.III) - riteņbraucējs, PSRS Nopelniem bagātais sporta meistars, PSRS čempions (1946, 1948, 1950), vairākkārtējs Latvijas čempions šosejas



Jūda Krēmers



Pāvils Švābe

braucienos un trekā, Olimpisko spēļu Helsinkos (1952) dalībnieks. Dzimis Vipes pagasta Slipujos. Mācījies Līvānu pagasta Meža pamatskolā (1929 - 1933) un Līvānu pilsētas 6 klašu pamatskolā (1933 - 1935). Miris un apbedīts Rīgā.

ANDRIS KRIKIS (1936.16.II) - inženieris mežkopis, inženieris tehnologs, ķīmijas doktors. Dzimis Līvānos. Beidzis Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju (1959) un Rīgas Politehnisko institūtu (1970). Latvijas Valsts meliorācijas projektēšanas institūta inženieris un vecākais inženieris (1959 - 1968), Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūta vecākais inženieris, jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks, laboratorijas vadītāja vietnieks un vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1968 - 1978; 1980 - 1990), Vissavienības Zinātniskās pētniecības institūta polimēru pielietošanai meliorācijā un ūdenssaimniecībā Dabas aizsardzības laboratorijas vadītājs (1978 - 1980), Latvijas Republikas Vides aizsardzības komitejas Vides aizsardzības darba koordinācijas pārvaldes priekšnieks (1990 - 1993), Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Vides problēmu analīzes centra Helsinku komisijas Latvijas biroja vadītājs (1993 - 1995). Kopš 1995.gada - Latvijas Republikas valdības kā Helsinku konvencijas Līgumslēdzējas puses pārstāvis Helsinku komisijā. Piedalījies "Latvijas Republikas Nacionālā ziņojuma" ANO Vispasaules konferencē "Vide un attīstība" 1992.gadā sagatavošanā. Darbi: 53 zinātniskās publikācijas, to skaitā 2 monogrāfijas, un 5 autorapliecības.

AUSMA PORMALE (ps. Pārsla Romvalde; 1939.28.IV - 1979.17.XI) - dzejniece. Dzimusi Līvānos. Mācījies Līvānu 1.vidusskolā (1947 - 1958), beigusi Izglītības ministrijas Vecāko pionieru vadītāju skolu (1962), Augstākos literāros kursus Maskavā (1973). Strādājusi par vecāko pionieru vadītāju (1962 - 1963), dažādās darba vietās par sekretāri mašīnrakstītāju, korespondenti, jauno literātu pulciņa vadītāju (1963 - 1971), Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūtā par mašīnrakstītāju (1974 - 1979). Izdoti dzejoļi krājumi "Atveru logu" (1966), "Izturība" (1969), "Zem kokiem klausīties" (1973), "Tāls tāls tāds spožums" (1977), "Zvaigžņkrusts" (1987). Mirusi Rīgā, apbedīta Rīgā, Raiņa kapos.

OSKARS BĒRZIŅŠ (1940.20.IX) - grafiķis. Dzimis Līvānos. Beidzis Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu (1961) un Latvijas Mākslas akadēmiju (1970). Darbojas grāmatu un lietišķās grafikas, plakātu jomā. Ilustrējis daudzas Latvijas izdevniecību grāmatas.

MĀRA GODĻEVSKA (1943.30.IV) - neiroloģe, medicīnas doktore, Latvijas Medicīnas akadēmijas docente. Dzimusi Lielaucē pagastā. Bijusi ārste Līvānos (1967 - 1972).

VLADISLAVS PARFEJEVS (1948.17.III - 1994.16.VIII) - inženieris mehāniķis, tehnisko zinātņu doktors un habilitētais inženierzinātņu doktors. Dzimis Līvānos. Mācījies Krāslavas rajona Priežmalas vidusskolā (1954 - 1965). Studējis Rīgas Politehniskajā institūtā (1965 - 1970). Kopš 1970.gada bijis Latvijas Zinātņu akadēmijas Polimēru mehānikas institūta pētnieks. Vairāk kā 50 zinātnisko publikāciju veltījis saviem pētījumiem polimēro un kompozīto materiālu fizikas jomā ar dažādu fizikas metožu izmantošanu, par strukturālām izmaiņām materiālos pie ilgstošas cikliskas slodzes,



Ausma Pormale



Anita Bernāne

par sirds un asinsvadu sistēmas aizvietojošo sintētisko materiālu nogurumu. Uzrakstījis monogrāfiju "Polimēro lentveida materiālu nogurums" (1993). Bijis Teorētiskās un lietišķās mehānikas nacionālās komisijas loceklis, žurnāla "Kompozīto materiālu mehānika" redakcijas padomes loceklis. Miris Rīgā, apbedīts Salaspils kapos.

ZIGFRĪDS BRŪVERIS (1949.1.IV) - fiziķis un ķīmiķis, ķīmijas doktors. Dzimis Līvānos. Mācījies Līvānu 1.vidusskolā (1956 - 1965). Studējis Latvijas universitātē (1965 - 1970). Latvijas Zinātņu akadēmijas Neorganiskās sintēzes institūta inženieris, zinātniskais līdzstrādnieks Kristālķīmijas laboratorijā (1970 - 1975) un Iekšējo komplekso savienojumu laboratorijā (1975 - 1991). Nodarbojies galvenokārt ar organisko reaģentu un to veidoto iekšēji komplekso savienojumu elektronu struktūras un fizikāli ķīmisko īpašību teorētiskajiem pētījumiem, izmantojot kvantu ķīmijas metodes. Ir vairāk kā 70 zinātnisko publikāciju autors. 1990.gadā pārgājis pamatdarbā uz Vides aizsardzības komiteju, kur strādājis par vadošo speciālistu, galveno speciālistu Ūdeņu ekosistēmu aizsardzības pārvaldē (1990 - 1991), sektora vadītāju Starptautisko projektu pārvaldē (1991 - 1993). Kopš 1993.gada ir Projektu departamenta direktors Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā.

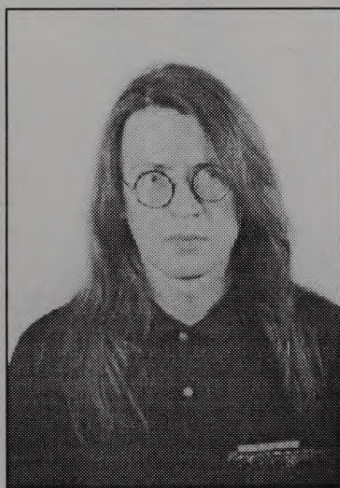
ANITA BERNĀNE (1954.13.X) - māksliniece keramiķe. Dzimusi Līvānos. Mācījusies Upmalas pagasta Vanagu pamatskolā (1962 - 1970) un Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolā (1970 - 1974). Studējusi Latvijas Mākslas akadēmijas keramikas nodaļā (1975 - 1980). Kopš 1980.gada ir Rēzeknes mākslas koledžas keramikas nodaļas kompozīcijas un amata mācības pasniedzēja. Mākslas izstādēs piedalās kopš 1980.gada.

JURIS KULAKOVS (1958.20.V) - komponists un mūziķis. Dzimis Līvānos. Mācījies Līvānu 1.vidusskolā (1965 - 1975), Līvānu vakara vidusskolā (1975 - 1976), Līvānu bērnu mūzikas skolas akordeona klasē (1970 - 1975) un J.Mediņa mūzikas vidusskolas tautas mūzikas instrumentu nodaļas akordeona klasē (1975 - 1979). Studējis Latvijas konservatorijas Kultūrizglītības nodaļas pūtēju un estrādes orķestru vadītāju un diriģentu klasē pie G.Ordelovska, R.Paula un A.Zaķa (1979 - 1984) un Muzikoloģijas un kompozīcijas nodaļas kompozīcijas klasē pie P.Plakida (1985 - 1989). Galvenie darbi: komponētas apmēram 100 dziesmas ar E.Veidenbauma, M.Melgalvja, K.Elsberga u.c. latviešu dzejnieku vārdiem, mūzika teātru izrādēm "Psihiskais uzbrukums", "Vinnijs Pūks", "Dzimtene", "Medus garša" Liepājas teātrī, "Kaķu nams" Valmieras Drāmas teātrī, "Dons Žuans", "Spēlēju, dancoju" Dailes teātrī, "Pavasara atmoda", "Trīs siventīņi un vilks" Jaunajā Rīgas teātrī, mūzikli "Žili..." un "Latvijas karalis" Rīgas Muzikālajā teātrī, viencēliena opera "Debešķīgā nepieciešamība" (pirmatskaņojums 1993.g. 30.XI LU aulā franču - baltiešu videofestivāla ietvaros).

Muzikālā darbība: no 1978.gada - ansambļa "Menuets" ērģelnieks un pianists, no 1981.gada - ansambļa "Pērkons" dibinātājs un vadītājs, no 1985. līdz 1994.gadam - koncertdarbība kopā ar Edgaru Liepiņu, no 1986.gada - koncertdarbība kopā ar Ievu Akurāteri. Koncertturnejas - Lietuvā, Polijā, Vācijā, Francijā, ASV, Kanādā, Austrālijā. Ieraksti: kompaktdiski - "Pērkonā" izpildījumā "Dziesmu izlase Nr.1" (komponists, arnžētājs un mūziķis; 1994), "Menueta" izpildījumā "In me-



Juris Kulakovs un Edgars Liepiņš
koncertturnejā Austrālijā 1993.g.februārī



Juris Kulakovs

moriām” (mūziķis un muzikālais vadītājs; 1996), Rīgas skaņu ierakstu studijas simfoniskā orķestra izpildījumā “The Beatles. Symphony for the Stars” (diriģents un aranžētājs; 1995, Kanādā); skaņuplates - “Menueta” izpildījumā “Dzeguzes balss” (mūziķis; 1979), “Pērkona” izpildījumā “Ballīte” (komponists, aranžētājs, mūziķis; 1991); kompaktkasetes - “Pērkona” izpildījumā “Mākslas darbi” (1994), “Zibens pa dibenu” (1994), “1984” (1995), “Menueta izpildījumā “In memoriam” (1996), Edgara Liepiņa izpildījumā “Pasmaidi, sirds gaiša kļūs” (1994), “Ārprāc - 88” (1994), Ievas Akurāteres un “Simulācijas” izpildījumā “Viena diena” (1993), Ilmāra Dzeņa izpildījumā “Burvīgajā maijā” (1994), Adriana Kukuvasa izpildījumā “Jūlijnakts” (1996). Jura Kulakova galvenais darbības lauks ir rokmūzika un mūzika teātru izrādēm.

VALDIS MUKTUPĀVELS (1958.9.I) - diriģents, pūtēju un estrādes orķestru vadītājs, etnomuzikologs. Dzimis Līvānos. Mācījies Līvānu 1.vidusskolā (1964 - 1975). Studējis Latvijas Universitātē (1975 - 1980), kur ieguvis ķīmiķa un vidusskolas skolotāja specialitāti, un Latvijas konservatorijā (1980 - 1983), kur ieguvis diriģenta, pūtēju un estrādes orķestra vadītāja specialitāti. No 1987.gada strādā Latvijas Universitātē: līdz 1992.gadam - etniskās kultūras pētniecības grupas līdzstrādnieks, pēc tam - Etniskās kultūras centra mūzikas speciālists. Pēti latviešu un citu tautu mūzikas folkloru un etnokultūru, izstrādā folkloras programmas un veido eksperimentālas folkloras mācību grāmatas skolām. Nodibinājis un vada folkloras grupu “Rasa”, ar kuru propagandē latviešu un citu tautu mūzikas folkloru.

MĀRIS MUKTUPĀVELS (1962.23.XII) - mūzikas folklorists un rokmūziķis. Dzimis Līvānos. Mācījies Līvānu 1.vidusskolā (1970 - 1981). Studējis Rīgas Politehniskajā institūtā (1981 - 1986), kur ieguvis inženiera siltumenerģētiķa specialitāti. Pēc tam pievērsies folklorai un muzikai. Ilgus gadus darbojies folkloras ansambli “Skandinieki”, tagad ir folkloras ansambļa “Ilgi” un rokgrupas “Jauns mēness” mūziķis. Koncertējis starptautiskajos festivālos.

JURIS VAIVODS (1966.29.III) - kordiriģents. Dzimis Līvānos. Mācījies Upmalas pagsta Vanagu pamatskolā un Daugavpils mūzikas vidusskolā. Beidzis Latvijas Muzikas akadēmijas Kordiriģēšanas nodaļu (1992). Vada vīru kori “Dziedonis”, kamerkori “Versija”, kori “Vanadziņš” un kapelu “Usma”. 1995.gada jūnijā pasaules labāko kamerkoru konkursā Vācijā “Versija” izcīnīja III vietu.



Līvānietes sava novada tautastērpos

IV. PAGASTI

Preiļu pagasts



Tagadējais Preiļu pagasts aizņem mazāk par trešdaļu no agrākā Preiļu pagasta. No agrākā Preiļu pagasta ziemeļrietumu daļas izveidots Saunas pagasts, daļa teritorijas pievienota jaunizveidotajiem Riebiņu un Rušonas pagastiem. Pagasta teritorijas samazinājums nav pamatots ne administratīvi, ne ekonomiski.

Pagasta administratīvais centrs agrāk bija Preiļi, tagad - Līči.

Teritorija - 8231,6 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 5198,8 ha (63,16%), no tās 3929,6 ha (75,59%) ir aramzeme. Meži aizņem 1778,3 ha (21,6%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 120,6 ha (1,47%), pārējā teritorija (purvi u.c) - 1133,9 ha (13,78%). Zeme auglīga un sen iekultivēta.



Anspaku muižas medību pils 1875. - 1876.g. N.Ordas zīmējums

Cauri pagastam tek 3 upes - Preiļupe, Feimanka un Dzilna.

Gleznainākās vietas ir Preiļupes krasti augšpus Preiļiem, Anspaku un Pliudu apkārtnē. Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1061, no kuriem latvieši 63,6%, krievi 34,2%, baltkrievi 1%, ukraiņi 0,6%, poļi 0,4%, citu tautību 0,2%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g. 1.I - 1019, uz 1994.g.1.I - 1034, uz 1995.g. 1.I - 1015, uz 1996.g. 1.I - 1092, no kuriem 529 vīrieši un 563 sievietes.

Pagastā ir vairāk nekā 60 apdzīvotas vietas, no kurām lielākās ir Liči (311 iedzīvotāji), Anspaki un Pupāji.

Darbojas Liču kultūras nams un bibliotēka.

Skolu pagastā nav, skolēni mācās Preiļu pilsētas skolās, Sutru un Priekuļu pamatskolās.

Darbojas Moskvinas vecticibnieku lūgšanas nams (1873). Katoļticīgie pieder pie Preiļu katoļu draudzes.



Plotiņu pamatskolas skolēni pie Preiļupes 1920.gados. Augšā uz Preiļupes krasta - Anspaku muižas medību pils, kurā mitinās skola



Preiļu pagasta lauksaimniecības biedrības "Vārpa" valde 1930.g. No kreisās P.Utāns, P.Utināns, P.Svalba un J.Volonts

Pagastā ir Dzeņu, Iudrišu (Iudru), Moskvinas, Pupāju, Rībuļu (Gavarišķu), Seiļu, Šoldru un Vaivodu kapsētas.

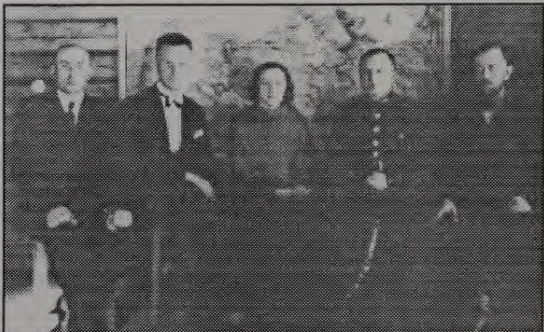
Arheoloģijas pieminekļi ir Anspaku un Pliudu pilskalni, arhitektūras pieminekļi - Anspaku muižas medību pils (19.gs.vidus) un krogs.

Vēsture un kultūra sākas ar kādas teritorijas apgūšanu. Arheoloģiskie atradumi liecina, ka Preiļu pagasts ir ļoti sen apdzīvots. Tomēr rakstītie avoti par apdzīvotām vietām ir saglabājušies tikai par pēdējiem gadsimtiem, pie tam fragmentāri. Dokumenti liecina, ka daļa apdzīvoto vietu pastāv



Preiļu pagasta valde un darbinieki pie pagasta nama 1935.g.16.V.

No kreisās 2. - pagasta vecākais policijas kārtībnieks Kārlis Grīnfelds, 4. - darbvedis Jānis Čivcs, 5. - pagasta vecākais Pēteris Utināns

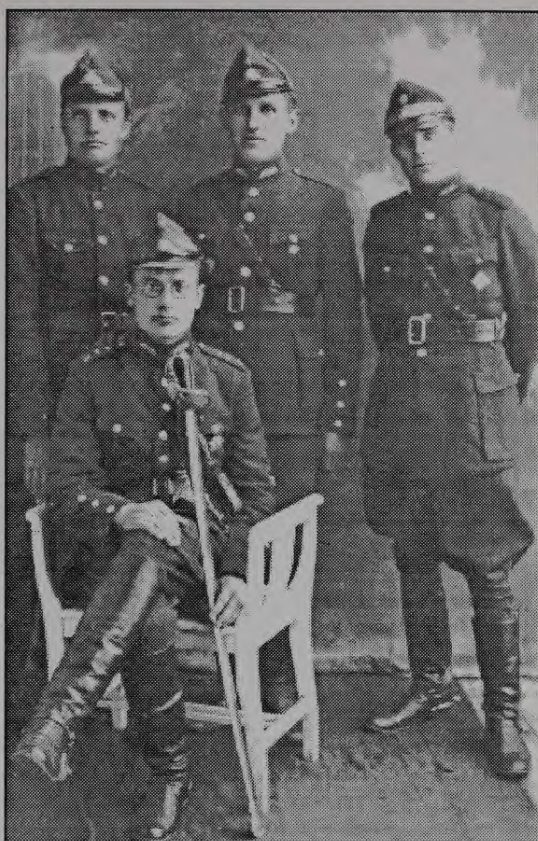


Pupāju pamatskolas skolotāji 1930.gados. No kreisās Georgijs Ivanovs, Mihailovs, Valija Zvirgzdiņa, Ādams Iubulis

nepārtraukti kopš to rašanās, daļa iznikusi, iznīcināta vai mainījusi nosaukumu. Arvien radušās jaunas apdzīvotas vietas. Pēc dokumentiem, uz 1784. gadu Preiļu pagastā pastāv sekojoši ciemi: Anspaki, Līči (divi), Jarmaki, Vaivodi (divi), Maskajāni jeb Maskjāni (rakstīts abejādi), Briški, Gavari, Gribuški, Placinski, Pliudāni, Eudri, Rubāni, Dambīši. Laika gaitā daļai šo ciemu nosaukumu rakstība mainīta vai izkropļota, galvenokārt krieviskota. Tādēļ daži vārdi sakāmi šajā sakarībā.

Anspaku nosaukums cēlies no vācu (vai vispār ģermāņu) - Anspach. Tā kā latviešu valodā līdz vācu feodāļu ienākšanai skaņas "ch" nebija, tad latvieši "ch" vietā runāja un rakstīja "k", tātad - Anspaki. Vēlāk, krievu laikā, īpaši kopš 1840. gadiem, sāka ieviest un nostiprināt rakstības forma - Anspoki, pie kādas vairums kļūdaini pieturas arī šodien. G. Manteifelis savā grāmatā "Polnisch Livland" (1869) raksta, ka šis ciems vāciski saucoties - Anspach, bet latviski - Anspaki. Jebkādas citādas izmaiņas šā nosaukuma izrunā un rakstībā nav pamatotas, tāpēc arī jālieto tā sākotnējā latviskā runas un rakstības forma.

Jarmaki krievu laikā pārdēvēti par Jermakiem, kādu nosaukumu lieto arī šodien. Jarmaku nosaukums varētu būt cēlies no vācu Jahrmarkt (gadatirgus) un norādīt uz senu tirgus vietu.



Grupa Preiļu pagasta aizsargu 1935. g.
Sēd virsnieks Jānis Rožkalns, kurš komandēja
aizsargu parādi, K. Ulmanim 1934. g. 17. (?) VIII
apmeklējot Preiļus



Preiļu pagasta folkloras ansamblis "Leiči". Vadītājs Jānis Teilāns



Preiļupe pie Anspakiem

Maskajāņu jeb Maskjāņu nosaukums vēlāk krieviskots līdz nepazīšanai. Vispirms parādījās Maskaveņa un Maskaviņa, beidzot - Moskvina un Moskvino. Sākotnējo nosaukumu neizdosies atjaunot, vajadzētu lietot nosaukumu Moskvina.

Pliudāni tagad saucas Pliudi, par ko iebildumu nevar būt, jo abas formas ir latviskas, tikai latgaliskā "iu" vietā nedrīkst rakstīt krieviskoto "iv".

Eudru vietā vēlāk parādās Iudri un pa reizei Ūdri, beidzot Iudriši. Nosaukumā Eudri un Iudri cīnījušās divas latgaliskās runas formas, bet Ūdri varētu liecināt par vissenāko izrunas formu.

Vaivodu nosaukums cēlies no latviskā (ne slāviskā, kā domā) uzvārda Vaivods, kāds ļoti izpaltīts Preiļu, bet it īpaši bijušā Vārkavas pagasta teritorijā. Šis uzvārds cēlies no no vārdiem "vaidi" (karš) un "vods" (vadonis, vadītājs, vedējs), tātad vaivods nozīmējis - karavadonis, kara vadītājs, kara vedējs, kara dalībnieks vai vienkārši - karavīrs.

1797.gada dokumentā Preiļu pagastā minēti jauni ciemi: Sondori, Gribustāni, Urķi un Patmalnieki. Iespējams, ka Gribustāni ir Gribušķu paralēlforma. Nosaukumā Urķi vēlāk "ķ" pārveidojas par "č" un tiek runāts un rakstīts - Urči.

1820.gada dokumentā Preiļu pagastā tiek atkal minēti jauni ciemi: Rubini, Litavnieki, Bluzmi (divi), Mūrnieki un Kalna Mūrnieki, Pupāji, Šoldri, Gavari (otrie un trešie) un Sondori (otrie). Iespējams, ka Rubini ir paralēlforma Rubāniem. Litavniekus varētu būt dibinājuši lietuvieši vai ienācēji no Lietuvas.

19.gs. sākumā senie Anspaku un Sondoru ciemi kļūst par jaunizveidoto tāda paša nosaukuma folverku, vēlāko muižu centriem.

Pēc 1920.gada agrārreformas ciemi tika sadalīti viensētās, katrai dodot savu nosaukumu. Viensētu nosaukumi maz ieviesās. Lielā teritorijā izkliedētās viensētas parasti sauca bijušo ciemu vārdā, kas ir liela kļūda, jo šīm viensētām ar bijušo ciemu vairs nebija ne administratīvu, ne ekonomisku saišu.

Ciemu vārda tiešā nozīmē tagad Preiļu pagastā un arī rajonā ir maz. Ir galvenokārt viensētas vai viensētu grupas.

Novadnieki

KASPARS ČIPĀNS (ap 1875 - ?) - Latgales tautas atmodas laika darbinieks, latviešu tautas vienības idejas propagandētājs. Dzimis Preiļu pagasta Pupājos. Jaunības gados pārcēlies uz Rīgu. Kaspars Čipāns kopā ar Franci Kempu bija Rīgas Latviešu biedrības latgaliešu kopas vadītājs.

IGNATS BEČS (1890.12.II - 1943.26.I) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, robežsargs, policijas darbinieks, apakšpulkvedis, divu Jura krustu, Staņislava, Lāčplēša Kara un Triju Zvaigžņu ordeņu kavalieris. Dzimis un līdz I pasauleas karam dzīvojis Preiļu pagasta Litavniekos. 1918.gada 15.decembrī brīvprātīgi iestājies Latvijas armijas pirmajā kaujas vienībā - pulkveža Oskara Kalpaka bataljonā, vēlāk cīnījies 2. Ventspils kājnieku pulka sastāvā. Atvaļināts 1921.gada 16.jūlijā. 1922.gada 10.martā iestājies Latvijas robežapsardzības dienestā. Sākumā bijis uzraugs un Latvijas - Padomju Krievijas robežas, vēlāk - robežapsardzības rajona priekšnieks. 1936.gadā paaugstināts par apakšpulkvedi un iecelts par Abrenes pilsētas kārtības policijas iecirkņa priekšnieku, bet 1939.gadā pārcelts tādā pašā amatā uz Preiļu pilsētu. Kopš 1939.gada dzīvoja gan pašā celtajā Litavnieku ciema Saulišu mājās, gan Preiļos. Pēc krievu okupācijas 1940.gada jūlija vidū no ieņemamā amata atbrīvots. 1940.gada jūlija beigās Saulišos arestēts un ieslodzīts Daugavpils cietumā, bet 1941.gada jūnijā, karam sākoties, deportēts uz Krieviju. Gājis bojā Gulaga nometnē Krasnojarskas novadā. 1992.gada 11.novembrī Litavniekos Ignatam Bečam uzstādīts un atklāts piemiņas akmens.



Ignats Bečs

BRONISLAVS SPŪLIS (1899.4.V - 1974.25.X) - skolotājs, filologs, filoloģijas maģistrs, publicists, Latgales skolu vēstures pētnieks, cīnītājs par tautas izglītību Latgalē. Dzimis Vārkavas pagasta Vilcānos (tagad Preiļu pagastā). Mācījies Vārkavas pagasta tautskolā (1909 - 1911), Preiļu pilsētas skolā (1911 - 1915), katoļu garīgajā seminārā Pēterburgā (1916 - 1918). Beidzis skolotāju sagatavošanas kursus Daugavpiī (1918) un Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultāti (1939). Bijis Preiļu pilsētas skolas skolotājs (1918 - 1920), Kalupes pamatskolas pārzinis (1920 - 1921), Daugavpils ģimnāzijas skolotājs (1921 - 1922), Balvu komercskolas skolotājs (1927 - 1928), Latvijas skolu departamenta Tautskolu direkcijas direktora biedrs (1929 - 1939), Pļaviņu ģimnāzijas direktors (1939 - 1941), Pieminēkļu valdes darbinieks (1941 - 1942), Rēzeknes komercskolas direktors (1942 - 1944), Preiļu 1.vidusskolas direktors (1945 - 1946), pēc tam atkal strādājis Rīgā (1946 - 1960) - bijis skolotājs Rīgas kooperatīvajā tehnikumā, Raiņa vakara vidusskolā un pasniedzējs Latvijas universitātē. Bijis vairāku latgaliešu preses izdevumu redaktors, rakstījis latgaliešu presē par izglītības un kultūras jautājumiem. Sastādījis Latgales skolām grāmatu "Dzimtene" (1929), noorganizējis biedrību "Latgaliešu studentu fonds" (1929). Manuskriptā palicis viņa pamatīgais pētījums par Vārkavas pagasta izloksni. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Sarkandaugavas kapos.

NIKITA IVANOVŠ (1900.27.III - 1961.3.V) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Preiļu pagasta Jermakos. Vēlāk dzīvojis tēva iepirktajās mājās Līvānu pagasta Dadžos (tagad Turku pagastā). Latvijas armijā iestājies brīvprātīgi 1919.gada 13.jūnijā. Atvaļināts 1923.gada 18.jūnijā. Pēc tam atkal dzīvojis Dadžos, bet kopš 1945.gada - Līvānos, kur arī miris. Apbedīts Līvānu kapos.

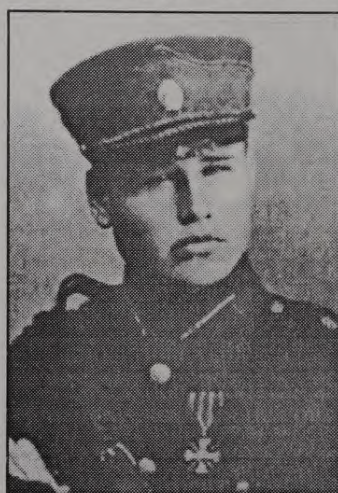
ANDREJS SAULĪTIS (1902.1.I - 1964) - robežsargs un policijas kārtībnieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Preiļu pagastā. Kopš 1945.gada dzīvojis emigrācijā. Miris un apbedīts ASV, Aleksandrijā.

JURIS PLACINSKIS (1905.30.I - 1971.12.VI) - skolotājs, filologs, publicists. Dzimis Preiļu pagasta Bluzmos. Mācījies Preiļu pagasta tautskolā (1912 - 1915), Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1918 - 1922), Daugavpils skolotāju institūtā (1925 - 1930). Bijis skolotājs Daugavpils skolotāju institūtā (1930 - 1940), Daugavpils 1.un 9. pamatskolās un poļu pamatskolā (1941 - 1942), padomdevējs jaunatnei aroda izvēlē Darba pārvaldē (1942), korektors V.Lōča izdevniecībā Daugavpilī (1941 - 1944). Kopš 1945.gada dzīvojis emigrācijā Vācijā un aktīvi darbojies latgaliešu presē un izdevniecībā. Miris un apbedīts Vācijā, Kaizerlauternā.

PĀVILS BEČŠ (1913.4.IX - 1994.15.X) - garīdznieks, jezuītu tēvs, filozofijas un teoloģijas maģistrs. Dzimis Bērzgales pagastā. Pēc I pasules kara dzīvojis tēva dzimtajās mājās Preiļu pagasta Adamovkā. Mācījies Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1922 - 1928), Aglonas ģimnāzijā (1928 - 1932), Rīgas garīgajā semnārā (1932 - 1933). Studējis filozofiju Krakovas universitātē (1935-1936) un Svētā Gregora universitātē Romā (1936 - 1938), kuru beidzis ar filozofijas maģistra grādu. Pēc tam Svētā Gregora universitātē studējis teoloģiju (1938-1942) un universitāti beidzis ar teoloģijas



Bronislavs Spūlis



Nikita Ivanovs



Andrejs Saulītis

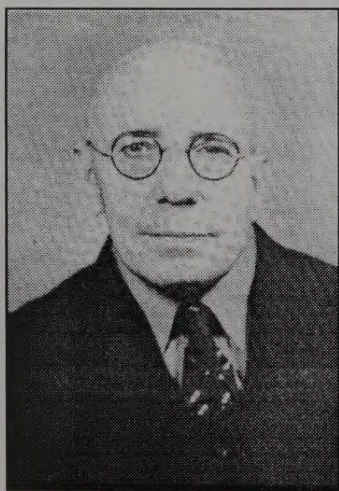
maģistra grādu. Kara apstākļu dēļ viņš nevar atgriezties dzimtenē un paliek Itālijā, kur Florencē, vēlāk Romā veic priestera pienākumus un Vatikāna radiofonā vada latviešu raidījumus līdz 1950.gadam. Atsaucoties uz pāvesta aicinājumu, 1950.gadā dodas darbā uz Austrāliju, kur nodibinājis un vadījis visas latviešu katoļu draudzes. Miris un apbedīts Austrālijā, Sidnejā.

ANDREJS ANSĀPKS (1917.20.IV - 1946.IX) - Latvijas armijas apsardzes rotas seržants, latviešu leģionārs, nacionālo partizāņu grupas komandieris, Dzelzs krusta kavalieris. Dzimis Preiļu pagasta Krapiškos. Bija Preiļu un Aizkalnes pagasta nacionālo partizāņu grupas komandieris. Kaujā pret armijas, čekistu un miliču pārspēku pie bunkura Leonopoles mežā krita gūstā un tika ieslodzīts Preiļu milicijas iecirknī. Kopā ar sagūstītajiem cīņu biedriem Sparānu un Pauniņu uzbruka apsardzei un no gūsta izbēga. Bēgot Pauniņš tika nošauts. Andrejs Anspaks pārcēlās uz Pelēču bāzi, kur vadīja 30 partizāņu grupu. 1946.gada 6.septembrī tika aplenkts arī partizāņu bunkurs pie Pelēciem. No aplenkuma ar kauju izdevās izlausties tikai 8 partizāņiem, tajā skaitā arī Andrejam Anspakam. Pārējie krita kaujā vai arī tika sagūstīti. Andrejs Anspaks paslēpās sava sievas tēva mājās Preiļu pagasta Mūrniekos. Viņa apmešanās vieta tika atklāta un aplenkta. Notika kauja. Redzēdams, ka no aplenkuma nav nekādu izredžu izlausties, un negribēdams vēlreiz krist gūstā, viņš ar pēdējo lodi nošāvas.

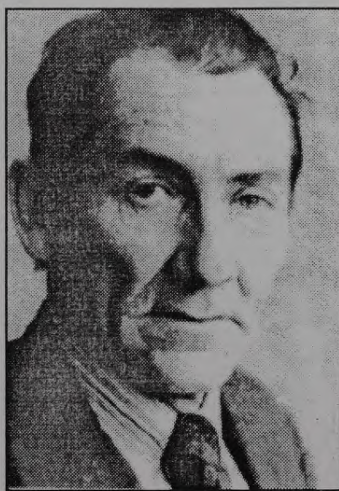
DMITRIJS JEGOROVS (1925.8.XI - 1976.25.II) - ģeologs, ģeoloģijas un mineraloģijas zinātņu kandidāts, Ļeņina prēmijas laureāts. Dzimis Preiļu pagasta Moskvīnā. Mācījies Moskvīnas pamatskolā (1932 - 1936), Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1936 - 1938) un Preiļu 1.vidusskolā (1945 - 1946). Studējis Latvijas universitātē (1947 - 1952). Bijis ģeoloģiskās izmeklēšanas, ģeoloģisko un tematisko partiju priekšnieks, ģeoloģisko ekspedīciju galvenais ģeologs PSRS Ziemeļrietumu ģeoloģiskās pārvaldes organizācijās (1952 - 1961), PSRS Zinātņu akadēmijas Sibīrijas nodaļas Ziemeļaustrumu kompleksā institūta reģionālās tektonikas laboratorijas vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Magadanā (1961 - 1967), Vissavienības Jūras ģeoloģijas un ģeofizikas zinātniskās pētniecības institūta (Rīgā) vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1967 - 1976). Sastādījis Magadanas apgabala Semčanskas rajona ģeoloģiskās kartes. Atklājis lielas derīgo izrakteņu (zelta u.c.) bagātības Sibīrijā, par ko arī apbalvots ar Ļeņina prēmiju (1964). Miris un apbedīts Rīgā.

JĀNIS STOLDERS (1926.8.II - 1989) - ekonomists, ekonomikas zinātņu kandidāts, docents. Dzimis Preiļu pagasta Tabačnicas viensētā. Beidzis Preiļu 1.vidusskolu (1946). Studējis Latvijas universitātē (1946 - 1951). Bijis Latvijas universitātes Grāmatvedības uzskaites un saimnieciskās darbības analīzes katedras docents (kopš 1962), katedras vadītājs (kopš 1976). Miris un apbedīts Rīgā.

PĒTERIS BĀRBALIS (1927.3.I - 1983.1.VIII) - agroķīmiķis, laksaimniecības doktors, profesors, viens no agroķīmiskā dienesta izveidotājiem Latvijā, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Preiļu pagasta Gribruškos. Mācījies Jaunzemju pamatskolā (1935 - 1939), Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1939 - 1941), Aglonas ģimnāzijā (1941 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1945). Studējis



Juris Placinskis



Pēteris Bārbalis

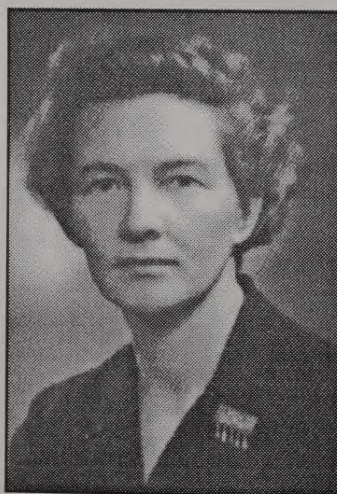
Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1945 - 1949). Strādājis Latvijas Zemkopības un lauksaimniecības ekonomikas zinātniskās pētniecības institūtā (1946 - 1980): zinātniskais līdzstrādnieks (1949 - 1960), Tīraines dārzeņu selekcijas un izmēģinājumu stacijas nodaļas vadītājs (1961 - 1964), republikas agroķīmiskās laboratorijas vadītājs (1964 - 1980). Latvijas agroķīmijas laboratorijas direktors (1980 - 1983). Pētījis zaļmēsļu nozīmi augšņu iekultivēšanā, kultūraugu ražības sakarībā ar augšņu agroķīmiskām īpašībām un minerālmēsļu devām, agroķīmisko karšu izmantošanu augšņu mēslošanas un kalķošanas plānošanā. Sarakstījis grāmatas "Zaļmēsli" (1960), "Augšņu ielabošana un mēslošana" (kopā ar līdzautoru; 1964, 1971) un "Agroķīmija" (kopā ar līdzautoru; 1980). Miris Jūramalā, apbedīts Jūramalā, Jaundubultu kapos.

ANASTASIJA STIKĀNE (dz.Beča; 1927.23.II) - filoloģe, filoloģijas doktore, docente. Dzimusi Preiļu pagasta Adamovkā. Mācījiesies Preiļu pagasta 6 klašu pamatskolā (1935 - 1941), Jaunaglonas ģimnāzijā (1941 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1946). Studējusi Latvijas universitātē (1946 - 1951). Latvijas universitātes lektore (kopš 1955), docente, latviešu literatūras katedras vadītāja (kopš 1961). Docējamie kursi - latviešu literatūras vēsture, latviešu bērnu literatūra, latgaliešu literatūra, latviešu folklorā un mūsdienu latviešu literatūra. Ir ap 70 zinātnisko publikāciju autore. Sarakstījusi mācību grāmatu "Latviešu bērnu literatūra" (1977).

VLADISLAVS GAVARS (1928.15.VIII - 1986.20.X) - žurnālists, LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks. Dzimis Preiļu pagasta Mazajos Gavaros. Kopš 1958.gada strādājis laikraksta "Cīņa" redakcijā, kopš 1964.gada bijis "Cīņas" redaktora vietnieks. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Jaunciema kapos.

VIKTORIJA KANCEVIČA (dz.Rusiņa; 1932.28.II) - inženiere tehnoloģe šķiedru mehāniskajā tehnoloģijā - aušanā, habilitētā inženierzinātņu doktore, profesore. Dzimusi Preiļu pagasta Vaivodos. Mācījiesies Jersikas pamatskolā (1939 - 1945) un vakara vidusskolā Rīgā (1954 - 1958). Beigusi Vissavienības Tekstilrūpniecības institūtu (1964). Bijusi Rīgas tekstilgalantērijas fabrikas "Lenta" audēja, palīgmeistare, ceha priekšniece un galvenā inženiera vietniece (1948 - 1964). No 1964.gada strādā Rīgas Politehniskajā institūtā, tagadējā Tehniskajā universitātē, kur bijusi laboratorijas vadītāja, aspirante, vecākā pasniedzēja, docente, tagad - šķiedru materiālu mehāniskās tehnoloģijas katedras profesore. Galvenie zinātniskā darba virzieni: austu kompozīto materiālu tehnoloģijas izstrādāšana, austu elastīgo asinsvadu protēžu tehnoloģijas izstrādāšana, optimālas tehnoloģijas izstrādāšana linu dzijas sagatavošanai aušanai. Ir ap 100 zinātnisko publikāciju un 5 izgudrojumu autore.

ANASTASIJA NERETNIECE (dz.Beča; 1933.14.XI) - skolotāja, muzeju darbiniece, LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbiniece, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri. Dzimusi Preiļu pagasta Pliudu ciema Vizbuļos. Mācījiesies Preiļu pagasta Šaurupes (1941 - 1944) un Pieniņu (1945 - 1948) pamatskolās un Preiļu 1.vidusskolā (1948 - 1951). Studējusi Rīgas Pedagoģiskajā institūtā (1952 - 1956). Lielvārdes vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja (kopš 1958) un Andreja Pumpura muzeja vadītāja kopš dibināšanas (1970).



Anastasija Stikāne



Viktorija Kanceviča



Anastasija Neretniece

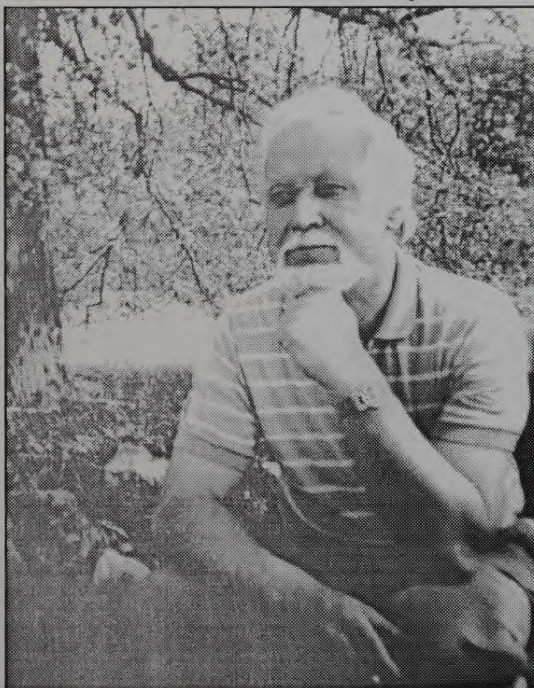
JĀNIS STREIČS (1936.26.IX) - kinorežisors, kinoscenārists, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Preiļu pagasta Anspakos, vēlāk dzīvojis Preiļu pagasta Caicos. Mācījies Preiļu pagasta Gailišu pamatskolā (1944 - 1951) un Rēzeknes pedagogiskajā skolā (1951 - 1955). Studējis Latvijas Valsts konservatorijas Teātra fakultātes režijas nodaļā (1958 - 1963). Rīgas kinostudijas režisors, režisors inscenētājs, mākslinieciskais vadītājs (1963 - 1995), Dailes teātra režisors (no 1995). Piedalījies 29 mākslas filmu un vairāku kinožurnālu veidošanā. Bijis režisora asistents filmām "Cielaviņas armija" (1963), "Cara līgava" (1964) un "Sūtņu sazvērētība" (1964), otrais režisors filmām "Pēdējais blēdis" (1964) un "Tobago maina kursu" (1965), aktieris filmās "Cāļus skaita rudenī", "Virietis labākajos gados", "Vai bija Korotičs", "Šauj manā vietā!", "Teātris", "Cilvēka bērns", "Nepabeigtās vakariņas", scenārija līdzautors filmām "Līvsalas zēni", "Meistars", "Šīs bīstamās balkona durvis", "Aizaugušā grāvī viegli krist", scenārija autors filmām "Teātris", "Svešās kaislības", "Cilvēka bērns", mākslinieciskais vadītājs Dzidrai Ritenbergai filmā "Šīs bīstamās balkona durvis", Lūcijai Ločmelei filmā "Laika prognoze augustam", Arvidam Krievam filmā "Aveņu vīns", Vijai Beinartei filmā "Tās trakās Paulīnes dēļ", režisors inscenētājs filmām "Kapteiņa Enriko pulkstenis" (kopā ar Ē.Lāci; 1967), "Līvsalas zēni" (kopā ar Ē.Lāci; 1968), "Šauj manā vietā!" (1970), "Vālodzīte" (1972), "Uzticamais draugs Sančo" (1974), "Mans draugs - nenopietns cilvēks" (1975), "Meistars" (1976), "Teātris" (1978), "Nepabeigtās vakariņas" (1979), "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" (1980), "Atcerieties vai aizmirst" (1981), "Svešās kaislības" (1983), "Tikšanās uz Piena ceļa" (1985), "Aizaugušā grāvī viegli krist" (1986), "Carmen horrendum" (1988) un "Cilvēka bērns" (1992). Filmas "Svešās kaislības", "Atcerieties vai aizmirst" un "Tikšanās uz Piena ceļa" tika iekļautas PSRS filmu izlasēs padomju filmu skatēm ārzemēs. Ar filmu "Atcerieties vai aizmirst" Ņujorkā, Karnegi zālē, tika atklāta padomju filmu dekāde. Sākot ar filmu "Vālodzīte", visām filmām tika rīkotas pirmizrādes Maskavas kino namā. Maskavas Centrālajā mākslas darbinieku namā tika sarīkots J.Streiča radošais vakars. Vissavienības kino-mākslas propagandēšanas birojs rīkoja viņa filmām lielus viesizrāžu ciklus visā PSRS. J.Streiča filmas iepirktas arī ārzemēs. Visvairāk pārdotā



Jānis Streičs (pa labi) ar aktieri un režisoru Boļeslavu Ružu 1980.g.vasarā filmas "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" uzņemšanas laikā



Jānis Streičs ar Boņuku - Andri Rudzinski 1992.g.martā, saņemot "Lielo Kristapu"

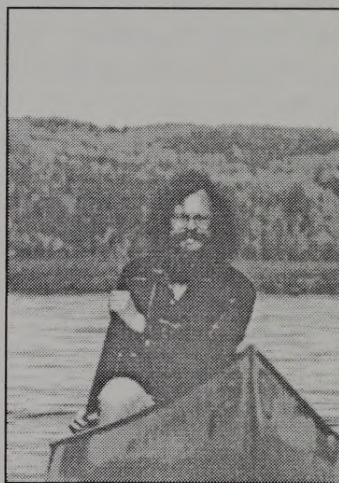


Jānis Streičs 1994.g.maijā Latgalē, Jāņa Klidzēja tēva mājas bijušajā vietā

filma ir "Atcerēties vai aizmirst" - apmēram 40 valstīs. Šī filma ASV 1980.gadu sākumā bija vislabāk apmeklētā ārzemju filma. Apbalvojumi, vērtējumi skatēs un festivālos: "Mans draugs - nenopietns cilvēks" - Latvijas komjaunatnes prēmija un balva par labāko režiju Vissavienības kinofestivālā Čelabinskā (1977), "Svešās kaislības" - žūrijas diploms kā labākajai filmai Vissavienības kinofestivālā Kijevā (1985) un žūrijas diploms par labāko vīriešu lomu aktierim Aļim Paulavičam (1985), "Atcerēties vai aizmirst" - balva par labāko intelektuālo filmu Bostonas kinofestivālā (1980.gadu sākumā), "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" - Lielais Kristaps (1981), "Tikšanās uz Piena ceļa" - Ukrainas žurnālistu savienības balva Vissavienības kinofestivālā Alma - Atā (1986), "Aizaugušā grāvi viegli krist" - Lielā Kristapa medaļa par labāko epizodi, "Cilvēka bērns" - Lielais Kristaps (1992), Latvijas Kultūras ministrijas prēmija, "Sējēja" prēmija, galvenā balva Maskavas kinofestivālā "Otrā pirmizrāde", Kristīgo žūrijas balva R.Bikova bērnu filmu festivālā Maskavā, Izcilības diploms katoļu filmu festivālā Varšavā, balva A.Rudzinskim par humora pilno lomu Tulas kinofestivālā "Zvaigžņu parāde", prēmija par debiju A.Rudzinskim kinofestivālā "Baltijas pārle", otrā balva Starptautiskajā bērnu filmu festivālā Čikāgā (1994). Filma "Cilvēka bērns" tika pieņemta konkursā par Oskara balvas izciņu Losandželosā. Filma "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" atzīta par labāko latviešu mākslas filmu visā aizvadītajā laikā. J.Streiča filmām raksturīga latviešu tautas mentalitātes atklāsmē, dziļa sociālā analīze, spilgti raksturi, bagāta kinovaloda. J.Streičs publicējis arī rakstus par kinomākslas problēmām.

ROBERTS MŪRNIĒKS (1952.4.VI - 1991.16.I) - pirmais atklātā krievu komunistiskā totalitārā režīma klajas patvaļas upuris Latvijā latviešu tautas nevardarbigās atbrīvošanās cīņu dienās 1991.gada janvārī. Dzimis Preiļu pagasta Pelšos. Bijis satiksmes ministra šoferis. Omoniešu nošauts Rīgā, apbedīts Mārupes kapos.

ALEKSANDRS KARPOVS (1953.21.III - 1994.22.III) - grafiķis, tēlotājas mākslas maģistrs. Dzimis ASV.1991.gadā pārcēlās uz Latviju, dzīvoja Rīgā, Rēzeknē un beidzot sava vectēva (mātestēva) Justīna Volonta mājās Preiļu pagasta Anspakos. Strādāja par pedagogu Rēzeknes mākslas koledžā. Miris Rēzeknē, apbedīts Preiļu pagasta Dzeņu kapos.



Aleksandrs Karpovs

Saunas pagasts



Tagadējais Saunas pagasts aizņem agrākā Preiļu pagasta ziemeļrietumu daļu, no kuras vēl nesen neliela teritorija pievienota Rudzātu pagastam.

Pagasta administratīvais centrs - Priekuļi.

Teritorija - 12240,8 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 7499,6 ha (61,27%), no tās 4763 ha (63,51%) ir aramzeme. Meži aizņem 1776,1 ha (14,51%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 50,7 ha (0,41%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 2913,8 ha (23,81%). Zeme auglīga un labi iekultivēta.

Cauri pagastam tek Sauna ar savu pieteku Kutāni (tagad dēvēta par Jašori), Ievaisis, kas ietek Ošā, bet gar pagasta ziemeļu robežu nelielā posmā tek Oša.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1415, no kuriem latvieši 92,3%, krievi 4,4%, ukraiņi 1,1%, baltkrievi 0,4%, lietuvieši 0,1%, poļi 0,1%, citu tautību 1,6%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1413, uz 1994.g.1.I - 1399, uz 1995.g.1.I - 1354.

Pagastā vēl pastāv viena paju sabiedrība - "Ausma", kura gandrīz pilnīgi saglabājusi savu ražošanas bāzi un strādā, pateicoties cilvēku apzinīgumam un čaκlumam.

Pagastā darbojas Priekuļu un Salas (Smelteros) pamatskolas, Priekuļu un Smelteru bibliotēkas un feldšeru un vecmāšu punkti, Priekuļu un Smelteru sakaru nodaļas.

Baznīcu pagastā nav. Katoļticīgie pieder pie Pieniņu un Preiļu katoļu draudzēm.

Pagastā ir Anspaku, Aizupiešu, Betišķu, Jakušu, Lakausku, Pauniņu, Priekuļu, Skuteļu un Smelteru kapsētas.

Arheoloģijas piemineklis ir Skuteļu senkapi Skuteļos, dabas piemineklis - Jezupinavas parks (2,2 ha), kurā bez vietējām koku un krūmu sugām aug arī 5 eksotu koku sugas - balzāma egle, baltais zīdspidošais vītols, pelēkais valrieksts, lapegle un Moltkes liepa.

Arheoloģiskie atradumi un senkapi liecina, ka Saunas pagasta teritoriju cilvēki sākuši apdzīvot jau mūsu ēras sākumā. Tomēr šī kādreiz ļoti mežainā teritorija kļuva plašāk apgūta un biežāk apdzīvota tikai pēdējos gadsimtos. Galvenais iedzīvotāju pieplūdums Saunas pagastam nācis no Preiļu puses, nedaudz arī no Vārkavas un Galēnu pagastiem. Kā liecina dažās dzimtās

saglabājušies nostāsti un apstiprina dokumenti, uz Saunas pagastu 18.gs. beigās atbēdzis prāvs skaits dzimcilvēku no Ludzas apriņķa Landskoronas (Šķaunes) un Daugavpils apriņķa Dagdas apkārtnes. "Landskarīši", pēc nostāstiem, esot visi Vekses, Giluči, Luriņi un dažu citu dzimtu locekļi. Viņi dibinājuši arī Orišu ciemu (tagad apvienots ar Smelteriem). Orišu ciema nosaukums var liecināt, ka tas izveidots mežā vai arī, ka tā dibinātāji ir ienācēji no ārienes ("orīnes"), no citurienes. 18.gs. Orišu ciems te vēl nepastāv, bet 1820.gadā tāds pastāv ar 3 sētām un 37 iedzīvotājiem.

Pēc nostāstiem, Saunas pagasta ienācēji no Ilūkstes apkārtnes esot cilvēki ar uzvārdu - Skutelis. Iesauku un pēc tam uzvārdu viņi ieguvuši no tā, ka kabatu saukuši par skuteli.

Uz 1784.gadu Saunas pagasta teritorijā pastāv sekojoši ciemi: Anspaki, Klindžāni, Lakauski, Lielie Skuteļi (tagad Skuteļi), Priekuļi, Stikāni (Saunas labajā krastā), Sāvāni (vēlāk Sovāni; Saunas labajā krastā), Sāvāni (Sovāni; pie Priekuļiem), Svalba, Gačevski, Pauniņi, Ondzuļi, Bernāni. Liekas, ka Saunas pagastā atradās arī sekojošie 1784.gadā minētie ciemi: Lielie Pastari (Saunas labajā krastā), Mazie Pastari, Skrūderi, Polosi vai Polozi (rakstīts abejādi), Volonti, Brokāni, Lielie Runuži, Mazie Runuži, Mazie Skuteļi. Vēlāk tie netiek minēti - vai nu beiguši pastāvēt, vai pārdēvēti.

Par iedzīvotāju skaitu ciemos 18.gs. trūkst ziņu. Viriešu nodokļu maksātāju skaits 1782.gada revīzijā zināms tikai dažos ciemos: Anspakos - 77, Lakauskos - 133, Skuteļos - 122, Sāvānos - 55, Pastaros - 92.

Sevišķi strauji iedzīvotāju skaits Saunas pagasta teritorijā pieaug 19.gs. Ir radušies un uz 1820.gadu pastāv šādi jauni ciemi: Utināni, Gribusti, Krejāni (vēlāk saukti arī par Ūzulniekiem, Ūzuliņiem, tagad - Ozoliņiem), Lācinieki, Puncuļi, Betišķi, Smelteri, Oriši, Pastari (otri), Stikāni (otri), Griboniki (tagad Gribināni), Mozuļi, Punduri, Brodūži, Leuzi (vēlāk Liuzi, tagad - Lūza), Sīnavaca (laikam vēlākie Sīnavacāni jeb Sīnavacaiņi), Sutri (15 verstis no Preiļiem; otri Sutri tajā pašā laikā atradās Vārkavas pagastā), Kankuļi (13 verstis no Preiļiem) un Kričborgi (18 verstis no Preiļiem). Vēlāk Saunas pagastā Sutri, Kankuļi un Kričborgi vairs netiek minēti. 1850.gados 6 km uz dienvidaustrumiem no Preiļiem rodas jauns Kankuļu ciems, kuru dibinājuši no Saunas pagasta Anspakiem izceļojušie brāļi Matīss un Ādams Anspaki.

Izbrīnu rada Kričborgu (pareizi laikam - Krišborgi) zušana. Uz 1820.gadu tas bija lielākais



Jezupinavas pienotavas jubilejas svinības 1937.g.7.VI. No labās 3.sēd pienotavas vadītāja Berta Snikere

ciems Preiļu draudzē - 23 sētas ar 168 iedzīvotājiem. Iespējams, ka tam dots cits nosaukums. Kričborgi bija minēti kā Jezupinavas folverkam piederošs ciems.

1820.gados radās sekojoši jauni ciemi: Aizupieši, Slastinieki, Soidas, Vindēli, Bindari, Pupugi, Sīnavacāni, Liepnieki, Ciukuļi un Koplinieki (vēlāk - Koplīši, blakus Smelteriem), 1830.gados - Karališķi (laikam tagadējie Karulāni), Grāvāni (Grovāni) un Razrivka.

Šodien vairs nepastāv Soidas, Vindēli, Pupugi, Sīnavacāni, Ciukuļi un Koplinieki.

19.gs.sākumā Preiļu grāfs Jozefs Borhs Anspaku ciemu, kas atradās Saunas abos krastos, pārcēla pusotru kilometru tālāk - mežā un tā vietā izveidoja jaundibinātā Jezupinavas folverka centru. Daļa Anspaku ciema iedzīvotāju savas sētas pārcēla arī uz kaimiņu ciemiem - Puncuļiem, Skuteljiem, Klindžāniem vai arī mežos dibināja jaunus ciemus ar citiem nosaukumiem diezgan plašā apkārtnē, kā Aizupiešus, Slastiniekus u.c.

19.gs. 30.gados tika izveidots Bindaru folverks ar centru Bindaru ciemā un Razrivkas folverks ar centru Razrivkas ciemā (tas nav šī ciema sākotnējais nosaukums).

Vēlāk šie folverki izveidojās par patstāvīgām tāda paša nosaukuma muižām, kuras pirmoreiz kā muižas pieminētas 1858.gadā.

1866.gada 12.septembrī Jezupinavas muižu nopirka Rīgas pilsonis



Priekuļu pamatskolas pamatakmens likšanas svinības 1937.g.12.IX. No kreisās 2.- Daugavpils apriņķa tautskolu inspektors Kārlis Streipa, 3.- Skolu departamenta Tautskolu direkcijas direktora biedrs Bronislavs Spūlis, 6.- Preiļu pagasta vecākais Pēteris Utināns



Priekuļu pamatskolas iesvētīšana 1938.g. rudenī. No kreisās sēd skolas pārzinis Antons Dzenis, ..., pagasta vecākais Pēteris Utināns, Iekšlietu ministrijas pašvaldību departamenta vicedirektors Gothards Ādolfs Caucis, Skolu departamenta direktors Kārlis Ozoliņš, Daugavpils apriņķa lauku pašvaldību vecākais Andrejs Švirksts

vācietis Boriss Štrauss (1836 - 1911). Viņš beidzis ģimnāziju Maskavā, bijis mākslinieciski apdāvināts cilvēks, teicams galdnieks un kokgriezējs, kokā izgriezis portretus, veidojis inkrustācijas un izgatavojis klavieres. Štrausu dzimtai šī muiža piederēja līdz 1920.gada agrārreformai, bet pēc tam tās īpašumā atstāts tikai muižas centrs. Interesanti piebilst, ka no 1915. līdz 1923.gadam, kad Jezupinavas muižas toreizējais īpašnieks Alberts Štrauss dzīvoja Tiflisā (Tbilisi), šo muižu rentēja Ernests Ērglis ar savu sievu Emiliju (dz. Šmiti), kas ir tuvi radnieki izcilajam matemātiķim, astronomam, ģeofizīķim, polārpētniekam, PSRS Zinātņu akadēmijas akademiķim Oto Šmitam (1891 - 1956). Ernests Ērglis ir Oto Šmita mātes brālis, bet sieva Emīlija - tēvamāsa. 1923.gadā Ērgļiem tika piešķirta daļa no Preiļu muižas centra paraugsaimniecības jeb tā sauktā kultūras centra izveidošanai.

Bindaru muižu no grāfa Mihaela Borha 1861.gadā nopirka muižnieki Šarlote un Gustavs fon Kornī, bet no viņiem to 1877.gadā nopirka Marija Pisareva un viņas māsa baronese Matilde Berga, bet no viņām 1890.gadā - latviešu zemnieks Ādams Leitāns. Pēc 1920.gada agrārreformas Ādama Leitāna dēlam Vladislavam Leitānam atstāts tikai muižas centrs.

Razrivkas muižu no Mihaela Borha 1864.gadā nopirka pārkrievids vācu muižnieks Ilja Gotšalks. 1903.gadā Ilja Gotšalks Razrivkas muižu pa gabaliem izpārdeva. Muižas centru nopirka krievu muižniece Muhina. Kopš 19.gs. 90.gadiem Razrivkas muižu rentēja vācietis Artūrs Šmits (dz. Cēsu apriņķa Iršu vācu kolonjā), kas ir jau minētā Oto Šmita tēvbrālis.

19.gs. 70.- 80.gados Saunas pagastā tika izveidoti 4 jauni folverki - Punduri (vēlāk Punduriene), Borisova (vēlāk Borisovka), Zeltadibens un Jašore. Nav tikai zināms, vai šie folverki dibināti uz Jezupinavas muižas zemes vai arī uz zemnieku ciemu zemes, zemniekus padzenot.

19.gs. beigās par lielāko ciemu toreizējā Preiļu pagastā un par vienu no lielākajiem ciemiem Daugavpils apriņķī bija izaudzis Anspaku ciems. Uz 1896.gadu tajā bija 62 sētas un 324 iedzīvotāji.



Priekule pamatskola 1939.g.



Priekule pamatskolas skolotāji 1938. vai 1939.g. No kreisās 1.rindā Georgijs Ivanovs, skolas pārzinis Antons Dzenis, Alma Upite, 2.rindā Izvoščikova, Ādams Iubulis un Marija Lietaviete

20.gs. sākumā Anspaku ciemā bija jau vairāk kā 70 sētu. Šis ciems bija tik liels, ka katrai tā daļai radās savs nosaukums: Anspaki (šaurākā nozīmē), Skuteļi, Kalviši un Berņasāta. Anspaku to lieluma dēļ, kā arī tāpēc, lai tos atšķirtu no otrajiem Anspakiem, kas atrodas pie Preiļiem, sauc arī par Lielajiem Anspakiem.

Saunas pagasta iedzīvotāji agrāk nekā citur Preiļu novadā un pat visā Latgalē centās izrauties no ciemiem un nodibināt viensētas. 1870. gados nodibinātās viensētas: Dēļpus izveidojis Antons Bricis, "Obrezus" (krieviski) - Vikentijs Bricis, kas izgājuši no Orišu ciema, Tiltagalu - Skuteļis, Gačevskus - Ivans Golubovs no Ludzas. 1880.gadu sākumā uz Zeltadibena folverka zemes izveidota Zeltadibena viensētu grupa (3 viensētas), kuru saimnieki bija Andrejs un Pēteris Puduļi un Andrejs Briška. Tajos pašos gados Novoselkas viensētu izveidojis Ādams Bricis, Limānu viensētu - Vikentijs Bricis, Bonžuru (Banžuru, Bاندžuru) viensētu - Jēkabs Anspaks, Punduru (Pundurienes) viensētu grupu (3 viensētas) - Juris Bricis, Pāvils

Kozulis un Jāzeps Elsts. 1890.gados uz Jašores folverka zemes izveidotas 4 Jašores viensētu grupas. Zināmi tikai daži saimnieki. II Jašorē (3 viensētas) saimnieki bija Jānis un Augusts Anspaki un Ādams Pauniņš Virska, III Jašorē - Jānis Balcars, IV Jašorē - Juris Pastars. Dzelzavas viensētu jeb Indričānus 1891.gadā izveidojuši Juris un Aleksandrs Anspaki. Vēl izveidojas Garāsālā 4 viensētu grupas, Ievaišos - 3 viensētas un viensētu grupas, Streičevkā 2 viensētas, Augstāsālas un Gudrovkas viensētas.

Līdz 1906.gadam izveidojās vēl vesela virkne viensētu. Pēc 1906.gada 9.novembra likuma pieņemšanas (Stolipina agrārreforma) iziet viensētās kļuva vieglāk, viensētu skaits strauji pieauga. Pēc 1920.gada agrārreformas visi ciemi tika sadalīti viensētās. Tādējādi tika radīti apstākļi daudz racionālākai saimniekošanas sistēmai. Vairākas senās viensētas bija jau kļuvušas par spēcīgām saimniecībām.

1930.gadu beigās bija izstrādāts projekts no lielā Preiļu pagasta atdalīt tā ziemeļrietumu daļu un izveidot jaunu pagastu - Kalvišu pagastu ar pagasta centru Anspakos. Tajā ietilptu visa tagadējā Saunas pagasta teritorija un Pieniņu apkārtnē, kura pēc II pasaules kara pievienota jaunizveidotajam Riebiņu pagastam.

Saunas pagasta iedzīvotāji ir ļoti uzņēmīgi, strādīgi un diezgan lieli individualisti, bet nopietnos jautājumos prot arī vienoties un biedroties. Tādas rakstura īpašības viņos izveidojušās un nostiprinājušās, apgūstot mežus un iekopjot laukus kādreiz ļoti mežainā teritorijā. Pagasta daļu uz ziemeļiem no Saunas upes kā agrāk, tā arī vēl tagad sauc par Līdumniekiem.

Šī pagasta iedzīvotāji nav cietuši kaklakungus un svešas varas. Tie aktīvi piedalījušies zemnieku nemieros, 1905. - 1907.gada revolucionārajā kustībā, Latvijas Brīvības cīņās un nacionālo partizānu cīņās pret krievu okupantiem un to ieliekteņiem.

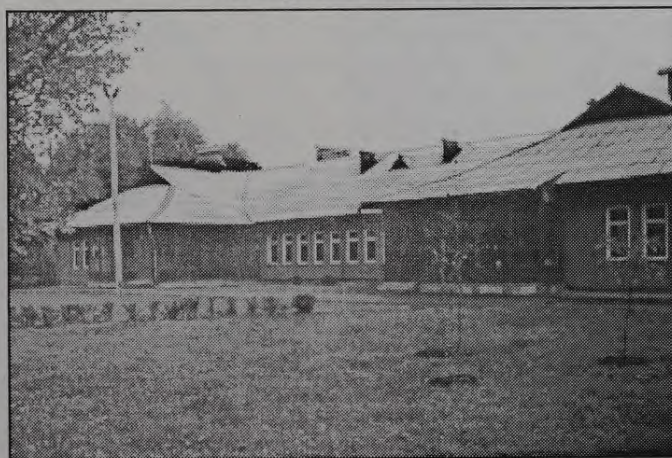
Kā reti kur citur Latgalē un arī Latvijā Saunas pagasta iedzīvotāji rūpīgi saglabājuši un kopj tautas senās tradīcijas un folkloru. Kopš 1953.gada darbojas Saunas etnogrāfiskais ansamblis, kuram tagad izvēlēts nosaukums "Naktineice" (rudzupuķe). Tā dibinātājas vai ilggadīgas dziedātājas un folkloras un seno tradīciju labas



Anspaku pamatskolas skolēni un skolotāji ap 1927.g.
Centrā no kreisās sēd skolotāja Olga Cerbule, ..., skolas pārzinis Augusts Gilučs un Pieniņu katoļu draudzes prāvests Jānis Kiseļevskis



Grupa Salas pamatskolas skolēnu ar skolotājiem un vecākiem
1939.g. pavasarī. Otrajā rindā sēd 2.- skolotāja Milda Saulīte,
3.- skolas pārzine Anna Riekstiņa



Salas pamatskola

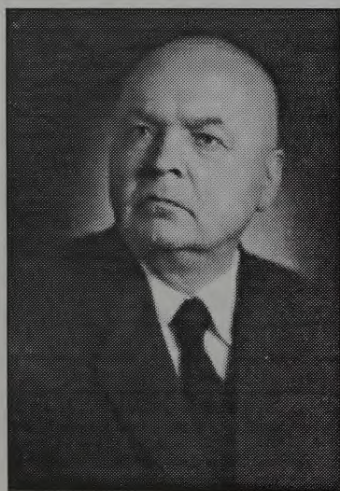
(1919 - 1920), Zemkopības ministrijas valsts zemju inspektors un zemkopības ministra biedrs (1920 - 1921), patērētāju biedrības "Latgale" priekšsēdētājs (1921 - 1926), sabiedrības "Latgales lauksaimnieks" direktors (1926 - 1949), Latvijas Patērētāju biedrības savienības augļu un dārzeņu sektora vadītājs (1940 - 1941), centrālās savienības "Turība" ekonomists statistiķis (1941 - 1944), LPSR Patērētāju biedrību savienības Sagādes pārvaldes agronoms prečzinis (1944 - 1948) un LPSR Zvejnieku kolhozu savienības galvenais agronoms (1948 - 1952). Bijis vairāku žurnālu un laikrakstu līdzstrādnieks un redaktors. Publicējis rakstus galvenokārt par lauskaimniecības jautājumiem. Sarakstījis grāmatu "Teirumu īdalīšona" (1922). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, II Meža kapos.

SALIMONS ROMANOVSKIS (1894.28.XI - ?) - pašvaldību un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Saunas pagasta Gribustos. Bijis Preiļu pagasta padomes un valdes loceklis (1928 - 1930), valdes priekšsēdētājs (1930 - 1934), Preiļu pilsētas galva (1934 - 1940), Romas katoļu jaunatnes biedrības Preiļu nodaļas priekšsēdētājs. Atlaists no ieņemamā amata 1940.gada 6.jūlijā. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

PĒTERIS ROMANOVSKIS (1879 - 1943.21.I) - zemnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis, dzīvojis un miris Anspakos, apbedīts Anspaku kapos.

ANNA KAŽA (dz.Zalāne; 1902.4.III - 1992.5.III) - izcila folkloras teicēja un dziedātāja. Dzimusi Stirnienes pagasta Lūziniekos (tagad Rudzātu pag.). Ieprecēta Anspakos, kur nodzīvojuši visu tālāko mūžu un mirusi. Apbedīta Saunas pag. Aizupiešu kapos.

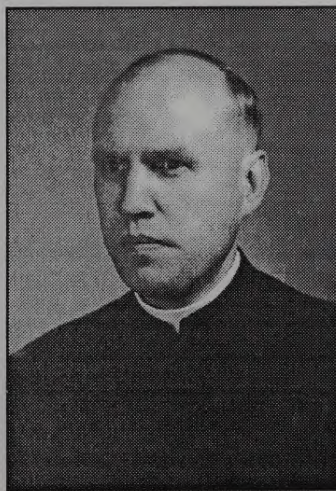
ALOIZS ANSĀPKS (1903.26.IX - 1985.18.VI) - garīdznieks, teoloģijas licenciāts un profesors, rakstnieks, dzejnieks un publicists. Dzimis Anspakos. Mācījies Anspaku tautskolā (1910 - 1914), Rēzeknes ģimnāzijā (1914 - 1919), Aglonas un Rīgas garīgajos semināros (1921 - 1925). Studējis Francijā Strasbūras universitātē (1925 - 1928), kuru beidzis ar teoloģijas licenciāta grādu baznīcas kanoniskajās tiesībās. Bijis Rīgas arhidiacēzes Katoļu Teoloģijas augstskolas profesors (1928 - 1930). Poliskajai un poliski orientētajai Latvijas Romas katoļu baznīcas vadībai ar A.Springoviču priekšgalā Aloizs Anspaks nebija tīkams, jo propagandēja Latvijas vienības ideju, cinījās pret Latgales pārpoļošanu, nosodīja visu laiku izcilākā latgalieša Franča Trasūna apmelotājus. Tāpēc profesora vietu viņam vajadzēja atstāt, un viņš nepārtraukti tika pārcelts no vienas darba vietas uz otru. Bijis vikārs un skolu kapelāns Ludzā (1930), prāvests Kaunatā (1930 - 1931), Andrupenē (1931 - 1932), Sarkaņos (1932 - 1936), Dvietē (1936 - 1937), Rubenē (1937 - 1940), Jūrkalnē (1940 - 1944). 1944.gada rudenī emigrēja uz Vāciju. Dzīvoja Kreisbronā (1944 - 1951) un apkalpoja latviešu katoļu bēgļus Bādenes - Virtembergas zemē. Pēc tam dzīvoja Orenhauzenē un bija Ornhauzenes vācu draudzes prāvests (1951 - 1985). Kā garīdznieks un sabiedriskais darbinieks Vācijā iemantojis lielu cieņu. Apbalvots ar Sv. Mārtiņa medaļu. Sarakstījis un izdevis Sv. Ambrozija (1924) un Sv.Kazimira (1925) dzīves aprakstus. Aktīvi darbojies latviešu presē kā dzimtenē, tā trimdā. Sacerējis garīgās dzejas un tās komponējis. Miris un apbedīts Orenhauzenē.



Ādams Turkopuls



Salimons Romanovskis



Aloizs Anspaks

FRANCISKA SKUTELE (dz.Giluča; 1904.8.III - 1984.5.X) - izcila folkloras teicēja un dziedātāja. Dzimusi, mūžu nodzīvojuši un mirusi Anspakos, apbedīta Anspaku kapos.

PĒTERIS PUDULIS (1906.29.XII - 1993.20.II) - skolotājs un vēsturnieks, vēstures maģistrs, publicists. Dzimis Saunas pagasta Grovānos (Grāvānos). Drīz ģimene pārcēlās uz iepirktajām mājām - Vārkavas pagasta Vēverovku jeb Ustroni. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1921 - 1926). Beidzis Latvijas Universitāti ar vēstures maģistra grādu (1939). Bijis skolotājs Rīgas lietuviešu ģimnāzijā, vēlāk - Daugavpils skolotāju institūtā. 1944.gadā emigrēja uz Zviedriju, kur beidza arī Stokholmas universitāti (1953). Zviedrijā strādāja par skolotāju un augstāko ierēdni vairākās zinātniskajās bibliotēkās. Sarakstījis daudz zinātnisku darbu. Sakrājis milzīgu daudzumu materiālu par Latgales un visas Latvijas un latviešu tautas vēsturi, sagādājis ļoti vērtīgu bibliotēku. Veselības stāvokļa dēļ dzīves nogalē pārcēlies uz saulaino Spāniju. Apmetās Beličes ciemā, netālu no Fuenhirolas, un sāka būvēt ēku savai zinātniskajai bibliotēkai un arhīvam, lai varētu sistematizēt savāktu materiālu un turpinātu pētniecības darbu. Viņa ieceru īstenošanu pārtrauca pēkšņā nāve. Miris un apbedīts Beličē. Tur palika arī visas viņa savāktās kultūras vērtības.

PĒTERIS GILUČS (1907.1.XII - 1944?) - skolotājs, rakstnieks un publicists. Dzimis Anspakos. Mācījies Anspaku un Preiļu pamatskolās. Studējis Daugavpils skolotāju institūtā (1922 - 1927) un Latvijas universitātē (1930 - 1939). Bijis skolotājs Rudzātu pamatskolā (1927 - 1928), Višķu pagasta Ambelmuižas pamatskolas pārzinis (1928 - 1930), skolotājs Rīgas 39.pamatskolā (1930 - 1939) un Ļaudonas pamatskolā (1939 - 1941). Latgaliešu presē publicējis stāstus, rakstus par pedagogijas, valodniecības, literatūras, sabiedriski politiskajiem un sadzīves jautājumiem. 1941.gada vasarā arestēts un ieslodzīts Salaspils koncentrācijas nometnē, kur viņš, domājams, arī gājis bojā.

ALOIZS VJAKSE (1909.3.IX - 1987.9.I) - kara lidotājs, Latvijas aviācijas pulka seržants. Dzimis Saunas pagasta Bindaros. 1944.gadā emigrējies uz Vāciju, pēc tam - uz Angliju, beidzot - uz Kanādu. Trimdā aktīvi darbojies Daugavas vanagu organizācijā. Miris un apbedīts Kanādā, Toronto.

BORŅISLAVS ROMANOVSKIS (1911.3.III) - vēsturnieks, literatūras zinātnieks, publicists, bibliofils. Dzimis Saunas pagasta Gribustos. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1928 - 1933). Pēc tam studējis Latvijas universitātē vēsturi un pedagogiju un līdztekus strādājis par bibliotekāru Latvijas Valsts un J.Misiņa bibliotēkās. Publicējis latgaliešu presē. Vācis un krājis senās grāmatas, laikrakstus un rokrakstus, sevišķi par Latgali. Iesaukts Latviešu leģionā un 19.divīzijas sastāvā piedalījies Kurzemes cietokšņa aizstāvēšanā (1944 - 1945). 1945.gadā emigrēja uz Vāciju, pēc tam - uz Jaunzēlandi, dzīvo Velingtonā. Sarakstījis grāmatu "Tautas gara liecinieki" (1954).

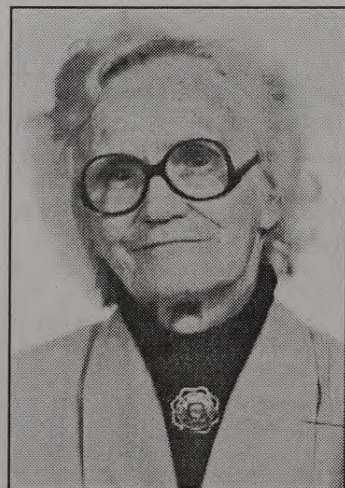
NATĀLIJA GILUČA (ps. Egle; prec. Vaivode; 1919.15.I) - skolotāja un rakstniece. Dzimusi Anspakos. Mācījusies Anspaku (1926 - 1929), Višķu pagasta Ambelū (1929 - 1930), Jaunaglonas (1930 - 1932) pamatskolās un Jaunaglonas ģimnāzijā (1932 - 1937). Studējusi ar pārtraukumiem



Franciska Skutele



Pēteris Gilučs

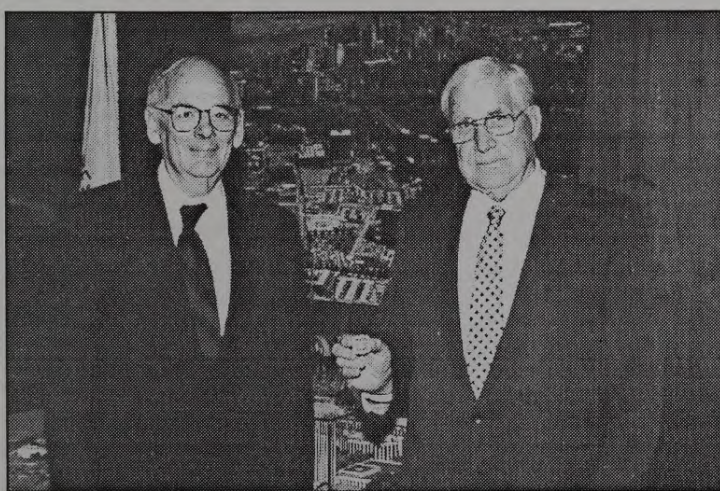


Natālija Giluča

Latvijas universitātē (1940 - 1950), sākumā Vēstures, vēlāk Filoloģijas fakultātes vācu valodas un literatūras nodaļā. Bijusi skolotāja Rīgas skolās (1939 - 1940), Preiļu pagasta Šaurupes pamatskolā (1941 - 1942), Jaunaglonas ģimnāzijā un Aglonas lauksaimniecības vidusskolā (1943 - 1944), Jēkabpils 1.vidusskolā (1948 - 1962), Jēkabpils vakara vidusskolā (1962 - 1967), bibliotekāre Pļaviņu vidusskolā (1967 - 1970) un skolotāja Pļaviņu vidusskolā (1970 - 1974). Jau ģimnāzijas gados sākusi rakstīt dzejoļus un stāstus. Pirmā publikācija - stāsts "Nadīnas" laikrakstā "Latgolas Vārds" (1939.5.I). Publicējusi stāstus žurnālā "Zidūnis", laikrakstā "Latgolas Bolss" u.c. latgaliešu preses izdevumos, kā arī krājumā "Olūts". Natālija Giluča raksta stāstus, noveles un apceres un publicējas arī mūsdienu latgaliešu izdevumos. Sagatavots un izdevēju gaida stāstu krājums. Rakstniece jau ilgāku laiku dzīvo Rīgā.

ANNA ROMANOVSKA (1921.3.X) - izcila folkloras teicēja un dziedātāja. Dzimusi un dzīvo Saunas pagasta Gribustos.

JĀNIS VILCĀNS (1922.16.IX) - inženieris, elektroinženierzinātņu maģistrs un sabiedrības vadības maģistrs, aeronautikas un kosmonautikas problēmu pētnieks. Dzimis Saunas pagasta Streičaukā. Mācījies Saunas pagasta Orišanu (1930 - 1933) un Salas (1933 - 1935) pamatskolās. 1935.gadā ģimene pārcēlās uz iepirktajām mājām - Vārkavas pagasta Birztaļām (tagad Sutru pag.). Tālāk mācījies Sutru pamatskolā (1935 - 1937), Aglonas ģimnāzijā (1937 - 1941) un Rīgas 1.ģimnāzijā (1941 - 1942). 1943.gadā iesaukts Latviešu leģiona 15.divīzijā. Pēc gūsta Beļģijā apmetās Vācijā. Iesāka inženierzinātņu studijas Baltijas universitātē (Hamburgā). 1948.gadā izceļoja uz Kanādu. Studijas turpināja Kvīnas universitātē (Kingstonā), kuras 1955.gadā beidza ar elektroinženierzinātņu bakalaura grādu. Pēc tam strādāja (1955- -1959) firmā "General Electric CO" ar lielajiem radariem Ziemeļamerikas aizsardzības sistēmas izveidošanā. 1959.gadā pieņēma uzaicinājumu strādāt ASV uzņēmumā "Rauthon" (Bostonā) un līdztekus darbam papildinājās Ziemeļaustrumu universitātē, kur 1968.gadā ieguva elektroinženierzinātņu maģistra grādu. Pēc tam divus gadus papildinājies zinībās Masačūsetas Tehnoloģiskajā institūtā, specializējoties radiometrijā, astronomijā un signālu uztveršanas teorijā. Kopš 1966.gada strādā ASV federālajā valsts dienestā - Nacionālās aeronautikas un kosmosa apgušanas pārvaldē (NASA) Kembridžā, kur ir programmu un projektu vadītājs. Tā kā darbs ir saistīts arī ar administratīvajiem pienākumiem, viņš atkal papildinājās Ziemeļaustrumu universitātē, kur 1975.gadā ieguva sabiedrības vadības maģistra grādu. Pēdējos desmit gadus viņa galvenais darbs ir bijis analizēt un izvērtēt satelītu pielietošanas iespējas gaisa aviācijas virszemes un jūras navigācijai. Jānim Vilcānam ir daudz zinātnisko publikāciju un piešķirts patents par parametriskajiem mikroviļņu pastiprinātājiem, viņš saņēmis augstus ASV valdības un zinātnisko iestāžu apbalvojumus, ir vairāku zinātnisko institūtu un biedrību biedrs. Viņa vārds ierakstīts vairākos ASV enciklopēdiskajos izdevumos, kas veltīti aeronautikai un kosmonautikai.



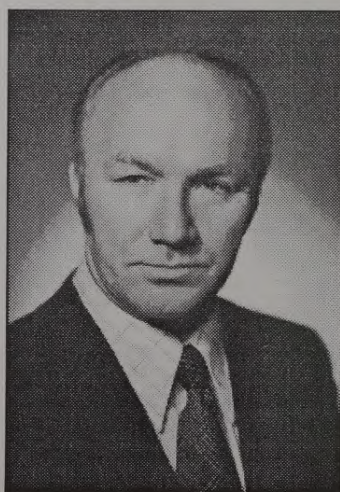
Jānis Vilcāns (pa labi) ar ASV Nacionālās aeronautikas un kosmosa apgušanas pārvaldes (NASA) direktoru pēc apbalvojuma saņemšanas par nostrādātajiem 30 gadiem ASV valdības dienestā

PĒTERIS ANSPOKS (1923.12.VI - 1991.18.IV) - agroķīmiķis, lauksaimniecības doktors. Dzimis Anspakos. Mācījies Anspaku un Priekuļu pamatskolās (1932 - 1939), Preiļu lauksaimniecības skolā (1939 - 1940), Rēzeknes amatniecības skolā (1940 - 1943), eksternātā nokārtojis eksāmenus par vidusskolas kursu. Bijis skolotājs Kapiņu pagasta Priežmalas pamatskolā (1944 - 1945), Preiļu pagasta Jaunzemju (1945 - 1946) un Gailišu (1946 - 1949) pamatskolās. Neklātienē studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Agroķīmijas fakultātē, kuru beidzis 1951.gadā. Preiļu MTS galvenais agronoms (1949 - 1951), Stāmerienas lauksaimniecības tehnikuma mācību daļas vadītājs (1951 - 1954), Latvijas Zinātņu akadēmijas Augsnes zinību un zemkopības institūta aspirants (1954 - 1958). 1958.gadā aizstāvējis lauksaimniecības zinātņu kandidāta disertāciju. Latvijas Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1957 - 1964), Latvijas Zemkopības un lauksaimniecības ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta Agroķīmijas nodaļas vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1964 - 1991). 1972.gadā Lietuvas Lauksaimniecības akadēmijas zinātniskā padome piešķir lauksaimniecības doktora grādu par aizstāvēto disertāciju "Augsnes īpašības un mikroelementu lietošanas efektivitāte Latvijas PSR". Tajā ietverti un izvērtēti 15 gadu laikā autora vadībā vāktie vairāk kā 1000 lauku izmēģinājumi un vairāk kā 3000 laboratorijas izmēģinājumi. Šajos izmēģinājumos dažādās Latvijas augsnes skaidrota mikroelementu (B, Cu, Mo, Zn, S, Mg) ietekme uz galveno lauka kultūraugu, kā arī pļavu un ganību ražību. Uz ilggadīgu pētījumu pamata autors izstrādājis Latvijas apstākļiem optimālas mikroelementu devas un formas, kā arī to lietošanas paņēmienus galveno kultūraugu mēslošanā atkarībā no augsnes īpašībām. Pētījumu rezultāti izskaidroti un popularizēti publikācijās. Pēteris Anspoks ir ap 150 zinātnisku un populārzinātnisku rakstu un vairāk kā 20 grāmatu autors vai līdzautors. Nozīmīgākās grāmatas: "Mikroelementi augkopībā" (1962), "Kompleksie minerālmēsli" (1974; kopā ar A.Zemīti), "Sēra un magnija mēslojums" (1974; kopā ar A.Zemīti), "Mikroudobrenība" (1978, Ļeņingradā, otrs pārstrādāts izdevums 1990), "Mēslojums un ražas kvalitāte" (1979), "Nitrāti un ražas kavalitāte" (1988). Miris Skrīveros, apbedīts Rīgas rajona Mārupes kapos.

JĀNIS ANSPOKS (1927.28.X) - inženieris mehāniķis, liellopu fermu, fermu iekārtas, tehnikas un ierīču konstruktors, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Anspakos. Mācījies Anspaku (1935 - 1939) un Priekuļu (1939 - 1941) pamatskolās, Aglonas ģimnāzijā (1941 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1946). Studējis Latvijas universitātē (1946 - 1951). Bijis vecākais tehnologs Rīgas elektromašīnu rūpnīcā "RER" (1951 - 1954), darbnīcas vadītājs Līvānu MTS (1954 - 1957), projektu galvenais inženieris Vadošajā specializētajā fermu mehanizācijas konstruktoru birojā (1957 - 1989). Projektējis barības sadalītājus, barības sadalītājus - maisītājus un mēslu izklieģētājus, kuri sērijveidā ražoti Rīgas Lauksaimniecības mašīnu rūpnīcā, Aktjubinskas Lauksaimniecības mašīnu rūpnīcā (Kazahijā) un Bulgārijā. Izstrādājis projektu Bulduru sovhoztehnikuma piena lopu kompleksam "Priedes" un to ieviesis praksē, par ko apbalvots ar LPSR Valsts prēmiju. Viņa projektētie barības sadalītāji KSA - 5 un RSP - 10 Leipcigas starptautiskajā izstādē apbalvoti ar zelta medaļu. Jānim Anspakam ir autortiesības uz 33 izgudrojumiem.



Pēteris Anspoks



Jānis Anspaks

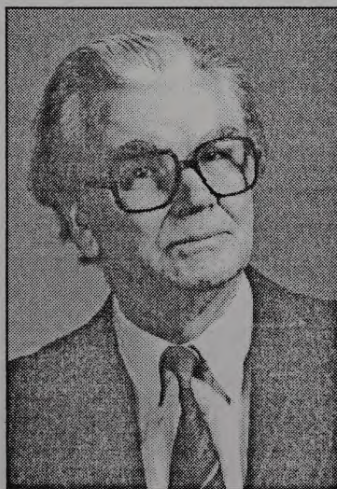
ANTONS ANSĀPKS (1929.15.II) - skolotājs, vēsturnieks un novadpētnieks. Dzimis Saunas pagasta Dzelzavā. Mācījies Salas pamatskolā (1937 - 1940), Pļaviņu (1940 - 1941) un Baldones (1941 - 1944; 1945 - 1946) pamatskolās. Kopš 1946.gada, izņemot trīs gadus (1951 - 1954), dzīvo Cēsis. Studējis Cēsu skolotāju institūtā (1946 - 1951) un Latvijas universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātē neklātienē (1958 - 1962). Bijis skolotājs Tukuma rajona Vānes pamatskolā (1951 - 1954), pēc tam strādājis Cēsis (1954 - 1990) - bijis skolotājs Cēsu skolās, Cēsu vakara vidusskolas un Cēsu vēstures muzeja direktors. Pētījis Latvijas, sevišķi Cēsu un Preiļu novadu, vēsturi, kultūrvēsturi, ievērojamu cilvēku dzīvi, darbību un ģealoģiju, toponimiku (vietvārdus), personvārdus u.c. Sarakstījis tūrisma ceļvežus un citas vēsturiska un kultūrvēsturiska rakstura grāmatas: "Cēsis" (1960; 1969; 1982), "Cēsu skolotāju institūts" (1995), "Līvāni. Pilsēta pie Dubnas un Daugavas" (1983), "Preiļi" (1986), "Preiļu novads" (1996), "Eduards Veidenbaums. Pa dzejnieka dzīves takām" (1970), "Emīla Dārziņa dzīves un darba vietas" (1977) un "Brāļu Kaudzišu dzīves un darba vietas" (1979).

JĀNIS ANSĀPKS (1929.29.V.) - skolotājs, habilitētais pedagoģijas doktors, profesors. Dzimis Anspakos. Mācījies Anspaku (1936 - 1941) un Priekuļu (1941 - 1943) pamatskolās, Aglonas ģimnāzijā (1943 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1945) un Daugavpils pedagoģiskajā skolā (1945 - 1946). Studējis Daugavpils skolotāju institūtā (1946 - 1948) un Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā neklātienē un klātienē (1948 - 1952). Bijis Kalupes pagasta Āmuļu pamatskolas direktors (1948-1950), Daugavpils Pedagoģiskā institūta docents (1955 - 1956). Latvijas universitātes docents (kopš 1956), profesors (kopš 1982). Darbības galvenie virzieni - pedagoģijas vēsture un mākslas pedagoģija. Ir vairāk kā 260 zinātnisko un populārzinātnisko publikāciju autors. Pēdējo gadu svarīgākās publikācijas: "Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900.gadam" (1987), "Estētiskā audzināšana sākumskolā" (1991), "Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890.gadam" (1991; kopā ar citiem), "Jans Amoss Komenskis; dzīve un pedagoģiskā jaunrade" (1992), "Latviešu tautas daiļamata māksla skolā" (1994; kopā ar citiem), "Estētiskās audzinātības diagnostika" (1995; kopā ar citiem), Latgales problēmām veltīti raksti krājumā "Acta Latgalica" (1993).

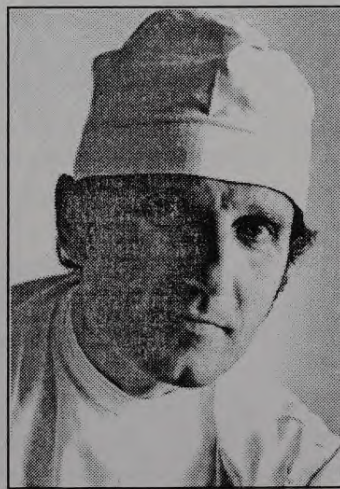
FRANCIS BRICIS (1930.28.VIII - 1987.11.XI) - ķirurgs onkologs, medicīnas doktors, fibrogastroskopijas pamatlicējs Latvijā. Dzimis Saunas pagasta Dēļupos. Mācījies Orišanu (1938 - 1942) un Preiļu (1942 - 1944) pamatskolās un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1949). Studējis Rīgas Medicīnas institūtā (1949 - 1953) un Saratovas Medicīnas institūtā (1953 - 1955). Bijis ārsts lazaretes priekšnieks padomju armijā (1955 - 1958), ārsts ordinators LPSR Veselības aizsardzības ministrijas 1.specslimnīcā (1958 - 1961). Latvijas Eksperimentālās un klīniskās medicīnas zinātniskās pētniecības institūta aspirants (1961 - 1964), jaunākais un vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1964 - 1987), Rīgas Medicīnas institūta Centrālās zinātniskās pētniecības laboratorijas zinātniskais līdzstrādnieks (no 1984). Latvijas Endoskopijas centra vadītājs (no 1984). Pētījumi onkoloģijā. Ir 79 zinātnisko publikāciju un 1 izgudrojuma autors. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, 1.Meža kapos.



Antons Anspaks



Jānis Anspaks



Francis Bricis

PĒTERIS PUNDURS (1935.12.II) - fiziķis, fizikas doktors, profesors. Dzimis Saunas pagasta Gribinānos. Mācījies Priekuļu pamatskolā (1943 - 1949) un Preiļu 1.vidusskolā (1949 - 1953). Studējis Latvijas universitātē (1953 - 1958). Latvijas Zinātņu akadēmijas Enerģētikas un elektronikas institūta inženieris un jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks (1958 - 1960). Rīgas aparātu būves rūpnīcas speciālā konstruktoru biroja inženieris un laboratorijas vadītājs (1960 - 1964), kur kā projektu vadītājs izstrādāja un ieviesa ražošanā pirmos ģermānija tranzistorus P607 - P609 un 1T321 PSRS. Rīgas mikroaparātu zinātniskās pētniecības institūta vadošais konstruktors un laboratorijas vadītājs (1964 - 1975); izstrādāja un ieviesa ražošanā silīcija tranzistorus 2T331 un 2T332, integrālās mikroshēmas 1HT291, 1HT591 un citas. Latvijas universitātes pusvadītāju fizikas katedras docents (1975 - 1986); izstrādājis mācību programmas vairākās disciplīnās, izstrādājis pamatvirzienus un programmas fizikas mikroelektronikas specializācijas studentiem, mācību metodiskos līdzekļus. LPSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas zinātnes pārvaldes priekšnieks, vēlāk Izglītības ministrijas daļas vadītājs (1986 - 1991) un paralēli turpina darbu Latvijas universitātē. Izglītības attīstības institūta direktors, profesors, žurnāla "Izglītības Attīstības Institūta Vēstis" redaktors (1991 - 1992). Latvijas universitātes Cietvielu fizikas institūta profesora (1992 - 1994). Kopš 1994.gada strādā tikai paša izveidotajā firmā "Lated", kur nodarbojas ar jauniešu un pieaugušo apmācību, tajā skaitā valodu mācīšanu, izdod grāmatas. Pētera Pundura



Pēteris Pundurs

galvenie pētniecības darba virzieni: pusvadītāju ierīču un integrālo shēmu konstruēšana un tehnoloģija, plānu dielektriķu kārtiņu fizika, augstskolu pedagogija un skolotāju tālākizglītošana. Viņam ir vairāk kā 100 zinātnisko publikāciju Latvijas, Krievijas un Vācijas izdevumos un viens izgudrojums. Publikāciju skaitā ir grāmatas "Mikroelektrotehnika" (1969), "Mikroelektrotehnika. Fizikālie un tehnoloģiskie pamati" (1981) un "Mnogosloinije poluprovodņikovije strukturi" (1967; kopā ar līdzautoru).

BRUNO BRICIS (1937.19.XI) - inženieris kokapstrādes tehnologs, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Dēļupos. Mācījies Orišānu pamatskolā (1945 - 1953) un Rīgas 10.vidusskolā (1953 - 1957). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1957 - 1962). Bijis inženieris Kokapstrādes rūpniecības ministrijas Centrālā konstruktoru birojā, Centrālās laboratorijas vadītājs mēbeļu ražošanas apvienībā "Rīga" un vadošais inženieris Latvijas Zinātņu akadēmijas Koksnes ķīmijas institūtā. Par tehnoloģisko procesu kompleksa un jaunu materiālu izstrādāšanu un ieviešanu mēbeļu pārklāšanā un apdarē apbalvots ar LPSR Valsts prēmiju. Tagad ir Cēsu rajona Zaubes pagasta Laubišu māju saimnieks.

VOLDEMĀRS ROMANOVSKIS (1949.15.V - 1995.16.VIII) - žurnālists, publicists, dzejnieks un tulkotājs. Dzimis Saunas pagasta Utinānos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1956 - 1964) un Preiļu vakara vidusskolā (1964 - 1967). Studējis žurnālistiku Maskavā (1969 - 1974), beidzis M.Gorkija Literatūras institūtu Maskavā. Strādājis Preiļos (1975 - 1995) - bijis Kultūras nodaļas inspektors, rajona laikraksta "Leņina Karogs" (tagad "Novadnieks") un Latgales televīzijas korespondents. Paralēli tam dažus gadus strādājis par vācu valodas skolotāju Salas pamatskolā. Rakstījis dzejoļus latviešu un krievu valodā. Tie publicēti latviešu un krievu periodikā un krājumā "Ožidānija" (Maskavā). Tulkojis no krievu, vācu, franču un bulgāru valodām. Atdzejojis krievu valodā P.Jurciņa, A.Pormales, A.Vējāna, O.Vācieša un Ē.Hänberga dzeju, kas ievietota krājumā "Poezija", un latviešu valodā - franču un senfranču mīlas liriku, franču dzejnieka Persa Senžona un vācu dzejnieka Ēriha Frīda dzeju. Miris Preiļos, apbedīts Preiļu kapos.

Riebiņu pagasts



Riebiņu pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrāko Preiļu un Silajāņu pagastu daļām. Pagasta administratīvais centrs - Riebiņi.

Teritorija - 10978,4 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 6846,5 ha (62,36%), no tās 5633 ha (82,28%) ir aramzeme. Meži aizņem 2737,6 ha (24,94%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 344,1 ha (3,13%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 1050,2 ha (9,57%). Zeme auglīga un labi iekultivēta.

Cauri pagastam tek Feimanka, gar pagasta ziemeļrietumu robežu - Sauna. Pagastā ir Pieniņu ezers (2,5 ha). Gleznainākās vietas - Feimankas krasti pie Riebiņiem un Pieniņu apkārtnē.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1739, no kuriem latvieši 45,8%, krievi 46,6%, baltkrievi 2,1%, ukraiņi 1,8%, poļi 1,3%, lietuvieši 0,5%, citu tautību 1,9%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1785, uz 1994.g.1.I - 1630, uz 1995.g.1.I - 1538.

Pagastā pastāv un darbojas paju sabiedrība agrofirma "Turība", kas izveidota uz kādreiz slavenā kolhoza "Krasnij Oktjabri" bāzes. Kā bijušā kolhoza, tā "Turības" priekšsēdētājs ir ievērojamais lauksaimnieciskās ražošanas organizators Romualds Kavinskis. "Turība" saglabājusī un tālāk attīsta ražošanas potenciālu. Paju sabiedrībai agrofirmai ir vairāk kā 1700 liellopu, tajā skaitā ap 700 slaucamas govīs, pusotra tūkstoša cūku, ap 140 šķirnes zirgu, savi lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumi un veikali. "Turība" dod darbu ap 350 pastāvīgi strādājošiem, bet sezonas darbos arī daudziem līgumstrādniekiem.

Pagastā darbojas Riebiņu vidusskola un kultūras nams, Riebiņu un Pieniņu bibliotēkas, feldšeru un vecmāšu punkti, pasta nodaļas un 2 privātās aptiekas.

Baznīcas un lūgšanu nami: Riebiņu katoļu baznīca (1908), Pieniņu katoļu baznīca (1939), Riebiņu pareizticīgo



Riebiņu muižas pils ap 1914.g.

baznīca (1893) un Skangaļu lūgšanas nams.

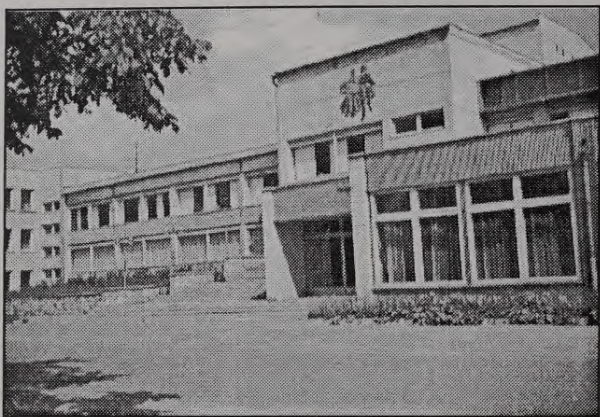
Pagastā ir Baibu, Kokoriešu (Rumpu), Lukašišku, Medvednieku, Ondzuļu (Sila), Petrovsku (Utinānu), Riebiņu, Saunas, Skangaļu, Sprindžu, Sunepu un Zabegu kapsētas.

Arhitektūras pieminekļi ir Riebiņu katoļu baznīca, Riebiņu pareizticīgo baznīca un Riebiņu muižas pils (16. - 17.gs.).

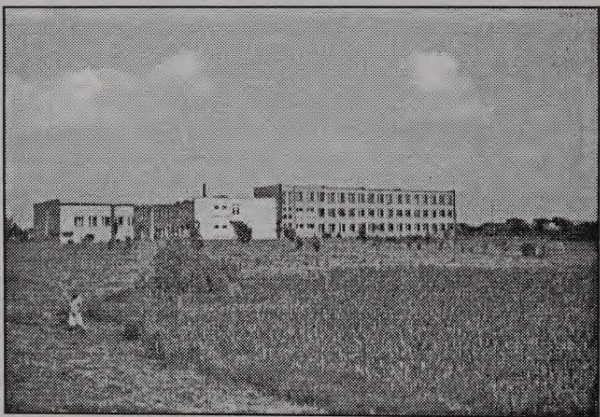
Mākslas pieminekļi: Riebiņu katoļu baznīcā - 7, Riebiņu pareizticīgo baznīcā - 6, Pieniņu katoļu baznīcā - 1, Skangaļu vecticībnieku lūgšanas namā - 14.

Dabas piemineklis ir Riebiņu parks (8 ha), kurā ir vairāk kā 10 eksotu koku un krūmu sugu.

Riebiņu pagasta rietumu un austrumu daļai katrai ir sava vēsture. Rietumu daļai, kas ir agrākā Preiļu pagasta daļa, ir kopēja vēsture ar Preiļiem un Preiļu pagastu, austrumu daļai kā agrākā Silajāņu pagasta daļai - ar Silajāņu pagastu.



Paju sabiedrības agrofirmas "Turība" administratīvais un kultūras centrs



Riebiņu vidusskola



Riebiņu tirdzniecības centrs

Tagad pagasta lielākā apdzīvotā vieta ir Riebiņu ciems (ap 700 iedzīvotāju). 18.gs.beigās citi ciemi bija daudz lielāki par Riebiņiem. Par to var spriest pēc 1782.gada vīriešu dvēseļu revīzijas. Uz to gadu Kokoriešos bija 131, Sprindžos - 83, Skangaļos - 64, Novinos - 38, Cīmainē (tagad Cīmaņi) - 37, Muktos - 32, Leinišķos - 24, Saunā - 17, Kausā - 15, Riebiņu muižā - 36, Riebiņu brīvcīemā - 3 vīrieši. Pieskaitot tik pat daudz sieviešu, varētu dabūt tikai aptuvenu iedzīvotāju skaitu nosauktajos ciemos, brīvcīemā un muižā, jo dvēseļu revīzijās neuzskaitīja nodokļu nemaksātājus - muižniekus, muižas kalpotājus, garīdzniekus un dažu citu kārtu pārstāvjus. Kā redzam no vīriešu skaita Riebiņu brīvcīemā (3), tad tas sācis veidoties tikai 18.gs. beigās. Riebiņu muižas centrā dzīvojošie 36 vīrieši ir dzimcilvēki. Ļoti sena apdzīvota vieta ir Pieniņi - ciems, vēlāk folverka un beidzot muižas centrs. 18.gs. beigās Pieniņos tika uzcelta katoļu baznīca, kas darbojās līdz jaunās Pieniņu baznīcas uzcelšanai (1939).

Bet atgriezīsimies pie Riebiņu vēstures. Riebiņi un to tuvākā apkaime kopš 16.gs. saucās par Krevenmuižu. Iespējams, ka šis muižas centrs saucās par Kreviem vai (visticamāk) Kreviem, jo nepilnus 4 km no Riebiņiem, bet jau tagadējā Silajāņu pagastā, atrodas Krevu viensēta, kas līdz 1920.gada agrārreformai pastāvējā kā Krevu muiža.

16.gs. vidū Livonijas ordeņa mestrs Valters Pletenbergs Krevenmuižu izlēņoja Gerhardam Rēbinderam. 1600.gadā Polijas - Lietuvas karalis Zigismunds III apstiprināja šīs muižas atsavināšanu no Gerharda

Rēbindera mazdēla Gerharda un nodošanu Ernestam Korfam, kura dzimtai Krevenmuiža piederēja līdz 1716.gadam. Krevenmuižu pa laikam sāk dēvēt par Riebiņu muižu, kāds nosaukums arī nostiprinās. Riebiņu nosaukuma izcelšanās nav skaidra. Domājams, ka tas cēlies no šīs muižas senākā īpašnieka Rēbinderu uzvārda.

17.gs. sākumā Korfi uzceļ Riebiņu muižu tagadējā vietā. Bet ir izteiktas domas, ka Riebiņu muižu 16.gs. II pusē cēluši Rēbinderi, bet Korfi tikai paplašinājuši.

1716.gadā Riebiņu muižas toreizējais īpašnieks Gedeons Korfs atteicās no Riebiņu muižas par labu Gotardam Ernestam Berkam un viņa sievai Marijai (dz.Korfai). 1758.gadā Gotarda Ernesta Berka dēls Riebiņus pārdeva Mihaelam Veisenhofam. Bez Riebiņu muižas Mihaels Veisenhofs (ap 1715 - 1789) savā īpašumā vēl ieguva Krevus, Stefanopoli, Stražvaldi, Veronikovu (Kokaļus) un Riebiņu gāršu. Visi viņa īpašumi aizņēma vairāk kā 20000 desetīnu lielu platību.

Mihaels Veisenhofs 1771.gadā uzcēla pirmo Riebiņu koka baznīcu, kura pastāvēja līdz 1908.gadam.

Mihaels Veisenhofs pie Korfu celtās Riebiņu pils piebūvēja vienāda lieluma sānu būves un divus torņus. Vienā no torņiem atradās pils kapela, otrā bija izvietota muižas bibliotēka. Pils laukuma abās pusēs viena otrai pretī bija uzceltas vienkāršas celtnes. Laukuma kreisajā pusē esošo celtni sauca par "orķestra māju", jo šeit Veisenhofu laikā mājāja pils kapelas mūziķi, labajā pusē esošā "oficina" kalpoja par virtuvi un dažādu lietu noliktavu. Ap Riebiņu pili bija izveidots skaists ainavu parks, bet plašā pils laukuma vidū - baseins ar strūklaku.

Riebiņu pili bez plašās bibliotēkas no pils daudzo īpašnieku uzkrātajām un atstātajām milzīgajām mākslas darbu kolekcijām bija iekārtota gleznu un skulptūru galerija. Pili bija savākts arī daudz senlaiku mēbeļu. Pēc Mihaela Veisenhofa nāves šie īpašumi tika sadalīti viņa dēliem no otrās sievas - Riebiņus un Brodaižus saņēma Tadejs (dz.1769), Krevus, Stražvaldi un citus - Francisks Veisenhofs.

Veisenhofu, sevišķi Tadeja, laikā Riebiņi kļuva slaveni ar plašu, greznu dzī-



Pieniņi



Komponista Jāņa Ivanova māja Babros



Komponists Jānis Ivanovs ar tēvu Andreju Babros
1960.gados

vesveidu un skaļām pieņemšanām. Par to liecību varam atrast Viļņas tā laika presē, kur plaši aprakstītas Mihaela Veisenhofa meitas Ksaverijas un viņas vīra Ignata Felkerzamba kāzu svinības 1775.gada maijā. Preses pārstāvis rakstīja: "Ir 28.maijs. Riebiņos Polijas Infalntijas muižkunga pili notika viņa meitas Ksaverijas kāzu svinības ar Viņa Augstību I.Felkerzambu. Uz svinībām viesi bija ieradusies no plašas apkārtnes. Vakariņu laikā atskanēja lielgabalu šāvieni, ko pavadīja pa visu plašo apkārtni dzirdamās jautrās mūzikas skaņas. Pēc vakariņām turpinājās dažādas spēles, atskanēja dziesmas un mūzika, kas turpinājās līdz vēlai naktij. Pēc triju dienu liksmības visi klātesošie tikai 31.maijā pamazām atgriezās uz savām mītnēm."

Izšķērdīgā dzīvesveida dēļ Tadeja Veisenhofa laikā Riebiņu muižas bagātības saruka un sākās parādu jūgs. Ap 1815.gadu Tadejs Veisenhofs pārdeva Andrejam Šahno Brodaižus, bet vēl paspēja savā īpašumā noturēt Riebiņus.

Tadeja Veisenhofa vienīgā meita Konstance apprecējās ar krievu armijas ģenerāli Jēkabu de Perrinu, kurš arī kļuva par Riebiņu turpmāko īpašnieku. Pirms Riebiņu pāriešanas Perrinu rokās Veisenhofi no pils izvāca daudzas ģimenes piemiņas lietas, sevišķi portretus, bet daudz vērtību vēl palika, kas tika izvazātas vai vienkārši iznīcinātas Perrinu laikā.

1874.gadā Jēkaba de Perrina dēls Arnolfs Riebiņu muižu ar Stefanopoles pusmuižu pārdeva Pēterburgas Satiksmes ceļu inženieru korpusa ģenerālim Staņislavam Kerbedzam (1810 - 1899), kura dzimtai tā piederēja līdz 1920.gada agrārreformai.

Staņislava Kerbedza meita Jevgēnija Kerbedza, kura bija precējusies ar savu brālēnu (tēvabrāļa dēlu) Mihailu Kerbedzu, kādu laiku novārtā atstāto Riebiņu pili 19.gs.beigās kapitāli izremontēja un nodeva mākslinieku, rakstnieku un komponistu vajadzībām - radošam darbam



Riebiņu katoļu baznīca

un atpūtai. Te bija lieliski iekārtotas mākslinieku (gleznotāju un tēlnieku) darbnīcas, mūzikas saloni ar dažādiem mūzikas instrumentiem mūziķu vajadzībām, telpas rakstniekiem. Lai nodarbotos ar sportu, bija labi iekārtota un ar nepieciešamo inventāru apgādāta sporta zāle. Viss nepieciešamais bija sagādāts arī atpūtai un izpriecām brīvā dabā - izbraukumiem, izjādēm un medībām. Riebiņu pils un radošās intelīģences uzturēšanai bija paredzēta īpaša summa. Riebiņos strādājuši un atpūtušies daudzi izcili gara darbinieki, kā poļu gleznotājs Konrāds Kržižanovskis (1872 - 1922) un tēlniece Jūlija Stabrovskā (1869 - 1941), lietuviešu gleznotājs un komponists Mikolajus Konstantīns Čurļonis (1875 - 1910) un tēlnieks Petrs Rimša (1881 - 1961) u.c. M.K.Čurļonis, kurš kopā ar citiem Varšavas mākslas skolas audzēkņiem no 1905.gada decembra sākuma līdz 1906.gada janvāra sākumam uzturējās Riebiņos, reiz sarunā ar gleznotāju P.Rimšu izteicies: "Riebiņi - tā ir īsta mākslinieku paradīze".

Riebiņu brīvciems līdz 20.gs.sākumam bija izaudzis tik liels, ka dēvēts jau par miestu. Uz 1904.gadu Riebiņos bija 56 dzīvojamās mājas un 563 iedzīvotāji, no kuriem vairāk kā 90% bija ebreji. Mājas bija celtas no koka un stipri noplukušas. Uz 1935.gadu Riebiņu ciemā bija 88 dzīvojamās mājas un 464 iedzīvotāji. Ciema izskats daudz nebija izmainījies.

Pēc II pasaules kara Riebiņos notikušas lielas pārmaiņas. No vecās apbūves maz kas vairs saglabājies. No jauna uzceltas visas sabiedriskās ēkas un gandrīz visas dzīvojamās mājas. Ciems labiekārtots un sakopts un atgādina mazu pilsētiņu. Sakoptība un ražīgs darbs vērojams visā Riebiņu pagastā.

Rosīga pagastā ir arī kultūras dzīve. Tālu pazīstams ir Riebiņu folkloras ansamblis "Jumaleņa".



Piemīņas akmens atklāšana komponistam Jānim Ivanovam Babros 1986.g.11.X.
Runā muzikologs Arvids Bomiks



Piemīņas akmens atklāšanā dzied kamerkoris "Ave sol" Imanta Kokara vadībā



Riebiņu folkloras ansamblis "Jumaleņa"

Novadnieki

STAŅISLAVS KERBEDZS (sākotnēji Kerbedis; 1810.9.III - 1899.19.IV) - satiksmes ceļu inženieris, izcils dzelzceļu un tiltu projektētājs, Krievijas sakaru ministrs, Pēterburgas Satiksmes ceļu inženieru korpusa institūta ģenerālis un šī institūta profesors, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis un goda loceklis. Dzimis Lietuvā, Panevėžas apriņķa Naujadvarē, pārņolota lietuviešu muižnieka ģimenē. 1874.gadā nopirka Riebiņu muižu, kurā dzīvoja periodiski, galvenokārt vasarās un atvaļinājuma laikā. Staņislavs Kerbedzs projektēja pirmos dzelzceļus Krievijā un vadīja to būvdarbus: dzelzceļa maģistrāli Pēterburga - Varšava, Maskava - Varšava un vairākas citas, piedalījās arī Lielās Sibīrijas maģistrāles Čelābinska - Vladivostoka projektēšanā un būvdarbu vadīšanā. Projektēja un uzcēla pirmo pastāvīgo (metāla) tiltu pār Ņevu Pēterburgā - Blagoveščenskas (tagad leitnanta Šmita) tiltu, pirmo metāla dzelzceļa tiltu pār Lugas upi pie Preobraženskas stacijas (tagad Tolmačevo), pirmo tiltu pār Vislu Varšavā (bija nosaukts viņa vārdā; 1944.gadā vācieši to uzspridzināja), pirmo dzelzs tiltu pār Daugavu Daugavpilī. Vadīja Pēterburgas un Kronštates ostu rekonstrukcijas komiteju, bija viens no Marijas ūdens ceļa rekonstrukcijas darbu vadītājiem. Miris un apbedīts Varšavā.

MARIJA KERBEDZA (dz.Janovska; 1832 vai 1833 - ?) - māksliniece, Staņislava Kerbedza (1810 - 1899) sieva. Dzimusi Viļānos. Dzīvojusi vai bieži uzturējusies Riebiņu muižā.

JEVGENIJA KERBEDZA (1855 -1946) - mecenāte, sabiedriskā darbiniece, Varšavas goda pilsone, Staņislava (1810 - 1899) un Marijas (1832 vai 1833 - ?) Kerbedzu meita, pēdējā Riebiņu muižas īpašniece. Dzimusi, domājams, Pēterburgā. Dzīvojusi vai bieži uzturējusies Riebiņu muižā. Viņa Riebiņu muižā iekārtoja un uzturēja radošās inteliģences darbu un atpūtas koloniju, kura te pastāvēja no 19.gs. beigām līdz I pasaules karam. Mirusi un apbedīta Varšavā.

MIHAILS KERBEDZS (1855 - 1911) - satiksmes ceļu inženieris, izcils dzelzceļu un tiltu projektētājs un cēlājs, Staņislava Kerbedza (1810 - 1899) brāļadēls un znots - meitas Jevgenijas Kerbedzas (1855 - 1946) vīrs. Dzimis Pēterburgā. Dzīvojis vai bieži uzturējies Riebiņu muižā. Projektējis daudzus tiltus un dzelzceļus, tajā skaitā arī Austrumsibīrijas dzelzceļu. Miris un apbedīts, domājams, Varšavā.

DOMENIKS ANDREKUSS (1827 - 1908.15.II) - garīdznieks, tautas atmodas un izglītības veicinātājs Latgalē. Dzimis Lietuvā, lietuvietis. Bijis prāvests Riebiņos (1894 - 1908). Uzcēlis Riebiņu katoļu baznīcu (1908). Miris Riebiņos, apbedīts Riebiņu kapos.

JĀNIS VOLONTS (1882.7.IV - ap 1951) - Latvijas valsts un sabiedriskais darbinieks, pēdējais Latvijas brīvvalsts tautas labklājības ministrs, Triju Zvaigžņu ordeņa, Atzinības krusta, Aizsargu Nopelni krusta un Polonia Restituta ordeņa kavalieris. Dzimis tagadējā Riebiņu pagasta Cišos. Beidzis Preiļu pilsētas skolu, Ludzas apriņķa skolu un Pobedonosceva augstākos komerczinību kursus Pēterburgā un ir pirmais latgalietis ar augstāko komerczinātņu izglītību. Līdz 1922.gadam



Jānis Volonts



Francis Kozulis - Kaža



Helēna Ersā - Kozlovska

strādāja Pēterburgā Maļceva tirdzniecības un rūpniecības sabiedrības trauku fabrikā par administratīvās un finanšu nodaļas vadītāju. Bijis Daugavpils pilsētas valdes loceklis (1922 - 1923), Daugavpils pilsētas galva (1923 - 1937) un Latvijas Republikas tautas labklājības ministrs (1937 - 1940). 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Urālu koncentrācijas nometnes cietumā.

FRANCIS KOZULIS - KAŽA (dz.Kaža; 1883.15.X - 1965.13.II) - ilggadīgs pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa un Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Riebiņu pagasta Sidorovkā (agrāk Kaži Preiļu pag.). Beidzis Preiļu pilsētas skolu, tālāk izglītojies pašmācības ceļā. Bijis Preiļu pagasta vecākais, Daugavpils apriņķa valdes loceklis, kopš 1930.gadiem - Rēzeknes apriņķa vecākais (līdz 1940.g.). Darbojies vairākās biedrībās. 1944.gadā emigrējies uz Vāciju, vēlāk - uz Austrāliju. Miris Melburnā, apbedīts Melburnā, Favknera kapos.

DONĀTS KUNCĀNS (1884 - ?) -lauksaimnieks, ilggadīgs pašvaldību darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Riebiņu pagasta Dakaros (agrāk Silajāņu pag.). 32 gadus bijis Silajāņu pagasta vecākais (1908 - 1925; 1928 - 1940; 1941 - 1944). 1920.gadu sākumā jaunsaimniecībai ieguva zemi pašā Riebiņu centrā un tur, blakus Riebiņu pilij, uzcēla māju, ko nosauca par Diķmalām. 1944.gada rudenī devās bēgļu gaitās, bet čekisti viņu notvēra, arestēja un deportēja uz Krieviju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

JĀNIS GAJEVSKIS (1886.7.II - 1906.5.XI) - ērgelnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Riebiņu pagasta Vinkovā (agrāk Preiļu pag.). Bijis Eleonorvīles baznīcas ērgelnieks. Viens no galvenajiem revolucionārās kustības vadītājiem Preiļu novadā. Dragūnu arestēts, spīdzināts un pēc tam nošauts Rēzeknes apriņķī tūrmā starp Adamovas muižu un Līpuru mājām, netālu no Pēterburgas - Kauņas šosejas, kur arī aprakts. Saeimas deputāts Antons Velkme 1938.gadā uz viņa kapa uzstādīja piemiņas plāksni.

ALFONS VAIVODS (1892.12.III - 1973.20.XI) - garīdznieks, latviešu strēlnieks, Jura krusta kavalieris. Dzimis Riebiņu pagasta Lielajos Rumpos (agrāk Preiļu pag.). No 1910.gada ģimene dzīvoja iepirktajās mājās Aizkalnes pagasta Strodopolē. Beidzis Preiļu tautskolu. Pirmā kara laikā cīnījās latviešu strēlnieku pulkos. Vēlāk mācījās Aglonas ģimnāzijā (1921 - 1923) un Aglonas un Rīgas garīgajos semināros (1923 - 1929). Bijis vikārs Nautrēnos un Krāslavā (1929 - 1930), prāvests Istalsnā (1930 - 1931), vikārs Sv.Franciska baznīcā Rīgā (1931 - 1932), dekāns Dagdā (1932 - 1933; 1942 - 1962), Viļakā (1933 - 1935), prāvests Dievmātes baznīcā Daugavpili un Saules skolas vadītājs (1935 - 1936) un prāvests Viļakā (1936 - 1942). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Sarkandaugavas kapos.

HELĒNA ERSA - KOZLOVSKA (dz. Kozlovskā; 1895.5.X - 1949.23.X) - dziedātāja, pirmā latgaliete ar augstāko muzikālo izglītību, Atzinības krusta kavaliere. Rakstnieka Ādolda Ersa sieva. Dzimusi Riebiņu muižā šīs muižas pārvaldnieka Pāvila un kalpotājas Karlīnes Kozlovsku ģimenē. Mācījusies Preiļu tautskolā, Rēzeknes pilsētas skolā un Sv.Katrīnas ģimnāzijā Pēterburgā.

Studējusi Pēterburgas konservatorijā (1916 - 1917) un Latvijas konservatorijā (1920 - 1925), papildinājusies Milānā (1925 - 1926). Sākumā dziedājusi Nacionālajā operā. Pēc tam nodibinājusi savu trupu un uzsākusi patstāvīgu koncertdarbību, visu mūžu veltot latviešu, it īpaši Latgales novada, un citu tautu tautasdziesmu popularizēšanai, sevišķi skolu jaunatnes vidū. Ar savu trupu daudz koncertējusi arī ārzemēs - Romā, Milānā, Berlīnē,



Helēnas Ersas - Kozlovskas trupa 1930.gados. 1.rindā no reisās pianiste Lauma Reinholde, dziedātāja Helēna Ersa - Kozlovskā un pianiste J.Janelsite, 2.rindā aktrises Vera Podisa un Irma Pranka

Prāgā, Varšavā, Budapeštā, Somijā, Lietuvā un Igaunijā. 1935.gadā Berlinē iedziedājusi trīs skaņu platēs 6 latgaliešu tautasdziesmas. 1938.gada 24. martā Latvijas konservatorijā notika viņas 1000. tautasdziesmu koncerts. Bijusi LPSR Valsts filharmonijas soliste (1944 - 1948). Kopā ar savu vīru Ādolfu Ersu pierakstījusi daudzu latgaliešu tautasdziesmu melodijas, kuras A.Jurjāna, A.Kalniņa, J.Vītola, E.Melngaiļa, J.Graubiņa, L.Reinholdes, J.Zāliša, A.Salaka un citu komponistu apdarēs tagad kļuvušas plaši pazīstamas un iemīļotas visā Latvijā, kā, piemēram, "Dziedot dzimu, dziedot augu", "Tricēj kalni, sknēj meži", "Aiz ezera balti bērzi", "Aiz ezera augsti kalni", "Ziedi, ziedi, rudzu vārpa", "Trīs jaunas māšas", "Tōli dzeivoj muna milō", "Rotā saule, rotā bite", "Es bāliņu mīļi lūdzu", "Pirmōdina, ūtradina", "Pūri, pūri", "Skan balsenis" u.c. Mirusi Rīgā, apbedīta Rīgā, Sarkandaugavas kapos.

JURIS KUNCĀNS (1898.24.IV - ?) - skolotājs, tautskolu inspektors. Dzimis Riebiņu pagasta Dakaros. Sākumā strādājis par skolotāju, kopš 1930.gadiem bijis Daugavpils aprinča tautskolu inspektors. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

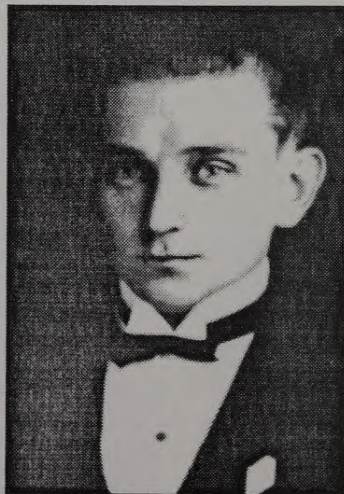
DOMINIKA SELICKA (dz. Kundziša; 1899.27.II - 1967.14.VI) - skolotāja un rakstniece. Dzimusi Rāznas pagasta Ladušos. 1930.gados bijusi skolotāja Riebiņu pagasta toreizējā Kaušas pamatskolā (agrāk Silajāņu pag.). Mirusi Rīgā, apbedīta Rīgā, Meža kapos.

JĀZEPS RENĶIS (1900.3.I - 1991.21.V) - skolotājs un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Viļānu pagastā. Bijis Riebiņu pamatskolas pārzinis (1923 - 1940), Silajāņu pagasta aizsargu nodaļas komandieris un 17. Rēzeknes aizsargu pulka 6.rotas komandieris. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, pēc tam - uz ASV. Miris un apbedīts ASV.

JĀNIS IVANOVS (1906.9.X - 1983.27.III) - komponists, viens no izcilākajiem un ražīgākajiem simfoniekiem pasaulē, profesors, PSRS Tautas mākslinieks, PSRS un LPSR Valsts prēmiju laureāts. Dzimis Riebiņu pagasta Babros (agrāk Preiļu pag.). Skolas gaitas sācis Preiļu tautskolā, turpinājis bēgļu gaitās Vitebskā un Smoļenskā (1915 - 1920), beidzis ģimnāziju Rīgā. Studējis Latvijas konservatorijā (1924 - 1931), kur beidzis kompozīcijas un diriģēšanas klases. Pēc tam papildinājis praktiskās kompozīcijas jeb "meistarklasē" (1931 - 1933). Strādājis Latvijas radiofonā un LPSR Radiokomitejā (1931 - 1961). Latvijas konservatorijas pedagogs (no 1940), docents (no 1946), profesors (no 1955). Darbi: 21 simfonija, 1 svīta, 3 simfoniskas poēmas, 1 poēma stīgu orķestrim, 4 koncerti, instrumentālā kamermūzika, klavierdarbi, kora un solo dziesmas, mūzika kinofilmām "Salna pavasari" un "Zvejnieka dēls". Jānis Ivanovs savā daiļradē balstījies uz tautas mākslas vērtībām, tādēļ viņa mūzika ir dziļi latviska, tautiska. Jāņa Ivanova vārdā nosaukta Rēzeknes mūzikas koledža. Babros, dzimtās mājas ceļa galā, Jānim Ivanovam 1986.gada 11.oktobrī uzstādīts piemiņas akmens ar komponista portretcilni (tēln. A.Zelčs). Kopš 1983.gada Preiļu novadā ik gadu tiek rīkotas Jāņa Ivanova dienas, kas pieskaņotas slavenā novadnieka dzimšanas dienai. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, 1.Meža kapos.



Jānis Ivanovs



Aleksandrs Vasiļevskis

ALEKSANDRS VASIĻEVSKIS (1907.1.III - 1980.XII) - mūzikas skolotājs, vairāku koru un etnogrāfisko ansambļu dibinātājs un vadītājs. Dzimis Riebiņu pagasta Dakaros. Beidzis Daugavpils skolotāju institūtu (1927). Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā un Pieniņu pamatskolā. Miris Riebiņos, apbedīts Riebiņu kapos.

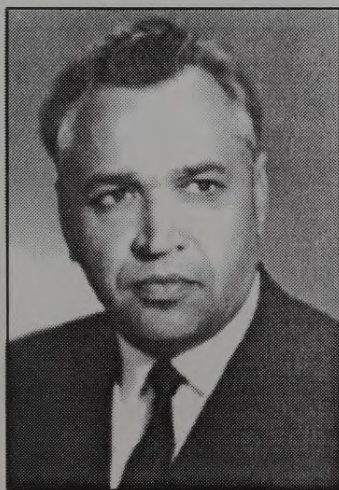
TOMASS SELICKIS (1901.6.II - 1961.10.II) - skolotājs un dzejnieks. Dzimis Bērzgales pagasta Križinos. 1930.gados bijis skolotājs Riebiņu pagasta toreizējā Kaušas pamatskolā (agrāk Silajāņu pag.). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Meža kapos.

ROMUALDS KAVINSKIS (1928.11.III) - skolotājs, lauksaimniecības darbinieks, LPSR Nopelniem bagātais lauksaimniecības darbinieks, Sociālistiskā Darba Varonis. Dzimis Krāslavas pagastā. Beidzis Latvijas Valsts pedagoģisko institūtu (1949). Bijis Saunas pagasta Priekuļu pamatskolas dabaszinātņu un ģeogrāfijas skolotājs un direktors (1949 - 1955). Kopš 1955.gada ir kolhoza "Krasnij Oktjabr", tagadējās paju sabiedrības agrofirmas "Turība" priekšsēdētājs. Viņam ir lieli nopelni šo saimniecību izcilo sasniegumu kaldināšanā.

FRANCIS ZAGORSKIS (1929.18.IX - 1986.5.VIII) - arheologs, vēstures zinātņu kandidāts, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Riebiņu pagasta Reiniekos (agrāk Silajāņu pag.). Mācījies Riebiņu pamatskolā (1936 - 1943), Varakļānu ģimnāzijā (1943 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1948). Studējis Latvijas universitātē (1948 - 1953). Bijis Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1952 - 1986). Pētījis akmens laikmeta problēmas Latvijā. Ir vairāk kā 90 zinātnisko un populārzinātnisko publikāciju autors. Sarakstījis monogrāfiju "Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks" (1987). Ir līdzautors grāmatai "Latvijas PSR arheoloģija" (1974). Miris Rīgas rajona Babītes pagastā, apbedīts Salaspils kapos.

ALBERTS PRIKULIS (1942.4.II) - ķīmiķis, ķīmijas doktors. Dzimis Riebiņu pagasta Sprindžos (agrāk Preiļu pag.). Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1948 - 1959). Studējis Rīgas Politehniskajā institūtā (1959 - 1964). Bijis Latvijas universitātes Ķīmijas fakultātes organiskās ķīmijas katedras vecākais pasniedzējs, vēlāk docents (1969 - 1989), Latvijas Izglītības ministrijas galvenais speciālists (1989 - 1992). Kopš 1992.gada ir TEMPUS biroja direktors. Aspirantūras laikā (1964 - 1969) veicis pētījumus organiskās sintēzes jomā, disertācijas tēma "Aminoindāni, to oksī- un ketonatsinājumi". Strādājis Latvijas universitātē, veicis pētījumus bioorganiskajā ķīmijā - monoaminoksidāzes inhibitoru sintēze un izpēte, afinās hromatogrāfijas nesēju un sorbentu sintēze un izpēte, fermentu struktūras teorētiski pētījumi. Sākot ar 1986.gadu, daļa pētījumu saistās ar pedagoģisko zinību un informācijas tehnoloģijas saduru jomu, konkrēti - datorizētu apmācības programmu veidošana ķīmijas apgūšanai, kā arī apmācību satura problēmu risināšana ķīmijas mācīšanai pamatskolā un vidusskolā. Ir vairāk kā 50 zinātnisku publikāciju un metodisku izdevumu autors.

ILGA BĒRTULSONE (dz.Šmeikste; 1966.10.I) - vieglatlēte. Dzimusi Riebiņu pagasta Dakaros. Bijusi vasaras olimpisko spēļu Barselonā (1992) dalibniece (6.vieta diska mešanā). Tagad dzīvo Aizkrauklē.



Romualds Kavinskis



Francis Zagorskis

Rušonas pagasts



Rušonas pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrāko Preiļu, Silajāņu, Aizkalnes un Aglonas pagastu daļām.

Pagasta administratīvais centrs - Rušona, kas izveidojies pie Aglonas (sākotnēji Rušonas) dzelzceļa stacijas. Senākā Rušona pārdēvēta par Vecrušonu.

Teritorija - 20662,8 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 6791,2 ha (32,87%), no tās 4745 ha (69,87%) ir aramzeme. Meži aizņem 8151,5 ha (39,45%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 176,6 ha (0,85%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 5743,8 ha (27,8%).

Virsmā pauguraina, zeme ne sevišķi auglīga. Pie Kankuļiem atrodas augstākais Preiļu rajona punkts - 195,4 m v.j.l.

Pagasts ir ezeriem bagātākais Preiļu rajonā. Lielākie ezeri ir Rušons (Rušona; 2370 ha), Feimaņu (630 ha; daļa ietilpst Feimaņu pag.), Zalvu (333 ha), Bicānu (147 ha), Kategrades (112 ha), Salmejs (Salmeja, Salmas, Gailišu; 111 ha), Jašu (90 ha), Eikša (55 ha), Kaučera (50 ha), L.Solkas (47 ha), L.Kurtoša (41 ha), Stupānu (29 ha), Sedežu (26 ha) un M.Solkas (25 ha).

No Feimaņu ezera iztek Feimanka, no Jašu ezera - Jaša, no Salmeja ezera - Preiļupe. Gar pagasta dienvidaustrumu robežu tek Ruša.

Pagasta ezeri, upes un pakalni veido daudz gleznainu ainavu.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 2097, no kuriem latvieši 68,1%, krievi 21,8%, poļi 6,3%, baltkrievi 2,4%, ukraiņi 0,6%, lietuvieši 0,2%, citu tautību 0,6%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1929, uz 1994.g.1.I - 2029, uz 1995.g.1.I - 1953, uz 1996.g.1.I - 2010.

Pagastā darbojas Rušonas (Kastirē) un Gailišu pamatskolas, Rušonas un Kastīres tautas nami, Rušonas, Kastīres un Gailišu bibliotēkas, Rušonas un Gailišu feldšeru un vecmāšu punkti, Rušonas, Gailišu un Šaurumu pasta nodaļas.

Baznīcas un lūgšanu nami: Rušonas katoļu baznīca (1816) un Tišu vecticībnieku lūgšanas nams. Daļa katoļticīgo pieder pie Preiļu, Aglonas un Aizkalnes katoļu draudzēm. Pagastā ir Antonišķu, Eikšas, Eisāgu, Gailišu, Kristapiņu, Ondzuļu, Priekuļu, Rutuļu (Rutkovsku, Kažu), Tišu, Zalvu un Žagatu (Ludvigovas) kapsētas.



Vecrušona un Rušona ezers. Priekšplānā - Rušonas muižas kungu māja



Rušonas katoļu baznīca



Salmeja jeb Gailišu ezers

Arheoloģijas pieminekļi ir Kurtoša (Rušonas) pilskalns Mazajos Muceniekos, pie Kurtoša ezera, Kategrades pilskalns (Gorodoks) Kategradē, Rušenicas pilskalns Rušas labajā krastā, Šnepstu pilskalns (Lielais kalns) ar apmetni Šnepstos, Liepu salas apmetne Rušonas ezera Liepu salā (Govsaliņā), Kristapiņu senkapi un apmetne pie Kristapiņu kapsētas, Kastīres senkapi Kastīrē, pie Jašu ezera, Grebežu senkapi (Maskaļu kalniņš) Lejas Grebežos, Ludvigovas senkapi I (Bogomolkas kalns) Ludvigovā, Stupānu ezera krastā, Ludvigovas senkapi II

Ludvigovā, Pokšānu senkapi Pokšānos, Stupānu senkapi Stupānos, Meireļa ezera tuvumā, Kastīres Soda kalns (Lielais kalns, Dārza kalns) - soda vieta Kastīrē, pie Jašu ezera, Upurkalns ar apmetnīkulta vieta Rušonas ezera Lielajā salā (Upursalā), Spuldziņu Melnais kalns - kulta vieta Spuldziņos.

Arhitektūras pieminekļi ir Rušonas katoļu baznīca un bijušā klostera komplekss (18. - 19.gs.), Rušonas muižas dzīvjamā ēka (1903) un Kastīres muižas zirgu stallis (19.gs.).

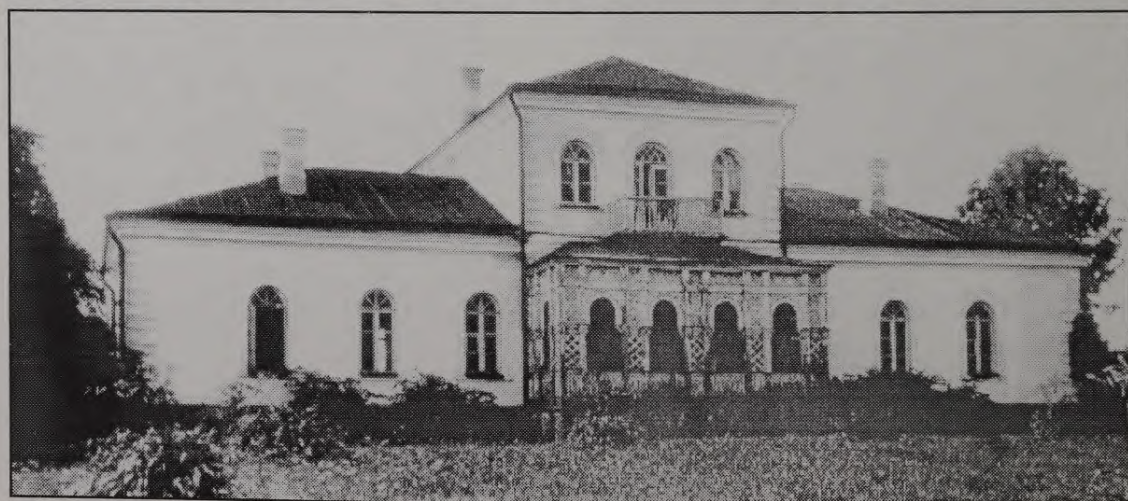
Mākslas pieminekļi: Rušonas katoļu baznīcā - 4, Tišu vecticibnieku lūgšanas namā - 12.

Dabas pieminekļi ir Gelenovas parks (6,8 ha) ar 23 eksotu koku un krūmu sugām lielās grupās, Gailišu parks (6 ha) ar vairākām eksotu koku un krūmu sugām un Gailišu lapegļu audze (3 ha).

Kultūrvēsturiskā ziņā pagasta daļas ir ļoti atšķirīgas. Arī no pārvaldes un ekonomiskā viedokļa pagasts ir izveidots neizdevīgi. Lai no atsevišķām pagasta daļām nokļūtu pagasta centrā, ir jābrauc ar pārsēšanos Preiļos, Aglonā vai citur.

Kā liecina arheoloģiskie pieminekļi un atradumi un rakstītie vēstures avoti, Rušonas pagasta teritorija ir bijusi ļoti sen un bieži apdzīvota. Senā Rušonas novada centrs bija Rušona (Vecrušona). Savu nosaukumu tā ieguvusi no Rušonas ezera, kura krastā atrodas. 1456.gadā minēta Rušonas muiža, kura piederējusi Johannesam Rēbinderam. Rušonas novadā ietilpa arī Aglona ar apkaimi. Aglonas nosaukums vēstures avotos parādās tikai 18.gs.

16.gs. celta pirmā Rušonas koka baznīca, viena no vecākajām Latvijā. Jaunu koka baznīcu Rušonā vecās baznīcas vietā 1677.gadā uzcēla jezuiti ar muižnieku Sokolovsku - Korabu atbalstu. 1766.gadā tās vietā Rušonas muižas īpašniece Ieva Selicka uzcēla jaunu koka baznīcu un klosteri,



Rušonas muižas kungu māja

bet 1816.gadā par Ievas Selickas lidzekļiem ir uzcelta tagadējā Rušonas mūra baznīca.

Rušonas novads senatnē ir bijis ne vien ievērojams latgaļu administratīvais un ekonomiskais, bet arī garīgais centrs. Te daudz vietu, ko sauc par svētvietām, kulta vai upuru vietām. Pēc lietuviešu vēsturnieka Teodora Narbuta (1784 - 1861) liecībām, arī Rušonas ezers saukts par "svēto ezeru".

Leģendas un teikas stāsta par Rušonas novada latgaļu kaujām ar svešzemju iebrucējiem.

Vēsturiskajā literatūrā rakstīts, ka Rušona, caur kuru gājis starptautiskais tirdzniecības ceļš (Lietuva - Daugavpils - Rušona - Rēzekne - Ludza - Pleskava - Novgoroda) kā apdzīvota vieta izaugusi tik liela, ka tai bijušas pat miesta tiesības. Rušonas nozīme samazinājusies un tā panikusi pēc Kauņas - Pēterburgas šosejas un tai paralēli ejošās Varšavas - Pēterburgas dzelzceļa līnijas uzbūvēšanas (19.gs. vidū).

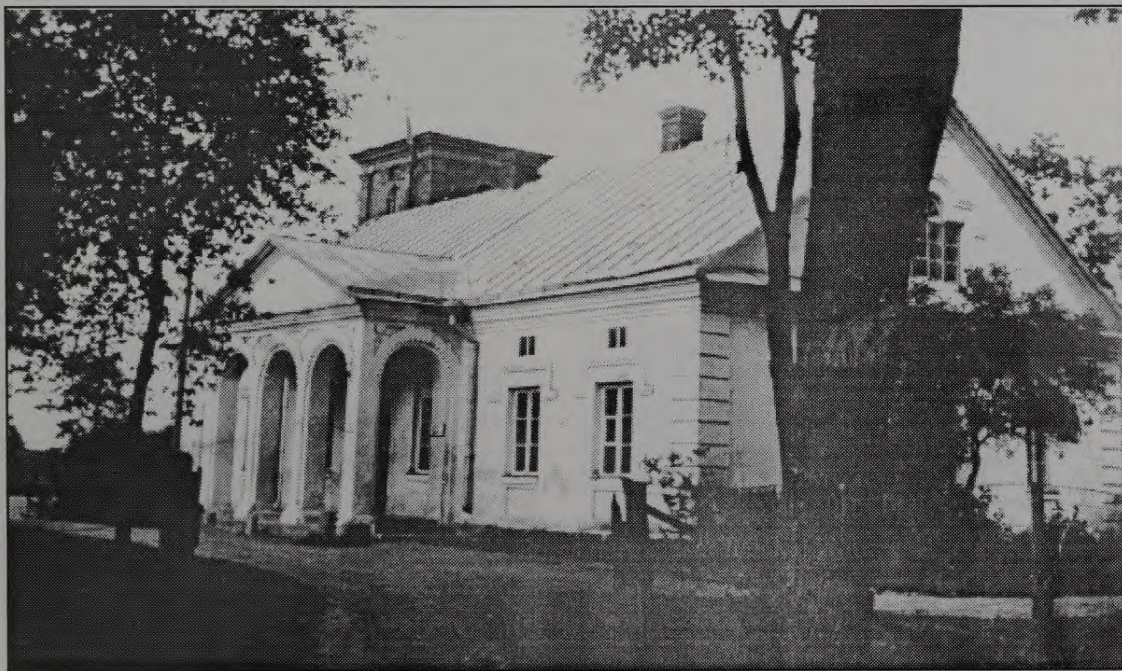
Rušonas miests bija izaudzis no Rušonas brīvcieņa, netālu no Rušonas muižas. 1782.gada dvēseļu revīzijā Rušonas brīvcieņā reģistrēti 30 vīrieši. Kā Rušonas brīvcieņš izauga par miestu un cik liels tas bija, ziņu nav.

Vīriešu dvēseļu skaits uz 1782.gadu Rušonas pagasta lielākajos un daļā mazāko ciemu: Lielajos Utinānos - 65, Mazajos Utinānos - 22, Sedežos - 53, Grigaļos - 39, Ceicos (tagad Caici) - 39, Salmā (pie Salmas, Salmeja jeb Gailišu ezera) - 39, Kotānos - 37, Pizānos - 33, Limaņos - 31, Grebežos - 26, Kliškovā - 25, Vilcānos - 24, Bicānos - 23, Zalvā - 20, Babros - 19, Firsovā - 19, Kazulišķos (tagad Kozuļi) - 24, Bīdagos (tagad Breidagi vai Breidaki) - 19, Karališķos (vēlāk Karāļi, Karoļi, Kareļi) - 18, Kristapiņos - 15, Biržos (tagad Berezovka) - 13, Dūbēs - 13, Caunišos (tagad Caunes) - 11, Baškos - 10. Kastīres muižā uz šo gadu bija 7 vīrieši nodokļu maksātāji.

Kā redzams, dažu ciemu nosaukumos laika gaitā notikusi skaņu pārmaiņa: Ceici - Caici, Bīdagi - Breidagi - Breidaki, Kazulišķi - Kozuļi. Biržu nosaukums slāviskots (Berezovka).

1920.gada 13. - 16.janvārī Latvijas armijas 3.Jelgavas kājnieku pulks Rušonas pagasta teritorijā guva spožu uzvaru pār skaitliski ievērojami lielākiem Padomju Krievijas sarkanās armijas spēkiem. Niknāko cīņu vietā uz Preiļu un Rēzeknes rajona robežas Rušas labajā krastā pie Daugavpils - Rēzeknes šosejas 1936.gada 16.augustā Latgales atbrīvotājiem tika atklāts piemineklis ar ierakstu tajā : "3. Jelgavas kājnieku pulka cīņu vieta uzvaras gājienā pa Latgali 1920.gada 16.janvārī. Mēs nesām sauli, brīvību un patstāvību Latvijai."

Rušonas pagastā tagad ietilpst tā agrākā Silajāņu pagasta daļa, no kuras cēlušies gandrīz visi slavenākie tā sauktā Silajāņu keramikas novada keramiķi.



Kastīres muižas dzīvojamā māja ap 1935.g. Sagrauta 1944.g. kaujās

Novadnieki

IZIDORS PAULĀNS (1860 - 1932) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Šembeļos (agrāk Silajāņu pag.). Miris Šembeļos, apbedīts Feimaņu kapos.

JOAHIMS MACIJEVSKIS (ap 1865 - 1948) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Klebonas Gailišos (agrāk Silajāņu pag.).

KĀRLIS KUKS (1883.6.VI - ?) mežkopis, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Cēsu pilsmuižā. 1930.gados bija Rušonas virsmežzinis. Par viņa likteni pēc 1940.gada ziņu nav.

JĀZEPS (JEZUPS) BAŠKO (1889.8.I - 1946.31.V) - militārais darbinieks, kara lidotājs, aviācijas zinātnieks, ģenerālis. Dzimis Rušonas pagasta Kastirē (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Jasmuižas pagasta tautskolā (1897 - 1899), Preiļu tautskolā (1899 - 1904), Belostokas reālskolā (1904 - 1908), Pēterburgas, vēlākajā Vladimira karaskolā (1908 - 1910), Virsnieku gaisa kuģniecības skolā (1911 - 1912), Gatčinas aviācijas skolā (1913). I pasaules kara laikā bija pasaulē lielākā bumbvedēja "Ilja Muromietis" ("Ilja Muromec") komandieris un "Iljas Muromieša" eskadras nodaļas priekšnieks un ieguva pulveža pakāpi. Ar "Ilju Muromieti" veicis 114 kaujas lidojumus, t.i., viens pats apmēram trešdaļu no visa Krievijas bumbvedēju kaujas lidojumu skaita I pasaules kara



Ģenerālis Jāzeps Baško.
Osvalda Šteinberga glezna



Jāzeps Baško slimnicā pēc
1915.g.5.VII kaujas ar trim vācu
iznīcinātājiem. Blakus - mīlulis
Bobītis, kuru viņš bieži ņēma līdz
kaujas un izlūklidojumos



Jāzeps Baško māja Kastirē



Piemīnas akmens atklāšana ģenerālim Jāzepam
Baško pie viņa mājas Kastirē 1989.g.27.V. Runā
LTF Preiļu nodaļas pārstāvis



Latvijas kara aviācijas veterāni pie piemīnas
akmens 1989.g.27.V. Priekšplānā 1.no labās -
dēls Juliāns Baško

laikā. Šajā pat laikā veicis vēl 97 lidojumus izlūkošanas un citos nolūkos. Uzstādījis vairākus pasaules rekordus aviācijā, droši zināmi četri. Daudzskārt lidojis kopā ar slaveno krievu lidotāju Pēteri Ņesterovu un krievu un amerikāņu aviokonstruktoru Igoru Sikorski. Jāzeps Baško I pasaules kara laikā tika atzīts par izcilāko bombardētāju pasaulē un par vienu no izcilākajiem kara lidotājiem pasaulē vispār. Viņa vārds ierakstīts Luija Blerio Zelta grāmatā (Parīzē), t.i., pasaules labāko lidotāju Zelta grāmatā. 1921.gadā Jāzeps Baško atgriezās Latvijā un kļuva par vienu no Latvijas aviācijas izveidotājiem. 1922.gadā tika iecelts par aviācijas divizona komandieri, vēlāk - par Latvijas armijas aviācijas priekšnieku. 1940. gadā paaugstināts par ģenerāli. Apbalvots ar 4 Jura krustiem, Jura ordeni, Jura ieroci, 2 Vladimira, 2 Staņislava, 3 Annas ordeņiem, Triju Zvaigžņu un Viestura ordeņiem, Aizsargu Nopelnu krustu, Polijas Polonia Restituta, Somijas Baltās Rozes, Čehoslovākijas Baltās Lauvas un Baltās Lentas ordeņiem, Igaunijas Ērgļa ordeni, Sv.Krēsla "Benemerenti" sudraba krustu, Lietuvas neatkarības 10 gadu jubilejas medaļu un citām goda zīmēm, pavisam ap 30. Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS no armijas atvaļināts. Pārnāca dzīvot uz paša celto (1934) māju Kastīrē, Liepu ielā 16. Sarakstījis grāmatas "Aeronavigācija" (1924 - 1.d., 1927 - 2.d.), kas ir pirmā grāmata par aviāciju latviešu valodā, "Gaisa flotes darbība" (1925 - 1.d., 1927 - 2.d.), "Cīņa ar lidmašīnu katastrofām" (1932), "Aviācijas darbība piemēros" (1934), "Aviācija. Kara skolas kurss" (1937). Daudz rakstu par aviāciju publicēts "Militāro Rakstu Krājumā", "Militārajā Apskatā", "Latvijas Kareivi", "Aizsargā", "Spārnotajā Latvijā", "Artilērijas Apskatā" u.c. Jāzeps Baško bija "Latviešu konversācijas vārdnīcas" (1927 - 1940) līdzstrādnieks un tai devis lielāko daļu rakstu, kas tur publicēti par aviāciju un gaisa kuģniecību. Miris Kastīrē, apbedīts Eikšas kapos. Sakarā ar Jāzepa Baško simtgadi, piedaloties Latvijas kara aviācijas veterāniem, pie viņa mājas Kastīrē 1989.gada 27.maijā atklāts piemiņas akmens.

ALFONS PASTORS (1890.14.V - 1968.24.I) - garīdznieks, Sv.Krēsla galma prelāts, valsts un sabiedriskais darbinieks, publicists. Dzimis Rušonas pagasta II Pastaros (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Jasmuižas tautskolā (1903 - 1905), Sv.Katrīnas ģimnāzijā Pēterburgā (1905 - 1910), Pēterburgas garīgajā seminārā (1910 - 1915) un Pēterburgas Garīgajā akadēmijā (1915 - 1918).

Bijis vikārs Vārkavā (1918 - 1919), prāvests Galēnos (1920), Izvaltā (1920 - 1925), prāvests un dekāns Daugavpili (1925 - 1948), kā arī 2., 3., un 4. Saeimas deputāts (1925 - 1934) un Latvijas Zemes bankas loceklis. Daudz publicējies latgaliešu presē, bieži ar pseidonīmu Zynōtōjs. Par sabiedriski politisko darbību Latvijas brīvvalsts gados un pretkomunistisku, pretpadomju stāju pēc II pasaules kara 1948.gadā tika sodīts ar spaidu darbiem Sibīrijā. 1956.gadā tika apžēlots un atgriezās Latvijā. Sabeigtās veselības dēļ vairs nestrādāja. Dzīvoja Rīgā metropolita A.Springoviča ģimenē, saņemdams pabalstu no Rīgas metropolijas kūrījas. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Miķeļa kapos.



Alfons Pastors

PĒTERIS RUBINS (1892 - 1938.28.X) - militārais darbinieks, ģenerālis. Dzimis Rušonas pagasta Kalna Rubēnos (agrāk Aizkalnes pag.). Dienējis cara mātes gvardes pulkā. I pasaules kara dalībnieks, Jura krusta kavalieris, vairākkārt ievainots. Pēc Pilsoņu kara palicis Krievijā. Beidzis Frunzes Kara akadēmiju Maskavā. Bijis sarkanās armijas brigādes komandieris Maskavas kara apgabalā. 1937.gadā izslēgts no kompartijas, pazemināts dienesta pakāpē līdz pulkvedim un no Maskavas izsūtīts uz Orlu, 1937.gada 25.decembrī arestēts, bet 1938.gada 20.oktobrī tiesāts, apvainojot kā latviešu nacionālistu pretpadomju organizācijas biedru, un tajā pašā dienā pēc kara tribunāla sprieduma nošauts. 1956.gada 26.novembrī reabilitēts.

JĀNIS DŪBOVSKIS (sākotnēji Dūbe; 1893 - 1954) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Dūbēs (agrāk Silajāņu pag.). Miris Dūbēs, apbedīts Antonišķu kapos.

POLIKARPS VILCĀNS (1894.26.I - 1968.8.V) - viens no izcilākajiem Latgales keramiķiem, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Rušonas pagasta Dūbēs (agrāk Silajāņu



Silajāņu novada keramiķi 1967.g.
No kreisās sēd Andrejs Paulāns un Polikarps Vilcāns

pag.). Starptautiskajā mākslas un tehnikas izstādē Parīzē (1937) apbalvots ar zelta medaļu un diplomu. Miris Dūbēs, apbedīts Antonišķu kapos.

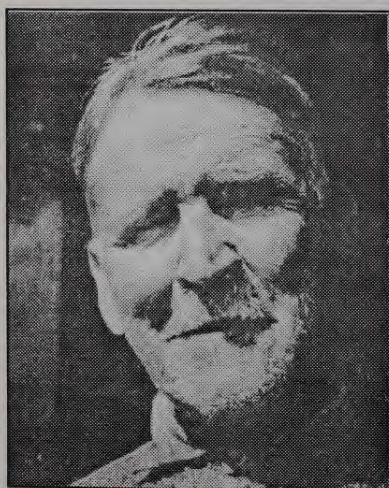
ANTONS SLICS (1894.17.V - 1945.28.VII) - militārais darbinieks, ģenerālmajors, Padomju Savienības Varonis. Dzimis Rušonas pagasta Ondzuļos (agrāk Aizkalnes pag.). 1915.gadā iesaukts krievu armijā. Beidzis Daugavpils praporščiku skolu (1917). Pēc Pilsoņu kara palicis Krievijā. Beidzis komandējošā sastāva kursus (1925) un



Polikarps Vilcāns



Polikarpu Vilcānu 75 gadu jubilejā sveic mākslas zinātnieks Jānis Pujāts



Andrejs Paulāns



Keramiķim Andrejam Paulānam Starptautiskajā mākslas un tehnikas izstādē Parīzē (1937) izsniegtais diploms par apbalvošanu ar zelta medaļu

Generālštāba akadēmiju (1942). Strādājis Ļeņingradas kara apgabala štābā (1922 - 1934) un Sibīrijas kara apgabala 219.strēlnieku pulka štābā (1934 - 1938). II pasaules kara laikā sarkanajā armijā bijis 53.strēlnieku divīzijas komandieris (1941 - 1944), 33.armijas 42.strēlnieku divīzijas komandieris (1944.I - 1944.XII) un PSRS Aizsardzības tautas komisariāta inspektors (1944.XII - 1945.VII). Miris un apbedīts Maskavā.

STAŅISLAVS KOVAĻEVSKIS (1895.8.IX - ?) - skolotājs, I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Viestura ordeņa kavalieris. Dzimis Rušonas pagasta Kaļvos (agrāk Silajāņu pag.). Beidzis Preiļu pilsētas skolu, praporščiku skolu, ģimnāziju un skolotāju kursus. Bijis Feimaņu pamatskolas skolotājs (1918 - 1941) un 17.Rēzeknes aizsargu pulka rotas komandieris. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju, kur notiesāts ar brīvības atņemšanu. Pēc soda izciešanas atgriezās Latvijā. Par viņa turpmāko likteni ziņu nav.

ANDREJS PAULĀNS (1896.30.XI - 1973.29.XI) - viens no izcilākajiem Latgales keramiķiem, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Rušonas pagasta Šembeļos (agrāk Silajāņu pag.). Starptautiskajā mākslas un tehnikas izstādē Parīzē (1937) apbalvots ar zelta medaļu un diplomu. Miris Šembeļos, apbedīts Feimaņu kapos.

PĒTERIS UTINĀNS (1897.6.XII - 1941.19.XI) - pašvaldību un kooperācijas darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Rušonas pagasta Utinānos (agrāk Preiļu pag.). Beidzis Preiļu tautskolu. Bijis Preiļu pagasta revīzijas komisijas loceklis (1925 - 1928), Preiļu pagasta valdes loceklis (1928 - 1931), Preiļu pagasta vecākais un Preiļu pilsētas valdes loceklis (1934 - 1940). Nodibinājis (kopā ar citiem) patērētāju biedrību "Spēks", vēlāko "Turības" Preiļu nodaļu, un Gaiļmuižas - Priekuļu zemju nosusināšanas biedrību "Draugs". 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Vjatlagā.

STAŅISLAVS MATEISĀNS (arī Matvejevs; 1898 - 1980) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Babros (agrāk Silajāņu pag.). Miris Babros, apbedīts Antonišķu kapos.

JĀZEPS CAICS (1900 - 1981) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Eisāgos (agrāk Silajāņu pag.). Miris Eisāgos, apbedīts Eisāgu kapos.

AUGUSTS ZAGORSKIS (1900 - ?) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Eisāgos. Miris Eisāgos, apbedīts Eisāgu kapos.

PĒTERIS BAŠKO (ps. Ondžu Pīters un P.Ondžs; 1901.24.I - 1969.7.III) - skolotājs, vēsturnieks, žurnālists, publicists, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Rušonas pagasta Lielajos Baškos (agrāk Aizkalnes pag.). Beidzis A.N.Makarova ministrijas skolu, Daugavpils pilsētas skolu un skolotāju kursus. Studējis pedagogiju Latvijas universitātē (1921 - 1925). Bijis Aglonas pamatskolas pārzinis (1920), Daugavpils apriņķa skolu valdes loceklis (1920 - 1922), Iekšlietu ministrijas vecākais sevišķo uzdevumu ierēdnis (1922 - 1923), Pieminekļu valdes darbinieks (1923 - 1925), Krāslavas pamatskolas pārzinis (1925 - 1927), Abrenes apriņķa (1927 - 1934), Jēkabpils apriņķa (1934 - 1940) un Daugavpils apriņķa (1940 - 1941) tautskolu inspektors. Viņam ir lieli nopelni nacionālo skolu tīkla izveidē



Staņislavs Kovaļevskis



Pēteris Utināns



Pēteris Baško

Latgalē. No 1920.gada aktīvi publicējies latgališu periodiskajos izdevumos. Bijis žurnāla "Reits" (1923 - 1924) un rakstu krājuma "Sējējs" (1925 - 1928) redaktors. Publicējis plašu rakstu "Izejējumi latgališu rakstniecības vēsturē" ("Sējējs", 1928,2), kurā sniegts latgališu literatūras vēstures pārskats tās agrīnajā posmā. Sastādījis "Latvišu volūdas gramatiku latgališiem" (1- 2, 1929; kopā ar S.Svenni). II pasaules karā cīnījies sarkanajā armijā. Bijis Latvijas universitātes zinātniskās bibliotēkas direktors (1956 - 1962). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Raiņa kapos.

JĀNIS KAĻVA (1904 - 1968) - keramiķis. Dzimis Rīgā. Drīz pēc tam ģimene atgriezās tēva dzimtajā ciemā - Rušonas pagasta Dūbēs (agrāk Silajāņu pag.), kur viņš nodzīvoja gandrīz visu mūžu. Starptautiskajā mākslas un tehnikas izstādē Parīzē (1937) apbalvots ar sudraba medaļu. Miris Krustpilī, apbedīts Krustpils kapos.

PĀVILS PRĪKULIS (ps.Nūmaļniks; 1910.29.VI - 1966.16.VI) - rakstnieks un dzejnieks. Dzimis Pēterburgā, kur uz darbu bija ieradušies viņa vecāki. Pēc tēva nāves (1912) māte ar dēlu Pāvilu un meitu Mariju atgriezās tēva dzimtajā ciemā - Rušonas pagasta Sedežos (agrāk Aizkalnes pag.), kur Pāvils Priķulis nodzīvoja visu mūžu. Beidzis Kategrades pamatskolu un pēc tam daudz mācījies pašmācības ceļā, jo materiālie apstākļi nedeļa iespēju tālāk izglītoties skolās. Kopš 1933.gada latgališu periodiskajos izdevumos publicējis savus dzejoļus, balādes un stāstus. Daļa viņa stāstu izdoti krājumā "Nūsamaļdejuši" (1943). Miris Preiļos, apbedīts Ondzuļu kapos.

ANTONS UŠPELIS (1912.22.XI - 1993.19.X) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Dūbēs. Miris Maltas pagasta Miškānos, apbedīts Antonišķu kapos.

STAŅISLAVS KALVE (1913 - 1970) - keramiķis. Dzimis Rīgā, bet pēc I pasaules kara ar vecākiem atgriezies tēva dzimtajā ciemā - Rušonas pagasta Dūbēs, kur nodzīvojis mūža lielāko daļu. Starptautiskajā mākslas un tehnikas izstādē Parīzē (1937) apbalvots ar sudraba medaļu. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Meža kapos.

STAŅISLAVS VILCĀNS (1918.23.IX) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Dūbēs. Piedalījies izstādēs ārzemēs - Lisabonā, Gdaņskā, Brēmenē u.c. Dzīvo Daugavpilī.

JĀNIS STUPĀNS (1923.22.I - 1995.12.IV) - skolotājs, fiziķis un matemātiķis, docents. Dzimis Rušonas pagasta Caicos (agrāk Preiļu pag.). Mācījies Preiļu pagasta Gailišu pamatskolā (1931 - 1937).



Polikarpa Čerņavska svečturis

Studējis Daugavpils (1937 - 1940) un Rēzeknes (1940 - 1943) skolotāju institūtos, Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā neklātienē un klātienē (1947 - 1952). Bijis skolotājs Gailišu pamatskolā (1943 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1945 - 1950), Cēsu skolotāju institūta vecākais lektors (1952 -1954), Skolu zinātniskās pētniecības institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1954 - 1955), Daugavpils Pedagoģiskā institūta matemātikas vecākais lektors, docents, Fizikas un matemātikas fakultātes dekāns, Neklātienes nodaļas prorektors (1955 - 1983). Miris Daugavpilī, apbedīts Daugavpilī, Jaunajos kapos.

POLIKARPS ČERŅAVSKIS (1923.8.V) - viens no izcilākajiem Latgales keramiķiem, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Rušonas pagasta Jurišos (agrāk Silajāņu pag.). Piedalījies Vispasaules keramikas izstādē Ženēvā (1958), Vispasaules izstādē Monreālā (1967), izstādēs Maskavā, Tbilisi, Leipcigā, Bukarestē, Belgradā, Ņujorkā, Havannā u.c. Kopš 1983.gada dzīvo Preiļos.

HELĒNA RUBINE (1924.30.XI) - farmakognoste, farmācijas doktore, D.H.Grindeļa prēmijas laureāte. Dzimusi Rušonas pagasta Kalna Rubenos (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Aizkalnes pagasta Kastīres, vēlākajā Kļaviņu pamatskolā (1933 - 1937), Naudaskalna pamatskolā (1937 - 1938), Preiļu pagasta Priekuļu pamatskolā (1938 - 1939) un Jaunaglonas ģimnāzijā (1939 - 1944). Studējusi Latvijas universitātē (1946 - 1950) un Rīgas Medicīnas institūtā (1950 - 1951). Strādājusi par skolotāju Kļaviņu pamatskolā (1944 - 1946), provizori un farmācijas inspektori Galvenajā aptiekā pārvaldē Rīgā (1951 - 1952). Rīgas Medicīnas institūta Farmācijas fakultātes farmakoloģijas katedras asistente, vēlāk vecākā pasniedzēja (1952 - 1985). Pētījusi ārstniecības augu fitoķīmiju, izplatības areālu un mikroelementu ietekmi uz to kultūrām. Ir 65 zinātniskās publikācijas, tajā skaitā grāmatas "Ārstniecības augu sagatavošana un lietošana" (1974; kopā ar līdzautori), "Ārstniecības augu vākšana" (1984; kopā ar līdzautori), "Dabas veltes veselībai" (1994), un "Zāļu lietošana" (1994; kopā ar līdzautori). Bez tam ir apmēram 300 populārzinātnisku publikāciju autore. Par nopelniem Latvijas farmācijas attīstībā apbalvota ar D.H.Grindeļa medaļu.

VACLAVS BABRIS (1925.14.V - 1992.11.VII) - keramiķis. dzimis Rušonas pagasta Babros. Mūža nogalē dzīvoja Preiļos, kur arī miris. Apbedīts Preiļu kapos.

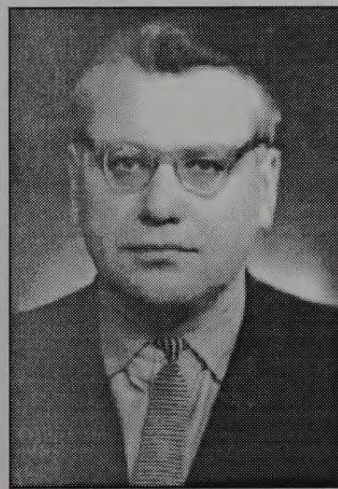
FRANCIS UTINĀNS (1927.6.VII) - filozofs, filozofijas doktors, docents. Dzimis Rušonas pagasta Utinānos (agrāk Preiļu pag.). Mācījies Preiļu pagasta Gailišu pamatskolā (1933 - 1940), Preiļu vidusskolā (1940 - 1941), Aglonas ģimnāzijā (1941 - 1944). Studējis neklātienē Daugavpils skolotāju institūtā (1945 - 1950) un Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā (1952 - 1954). Bijis Gailišu pamatskolas skolotājs (1944 - 1948) un direktors (1945 - 1947), Kalupes pagasta Āmuļu pamatskolas skolotājs (1948 - 1950) un mācību daļas vadītājs (1950 - 1952), Liksnas pamatskolas mācību daļas vadītājs (1952 - 1955), Vaboles vidusskolas direktors (1955 - 1959), Ropažu vidusskolas mācību daļas vadītājs (1959 - 1963), Latvijas universitātes aspirants (1963 - 1966). Rīgas politehniskā institūta, tagadējās Rīgas Tehniskās universitātes filozofijas katedras vecākais pasniedzējs (1966 - 1970), docents (kopš 1971), filozofijas katedras vadītājs (1977 - 1988; 1991 -



Polikarps Čerņavskis savās mājās Babros 1982.g.



Helēna Rubine



Francis Utināns

1993). Pētījis kibernetikas un dabaszināņu filozofiskās problēmas un latviešu filozofijas vēsturi. Disertācijā "Atgriezeniskā saite un mērķtiecība" zinātnisko pētījumu objekts ir atgriezeniskās saites objektīvais saturs un dialektiskais raksturs vēsturiski loģiskā aspektā, kā arī tās loma tehniskajās, bioloģiskajās un sabiedriskajās sistēmās (mašīnās, dzīvos organismos un cilvēku kolektīvos). Ir 72 zinātniskās, populārzinātniskās un zinātniski metodiskās publikācijas, to skaitā 15 grāmatas, no kurām nozīmīgākās ir "Obzornaja svjaz i celesoobraznostj" (1970), "Zinātnes un tehnikas sociāli filozofiskās problēmas" (1978), "Kibernetika i sovremennije metodi poznaņija" (1989), "Kibernetikas filozofiskās problēmas" (1971), "Latviešu filozofijas hrestomātija. Materiāli latviešu filozofijas vēstures studijām" (1991), "Latviešu filozofijas vēsture. Lekciju kurss" (1992).

ANTONS SKROMANIS (1935.1.XII) - agronoms, agroķīmiķis un ekonomists, habilitētais lauksaimniecības doktors un ekonomikas doktors. Dzimis Rušonas pagasta Kristapiņu ciema Laidiņos (agrāk Aglonas pag.). Mācījies Skudrišu pamatskolā (1945 - 1950), Aglonas vidusskolā un Aglonas internātskolā (1950 - 1955). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1955 - 1960). Bijis padomju saimniecības "Aglona" agronoms un direktors (1960 - 1963), LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijas nodaļas priekšnieks (1964 - 1968), LKP CK Lauksaimniecības nodaļas augu sektora vadītājs (1968 - 1971). Studējis Berlīnē un Šverinē ekonomiku (1971 - 1974), kur ieguvis ekonomikas doktora grādu. LKP CK Lauksaimniecības nodaļas vadītāja vietnieks (1974 - 1977), Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas vecākais pasniedzējs, docents, agroķīmijas katedras vadītājs, Agronomijas fakultātes docents (1977 - 1983), Republikāniskās lauksaimniecības ķimizācijas un projektēšanas stacijas direktors, Latvijas agroķīmijas vadītājs (1983 - 1988), VZRU "Ražība" direktors (1988 - 1995). Antona Skromaņa galvenie zinātniskās darbības virzieni - augsnes auglības celšana, organiskā mēslojuma gatavošana, izmantošana, atdeve un kvalitāte, kūtsmēslu enerģētiskais un ekonomiskais potenciāls, uzskaites precizitātes kontrole un mēslošanas sistēmas plānošana. Viņam ir vairāk kā 250 zinātnisko publikāciju, tajā skaitā 7 monogrāfijas. Lasījis lekcijas un publicējis bijušajā PSRS, Vācijā, Polijā,



Antons Skromanis

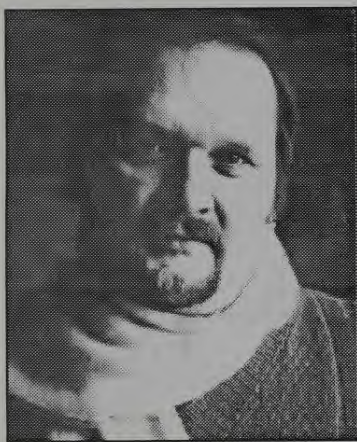
Beļģijā, Francijā un Kanādā. Ar viņa aktīvu atbalstu no 1989.gada iznāk specializētais žurnāls "Ražība". Aktīvi sadarbojies ar ārzemju firmām "KEMIRA", "HYDRO - SUPRA", "MONSTRA", "Bayers" u.c. Atmosfērā laikā Latvijā ievieš šo firmu produkciju, vispirms ar v/u "Ražība" palīdzību, pēc tam noorganizē SIA "Alīvija" ar specializēto dārzkopības veikal "Dārzs", kuru pašreiz vada un kur konsultē zemniekus un dārzkopjus.

VACLAVS ZAGORSKIS (1927) - keramiķis. Dzimis Rušonas pagasta Eisāgos.

RIHARDS KOTĀNS (1956) - fiziskās audzināšanas skolotājs, treneris, daudzciņņieks un bobslejists. Dzimis Rušonas pagasta Kankuļos. Mācījies Preiļu 1.vidusskolā (1963 - 1972) un Murjāņu sporta internātskolā (1972 - 1976). Studējis Latvijas Sporta pedagogijas akadēmijā (1976 - 1980). Ziemas olimpisko spēļu Sarajevā (1984) dalībnieks. Tagad ir treneris Rīgā un Latvijas bobsleja izlases komandas dalībnieks.



Keramiķu Ušpeļu dzimtas trīs paaudzes 1979.g. No labās tēvs Antons, dēls Viktors, māte Jūlija, dēli Antons un Pēteris un mazdēls Andris



Pēteris Ušpelis



Ušpeļu dzimta savas izstādes atklāšanā Latvijas Vēstures muzejā
1995.g.12.V



Pētera Ušpeļa keramika Raiņa memoriālajā muzejā "Jasmuiža"

Silajāņu pagasts



Tagadējais Silajāņu pagasts aizņem tikai 31% no senā Silajāņu pagasta - tā centrālo daļu. Pārējā teritorija pēc II pasaules kara atdota jaunizveidotajiem pagastiem: ziemeļrietumu un rietumu daļa - Riebiņu, dienvidu daļa - Rušonas, bet ziemeļaustrumu un austrumu daļa - Feimaņu pagastam, kas ietilpst Rēzeknes rajonā.

Pagasta administratīvais centrs - Silajāņi.

Teritorija - 7058,4 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4080,9 ha (57,82%), no tās 2979,1 ha (73%) ir aramzeme. Meži aizņem 2255,7 ha (31,96%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 38,4 ha (0,54%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 683,4 ha (9,68%).

Cauri pagastam tek Feimanka, no pagasta iztek Sauna un Nalobne, kura tagad tiek dēvēta par Čornaju. Pagastā ir Markovas, Mazais Ostrovas un Palšas ezeri. Gleznainākās ainavas ir likumotās Feimankas krastos.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 755, no kuriem latvieši 33,1%, krievi 61,4%, baltkrievi 2,5%, poļi 1,2%, ukraiņi 0,9%, lietuvieši 0,1, citu tautību 0,8%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 683, uz 1994.g.1.I - 683, uz 1995.g.1.I - 688, uz 1996.g.1.I - 720.

Pagastā darbojas Silajāņu pamatskola un kultūras nams, Silajāņu un Kotlerovas bibliotēkas, Silajāņu vecmāšu un feldšeru punkts un Silajāņu sakaru nodaļa, Silajāņos strādā Pjotra Maslobajeva linsēklu eļļas spiestuve.



Silajāņu pagasta valde un darbinieki 1936.g.

Pagastā ir Kostigu vecticībnieku lūgšanas nams, kurā ir 8 mākslas pieminekļi. Katoļticīgie pieder pie Riebiņu un Feimaņu katoļu draudzēm.

Pagastā ir Balbāržu, Červonieku (latviešu), Červonieku (krievu), Kairišu, Kostigu, Markovas, Palšas, Podlipjes, Silajāņu un Špaku kapsētas.

Sākot ar 18.gs., Silajāņu pagastā apmeties daudz krievu vecticībnieku. Tādēļ arī te radušās apdzīvotas vietas ar krieviskiem nosaukumiem vai arī apdzīvoto, kā arī citu vietu latviskie nosaukumi krieviskoti vai tulkoti krievu valodā.

Silajāņu pagasts agrāk bijis biezi apdzīvots, te bijuši lieli ciemi, par ko var spriest pēc dvēseļu revīziju sarakstiem. 1782.gada dvēseļu revīzijā pagasta ciemos reģistrēts šāds vīriešu skaits: Palša - 57, Leitānos - 51, Nalobē jeb Nalobā (rakstīts abejādi) - 46, Bikovā - 44, Sudaros - 44, Špakos - 44, Ušpeļos - 35, Kairišos - 34, Markovā - 34, Podlipjē - 34, Muktos - 32, Jačmenišķos - 32, Golubovā - 28, Červoniekos - 28, Balbāržos - 23, Antānos - 21, Kotlerovā - 20, Latatujevā - 20, Kulčos - 18, Silajāņos - 17, Dubrovā - 17, Čadros (vēlāk Čadrinieki) - 12, Saveļos - 9, Ostrovā - 6.

1782.gada dvēseļu revīzijā atzīmēts, ka Kačānu ciems iznīcināts sakarā ar zemnieku pārceļšanu uz citiem ciemiem. Vēlāk Kačāni kļuva par jaunizveidotā Stražvaldes folverka centru un saucās par Stražvaldi, bet līdztekus tam tautā tika lietots arī vecais Kačānu nosaukums. Uz 1782.gadu iznīcināts arī Zabrudovas ciems, tikai nav zināms, kur tas atradies.

Blakus zemkopībai Silajāņu pagasta iedzīvotāji nodarbojās arī ar dažādiem amatiem, sevišķi podniecību, jo zeme te nav auglīga. Silajānieši kopš seniem laikiem pazīstami kā labi linkopji un zirgaudzētāji.

Novadnieki

ALEKSANDRS PELNIŅŠ (1859.2.X - 1942.31.VIII) - Silajāņu pagasta Krevu māju saimnieks, priekšzīmīgs lauksaimnieks un aktīvs sabiedriskais darbinieks. Dzimis Lubānas pagasta Niedrītēs. Beidzis Cēsu apriņķa skolu (1879). Bijis Galēnu muižas skrīveris (1881 - 1902), Špēļu muižas nomnieks (1902 - 1904), kopš 1904.gada - Krevu muižas (260 desetīnu zemes) un Krevu māju (pēc 1920.g. agrārreformas atstāti 100 ha) īpašnieks. Savu saimniecību iekārtojās un ražošanu organizējis pēc lauksaimniecības zinātnes jaunākajām atziņām. Pievērsies piena lopkopībai, savā saimniecībā ierīkojis pienotavu. 1941.gada 14.jūnijā ar ģimeni deportēts uz Krieviju. Miris Krasnojarskas apgabals Dzeržinskas rajona Orlovkā.

NIKOLAJS PELNIŅŠ (1898.1.V - 1994.17.IX) - Silajāņu pagasta Krevu māju saimnieka dēls, priekšzīmīgs lauksaimnieks, aizsargs, vairāku citu pagasta sabiedrisko organizāciju biedrs un vadošs darbinieks. Dzimis Galēnu muižā. Latvijas universitātē studējis lauksaimniecību. 1941.gada 14.jūnijā kopā ar ģimeni deportēts uz Krieviju. 1962.gadā atgriezās Latvijā un dzīvoja Cēsis, kur arī miris. Apbedīts Cēsu Meža kapos.

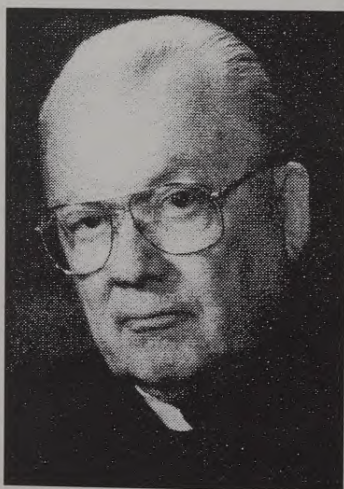
JĀNIS REČS (1907.1.III - 1940.4.II) - rakstnieks, publicists un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Silajāņu pagasta Najautos. Beidzis Aglonas ģimnāziju. Pēc tam strādājis Latvijas radiofonā par Latgales dzīves informatoru, ar 1934.gadu - Rēzeknes pilsētas valdē, bet kopš 1939.gada bijis darbvedis Darba centrālās Rēzeknes nodaļā. Darbojies Latgales Tautas universitātes padomē, Latvijas katoļu jaunatnes biedrībā. Latgaliešu presē publicējis dzejoļus, stāstus un rakstus par kultūras un sabiedrisko dzīvi. Miris Rēzeknē.

FRANCIS EGLĀJS (dz.Lemešonoks; 1914.7.IV - 1961.13.V) - militārais darbinieks, kapteinis, Dzelzs krusta kavalieris. Dzimis Silajāņu pagasta Golubovā. Beidzis Rīgas karaskolu (1938) ar leitnanta pakāpi. Latviešu leģiona rindās cīnījies pret sarkano armiju Austrumfrontē un Kurzemes cietoksnī. 1943.gada 23.septembrī apbalvots ar Dzelzs krustu. Paaugstināts par virsleitnantu. Kopš 1944.gada bijis latviešu 19.grenadieru divīzijas artilērijas pulka bataljona komandieris. 1945.gadā paaugstināts kapteiņa pakāpē. Uz čekistu safabricētas lietas pamata kā leģiona kapteinim 1961.gada 1.martā piespriests nāves sods. Nošauts Rīgas Centrālcietumā.

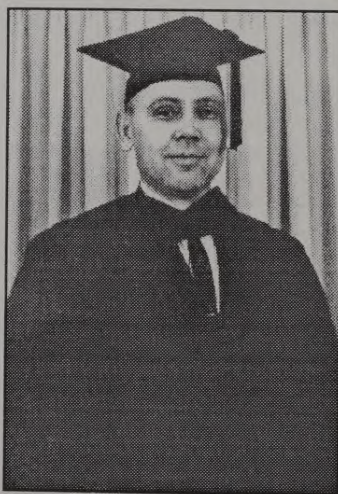
HENRIKS BEČS (1915.21.I) - garīdznieks un publicists. Dzimis Silajāņu pagasta Nalobnē. Mācījies Riebiņu pamatskolā (1925 - 1932) un Aglonas ģimnāzijā (1934 - 1938). Studējis Latvijas universitātes Teoloģijas fakultātē (1938 - 1940), tālāk mācījies Aglonas garīgajā seminārā (1941 - 1943). Strādājis Daugavpilī Sv.Pētera baznīcā (1943 - 1944). 1944.gada oktobrī aizbrauca uz Vāciju. Studējis Romas universitātes Baznīcas vēstures fakultātē (1949 - 1951). Pēc tam pārcēlies uz Kanādu, kur strādājis par prāvestu daudzās draudzēs. Angļu valodā sarakstījis autobiogrāfisku grāmatu "Šeit es esmu" (1992). Arī tagad dzīvo Kanādā, Redīrā.

ZENONS ZUDĀNS (1918.27.VII - 1983.10.X) - inženieris elektriķis, vēlāk atomfiziķis, fizikas doktors. Dzimis Silajāņu pagasta Ornišos. Mācījies Silajāņu pamatskolā (1926 - 1933) un Rēzeknes ģimnāzijā (1933 - 1938). Studējis Latvijas universitātes Mehānikas fakultātes elektrotehnikas nodaļā (1938 - 1942). Bijis inženieris Liepājas Kara ostas darbnīcas (1942 - 1943) un zinātniskais līdzstrādnieks Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas Saimnieciskās racionalizācijas institūtā Rīgā (1943 - 1944). 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, vēlāk pārcēlās uz Brazīliju, bet 1958.gadā - uz ASV. Visās vietās strādāja par inženieri. Mācījās Pensilvānijas universitātes (Filadelfijā) aspirantūrā, kuru 1966.gadā beidza ar fizikas doktora grādu. Pēc tam tika pieņemts darbā Franklina institūtā (Filadelfijā) par mehānikas un kodolenerģētikas nodaļas vadītāju, par ko strādāja līdz savai nāvei. Zenonam Zudānam ir vairāki izgudrojumi un daudz zinātnisko publikāciju. Miris un apbedīts Rietumu Česterā (netālu no Filadelfijas), kur viņš dzīvoja.

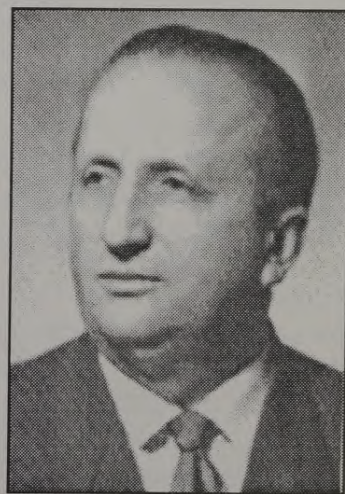
EUGĒNIJS CIBLIS (1920.10.V - 1974.22.VIII) - agronoms un mikrobiologs, mikrobioloģijas doktors. Dzimis Silajāņu pagasta Zaharovkā (tagad Feimaņu pag.). Ap 1926.gadu Cibļu ģimene nopirka pusi no Silajāņu muižas centra (50 ha) un muižas kalpu māju, kuru pārdēvēja par Siliņiem. Uz šejieni ģimene pārcēlās 1930.gadā. Eugēnijs Ciblis mācījies Feimaņu (1928 - 1932) un Silajāņu (1932 - 1935) pamatskolās un Malnavas lauksaimniecības vidusskolā (1935 - 1940). Studējis Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā (1940 - 1944). 1944.gadā iesaukts Latviešu leģiona aviācijas pulkā. II pasaules kara beigās sagaidīja Vācijā un tur, Štutgartē, noietās uz dzīvi. Studijas turpināja Hohenheimas Lauksaimniecības akadēmijā Štutgartē (1946 - 1947), kuru beidza ar agronoma diplomu. Pēc tam tika pieņemts darbā par zinātnisko līdzstrādnieku Hohenheimas Lauksaimniecības akadēmijas Piensaimniecības un uzturvielu institūtā. Līdztekus darbam mācījās aspirantūrā (1947 - 1949), kuru beidza ar mikrobioloģijas doktora grādu. Pēc doktora grāda iegūšanas kļuva par minētā institūta mikrobioloģijas laboratorijas vadītāju, kā arī Bādenes -



Henriks Bečs



Zenons Zudāns

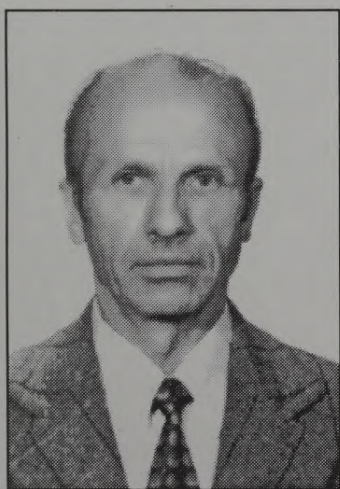


Eugēnijs Ciblis

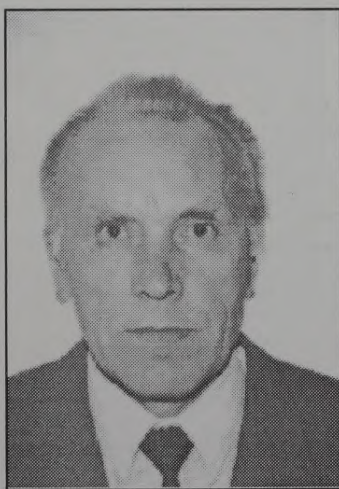
Virtenbergas zemes lauksaimniecības pārvaldes zinātnisko līdzstrādnieku un kontrolēja avotu ūdens un piensaimniecības produktu kvalitāti. Līdztekus tam bija lektors Hohenheimas Lauksaimniecības akadēmijā. Eugēnijam Ciblim ir ap 30 zinātnisko publikāciju. Miris Bādenbādenes sanatorijā un apbedīts Štutgartē.

EDUARDS CIBLIS (1927.g.1.I) - inženieris mehāniķis, inženierzinātņu doktors. Dzimis Silajāņu pagasta Zaharovkā. Kopš 1930.gada dzīvoja Silajāņu pagasta Siliņos. Mācījies Silajāņu pamatskolā (1934 - 1940), Malnavas (1940 - 1942) un Bebrenes (1943 - 1944) lauksaimniecības vidusskolās. 1944.gada augustā mobilizēts Gaisa spēku izpalīgu dienestā, dienējis Latvijā un Vācijā. Pēc kara bijis krievu gūstā un nodarbināts Maskavā aviācijas rūpnīcās. 1946.gada oktobrī atvests uz Latviju un mobilizēts padomju armijā, dienējis Liepājā līdz 1947.gadam. Turpinājis mācības Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā (1947 - 1948). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mehanizācijas fakultātē (1948 - 1953) un vienlaicīgi strādājis par vecāko laborantu mašīnu remonta katedrā (1951 - 1953). Kopš 1953.gada strādā Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijā Cēsu rajona Priekuļos: nodaļas un laboratorijas vadītājs (1953 - 1958), galvenais inženieris (1958 - 1961), aspirants (1961 - 1964), kopš 1964.gada - laboratorijas vadītājs, nodaļas vadītājs, inženieris. No 1964.gada specializējies darba apstākļu, darba drošības un vides aizsardzības pētījumiem mehanizētas lauksaimniecības darbos. Ir autors vai līdzautors 83 zinātniskajām publikācijām, tajā skaitā 14 grāmatām.

ROBERTS TRUBKA (1939.7.VI) - veterinārārsts, veterinārijas doktors, docents. Dzimis Silajāņu pagasta Sudaros. Mācījies Silajāņu pamatskolā (1947 - 1953) un Rēzeknes (Maltas) zooveterinārajā tehnikumā (1953 - 1957). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1957 - 1962). Bijis veterinārais ārsts Kuldīgas rajona padomju saimniecībā "Vilgāle" (1957 - 1964). Latvijas Lopkopības un veterinārijas institūta aspirants (1964 - 1968) un šajā institūtā jaunākais, vecākais un vadošais zinātniskais līdzstrādnieks (1968 - 1988), Nelipīgo slimību nodaļas vadītājs (1988 - 1992). Latvijas Lauksaimniecības universitātes Veterinārmedicīnas fakultātes infekciju slimību katedras docents (kopš 1992), vadītājs (kopš 1993). Zinātniskā darba galvenais virziens: vielu maiņas un gremošanas orgānu slimību diagnostika, ārstēšanas un profilakses jautājumi govīm, jaundzimušiem teļiem un jauniņiem. Ir vairāk kā 60 zinātnisko publikāciju autors, nozīmīgākās no tām - "Stresa faktoru loma dzīvnieku pataloģijā" (1973), "Ketozes diagnostikas metodes" (1974; krievu val.), "Lipīdu maiņa augstproduktīvām Latvijas brūnās šķirnes govīm" (1985).



Eduards Ciblis



Roberts Trubka

Vārkavas pagasts



Tagadējais Vārkavas pagasts aizņem tikai 31% no agrākā Vārkavas pagasta teritorijas. Pēc II pasaules kara no Vārkavas pagasta izveidoti vēl Sutru un Upmalas pagasti, bet neliela daļa pievienota Preiļu un Rožupes pagastiem.

Pagasta administratīvais centrs - Vārkava.

Teritorija - 7992,6 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4434,7 ha (55,49%), no tās 3329,4 ha (75,08%) ir aramzeme. Meži aizņem 2902,1 ha (36,31%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 92,7 ha (1,16%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 563,1 ha (7,05%). No pagasta iztek Odzene un Rītupīte, cauri pagastam tek Preiļupe un Dzilna, gar pagasta ziemeļu robežu tek Feimanka, gar austrumu un dienvidu robežu - Šusta. Pagastā ir Bleidas (33,8 ha), Biletnieku un Klaparu ezeri.



Pilišķu pilskalns

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 880, no kuriem latvieši 64%, krievi 28,9%, ukraiņi 1,9%, poļi 1,1%, baltkrievi 0,6%, citu tautību 3%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 823, uz 1994.g.1.I - 791, uz 1995.g.1.I - 792.

Pagastā darbojas Vārkavas pamatskola un kultūras nams, Vārkavas un Zaķišu bibliotēkas un feldšeru un vecmāšu punkti, Vārkavas un Dzilnu pasta nodaļas.

Baznīcu pagastā nav. Katoļticīgie pieder pie Vārkavas (baznīca Upmalas pag.), Znotiņu (baznīca Sutru pag.) un Preiļu katoļu draudzēm.

Pagastā ir Bārbaļu, Klaparu, Pilišķu un Stabulnieku kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Pilišķu pilskalns Pilišķos, pie Bleidas ezera, Ančkinu senkapi I Ančkinos, Feimankas labajā krastā, Ančkinu senkapi II Ančkinos, Ančkinu - Vārkavas ceļa kreisajā pusē, Bučku senkapi Bučkos, Bleidas ezera krastā, Dovoļes senkapi Dovoļē, Zaķišu senkapi Zaķišos, pie bijušās Šustas jeb Zaķišu muižas.

Senais Vārkavas pagasts aizņēma ļoti lielu teritoriju. 1920.gadu sākumā no tā atdalīja ziemeļrietumu stūri, t.i., Rožupi ar apkaimi un to pievienoja Līvānu pagastam, jo šīs apkaimes iedzīvotājiem Līvāni ir tuvāk nekā Vārkava. Seno vārkaviešu pēcteču kopības izjūta ir tik stipra, ka arī jaunizveidoto pagastu iedzīvotāji sevi joprojām uzskata par vārkaviešiem.

Vārkavas pagasts ir sevišķi nozīmīgs un interesants kultūrvēsturiskā ziņā. Te labāk kā daudzās citās vietās Latgalē saglabājušās senās latviešu tautas tradīcijas, folklorā, tautastērpī un ornamentā, valoda u.c. Tā kā Vārkavas un Aizkalnes izlokšņu fonemātiskā sistēma ir vistīrākā, noturējusies bez jaukuma ar citām izloksnēm un valodām, tā pieņemta par latgaliešu rakstu valodas pamatu.

Vissenākais Vārkavas pagasta administratīvais centrs atradās Pilišķu pilskalnā un apmetnē pie tā. Kad Pilišķu pilskalnā bijušo pili svešzemju iebrucēji iznīcināja vai tā gāja bojā kādos citos apstākļos, pagasta administratīvais centrs tika pārcelts pie Feimankas un atradās tās kreisajā krastā vietā, kur tagad atrodas Ančkini. Feimankas labajā krastā, pie Vilcāniem, atradās arī pirmā zināmā Vārkavas draudzes baznīca, kura celta, domājams, 17.gs. beigās vai 18.gs. sākumā. Ka Ančkinu vietā senāk atradies Vārkavas pagasta administratīvais centrs, liecina vācu armijas karte, kas iespiesta 1917.gadā. Tur Ančkinu vietā iezīmēts Vecvārkavas ciems. Tātad vāciešiem ir bijušas kādas ziņas par Vecvārkavu.

Vārkavas pagasts vēstures avotos pirmoreiz pieminēts 1563.gadā kā Rēzeknes pilij pakļauts pagasts. Līdz 17.gs muižu Vārkavas pagastā nebija. Latgales muižu inventāros 1647., 1719. un



Vārkavas pagasta valde un darbinieki 1936.g.maijā. Sēd 4.no kreisās pagasta vecākais Antons Prikulis, 5. - vecākais policijas kārtībnieks Aleksandrs Ostrovskis

1748.gadā Vārkavas pagastā minēta viena muiža - Vārkavas muiža, kura 18.gs. beigās dēvēta par Preiļu muižas folverku. 18.gs. vai pat agrāk Vārkavas pagasta administratīvais centrs pārcelts uz tagadējo Vārkavu.

Uz 1782.gadu Vārkavas pagastā jau ir divi folverki - Vārkavas un Rožanovas (tagad Rožupe).

18.gs. Vārkavas pagasts ir bijis ļoti biezi apdzīvots, par ko var spriest pēc ciemu lielā skaita apdzīvoto vietu sarakstā, kas sastādīts 1784.gadā. Bet vīriešu dvēseļu skaits 1782.gada revīzijā zināms tikai daļā ciemu: Vecvārkavā - 158, Vidzemos - 110, Geršlo - 105, Iubuļos - 95, Oriņos - 50, Plāteros - 44, Gavarišķos - 39, Borovā - 38, Dubnā - 37, Lipušķos - 33, Rūbežniekos - 33, Sanaužā - 31, Vaļušos - 28, Dolgijborā - 25, Valšenišķos - 20, Dabilniekos (Dābolniekos ?) - 20, Šustā - 20, Gruzjannos (Gruzdinovkā ?) - 18, Kaziņos - 14.

Dvēseļu revīziju saraksts 1801.gada 16.septembrī papildināts ar dažu ciemu uzskaitījumu,



Vārkavas pamatskolas 90 gadu jubilejas svinības 1935.g.25.V.

Centrā no labās Daugavpils apriņķa tautskolu inspektors Kārlis Streipa, ..., izglītības viceministrs Jāzeps Čāmanis un Izglītības ministrijas tautskolu vicedirektors Jānis Pumpītis

norādot vīriešu dvēseļu skaitu uz doto datumu: Apzališķos - 131, Bleidā - 110, Brodūžos - 59, Ciukuliešos - (vēlākie Vepri?) - 35, Andriņos - 26, Sitniekos - 19, pie muižas kroga - 10, Ragovišķos - 6. Apzališķi un vēl daži ciemi vēlāk netiek minēti. Par Bleidu, liekas, te dēvēti iepriekš minētie Vidzemi (110 vīrieši). Vidzemu nosaukums var liecināt, ka šo ciemu dibinājuši ienācēji no Vidzemes, bet Bleidas - ka tas atradies pie Bleidas ezera. Apstiprinājumu tam gūstam arī no bibliofila Antona Dzeņa teiktā autobiogrāfiskajā trilogijā "Muna dzeive". Viņš raksta,



Vārkavas pamatkolas vecā ēka

ka viņa ciltstēvs Dzenis Vārkavas pagastā ienācis no Kokneses un pie viena kalna netālu no Bleidas ezera esot uzcēlis savu sētu un tādējādi kļuvis par Pilišķu ciema nodibinātāju. Tātad šis ciems sākotnēji saucies par Vidzemiem, vēlāk par Bleidu, beidzot - par Pilišķiem, jo senais pilskalns licies nozīmīgāks orientieris.

Uz 1782.gadu Rožanovas folverka ciemos ir šāds vīriešu skaits: Šantos - 144, Laudā - 47, Ūšos - 42, Vimanišķos (Vilmeniešos ?) - 25, Tiltavā - 14, Pevēliešos (Peivēlišķos?) - 4.

Vārkavas pagasta saimnieku uzvārdi 1695.gada inventārā: Bleida, Cišs, Gavars, Jurišs, Mozulis, Patašnieks, Pintāns, Puķis, Puķe vai Pūķis (Pukis), Puķītis (Pukit), Silaklāvs, Sils, Smekvorsts, Sunaps, Ūbulis (Ubul), Ūdele (Udel), Upenieks, Vaivods, Valgačs, Vilcāns, Vimanišs, Vonogs, Ziļaks (Zilaks). 1748.gada inventārā parādās vēl neminēti saimnieku uzvārdi: Bernāns, Buka, Dzenis, Gribusts, Kazeris, Krejāns, Kūlinieks (Kulinik), Lauskis, Priekulis vai Prikulis (Prikul), Pūga, Putka, Rubins, Ručs, Rusiņš, Sporāns, Stabulnieks, Unckulis, Znūtiņš.

Visizplatītākais uzvārds Vārkavas pagastā bija Vaivods, bet daudz arī Upenieku, Kūlinieku, Vilcānu un Vimanišu.

Vārkavieši visos laikos augstu turējuši garīgās vērtības, viņi pirmie Latgalē 1845.gadā nodibināja savu tautskolu. Tāpat augstu viņi vērtējuši brīvību un neatkarību, vienmēr cīnījušies pret svešām varām un apspiedējiem, sevišķi aktīvi piedalījušies nacionālo partizānu cīņās pēc II pasaules kara.



Piemīņas plāksnes atklāšana pie Vārkavas pamatskolas vecās ēkas 1995.g.5.X sakarā ar šīs skolas dibināšanas 150.gadiem.

Piemīņas plāksni atklāj kādreizējais skolas direktors Staņislavs Antāns



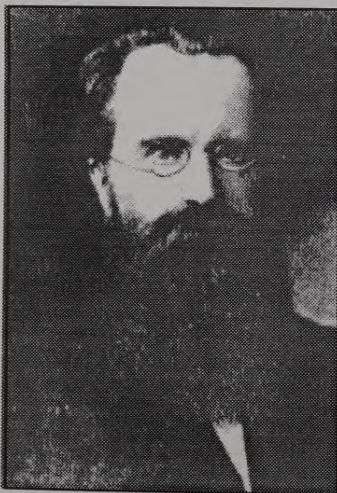
Vārkavas pagasta folkloras ansamblis "Vārkava". Vadītājs Jānis Teilāns

Novadnieki

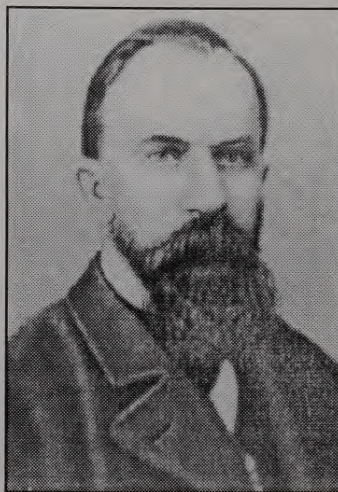
Brāļi JĀNIS UN INDRIĶIS UPENIEKI (18.gs. beigas - ?) - zemnieki, cīnītāji par tautas izglītību Latgalē. Dzimuši un dzīvojuši Vārkavas pagasta Šķilteros. Pēc vairākiem piesūtītajiem un arī personīgi iesniegtajiem lūgumiem viņi no Vitebskas guberņas gubernatora beidzot dabūja atļauju Vārkavas pagastā atvērt tautskolu, to par saviem līdzekļiem 1844.gadā Vārkavas pagasta Rengertavā (tagad Sutru pag.) uzcēla un 1845.gadā nodeva tautas lietošanā. Par pirmo skolotāju tajā sāka strādāt Jāņa Upenieka dēls Ādams Upenieks.

ĀDAMS UPENIEKS (1820.VIII - 1905.4.I) - skolotājs, dzejnieks, pašvaldību darbinieks, viens no pirmajiem garagaismas nesējiem, brīvības centienu paudējiem un cīnītājiem pret latviešu tautas apspiedējiem Latgalē. Dzimis Vārkavas pagasta Šķilteros. Bija pirmais Vārkavas pagasta tautskolas skolotājs. Sacerējis pret muižniekiem vērstus satīriskus dzejoļus. Tātad viņš ir pirmais zināmais latgaliešu dzejnieks un šajā laukā darbojies veselu paaudzi pirms Andriņa Jurdža (1845 - 1925) un Pītera Miglīnika (1850 - 1883). Viņa dzejoļi palikuši rokkrakstā un gājuši zudumā. Ādams Upenieks pulcinājis ap sevi jaunatni, mudinājis to mācīties un cīnīties pret muižniekiem un citiem apspiedējiem. Par to vietējie muižnieki ar saviem kalpotājiem viņu vairākas reizes notvēruši un smagi pēruši, vienu reizi pat līdz nesamaņai. Pēc pēdējā gadījuma zemnieki, baidīdamies par turpmākajiem uzbrukumiem un viņa dzīvībai draudošajām briesmām, noorganizēja 50 cilvēku grupu viņa aizstāvēbai. 1861.gadā Vārkavas pagasta zemnieki Ādamu Upenieku ievēlēja par sava pagasta vecāko. Tajā pašā gadā vietējie muižnieki Vārkavas pagastā sasauca 100 zemniekus un pavēlēja viņiem braukt šķūtīs. Ādams Upenieks sapulcinātajiem zemniekiem paskaidrojās, ka dzimtbūšana atcelta un muižniekiem nav tiesību zemniekus rikot. Zemnieki atteicās izpildīt muižnieku rīkojumu. Tad muižnieki ar saviem kalpotājiem uzbruka zemniekiem. Izcēlās sadursme, kurā krita viens muižnieks un viens zemnieks, bet daudzi tika ievainoti. Pēc šīs sadursmes muižnieki panāca, ka Upeniekiem skolu Rengertavā vajadzēja nojaukt. Tad 1861.gadā Upenieki savā dzimtajā Šķilteru ciemā uzcēla jaunu skolas ēku. Vēlāk tā tika pārcelta uz Vārkavas pagasta centru. 19.gs. pēdējā ceturksnī Ādams Upenieks kopā ar savu brāli Aloizu nopirka Preiļu pagasta Zeļenopoles jeb Korsakovas saimniecību (tagad Rožupes pag.) ar 34 ha zemes, kur uzcēla savas sētas. Ādams Upenieks miris Zeļenpolē (Korsakovā), apbedīts Preiļu pagasta Kiulenieku kapos (tagad Rožupes pag.).

ALEKSANDRS KOVAĻEVSKIS (1840.19.XI - 1901.22.XI) - biologs, evolucionists, bioloģijas doktors, profesors, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, viens no salīdzināmās un evolucionārās embrioloģijas un fizioloģijas pamatlicējiem. Dzimis Vārkavas pagasta Šustas muižā, kas piederēja viņa vecākiem. Šustas, kā arī Znotiņu muižā, kas tāpat piederēja viņa vecākiem, viņš pavadīja agro bērnību, kā arī uzturējās vēlākajos gados. Miris un apbedīts Pēterburgā.



Aleksandrs Kovaļevskis



Vladimirs Kovaļevskis



Staņislavs Aleksandrovičs

VLADIMIRS KOVAĻEVSKIS (1842.14.VIII - 1883.28.IV) - biologs, bioloģijas doktors, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, evolucionārās paleontoloģijas pamatlicējs. Aleksandra Kovaļevska brālis. Dzimis Vārkavas muižā. Te un arī Znotiņu muižā pavadījis agro bērnību un uzturējies arī vēlēkajos gados. Miris un apbedīts Maskavā.

STAŅISLAVS ALEKSANDROVIČS (1890.7.I - 1943.30.VII) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, 4 Jura krustu un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Vārkavas pagastā. Atvaļināts 1924.gadā. Dienēja robežsardzē (1924 - 1928) un policijā Rēzeknē (1928 - 1937). Pēc tam dzīvojas Ozolmuižas pagastā. Apbedīts Rīgā, Miķeļa kapos.

ANTONS DZENIS (1890.20.III - 1974.28.V) - ievērojamākais Latgales bibliofils, publicists un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Vārkavas pagasta Pilišķos. Savā bibliotēkā savācis un sakrājis gandrīz visu, kas publicēts latgališu dialektā un par Latgali. 1944.gada vasarā atstāja savas mājas un emigrēja uz Vāciju, pēc tam - uz ASV. Viņa vērtīgā bibliotēka, kas palika mājās, izvazāta un iznīcināta. Dzīvodams ASV, uzrakstījis ļoti plašo autobiogrāfiju "Muna dzeive" (3 sējumos), kurā apkopots daudz vērtīgu ziņu arī par dzimto novadu un tā ļaudīm. Miris un apbedīts ASV, Grandhevenā.

DONĀTS PUDULIS (1891.21.XII - 1945.26.II) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Jura krusta un Lāčplēša kara ordeņa kavalieris. Dzimis Vārkavas pagastā. Atvaļināts 1921.gada 16.februārī. Bijis robežapsardzības vecākais kārtibnieks Rudzātu pagastā (1921 - 1943) un jaunākais uzraugs Rīgas Centrālcietumā (1934 - 1940). 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju, 1942.gada 19.janvārī notiesāts uz 10 gadiem. Miris Solikamskas nometnē.

MONIKA ALEKSANDROVIČA (1900.19.VI - 1961.17.I) - skolotāja un sabiedriska darbiniece. Dzimusi Liksnas pagasta Liepas Mukānos. Beigusi Pēterburgas skolotāju institūtu. Bijusi Vārkavas pagasta Zaķišu pamatskolas pirmā pārzine un ilggadīga skolotāja, kora diriģente, pagasta aizsardžu pulciņa vadītāja. 1944.gadā emigrējusi uz Vāciju, vēlāk - uz Austrāliju. Mirusi un apbedīta Austrālijā, Adelaidā.

KAZIMIRS IVANĀNS (1901.4.IV - ?) - skolotājs un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Vārkavas pagasta Šķilteros. Bijis skolotājs Livānu pamatskolā (1923 - 1925) un Ilūkstes pamatskolas pārzinis (1925 - 1930). Uzbūvējis Ilūkstes vidusskolu, nodibinājis Ilūkstes Latviešu biedrību. Pēc tam bijis Abrenes apriņķa tautskolu inspektors (1930 - 1940). 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz Angliju. Emigrācijā nodibinājis divas latviešu skolas: Vācijā, Celles bēgļu nometnē, un Anglijā, Koventrijā.

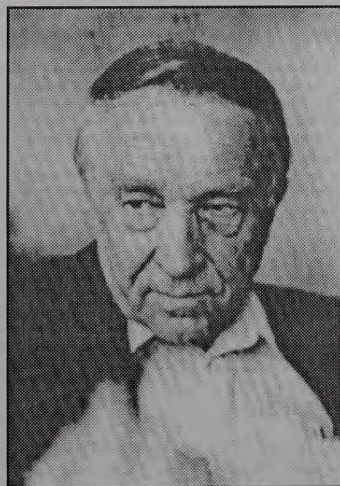
EDUARDS UPENIEKS (1920.10.XII) - ārsts, medicīnas doktors, sabiedriskais darbinieks. Dzimis Vārkavas pagasta Šķilteros. Mācījies Vārkavas pagasta Ančkinu pamatskolā (1928 - 1933), Preiļu pagasta pamatskolā (1933 - 1935) un Daugavpils 1.gimnāzijā (1935 - 1940). Bijis skolotājs Preiļu pagasta pamatskolā (1940 - 1944). 1944.gadā mobilizēts un nosūtīts uz Vāciju. 1945.gadā izceļojis uz Itāliju, vēlāk - uz Spāniju. Beidzis Salamankas universitāti Spānijā (1953). Kopš 1954.gada dzīvo



Antons Dzenis



Donāts Pudulis

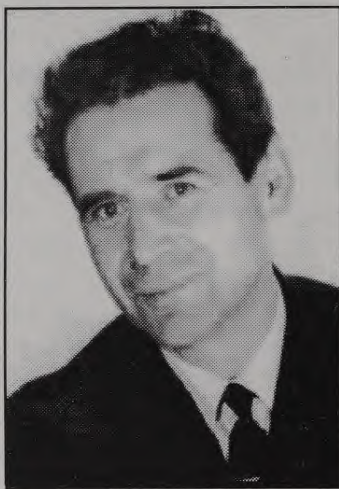


Eduards Upenieks

Kanādā, Toronto. Strādājis par ārstu. Bijis Latvijas goda konsuls Toronto (1972 - 1991). Toronto tuvumā izveidojis latviešu patversmi "Kristus dārzs". Par nopelniem cilvēces labā Vatikāns Eduardu Upenieku apbalvojis ar "Pro Ecelsia Pontifice" krustu.

LUDVIGS UPENIEKS (1922.15.II) - ārsts, medicīnas doktors. Dzimis Vārkavas pagasta Šķilteros. Beidzis Ķelnes universitāti Vācijā (1954). Dzīvo Kanādā, Toronto.

KAZIMIRS ŠPOĢIS (1927.28.III) - ekonomists, lauksaimniecības doktors, profesors, LPSR Nopelniem bagātais zinātnes darbinieks, LPSR Valsts prēmijas laureāts, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis, Latvijas Lauksaimniecības un meža zinātņu akadēmijas goda loceklis. Dzimis Vārkavas pagasta Jezupovā. Mācījies I Vārkavas pamatskolā (1935 - 1941), C/S "Turība" Kooperācijas skolā Rīgā (1942 - 1943) un Višķu dārzkopības tehnikumā (1945 - 1949). Studējis neklātienē Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1949 - 1956). Bijis skolotājs Rankas lauksaimniecības skolā (1949 - 1956). No 1956.gada bijis MTS direktors, rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks un priekšsēdētājs, LPSR lauksaimniecības ministra vietnieks, Latvijas Zemkopības un lauksaimniecības



Kazimirs Špoģis

ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta direktors. Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas rektors (1976 - 1980), profesors (1978). LPSR lauksaimniecības ministrs (1980 - 1983). LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, LPSR Ministru Padomes Prezidija Agrorūpnieciskā kompleksa jautājumu komisijas priekšsēdētājs (1984 - 1985), LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja pirmais vietnieks, LPSR Valsts agrorūpnieciskās komitejas priekšsēdētājs (1985 - 1987). Kopš 1987.gada Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas (tagad universitātes) Ekonomikas fakultātes profesors. Zinātniskie darbi par lauksaimniecības un agrorūpnieciskās ekonomikas problēmām. Ir ap 120 zinātnisko, bet pavisam ap 200 publikāciju autors.

OLĢERTS PARČINSKIS (1928.4.XI) - veterinārārsts, veterinārās medicīnas maģistrs, docents, LPSR Nopelniem bagātais tautas izglītības darbinieks. Dzimis Lietuvā, Viļņas apriņķī. 1939.gadā pārcēlās uz dzīvi Vārkavas pagasta Kličkas dzimnavās pie saviem radiem. Mācījies Ančkinu pamatskolā (1939 - 1943), Daugavpils 1.ģimnāzijā (1943 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1947). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1947 - 1952). Kopš 1950.gada strādā Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā: ķirurģijas un terapijas katedras laborants, veterinārārsts ordinators, veterinārārsts, patoloģiskās anatomijas un parazitoloģijas katedras pasniedzējs, vecākais pasniedzējs, bet no 1989.gada docents un patoloģijas un parazitoloģijas katedras vadītājs. Pirmais Latvijā noskaidrojis govju leikozes izplatības cēloņus un izstrādājis pirmo govju leikozes apkarošanas instrukciju, kā arī noskaidrojis pret leikozi izturīgas Latvijas brūno govju līnijas. Olģerts Parčinskis ir vairāk kā 150 zinātnisko un populārzinātnisko publikāciju un metodisko rakstu autors.

JĀNIS BOJĀRS (1931.6.VI) - inženieris mehāniķis, LPSR Nopelniem bagātais racionalizators, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Vārkavas pagasta Austrānos. Mācījies Ančkinu pamatskolā (1939 - 1946) un Līvānu strādnieku jaunatnes vakara vidusskolā (1956 - 1960). Studējis neklātienē un klātienē Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1960 - 1966). Bijis Līvānu lopbarības antibiotiku rūpnīcas, vēlākās Līvānu bioķīmiskās rūpnīcas inženieris mehāniķis (1965 - 1966), galvenais mehāniķis (1966 - 1974) un konstruktoru nodaļas priekšnieks (1974 - 1990). Viņam ir lieli nopelni rūpnīcas ražošanas procesu automatizācijā un mehanizācijā. Jānis Bojārs bijis Preiļu rajona Tautas deputātu padomes priekšsēdētāja vietnieks (1990 - 1992). Viņš 1996.gada 29.aprīlī nopirka Līvānu bioķīmiskās rūpnīcas 4. (lizīna) cehu un nodibināja uzņēmumu ar nosaukumu "Līvānu bioķīmiskā rūpnīca", kurā jau uzsāka pakalpojumu sniegšana zemniekiem lopbarības graudu pārstrādē. Rūpnīca plāno lielā daudzumā no vietējiem zemniekiem iepirkt graudus un ražot spēkbarību un lopbarības piedevas.

Sutru pagasts



Sutru pagasts ir agrākā Vārkavas pagasta daļa.

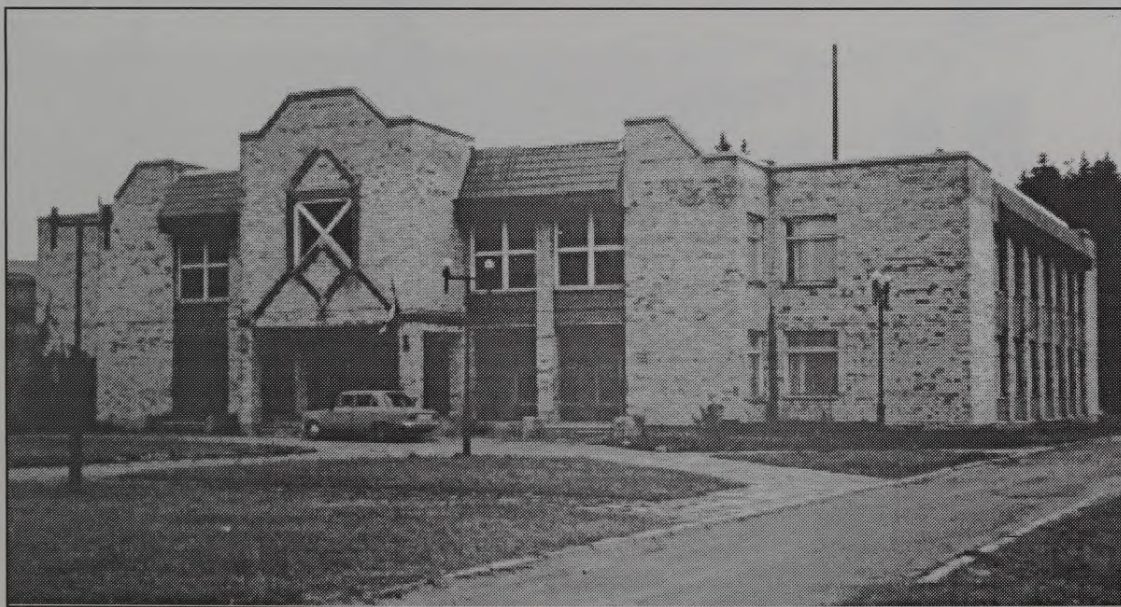
Pagasta administratīvais centrs - Sutri.

Teritorija - 7798,3 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4704,7 ha (60,33%), no tās 3274 ha (69,59%) ir aramzeme. Meži aizņem 2243,7 ha (28,77%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 106 ha (1,36%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 743,9 ha (9,54%). Zeme auglīga un labi iekultivēta.

Cauri pagastam tek Feimanka ar savu pieteku Sanaužu un nelielā posmā - Ošas pieteka Sumanka, kas iztek no Sutru pagasta.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 749, no kuriem latvieši 75,2%, krievi 20,8%, baltkrievi 1,3%, ukraiņi 1,1%, poļi 0,9%, lietuvieši 0,1%, citu tautību 0,6%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.gada 1.I - 831, uz 1994.gada 1.I - 812, uz 1995.gada 1.I - 802, uz 1996.g.1.I - 826.



Sutru pagasta administratīvais un kultūras centrs

Pagastā darbojas Sutru pamatskola un kultūras nams, Sutru un Rauniešu bibliotēkas, feldšeru un vecmāšu punkti, pasta nodaļas, SIA "Jerdens" (kokzāģētava) un z/s "Vītoli" desu cehs.

Pagastā ir Znotiņu katoļu baznīca (1926), kurā atrodas 2 mākslas pieminekļi, un Kauparnieku, Rauniešu, Sutru, Šultes un Tiltavas kapsētas.

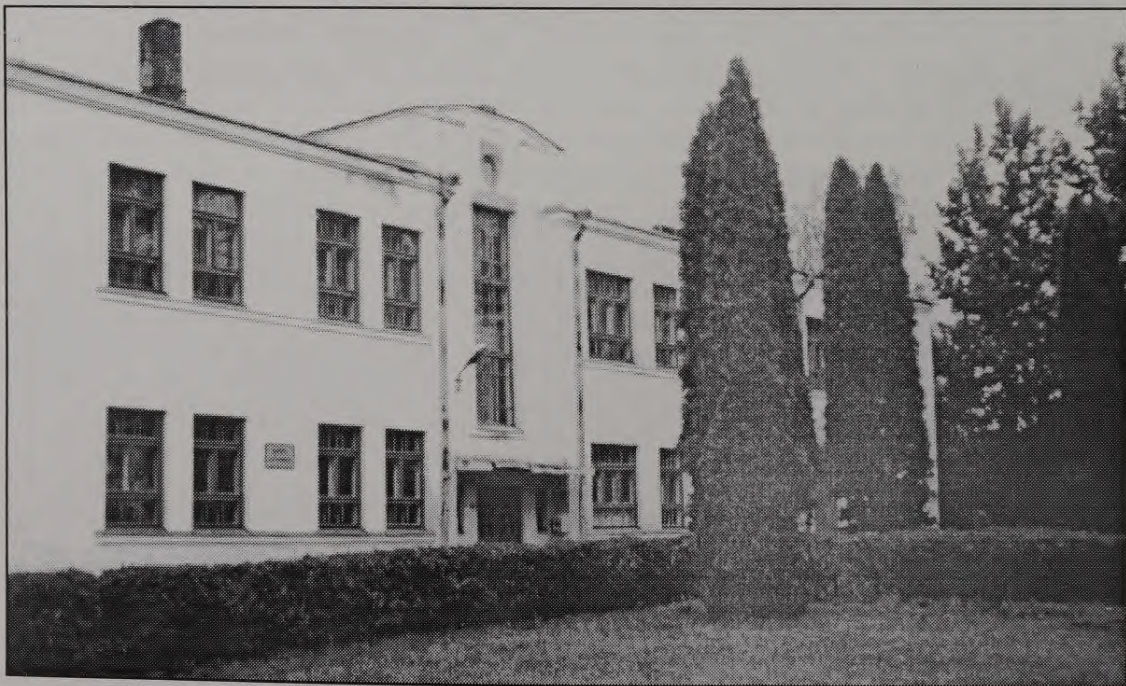
Tautas celtniecības piemineklis ir zemnieku sēta Šultēs (19.gs.).

Sutru pagastam ir kopēja vēsture ar agrāko Vārkavas pagastu, par ko jau stāstīts.

Sutru pagasts sākotnēji saucās par Rauniešu pagastu ar administratīvo centru Rauniešu ciemā, kas atrodas Feimankas kraiskajā krastā. 1991.gadā Rauniešu pagasts tika pārdēvēts par Sutru pagastu un tā administratīvais centrs pārcelts uz Sutru ciemu.

Raunieši līdz 1930.gadiem saucās par Reutovu (no muižnieka Reuta uzvārda). 19.gs. beigās Reutovas muižas centru nopirka Jānis Rinkins (1859.19.I - 1931.3.III), kurš dzimis Cēsu apriņķa Raunā. Tāpēc laikam arī šī zemnieka pēcteči Reutovu pārdēvēja par Rauniešiem.

Neparasta ir Sutru ciema izcelšanās. Arī Itālijā ir Sutri - pilsēta, kas vecāka par Romu. Vai mūsu Sutriem ir kāds sakars ar Itālijas Sutriem? Diezgan droši var teikt, ka ir. Uz 1784.gadu apdzīvoto vietu sarakstā Preiļu novadā nav apdzīvotas vietas, kas sauktas par Sutriem, bet 1820.gadā jau pastāv divi Sutru ciemi: viens ar 7 sētām un 61 iedzīvotāju - Vārkavas pagastā, otrs ar 4 sētām un 40 iedzīvotājiem - Preiļu pagasta Jezupinavas folverkā. Šodien pastāv tikai pirmie Sutri. Tā kā šie Sutru ciemi radušies tikai dažus gadus pēc Napoleona karagājiena uz Krieviju (1812 - 1813), tad pilnīgi iespējams, ka tos dibinājuši Napoleona armijas itāļu tautības karagūstekņi, dezertieri vai arī ievainotie karavīri, kuri vairs nespēja atgriezties savā saulainajā dzimtenē. Ka Preiļu novadā apmetušies itāļi, liecina te sastopamie itāliskie uzvārdi, kā Geriņš, Džeriņš, Džardāns, Lujāns un daži citi, kādi visvairāk izplatīti agrāko Vārkavas un Aizkalnes pagastu teritorijās. Dažiem šo un arī latvisko uzvārdu īpašniekiem ir izteikts dienvidnieku izskats (Vidusjūras rase) un temperaments. Bez tam Sutru ciema izcelsmes jautājumā vēl viens svarīgs fakts. Apmēram 5 km no Sutriem, bet jau Saunas pagastā, Pauniņu kapu kapličā glabājas litografēta Dievmātes svētbilde, kuras apakšā 5 valodās rakstīts, ka te attēlota "B.V. da Monte Berico di Vicenza" - Vičencas Dievmāte Beriko kalnā. Šis Dievmātes atveids stipri atšķiras no Dievmātes atveidiem Latvijā un kaimiņu zemēs. Rodas jautājumi, no kurienes un kā šī Dievmāte te nonākusi un kas bijuši tās godinātāji, ja mums ir sava Aglonas Dievmāte. Vičenca ir Itālijas Venēcijas reģiona Vičencas provinces galvenā pilsēta. Vičencas pilsētas nomalē uz Beriko kalna paceļas Beriko kalna Dievmātes bazilika. Visievērojamākie svētki šajā bazilikā ir 15.augustā, 8.septembrī, 7.martā un 26.augustā. Šinī svētceļojumu vietā mēdz



Sutru pamatskola

pulcēties arī karavīri. Austriešu karavīri pēc varonīgām cīņām 1848.gadā ziedoja lielāku naudas summu svētnīcas atjaunošanai, bet pēc I pasaules kara šeit ieradās vairāki tūkstoši dzīvi palikušo karavīru un virsnieku pateikties par dzīvības glābšanu. Karavīru vidū bija ne tikai itāļi, bet arī ārzemnieki. II pasaules kara laikā šī svētnīca bijusi pastāvīgi atvērta, lai izlūgtu Dievmātes palīdzību visiem, kuri devušies kara gaitās. No iepriekš teiktā saprotams, ka Pauniņu kapu kapličā esošo Beriko kalna Dievmātes litografēto gleznu uz šejieni atveduši Napoleona armijas itāļu tautības karavīri, no kuriem daļa te arī apmetusies uz dzīvi.

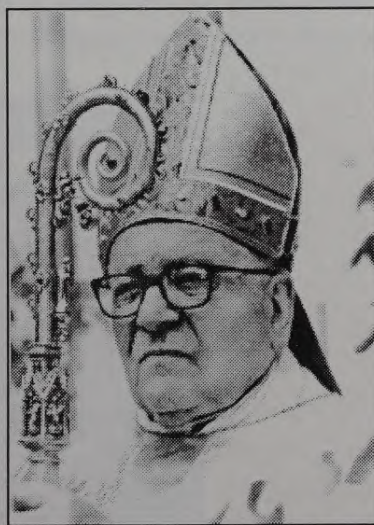
Novadnieki

LEONS BERGS (1886.19.VI - ?) - lauksaimniecības darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Sutru pagasta Znotiņos (agrāk Vārkavas pag.). Beidzis Gorku zemkopības skolu. Bijis Latvijas Zemkopības ministrijas valsts zemju nodaļas vadītājs un virstaksators Zemkopības ministrijas valsts zemes ierīcības departamentā. Par viņa likteni pēc 1940.gada ziņu nav.

JULIĀNS VAIVODS (1895.30.VIII - 1990.24.V) - garīdznieks, teoloģijas licenciāts, Romas katoļu baznīcas kardināls, baznīcas vēsturnieks un rakstnieks, Triju Zvaigžņu ordeņa un Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Sutru pagasta Bernānos (agrāk Vārkavas pag.) Mācījies Vārkavas pagasta tautskolā (1906 - 1909) un Preiļu pilsētas skolā (1909 - 1912). Tālāk izglitojies Pēterburgas garīgajā seminārā (1913 - 1918). Studējis Latvijas universitātes Romas katoļu Teoloģijas fakultātē (1938 - 1940). 1943.gada 23.jūnijā par zinātnisko darbu "Garīgā dzīve un tās vadītāji 18.gs. Kurzemē" ieguva teoloģijas licenciāta grādu. 1918.gada 7.aprīlī iesvētīts par priesteri. Viņš cīnījās pret Latgales pārpoļošanu, kādēļ poliskā vai poliski orientētā Latvijas katoļu baznīcas augstākā vadība ar A.Springoviču priekšgalā pret viņu izrādīja lielu nelabvēlību un nepārtraukti mainīja viņa darba vietas. Bijis vikārs un prāvesta v.i. Aglonā (1918 - 1920), skolu kapelāns Rēzeknē (1920), vikārs un skolu kapelāns Ludzā (1920 - 1921), skolu kapelāns Daugavpilī (1921 - 1924), vikārs Varakļānos (1924 - 1925). Kad Juliāns Vaivods nostājās Latvijas katoļu baznīcas augstākās vadības nepamatoti apvainotā un vajātā Franča Trasuna pusē, viņu šķīra no Latgales un pārcēla uz Kurzemi. Viņš bija prāvests Lēnās (1925- 1933), Alsungā (1933 - 1936), Dvietē (1936), Jaunjelgavā (1936 - 1937), Ventspilī (1937 - 1938), Liepājā (1938 - 1940), ģenerālvikārs un kūrijas oficiāls



Romas pāvests Jānis Pāvils II 1982.g.2.II Juliānam Vaivodam uzliek kardināla bereti



Kardināls Juliāns Vaivods

Liepājā (1940 - 1944), Kurzemes dekanāta dekāns (1944), Liepājas bīskapa v.i. (1944 - 1947), Liepājas kūrijas kanclers, ģenerālvikārs un dekāns (1947 - 1958). 1949.gada 4.jūlijā Romas pāvests Juliānu Vaivodu iecēla par galma prelātu. Par garīdzniekiem domātās literatūras sarakstīšanu un izplatīšanu viņš 1958.gada 2.janvārī tika arestēts un sodīts ar diviem gadiem koncentrācijas nometnē. Pēc soda izciešanas bija prāvests Vaiņodē (1960 - 1961), Rīgas Sv.Jēkaba katedrālē (1961 - 1962), Rīgas metropolijas ģenerālvikārs (1962- 1964), kopš 1964.gada 18.novembra - bīskaps, Lielās Makrianas titulārbīskaps, Rīgas arhidiacēzes un Liepājas diacēzes administrators. 1983.gada 2.februārī Romas pāvests Jānis Pāvils II Juliānu Vaivodu iecēla par Romas katoļu baznīcas kardinālu. Juliāns Vaivods sarakstījis vairākus desmitus sējumu manuskriptu - Latvijas katoļu baznīcas vēsturi, sprediķus un citu garīdzniekiem domātu literatūru, ko čeka 1958.gadā konfiscēja. Pēc viņa rehabilitācijas (1989) "lietā" esošie 36 sējumi tika atdoti autoram. Tagad izdoti vairāki sējumi viņa manuskriptu. Sevišķi vērtīgi darbi ir "Katoļu baznīcas vēsture Latvijā" (1994; 3 grāmatas). Juliāns Vaivods miris Rīgā, bet apbedīts Aglonas bazilikas pazemes baznīcas kriptā aiz altāra.

FERDINANDS PLIKŠS (1896.5.VIII - 1942.6.IX) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, kapteinis, Lāčplēša Kara ordeņa un Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Sutru pagasta Znotiņu muižā (agrāk Vārkavas pag.). Beidzis Pēterburgas Politehniskā institūta mērniecības nodaļu un Irkutskas praporščiku skolu. Latvijas Republikas laikā bija kadru virsnieks, dienēja 11.Dobeles kājnieku pulkā (Daugavpilī) un 3.Jelgavas kājnieku pulkā. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Noriļlagā.

IZIDORS MEIKŠĀNS (1900.16.XI - 1975.3.VII) - skolotājs, psihologs un filozofs, pedagogijas zinātņu kandidāts un filozofijas doktors. Dzimis Sutru pagasta Babinovā (agrāk Vārkavas pag.). 1908.gadā ģimene izceļo uz Sibīriju. Studējis Rietumtautu komunistiskajā universitātē (1926 - 1931). Bijis Ačinskas pedagoģiskā tehnikuma direktors (1932 - 1936), Groznijas Pedagoģiskā institūta psiholoģijas katedras vadītājs un fakultātes dekāns (1938 - 1940), LPSR Izglītības tautas komisariāta nodaļas vadītājs un Latvijas Universitātes pedagogijas un psiholoģijas katedras vadītājs (1940 - 1941), Barnaulas Pedagoģiskā institūta direktora vietnieks (1941 - 1944), Daugavpils skolotāju institūta direktora vietnieks (1944 - 1945), LPSR Izglītības ministra vietnieks (1946 - 1949), Latvijas Valsts pedagoģiskā institūta docētājs (1946 - 1953), LPSR Skolu zinātniskās pētniecības institūta direktors (1952 - 1956) un zinātniskais līdzstrādnieks (1956 - 1966). Publicējis rakstus par psiholoģijas un pedagogijas jautājumiem. Miris un apbedīts Rīgā.

JĀZEPS VAIVODS (1908.8.VIII - 1969.28.IV) - arhitekts, kardināla Juliāna Vaivoda brālis. Dzimis Sutru pagasta Bernānos (agrāk Vārkavas pag.). Beidzis Latvijas universitātes Arhitektūras fakultāti (1944). 1944.gadā iesaukts Latviešu leģionā un līdz kapitulācijai cīnījies Kurzemes cietoksnī, pēc tam atradies izsūtījumā. Bijis būvdarbu vadītājs Kara muzeja celtniecībā Rīgā (1939 - 1940) un Jēkabpils projektu un tāmju biroja grupas vadītājs (1955 - 1968). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Sarkandaugavas kapos.



Ferdinands Plikšs

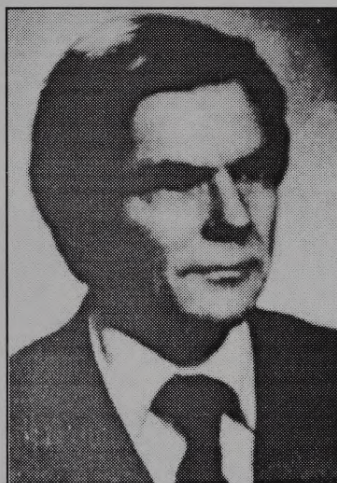


Izidor Meikšāns

KAZIMIRS ZNOTIŅŠ (1912.19.IX) - tautsaimnieks, tautsaimniecības maģistrs, publicists. Dzimis Sutru pagasta Onckuļos (agrāk Vārkavas pag.). 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz Kanādu, kur dzīvo arī tagad. Beidzis Lūvenas universitāti Beļģijā. Kopš 1954.gada bijis Otavas universitātes (Kanādā) mācību spēks.

JĀNIS ZNŪTIŅŠ (1919.18.VIII - 1942) - dzejnieks. Dzimis Sutru pagasta Ušackos (agrāk Vārkavas pag.). Mācījies Preiļu pagasta pamatskolā un Aglonas ģimnāzijā. Studējis Latvijas universitātē (1938 - 1941). Jau kopš ģimnāzijas gadiem rakstījis dzejas, stāstus, aprakstus un publicējis periodiskajos izdevumos. Kritis Ļeņingradas apgabalā, pie Aderovas.

JĀNIS GERCĀNS (1923.1.IV) - diriģents, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Sutru pagasta Promos (agrāk Vārkavas pag.). Ap 1930.gadu ģimene pārcēlās uz Kuldīgas apriņķi. Beidzis Latvijas Valsts konservatorijas trompetes klasi (1958) un Tallinas konservatorijas pūtēju orķestru nodaļu (1968). Bijis Ventspils mūzikas vidusskolas pedagogs un Ventspils pūtēju orķestra vadītājs (1958 - 1967), Talsu pilsētas pūtēju orķestra vadītājs (1967 - 1972) LPSR Valsts profesionāli tehniskās izglītības komitejas kultūras nama republikas apvienoto pūtēju orķestru virsdiriģents (kopš 1979).



Jānis Gercāns

Upmalas pagasts



Upmalas pagasts ir agrākā Vārkavas pagasta daļa.

Pagasta administratīvais centrs - Upmala.

Teritorija - 9796,7 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 5987,5 ha (61,12%), no tās 4098,8 ha (68,46%) ir aramzeme. Meži aizņem 1578,8 ha (16,12%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 70,7 ha (0,72%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 2159,7 ha (22,05%).

Gar pagasta robežām tek Dubna, Feimanka un Šusta, cauri tek Dubnas pietekas Odzene un Dūklis. Pagastā ir Vepru un Bratišķu ezeri. Daudz gleznainu vietu, sevišķi gar Dubnu.



Vārkavas muižas pils

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1138, no kuriem latvieši 93,3%, krievi 2,2%, poļi 1%, ukraiņi 1%, lietuvieši 0,2%, citu tautību 3%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1134, uz 1994.g.1.I - 1125, uz 1995.g.1.I - 1127.

Lielākās apdzīvotās vietas ir Upmala (279 iedzīvotāji) un Vanagi (176 iedzīvotāji).

Pagastā darbojas Vārkavas vidusskola (Upmalā) un Vanagu pamatskola, Upmalas un Vanagu bibliotēkas, feldšeru un vecmāšu punkti un pasta nodaļas.

Baznīcas: Vārkavas (Upmalā) katoļu baznīca (1877) un Vanagu katoļu baznīca (1936).

Pagastā ir Vārkavas un Vanagu kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Odzenes apmetne pie Odzenes ietekas Dubnā, Brokovsku viduslaiku kapi (Vecie Brokovsku kapi) Brokovskos, Dubnas labajā krastā, Semeļa kalns - senkapi Lielkzeros, Čeirānu senkapi Čeirānos.

Arhitektūras pieminekļi ir Vārkavas muižas pils (19.gs.; vēlā ampīra stils) un Vārkavas katoļu baznīca (1877).

Mākslas pieminekļi: Vārkavas katoļu baznīcā - 17 un krucifikss ar stabu un jumtiņu 1 km no Upmalas, pie Upmalas - Preiļu ceļa.

Dabas pieminekļis ir Upmalas (Vārkavas) parks (4,5 ha), kurā aug vairāk kā 10 eksotu koku un krūmu sugu. Valsts aizsargājamais dzīvnieku liegums ir Ašenieku purvs (1568 ha).

Pagastam Upmalas nosaukums dots tāpēc, ka tas visā garumā stiepjas gar Dubnas upi. Upmalas pagastam ir kopēja vēsture ar seno Vārkavas pagastu, par ko jau bija stāstīts. Tomēr vēl nedaudz nepieciešams pieskarties pagasta centra vēsturei.

Vietā, kur tagad atrodas Upmalas pagasta administratīvais centrs, 16.gs. izveidojās Vārkavas tirgotāju folverks, kurā tirgotājiem bija pienākums iepirkt Polijas karalim visāda veida meža preces - būvkokus, starp tiem daudz vančosu (14 - 15 pēdu gari ozolu bluķi), pelnus, ogles, bebru, lāču, caunu ādas - un tās pa Dubnu nogādāt līdz Daugavai un pa to tālāk līdz Rīgai. Vēlāk šis tirgotāju folverks tika dēvēts vienkārši par Vārkavas folverku.

Uz 1784.gadu Preiļu muižas Vārkavas folverkā minēta koka dzīvojamā māja, pie kuras atrodas augļu dārzs, un uniātu koka baznīca. Kad šī baznīca celta, nav zināms, bet tā ir otrā Vārkavas draudzes baznīca (pirmā, kā jau iepriekš teikts, atradās netālu no Feimankas). 19.gs. Vārkavas folverks kļuva par patstāvīgu muižu un tad arī



Vārkavas katoļu baznīca



Vārkavas vidusskola



Folkloras ansamblis "Vecvārkava"

tika uzcelta Vārkavas muižas mūra pils un netālu no tās - Vārkavas draudzes mūra baznīca.

Latvijas Republikas pirmajos gados no apdzīvoto vietu nosaukumiem svītroja vārdu "muiža" kā verdzības laiku atgādinājumu un neatbilstošu apdzīvotās vietas statusam, jo muižas tika sadalītas jaunsaimniecību ierīkošanai un citām vajadzībām. Vārkavas muižu pārdēvēja par II Vārkavu, bet Vārkavas ciemu par I Vārkavu. Pēc II pasaules kara Vārkava atguva savu agrāko nosaukumu (bez numerācijas), bet II Vārkava tika pārdēvēta par Upmalu. Upmalas pagasta un tā administratīvā centra nosaukums ir atbilstošs to ģeogrāfiskajam stāvoklim. II Vārkavu būtu varējis pārdēvēt par Jaunvārkavu, ja no agrākā Vārkavas pagasta nebūtu izveidots vēl trešais pagasts, kam dots Sutru nosaukums. Arī Sutru pagasta iedzīvotāji vēsturiskā skatījumā ir vārkavieši.

Novadnieki

JĀNIS KURMINS (ap 1790 - 1860.11.II) - garīdznieks, filozofs, garīgo rakstu autors. Dzimis Lietuvā, Ukmerģes pagasta Karpes muižā, lietuvietis. Darbojies Vārkavas draudzē (1846 - 1850). Sarakstījis poļu - latīņu - latviešu vārdnīcu (1850), garīdzniekiem domātu darbu "Homilija" un plašu sprediķu grāmatu "Jaunas mōceibas uz apskaidrošanas ļaužu sprostū" (1859) visām gada svētdienām. Miris Krāslavā, apbedīts Krāslavas kapos.

ANDREJS ČEGIS (1831 - 1900) - garīdznieks, tautas izglītības un nacionālo centienu veicinātājs. Dzimis Lietuvā, lietuvietis. Bijis prāvests Nidermuižā (1863 - 1867), Jezupovā (1867 - 1873) un Vārkavā (1873 - 1900). Ar viņa pūlēm uzcelta Vārkavas katoļu baznīca. Viņš mudinājis bērnus un jauniešus mācīties, atbalstījis tautas atmodas kustību, tulkojis garīgo literatūru latviešu valodā. Miris Vārkavā, apbedīts Vārkavas kapos.

PĒTERIS BUTKA (1866.27.XI - 1906.27.IX) - zemnieks, vēlāk Livānu stikla fabrikas strādnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Upmalas pagasta Kļavinskos (agrāk Vārkavas pag.). Soda ekspedīcijas arestēts un uz karalauka tiesas sprieduma pamata nošauts Dignājā pie Daugavas, kur arī apbedīts.

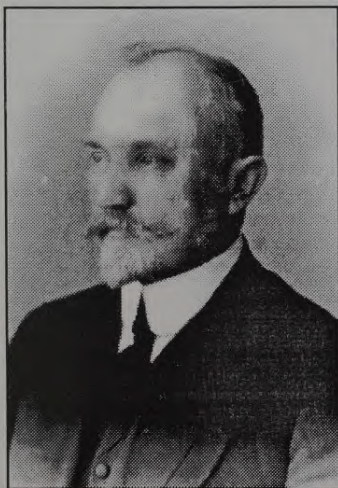
DOREMIDONTS AĻEIŅIKOVS (1866 -1919) - būvuzņēmējs, dzelzceļu būvētājs, Vārkavas muižas pēdējais īpašnieks. Dzimis Rēzeknes apriņķa Vaivodu pagasta Svariņos (tagad Krāslavas raj. Svariņu pag.). Kopā ar kompanjonu Averinu Pēterburgā nodibināja akciju sabiedrību "Aļeirin" (Aļeņikova uzvārda sākumdaļa + Averina uzvārda beigu daļa), kas Krievijā uzbūvēja vairākus dzelzceļus, kā Kijeva - Koveļa, Varšava - Tvera, Orenburga - Taškenta, Tjumeņa - Omska, kā arī dzelzceļus Persijā. Kļuva miljonārs. 1912.gadā no poļu muižnieka Benislavskā nopirka Vārkavas muižu un te apmetās uz dzīvi. Vārkavas muižā veica lielus remontdarbus, ievilkā elektrību, uzbūvēja ūdensvadu, dzirnavas, kokapstrādes un vilnas apstrādes darbnīcas, izveidoja lielu sugas govju un zirgu ganāmpulku, ierīkoja plašu ābeļdārzu, nopirka un saimniecībā pielietoja tā laika modernākās lauksaimniecības mašīnas, 1913.gadā nopirka arī vieglo automašīnu. Vietējos purvos raka un saimniecībā izmantoja kūdru. Plānoja uzbūvēt dzelzceļu, kas savienotu Aglonas un Nīcgales dzelzceļa stacijas. Šim nolūkam jau bija sagādāti un sagatavoti materiāli. Visus nodomus izjauca I pasaules karš un tam sekojošās revolūcijas. Lielinieku laikā (1919) muiža tika izlaupīta un izpostīta. To Doremidonts Aļeņikovs smagi pārdzīvo, saslimst un mirst. Apbedīts Rožkalnu pagasta Dubencas vec ticībnieku kapos (agrāk Kalupes pag.). 1920.gadā Vārkavas muižu nacionalizēja, bet 1922.gadā muižas galveno ēku nodeva II Vārkavas pamatskolas lietošanā. Aļeņikovu ģimenei atstāja Priekuļu mājas ar likumā noteikto zemes platību, kur tagad saimnieko Doremidonta Aļeņikova mazmeita Lidija Paļčika.

FĒLIKSS LAIZĀNS (1871.22.IV - 1931.17.VII) - garīdznieks un folkloras vācējs. Dzimis Rēzeknes apriņķa Sakstagala pagasta Somu ciemā. Bija prāvests (1920 - 1928) Upmalas pagasta Vanagos (agrāk Vārkavas pag.) un šajā laikā citīgi vāca un sistematizēja folkloru. Viņa savāktās 2458 tautasdziesmas publicētas K.Barona "Latvju dainās", 1365 tautasdziesmas glabājas Folkloras krātuvē, daudz folkloras materiālu nodots Latgales centrālajā muzejā Rēzeknē. 1927.gadā ugunsgrēkā, kas izcēlās viņa mājā Vanagos, aizgāja bojā lielākā daļa viņa folkloras vākuma un manuskriptu. Miris Bebreņē, apbedīts Bebreņu kapos.

FRANCIS CIŠS (1877.4.II - 1906.24.X) - zemnieks, vēlāk Livānu stikla fabrikas strādnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Upmalas pagasta Pūgaiņos jeb Pūgās (agrāk Vārkavas pag.). Kritis no dragūnu lodes Preiļu pagasta Eleonorvilē (tagad Rudzātu pag.). Apbedīšanas vieta nav zināma, iespējams, ka apbedīts Eleonorvīles kapos.

PĒTERIS DZENIS (1876.18.X - 1920.30.III) - garīdznieks, Latgales tautas atmodas laika darbinieks, cīnītājs par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju. Dzimis Upmalas pagasta Dzeņos (agrāk Vārkavas pag.). Bija vēsturiskā Rēzeknes kongresa 1917.gada 26. - 27.aprīlī (9. - 19.maijā) dalībnieks un Latgales Pagaidu zemes padomes loceklis. Miris Ludzā, apbedīts Vārkavas kapos.

ANTONS DZENIS (1893.7.IV - 1942) - tautsaimnieks, valsts un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Upmalas pagasta Dzeņos. Beidzis Pēterburgas komercskolu, studējis Pēterburgas Politehniskajā institūtā un Komercinstitūtā. Beidzis Konstantīna karaskolu un Kara inženieru akadēmiju Pēterburgā. Ir I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks. Bijis Saeimas



Doremidonts Aļeņikovs



Antons Dzenis

deputāts, iekšlietu ministra biedrs (1923 - 1925), finansu ministra biedrs (1926 - 1940) un akciju sabiedrības "Ogle" valdes loceklis. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Permas koncentrācijas nometnē.

ANTONS JUHŅEVIČS (1905. - 1947.4.II) - garīdznieks, tulkotājs, publicists, viens no nacionālo partizāņu kustības vadītājiem. Dzimis Gaigalavas pagastā. Kopš 1937.gada bija prāvests Vanagos. Kad Vārkavas pagasta Beņu mežā 1945.gada 24.augustā tika nodibināta "Latvijas Tēvzemes sargu apvienība" cīņas vadībai par Latvijas neatkarību, viņš tika ievēlēts par tās prezidija priekšsēdētāju. Vanagu baznīcā slēpa nacionālos partizāņus. Arestēts 1946.gada 24.aprīlī, tiesāts. Nošauts Rīgas Centrālcietumā.

LEONS GARŠKA (1906.20.X) - garīdznieks, monsinjors. Dzimis Kurcuma pagasta Taboros, lietuvietis. Bijis prāvests Vanagos (1943 - 1937; 1946 - 1956), Vārkavā (1963 - 1966). Uzcēlis Vanagu baznīcu (1934 - 1936), atjaunojis vai pārbūvējis, ar inventāru apgādājis un labiekārtojis vairākas baznīcas. Kopš 1991.gada ir pensijā un rezidē Aglonā.

KAZIMIRS RUČS (1915.4.XII) - garīdznieks, monsinjors, sociologs, kanonisko tiesību doktors. Dzimis Upmalas pagasta Paņijņos (agrāk Vārkavas pag.). 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, vēlāk - uz Beļģiju, dzīvo Lūvenā. Ir latviešu katoļu pārstāvis pie Sv.Krēsla Vatikānā un latviešu katoļu misijas direktors Rietumeiropā.

PĒTERIS ONCKULIS (1919.4.VII) - garīdznieks. Dzimis Upmalas pagasta Mačānos (agrāk Vārkavas pag.). Mācījies Vanagu pamatskolā (1929 - 1936), Livānu komercskolā (1936 - 1940) un Rīgas Katoļu garīgajā seminārā (1943 - 1949). Bijis skolotājs Vanagu pamatskolā (1940 - 1943). Par pretkomunistisko nostāju atradās izsūtījumā Krievijā (1949 - 1958). Bija prāvests Kalupē un dekāns Aglonā (1976 - 1991). Kopš 1991.gada ir prāvests Rudzātos un Vanagos. 1944.gada vasarā palīdzēja glābt Aglonas Dievmātes gleznu no varbūtējās iznīcināšanas kauju laikā, nogādājot to Vanagos un Kārļos. Pēteris Onckulis tautā ļoti godāts un cienīts garīdznieks.

ALBERTS SPOĢIS (1924.9.X) - filologs, filozofs un dzejnieks. Dzimis Upmalas pagasta Bratiškos (agrāk Vārkavas pag.). Mācījies I Vārkavas pamatskolā un Aglonas ģimnāzijā. 1943.gadā iesaukts Latviešu leģionā, ievainots, 1944.gadā evakuēts uz Vāciju, nokļuvis angļu gūstā Beļģijā. Pēc gūsta palika uz dzīvi Vācijā. Beidzis Blaumaņa latviešu bēgļu nometnes ģimnāziju Oldenburgā Vācijā (1949). Studējis baltu un ģermāņu valodas un salīdzināmo valodniecību Baltijas universitātē Pinnebergā, filozofiju, katoļu teoloģiju, vēsturi un žurnālistiku Bonnas, Hamburgas, Madrides un Minsteres universitātē. Minsteres ģimnāzijas skolotājs (kopš 1957), saimniecības vadītājs (kopš 1983). Rakstījis dzejoļus, literatūrkritiskus rakstus un esejas. Izdoti 4 dzejoļu krājumi. Sarakstījis monogrāfiju par mākslinieku Juri Soikānu (1960). Aktīvi darbojies trimdas latviešu kultūras dzīvē. Ir žurnālu "Dzeive", zinātnisko rakstu krājumu "Acta Latgalica" un "Tāvu zemes kalendera"



Pēteris Onckulis

redaktors, A.Jurdža fonda vadītāja vietnieks, kopš 1984.gada Latgaļu izdevniecības vadītājs. Minsterē izveidojis bagātīgu latgaliešu grāmatu un citu kultūras vērtību krātuvi "Latgaļu sāta".

IRĒNA ĀBOLTIŅA (dz.Kiuliniece; 1925.5.X) - zobārste, veselības aizsardzības organizatore, LPSR Nopelniem bagātā veselības aizsardzības darbiniece, ilggadīga P.Dauges Rīgas 1. medicīnas skolas direktore. Dzimusi Upmalas pagasta Lauskos (agrāk Vārkavas pag.).

ALBERTS VAIVODS (1927.20.X - 1991.28.VIII) - skolotājs, kora mākslinieks. Dzimis Upmalas pagasta Čeirānos (agrāk Vārkavas pag.). Mācījies II Vārkavas pamatskolā un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1948). Bijis Latvijas Nacionālās operas kora mākslinieks (1956 - 1991). Miris Rīgā, apbedīts Rīgas rajona Stopiņu pagasta Ulbrokas kapos.

JANĪNA VILMANE (1928.29.VIII) - ilggadīga skolotāja, PSRS Tautas skolotāja. Dzimusi Kombuļu pagasta Aišpuros (agrāk Krāslavas pag.). Pedagoģiskajā darbā kopš 1950.gada, kopš 1952.gada Vārkavas vidusskolas latviešu valodas un literatūras skoltāja. Skolēnus plaši iesaistījusi novada literatūras, izlokšņu, vietvārdu izpētē, folkloras vākšanā un popularizēšanā.

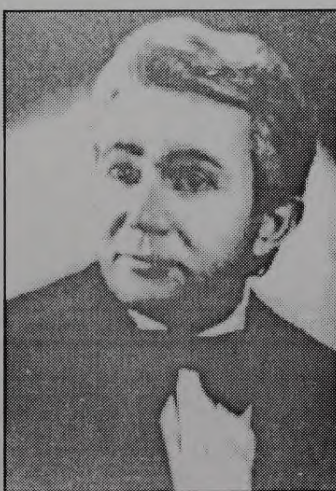
DOMINIKS VAIVODS (1937.2.XII) - kora mākslinieks, Valsts Akadēmiskā kora solists (kopš 1961), LPSR Nopelniem bagātais skatuves mākslinieks. Dziedājis daudz nozīmīgu solo partiju. Dzimis Upmalas pagasta Vanagos. Mācījies Vanagu pamatskolā (1944 - 1951), Līvānu 1.vidusskolā (1951 - 1955) un Daugavpils mūzikas vidusskolā (1955 - 1959).

ELEONORA TERĒZIJA VAIVODE (1944.28.VII) - skolotāja, pedagoģijas doktore, docente. Dzimusi Upmalas pagasta Brokovskos (agrāk Vārkavas pag.). Beigusi Daugavpils Pedagoģiskā institūta Bioloģijas un ķīmijas fakultāti (1966). Bijusi Ilūkstes 1.vidusskolas skolotāja (1965 - 1966), Daugavpils Pedagoģiskā institūta, tagadējās universitātes botānikas katedras laborante (1966 - 1971), botānikas un bioloģijas mācīšanas katedras pasniedzēja un vecākā pasniedzēja (1971 - 1988), docente (kopš 1988). Publicējusi 2 monogrāfijas, 12 mācību līdzekļus, 38 metodiskus rakstus, vairāk kā 50 citu publikāciju par pedagoģijas, bioloģijas mācīšanas metodikas un kultūrvēstures jautājumiem.

INESE MAILĪTE (dz.Bernāne; 1959.27.XI) - tekstilmāksliniece. Dzimusi Upmalas pagasta Vanagos. Beigusi Latvijas Mākslas akadēmijas Tekstilmākslas nodaļu (1987). Piedalījies izstādēs "Latviešu avangards" Berlinē (1988), Lozannas biennālē Šveicē (1989), izstādēs Holandē, Zviedrijā, Norvēģijā, Dānijā. Par šo kolekciju apbalvota ar Mākslinieku savienības medaļu par radošiem sasniegumiem mākslā. Ir kompozīcijas pedagoģe Rīgas lietīšķās mākslas koledžā. Kopā ar vīru Ivaru Mailīti 1990.gadā nodibinājusi privāto firmu "Mailītis & Co" - darbnīcu, kas veic izglītošanas un atpūtas centra "Pasaku zeme" atraktīvu karuseļu un mākslas objektu projektēšanu un realizāciju. Šajā firmā mācās Latvijas Mākslas akadēmijas un citu augstskolu studenti.



Janina Vilmane



Dominiks Vaivods

Aizkalnes pagasts



Tagadējais Aizkalnes pagasts aizņem tikai apmēram trešdaļu no agrākā Aizkalnes pagasta. No Aizkalnes pagasta dienvidu daļas izveidots vēl Pelēču pagasts, bet ziemeļaustrumu daļa pievienota jaunizveidotajam Rušonas pagastam.

Pagasta administratīvais centrs - Aizkalne (275 iedzīvotāji).

Teritorija - 7334,1 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4301 ha (58,64%), no tās 3687 ha (85,75%) ir aramzeme. Meži aizņem 2003,1 ha (27,32%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 48,4 ha (0,66%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 981,5 ha (13,58%).



Aizkalnes katoļu baznīca ap 1935.g.

Cauri pagastam tek Jaša, no pagasta iztek Šustas pietekas Rauda un Blidene. Pagastā atrodas Pelēču (80 ha), Šusta (70 ha) un Limonkas (12 ha) ezeri. Gleznainākās ainavas - Jašas krastos un pie Pelēču ezera.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 940, no kuriem latvieši 82,7%, krievi 10,9%, poļi 2%, ukraiņi 1%, baltkrievi 0,3%, igauņi 0,3%, lietuvieši 0,2%, citu tautību 2,7%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 901, uz 1994.g.1.I - 867, uz 1995.g.1.I - 859.

Aizkalnē darbojas Aizkalnes pamatskola, bibliotēka, feldšeru un vecmāšu punkts, aptieka, pasta nodaļa, Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuiža" un Aizkalnes agroserviss.

Pagastā atrodas Aizkalnes katoļu baznīca (1815), Aizkalnes pareizticīgo baznīca (1904) un Aizkalnes, Blīdenes, Daugaviešu, Gāgu un Raipoles kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Aizkalnes senkapi Aizkalnē, Aizkalnes pamatskolas vecās ēkas pagalmā un dārzā Jašas labajā krastā, Feldhofas senkapi un apmetne Feldhofā, Jašas labajā krastā, Gāgu senkapi Gāgās, Jašas labajā krastā pie Gāgu kapsētas.

Arhitektūras piemineklis ir Aizkalnes katoļu baznīca (1815).

Mākslas pieminekļi: Aizkalnes katoļu baznīcā - 6, Aizkalnes pareizticīgo baznīcā - 6.

Aizkalnes pagasts līdz 1930.gadu vidum saucās par Jasmuižas pagastu un tā administratīvais centrs - par Jasmuižu. Jasmuižas un Jasmuižas pagasta pārdēvēšana par Aizkalni un Aizkalnes pagastu ir pamatota gan no vēsturiskā un juridiskā, gan nacionālās pašapziņas viedokļa. Agrākajā Jasmuižas pagastā Jasmuiža bija tikai viena no vairākām muižām un folverkiem. Jasmuiža kā muižas centrs radusies kāda zemnieku ciema vietā. Domājams, tas bijis Aizkalnes ciems, jo 1 km no Jasmuižas atrodas Aizkalniešu ciems, ko varētu būt dibinājuši no agrākā Aizkalnes ciema padzītie zemnieki.

Vietā, kur atrodas tagadējā Aizkalnes baznīca, 1710.gadā tika uzcelta pirmā koka baznīca, kura dēvēta par Šrēdera muižas kapelu. Muiža, kā redzams, piederēja Šrēderam, bet kā šo muižu isti sauca - par Šrēdera muižu, Jasmuižu vai kā citādi, nav zināms.

1782.gadā kā Jasmuižas īpašnieks minēts Osips Šadurskis. Šadursku dzimtai Jasmuiža piederēja apmēram līdz 1880.gadam.

1782.gadā viriešu dvēseļu revīzijā tagadējā Aizkalnes pagasta teritorijā esošajos ciemos bija šāds viriešu skaits: Vucinos (tagad Vucāni) - 41, Ziemeļos - 32, Pizeļos - 26, Pizeļos (otros) - 9, Lauku Pizeļos - 7,



Aizkalnes pagasta valde un darbinieki 1936.g. Sēd 3.no labās - pagasta vecākais Ludvigs Pizelis, 4. - vecākais policijas kārtibnieks Pēteris Bleideris



Aizkalnes pagasta pamatskolas skolēni un skolotāji ap 1928.g.



Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuiža"



Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuiža". Priekšplānā Jašas upe

Babros - 25, Rokjānos (tagadējie Ročāni ?) - 20, Garkalnos - 25, Sparānos - 18, Sparānos (otros) - 10, Zeiļos - 17, Blokos -10, Raudaukā - 5. Ciemi, kuru atrašanās vieta nav zināma vai kuru nosaukumus grūti sasaistīt ar mūsdienu apdzīvotām vietām, te nav minēti.

Aizkalnes pagasts pēc kultūras un valodas ir latvisks. Skaists, krāsās labi saskaņots ir Aizkalnes pagasta tautastērps. Aizkalniešus pārvilkta pareizticība un tādējādi vieglāk pārkrievoja bija iecerējušas krievu varas iestādes un pareizticīgais krievu tirgotājs Grigorijs Kuzņecovs, kurš Jasmuižu no Viktora Šadurska bija nopircis ap 1880.gadu. Ar krievu valdības un G.Kuzņecova līdzekļiem 1904. gadā tika uzcelta Aizkalnes pareizticīgo baznīca, kaut pareizticīgo te bija pavisam maz. Pat uz 1938.gadu visā Aizkalnes pagastā bija tikai 142 pareizticīgie.

Aizkalnes (Jasmuižas) vārds cieši saistīts ar dzejnieku Jāni Raini (īstajā vārdā Jāni Pliekšānu). Jasmuižu nomāja (1883 - 1891) viņa tēvs Krišjānis Pliekšāns. Gimenei nometoties uz dzīvi Jasmuižā, Raiņa māsa Lize vēstulē brālim uz Rīgu rakstīja: "Vieta šeit jauka, varētu teikt - pusparadīze." Jaunais dzejnieks te dzīvoja ģimnāzijas, studiju un pirmo darba gadu brīvlaikos. Jasmuižā pavadītais posms bija ļoti nozīmīgs Raiņa pasaules uzskata izveidē, tālākā dzīves ceļa izvēlē. Viņš daudz staigāja pa Jasmuižas, Preiļu, Višķu un citiem apkārtnējiem pagastiem, iepazīnās ar tautas dzīvi, paražām, tradīcijām, vēsturi, vāca latviešu tautasdziesmas u.c. Taču iecere uzrakstīt apjomīgu grāmatu par Latgali un latgaliešiem palika nerealizēta, jo savāktie materiāli aresta laikā 1897. gadā gāja zudumā. Vienīgi 1890.gadā iznākušajā krājumā publicēts viņa raksts "Daugavpils apriņķa Višķu pagasta kāzu ierašas". Jasmuižā Rainis pārtulkoja A.Puškina drāmu "Boriss Godunovs", uzrakstīja pirmos dzejoļus (vēlāk ievietoti krājumā "Rīta dziesmas"), "Apdziedāšanās dziesmas II vispārīgiem latvju dziesmu svētkiem" (1889), daļēji arī dzejoļus "Karaļmeita" un "Zemnieks", strādāja pie lugas "Imants".

"Apdziedāšanās dziesmas..." viņš parakstīja ar savu pirmo Jasmuižā gūto pseidonīmu - Jāns Jasēnu Plikšis.

Šajā apkārtņē dzejnieks "atrada" arī savu pastāvīgo pseidonīmu - Rainis. Par sava pseidonīma - Rainis - vēsturi dzejnieks ap 1920.gadu savam biogrāfam un Kopotu rakstu



Muzeja vadītāja Baiba Ducmane sagaida keramiķi Polikarpu Čerņavski viņa 60 gadu jubilejai veltītajā sarīkojumā muzejā 1983.g.maijā



Pastāvīgā keramikas izstāde Raiņa memoriālajā muzejā "Jasmuiža"



K.Barona 150.dzimšanas dienai veltītie folkloras svētki Raiņa memoriālajā muzejā "Jasmuiža" 1985.g.18.VIII

Latgalei veltītajiem dzejoļiem - "Manu jaunu dienu zeme" (1910). "Svešumā un tālumā", viņš vēlāk rakstīja, "visa jaunība nāk biežāk un paliek ilgāk atmiņā; vienu no skaistākajām atmiņām: mīlo, krāšņo Latgali, viņas sirsnīgos ļaudis un maigo valodu gribēju minēt kaut jēl dzejoļiša bālā gaismā." Vēlāk Rainis atzina: "Jašas upītes krastos es piedzimu kā dzejnieks."

Muižas dzīvojamā ēkā pēc restaurācijas 1964.gadā iekārtots Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuiža" - Raiņa literatūras un mākslas vēstures muzeja filiāle. 1972.gadā rekonstruētajā muižas zirgu stallī atvērta Latgales keramiķu darbu pastāvīgā ekspozīcija. 1978.gadā muižas saimniecības ēkā izbūvēta izstāžu un sarīkojumu zāle. Uz Aizkalni no Rušonas pagasta Šembelīem pārvesta un Jašas krastā uzstādīta Latgales keramikas vecmeistara Andreja Paulāna darbnīca un ceplis - tautas celtniecības piemineklis.

Raiņa memoriālais muzejs "Jasmuiža" ir kļuvis par vienu no ievērojamākajiem kultūras centriem ne vien Latgalē, bet arī visā Latvijā.

sastādītājam A.Birkertam pastāstījis sekojošo: "Mans pseidonīms man atrasts gadus 25 atpakaļ. Man ļoti patika senlatviešu vārdi, latgaliešos, kur es dzīvoju jaunībā, es daudz tādu dzirdēju, no visiem man visvairāk iepatikās šis, kuru es lasīju vienā Latgales pagastā uz ceļa stabiņa, ar kādiem mēdz apzīmēt zemniekiem taisāmos lielceļa gabalus. Tāpat redzat, ka mans vārds no lielceļa uzlasīts pašā neskartākajā Latvijā, un kas viņu nes, tam arī pa lielceļiem jāstaigā. Es to vārdu pieņēmu, kad man bija jāparaksta pirmās drukātās rindiņas, un tā man viņš palicis."

Zemnieks Andrejs Rainis, kura uzvārdu Jānis Pliekšāns izvēlējās par savu paliekošo pseidonīmu, dzīvoja Jasmuižas pagasta Zeiliņos (tagad Rušonas pag.), un viņam bija jālabo lielceļa Jasmuiža - Kastīre 0,5 līdz 0,6 km garš ceļa posms, kas sākās pie tagadējām Gaujenieku mājām (0,7 km no Jašas tilta Aizkalnē) un stiepās Kastīres virzienā.

Trīmdas laikā Šveicē radās viens no Raiņa jaukākajiem

Novadnieki

ALEKSANDRS PLATPĪRS (1860.16.VII - 1922.31.III) - garīdznieks, teoloģijas maģistrs, rakstnieks. Dzimis Nautrēnu pagastā. Bijis prāvests Aizkalnē (1910 - 1916). Miris Rozentava (Maltā), apbedīts Nautrēnu baznīcas dārzā.

LUDVIGS PĪZELIS (1888.8.XII - ?) - lauksaimnieks un pašvaldību darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Aizkalnes pagasta Garlišķos. Beidzis Jasmuižas tautskolu un ģimnāziju Pēterburgā. Bijis ilggadīgs Aizkalnes pagasta vecākais, Krājaizdevu sabiedrības un Lauksaimniecības biedrības priekšnieks (līdz 1940). 1941.gadā arestēts un deportēts uz Krieviju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

PĒTERIS ZARIŅŠ (1897.29.I - 1983.10.XI) - skolotājs un rakstnieks. Dzimis Aizkalnes pagastā. I pasaules kara laikā brīvprātīgi iestājies 5.Zemgales strēlnieku pulkā un cīnījies Rīgas frontē, pie Ložmetēju kalna un Nāves salā. Beidzis Rēzeknes skolotāju institūtu un strādājis par skolotāju. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz Kanādu. Sarakstījis grāmatas "Tāvu zeme" (1972) un "Latgaļu tradīcijas" (1975). Miris un apbedīts Kanādā, Hamiltonā.

VOLDEMĀRS ŠEĻEGOVS (1914.20.I) - vijolnieks, profesors, LPSR Nopelniem bagātais pasniedzējs. Dzimis Polockā, kur viņa tēvs Nikolajs, viņānietis, tajā laikā mācījās karaskolā. Pēc I pasaules kara ģimene atgriezās Latvijā un dzīvoja Aizkalnē tagadējā Raiņa memoriālā muzeja mājā. Mācījies Aizkalnes (1921 - 1925) un Preiļu (1925 - 1928) pamatskolās. Preiļos pie pamatskolas pārziņa Pētera Grinmaņa sācis mācīties spēlēt vijoli. Pēc tam mācījies Daugavpils 1.ģimnāzijā (1929 - 1933) un vienlaicīgi vijolspēli Daugavpils Tautas konservatorijā pie profesora Nikolaja Vanadžiņa. Studējis (ar pārtraukumiem) Latvijas universitātē arhitektūru (1934 - 1942) un Latvijas konservatorijā (1944 - 1953). Līdztekus studijām strādājis būvdarbos (1934 - 1944) - ūdensvada būvē Ropažos, Brīvības pieminekļa celtniecībā un būvfirmā "L.Neiburgs & Co". Bijis Latvijas Nacionālās operas un baleta teātra orķestra mākslinieks (1944 - 1952), Rīgas Kirova rajona mūzikas skolas pedagogs (1949 - 1958), E.Dārziņa mūzikas vidusskolas stīgu instrumentu nodaļas vadītājs (1962 - 1978). Kopš 1962.gada ir Latvijas konservatorijas (tagadējās Mūzikas akadēmijas) docents, vēlāk profesors. Voldemārs Šeļegovs sagatavojis daudz izcilu vijolnieku, kā V.Girskis, L.Girska, A.Girskis, A.Melbārdis, U.Sprūdžs, A.Baumanis, A.Pauls, A.Zaķe, R.Ozols u.c. Pie viņa mācījies arī pasaulslavenais diriģents Mariss Jansons.

LEONS DŽERIŅŠ (1915.11.XI - 1972.27.I) - ķirurgs, ilggadīgs veselības aizsardzības darba organizators, LPSR Nopelniem bagātais ārsts. Dzimis Aizkalnes pagasta Vingros. Beidzis Latvijas universitāti (1949). Bijis Alūksnes rajona centrālās slimnīcas (Apē) galvenais ārsts (1950 - 1972). Miris Apē, apbedīts Apes kapos. Pie Apes slimnīcas Leonam Džeriņam pielikta piemiņas plāksne.

JĀNIS SVILĀNS (1916.15.II - 1996.26.IX) - garīdznieks, skolotājs, baznīcas vēsturnieks. Dzimis Varakļānu pagasta Lazdīniekos. Bijis prāvests Aizkalnē (1969 - 1976). Sarakstījis grāmatu "Latvijas Romas katoļu baznīcas un kapelas" (1995; I un II daļa). Miris Baltinavā, apbedīts Viļakas kapos.

PĒTERIS CASNO (1922.2.VI) - skolotājs, pedagoģijas doktors un profesors, publicists. Dzimis Aizkalnes pagasta Kalvānos. 1944.gadā iesaukts Latviešu leģionā. Cīnījies Austrumu frontē un Vācijā. 1945.gadā kritis gūstā Beļģijā. Dzīvojis Beļģijā un Vācijā (1945 - 1960). Studējis Vācijā Baltijas universitātē (1947 - 1949) un Beļģijā Lūvenas universitātē (1951 - 1958), kur ieguvis pedagoģijas licenciāta grādu. Kopš 1960.gada dzīvo un strādā Kanādā. Bijis Monreālas universitātes un Sv.Džordža Pedagoģiskā institūta mācību spēks (1960 - 1966). Sv.Džordža Pedagoģiskajā institūtā noorganizējis un vadījis eksperimentālās pedagoģijas centru, kas kļuvis pazīstams visā Kvebekas provincē. Kopš 1966.gada ir Pedagoģijas zinātnes departamenta profesors pedagoģijas vēsturē un metodoloģijā. 1970.gadā Lūvenas universitātē ieguvis pedagoģijas doktora grādu. Darbojas Kvebekas provinces skolu programmu un mācību metodisko līdzekļu izstrādāšanā.

KAZIMIRS ANSPOKS (1929.2.IX) - agronoms, lauksaimniecības un valsts darbinieks, LPSR Nopelniem bagātais lauksaimniecības darbinieks. Dzimis Aizkalnes pagasta Feldhofā. Mācījies Aizkalnes pamatskolā (1937 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1945 - 1950). Beidzis neklātienē Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju (1967). Strādājis vadošos amatos kompartijas, valsts un saimnieciskajā darbā. Bijis LKP CK lauksaimniecības nodaļas vadītājs (1967 - 1973), Latvijas lauksaimniecības ministrs (1973 - 1980), Mālpils sovhoztehnikuma un agrofirmas "Mālpils" direktors (1980 - 1991).

ANTONS KAŽEMAKS (1935.19.VI) - inženieris mežkopis, mežzinātnieks, inženierzinātņu doktors, LPSR Nopelniem bagātais dabas aizsardzības darbinieks. Dzimis Aizkalnes pagasta Rinčos. Mācījies Aizkalnes pamatskolā (1942 - 1944), Kuldīgas apriņķa Īvandes pamatskolā (1945 - 1949) un Kuldīgas vidusskolā (1950 - 1954). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1954 - 1959). Bijis mežzinis Kuldīgas MRS (1959 - 1961), Mazsalacas MRS direktora vietnieks (1961 - 1964), Mežu pētīšanas stacijas "Kalsnava" direktors (1964 - 1993). Kopš 1993.gada ir Valsts medību saimniecības Kalsnavas novada medību meistars. Publicējis darbus par mežu kopšanas cirtēm. Organizējis kokaugu sēkļu ieguves saimniecību. Ir 32 zinātnisko publikāciju autors. Lasījis referātus starptautiskajās mežkopju konferencēs. Kopā ar Imantu Ieviņu sarakstījis grāmatu "Kopšanas ciršu tehnoloģijas problēmas" (krievu val.).

BAIBA DUCMANE (1943.2.XII - 1994.7.XII) - filoloģe, muzeju darbiniece. Dzimusi Daugavpilī. Bijusi Raiņa memoriālā muzeja "Jasmuiža" vadītāja (1981 - 1994). Viņas vadības laikā stipri papildināti muzeja fondi, pārkārtota ekspozīcija, pāri Jašai uzcelts trosēs iekarināts tiltiņš, sāкта brīvdabas teātra celtniecība un parka izkopšana un labiekārtošana, noorganizētas daudzas izstādes, tikšanās ar rakstniekiem, dzejniekiem, māksliniekiem un citiem kultūras darbiniekiem. Viņa rūpējās par Latgales rakstnieku darbu izdošanu, rosināja pagasta kultūras dzīvi. Pēc viņas ierosmes noorganizēts Aizkalnes pagasta etnogrāfiskais ansamblis. Baibu Ducmani tautā pamatoti dēvēja par "Jasmuižas garu un dvēseli". Viņas piemiņai dzejnieks Andris Vējāns veltījis dzejoli "Baibai aizejot". Mirusi Rīgā, apbedīta Rīgā, 1.Meža kapos.

LOLIJA VĒZE (īst.v. Lolija Soma; 1950.26.VI) - filoloģe, dzejniece. Dzimusi Aizkalnes pagasta Rinčos. Beigusi Aizkalnes pamatskolu (1965), Preiļu 1.vidusskolu (1968) un Latvijas universitātes Filoloģijas fakultātes latviešu valodas un literatūras nodaļu (1976). Bibliogrāfe Valsts grāmatu palātā (1970 - 1978), izdevniecības "Zvaigzne" (1978 - 1980) un "Avots" (1980 - 1991) redaktore. Kopš 1991.gada - Latvijas Nacionālās bibliotēkas vadošā redaktore. Publicēties sākusi 1969.gadā. Izdots dzejoļu krājums "Cerības radišana" (1985).



Kazimirs Anspoks



Antons Kažemaks

Pelēču pagasts



Pelēču pagasts ir agrākā Aizkalnes pagasta daļa.

Pagasta administratīvais centrs - Pelēči.

Teritorija - 8420,2 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4705 ha (55,88%), no tās 3038,5 ha (64,58%) ir aramzeme. Meži aizņem 2571,1 ha (30,54%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 66 ha (0,78%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 1138 ha (13,52%).

Gar pagasta dienvidrietumu robežu tek Dubna, gar rietumu robežu - Šusta. Cauri pagastam tek Jaša ar savām pietekām Gubaiku un Viragnu (iztek no Viragnas ezera) un un pagasta teritorijā ietek Dubnā. Cauri pagastam tek arī Vārdava (Vārduva) un ietek Viragnas ezerā. Pagastā atrodas Ārdavas ezers un Viragnas ezera ziemeļu daļa. Upes, ezeri un pakalni veido vairākas gleznainas ainavas. Sevišķi skaisti ir Jašas krasti pie Pelēču dzirnavām.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.g.12. janvāri (skaitīšana) - 1053, no kuriem latvieši 72,6%, krievi 20,9%, poļi 3,1%, ukraiņi 1,6%, baltkrievi 1,1%, lietuvieši 0,3%, citu tautību 0,4%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1019, uz 1994.g.1.I - 1034, uz 1995.g.1.I - 1044.

Lielākās apdzīvotās vietas ir Ārdava (278 iedzīvotāji) un Pelēči (152 iedzīvotāji).

Pagastā darbojas Pelēču un Ārdavas pamatskolas, bibliotēkas, feldšeru un vecmāšu punkti un pasta nodaļas. Pagastā ir Nīdermuižas katoļu baznīca (1901). Daļa katoļticīgo pieder pie Aizkalnes katoļu draudzes.

Pagastā atrodas Annenhofas, Bramaņu, Džeriņu, Kalnajašu (tagad lieto krieviskoto formu - Gornijaši), Krasnogorkas, Pelēču, Solkas un Vecumu (Vecumnieku) kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Baraukas pilskalns Baraukā, Vārdavas labajā krastā, Gribustānu senkapi (Franču kapi) Gribustānos, Liumaņu senkapi Liumaņos, Maskavicišķu senkapi Maskavicišķos, Pelēču - Bra-



Pelēču muižas dzīvojamā māja



Nidermuižas katoļu baznīca



Kalnajašu kapela

maņu senkapi Pelēcos - Bramaņos un Rošmaņu senkapi (Vaidu kalns) Rošmaņos.

Arhitektūras pieminekļi ir Kalnajašu (Gornijašu) kapu kapliča (18.gs.), Pelēču muižas dzīvojamā māja un klēts (18.gs.), Jezupinavas (Jozefinovas) muižas dzīvojamā māja (19.gs.; tagad Ārdavas pamatskola) un Nidermuižas katoļu baznīca (1901).

Mākslas pieminekļi: Kalnajašu kapliča - 19, kapsētā - 2 (kapu krusti).

Zinātnes un tehnikas pieminekļi ir Pelēču ūdensdzirnavas (19.gs. sākums).

Arheoloģijas pieminekļi, savrupatradumi, rakstītie vēstures avoti, leģendas un nostāsti liecina, ka pagasta teritorija senatnē bijusi biezi apdzīvota un te risinājušies svarīgi notikumi. Pēc senatnes pētnieka Rušonas pasta nodaļas priekšnieka Mārtiņa Grigoroviča 1920. gados savāktajām ziņām, Baraukas pilskalnu, kas atrodas netālu no Ārdavas ezera, tautā dēvējot par Vaidu kalnu, jo te senatnē notikusi kāda kauja. Blakus Baraukas pilskalnam paceļoties stāvs kalniņš, kurš tautā tiekot saukts gan par Katlu, gan Naudas kalnu. Te M. Grigorovičs atradis dzelzs cirvi un dažādas rotaslietas. Ārdavas ezera rietumu krastā paceļoties diezgan augsts kalniņš, uz kura, kā stāstot veci ļaudis, atradies liels akmens - 3 asis garš, 2,5 asis plats un 1 asi augsts - ar virsū iekaltniem bļodveidīgiem iedobumiem. Blakus akmenim audzis vecs ozols. Senos laikos ļaudis šajā kalniņā nākuši dievus pielūgt, tāpēc šo kalniņu dēvējot arī par Dievu Lūgšanas kalnu. Pie šī akmeņa ik gadus Jurgu dienā, 23. aprīlī, notikusi liela liksmošanās līdz nākošās dienas rītam, jo tad labi padodoties zirgi un bites. Liels akmens pirms I pasaules kara pārdots par 10 zelta rubļiem kādam krustkalim, tas saskaldīts gabalos un aizvests.

Pēc nostāstiem, senāk Niedru apvidus (vēlākās Niedru muižas jeb Nidermuižas) valdnieks bijis latgaļu bajārs Niedris.

Tagadējā Pelēču pagasta iedzīvotāji pēc reformācijas ilgi turējušies pie

luterticības, pat līdz 18.gs. sākumam.

Luterieši tagadējā Pelēču pagasta Putānos 1621.gadā no ozolkoka uzcēluši jaunu baznīcu. Tā 1715.gadā pārvesta uz Višķiem, bet 1937.gadā - uz Valmieru. Pēc nostāstiem, Putānu baznīcā par mācītāju kādu laiku strādājis Ernests Gliks, Bībeles tulkotājs latviešu valodā. Viņš arī Putānu baznīcā nokristījis Ezervišķos (tagad Daugavpils raj.) dzimušo Martu Kraukli (1684.15.IV - 1727.17.V) - vēlāko Krievijas imperatori Katrīnu I. Martas Kraukles mātes Māras tēvs Andrejs Krauklis bijis senā Ezervišķu pilsnovada valdnieka latgaļu bajāra Kraukļa dēls. Martas Kraukles ārļaulības tēvs bijis poļu šlahtičs Alekssis Skavronskis, kurš saimniekojis tagadējā Pelēču pagasta Dekšņos. Māte no Martas atteikusies. Mazo Martu audzināšanā pieņēmis Putānu baznīcas mācītājs Ernests Gliks un aizvedis uz Daugavgrīvu, kur viņš pēc tam strādājis par mācītāju, bet vēlāk - uz savu nakamo darba vietu Alūksni. Kad Marta Kraukle no Alūksnes 1702.gadā kā gūstekne aizvesta uz Pēterburgu, viņa tur dokumentos reģistrēta pēc tēva vārda un uzvārda - kā Marta Alekseja meita Skavronska. Viņa tika pārkristīta pareizticībā kā Katrīna (Jekaterina) un vēlāk kļuva par Krievijas cara, vēlāka imperatora Pētera I sievu, bet pēc viņa nāves - par Krievijas imperatori Katrīnu I. Šie nostāsti ir ļoti dzīvi un stipri ticami. Višķus kā vienu no Katrīnas I iespējamam dzimšanas vietam min vairāki vēsturnieki.

Pēc Krišjāņa Pliekšāna nāves (1891) Raiņa māte Dārta un māsa Līze Pliekšānes aizgāja no Jasmuižas un no 1891.gada 13.februāra līdz 1893.gada 3.aprīlim dzīvoja Pelēču muižā, kuras rentnieks bija Raiņa labs paziņa un draugs Jānis Puiga. Viņš Dārtai un Līzei Pliekšānēm Pelēču muižā izīrēja dzīvokli un iznomāja 5 pūrvietas dārza zemes. Pelēču muižā savu atvaļinājumu 1892.gadā pavadījis arī Rainis.



Pelēču pamatskola



Jaša pie Pelēču dzirnavām



Pelēču ezers

Novadnieki

JĀZEPS ANDŽEJEVSKIS (1861.2.III - 1944.13.IV) - garīdznieks, cīnītājs par latvisku tautas izglītību Latgalē cara laikos. Dzimis Lietuvā, Telšu apriņķa Utru pagastā (tagad Klaipēdas rajonā), lietuvietis. Bijis prāvests Aizkalnē (1894 - 1895) un Nīdermuižā (1895 - 1944). Uzcēlis Nīdermuižas baznīcu (1901). Par baznīcas uzcelšanu bīskaps E.Rops apbalvoja viņu ar Nopelnu krustu un tiesībām nēsāt to uz krūtīm. Jāzeps Andžejevskis cara laikā organizēja un atbalstīja nelegālās nacionālās skolas, I un II pasaules kara laikā sniedza palīdzību bēgļiem, kas šajā apkārtnē bija apmetušies. Miris Nīdermuižā, apbedīts Nīdermuižas baznīcas dārzā.

VIKTORS ZARĀNS (1892.24.II - 1942.10.X) - pašvaldību un militārais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Aizkalnes pagastā, domājams, tagadējā Pelēču pagasta teritorijā. No 1921.gada bijis Iekšlietu ministrijas dienestā, no 1925.gada - Rēzeknes apriņķa priekšnieks un 17. Rēzeknes aizsargu pulka komandieris, kopš 1939.gada Bauskas apriņķa priekšnieks un 13.Bauskas aizsargu pulka komandieris. Arestēts 1941.gadā Bauskā, Straumēnu mājās, deportēts uz Krieviju un 1941.gada 18.maijā ieslodzīts Krasnojarskas novada Jeņisejskas cietumā. 1942.gada 10.septembrī piespriests nāvessods par darbību Latvijas policijā. Nošauts 1942.gada 10.oktobrī Jeņisejskas cietumā.

STEPANS KOLUPAILA (1892.14.IX - 1964.9.IV) - hidrologs, tehnisko zinātņu doktors, profesors, Lietuvas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, Lietuvas hidroloģijas pamatlicējs un viens no Krievijas hidroloģijas pamatlicējiem. Dzimis Pelēču pagasta Tumanišķu muižā (agrāk Aizkalnes pag.) no Panevėžas apriņķa ieceltojušu lietuviešu tautības muižnieku Jona Kazimira un Ludvikas (dz.Labunskas) Kolupailu ģimenē. Beidzis Jelgavas ģimnāziju (1911), Maskavas Mērniecības institūtu (1915), studējis Maskavas Lauksaimniecības akadēmijā (1918). Bijis Maskavas Mērniecības

institūta pasniedzējs (no 1917), profesors (no 1919). 1921.gadā pārcēlās uz Lietuvu. Kauņas Augstākās tehniskās skolas un Dotnuvas zemkopības un mežkopības vidusskolas pasniedzējs (1921 - 1922). Kauņas universitātes pasniedzējs (no 1922), docents (no 1923), ārkārtējais profesors (no 1926), ordinārais (kārtējais) profesors (kopš 1940). Nodibinājis Lietuvas Šoseju un ūdensceļu pārvaldes Hidrometeoroloģisko biroju un bijis tā vadītājs (1923 - 1935). Lietuvas Enerģētikas komitejas un ūdensspēka nodaļas vadītājs (1935 - 1940). Maskavā sarakstīja un izdeva monogrāfiju "Hidrometrija" (1918), kas ir pirmais šis nozares darbs krievu valodā. Līdz 1944.gadam publicējis 96 zinātniskos darbus - grāmatas un rakstus, visvairāk par Lietuvas upju hidrometriju. Propagandēja ūdenstūrisumu, izdodams grāmatas ar upju un krastmalu sīkiem aprakstiem. Uzstājies ar ziņojumiem daudzās starptautiskās hidrologu konferencēs. 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, pēc tam - uz ASV. Bija ASV Notrdamas universitātes profesors (1948 - 1963). Miris un apbedīts ASV, Sautbendā.

NIKODĒMS BOJĀRS (1925.1.VI) - ķīmiķis un rakstnieks, ķīmijas doktors, profesors. Dzimis Daugavpilī, bet kopš agras bērnības dzīvojis vecāku mājās Pelēču pagasta Vacainē (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Vārkavas pagasta Zaķišu pamastkolā, kur viņa māte Elvīra bija skolotāja, un Aglonas ģimnāzijā. 1944.gadā ar ģimeni emigrējis uz Vāciju, kopš 1950.gada dzīvo ASV.

PĒTERIS ZEILE (1928.14.I) - filozofs, literatūras un mākslas zinātnieks un kritiķis, habilitētais filozofijas doktors, profesors. Dzimis Pelēču pagasta Lielajos Mazuros (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Niedru, tagadējā Pelēču pamatskolā (1936 - 1942), Aglonas ģimnāzijā (1942 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1947). Studējis Latvijas universitātē (1947 - 1952). Latvijas universitātes docents (1955 - 1962), Latvijas Mākslas akadēmijas docents, vēlāk profesors (1962 - 1995). Pētījis galvenokārt estētikas vēsturi Latvijā, estētikas teorētiskās problēmas, literatūras un mākslas teorijas jautājumus. Publicējis ap 240 rakstu. Sarakstījis 13 grāmatas, tajā skaitā "Estētiskā doma Latvijā (līdz 1940.g.)" (1976), "Dzīves patiesībai un skaistumam. Raksti par estētikas jautājumiem" (1967). "Eksistenciālisms" (1969), "Personība un vērtības. Publicistika, estētika, kritika." (1979), "Harmoniskas personības attīstībai. Četras sarunas par estētisko audzināšanu" (1980), "Vērtību pasaulē. Apcere par aksioloģiju un vērtību orientāciju" (1983), "Estētika. Mācību līdzeklis augstskolām" (1981, 1989; kopā ar citiem), "Titānisms, pseidotitānisms un māksla" (1996). Bez tam izdoti 14 dažādi mācību līdzekļi augstskolām.

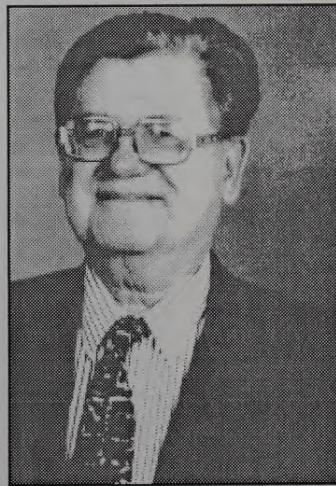
PĀVILS ALEKSANDROVIČS (1928.12.V) - izcils būvinženieris, tehnikas bakalaurs. Dzimis Pelēču pagasta Gubaniškos (agrāk Aizkalnes pag.). Mācījies Zaķišu pamatskolā (1935 - 1941) un Višķu dārzkopības vidusskolā (1941 - 1944). Kopā ar ģimeni 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, kopš 1951.gada dzīvo Austrālijā, pašlaik - Volongongā. Beidzis Austrālijas Kalnrūpniecības institūtu (1957) un Adelaidas universitāti (1958). Pēc viņa projektiem un viņa vadībā Austrālijā uzcelts daudz nozīmīgu būvju, no kurām vairākas kļuvušas par Austrālijas simboliem un attēlotas pasta atklātnēs. Savas darbības otrajā posmā viņš bija visas Austrālijas būvprojektu vadītājs.



Viktors Zarāns



Pēteris Zeile



Pāvils Aleksandrovičs

STAŅISLAVS LĪVMANIS (1939.24.XII) - lauksaimniecības darbinieks, LPSR Nopelniem bagātais lauksaimniecības darbinieks, Sociālistiskā Darba Varonis. Dzimis Pelēču pagasta Putānos (agrāk Aizkalnes pag.). Beidzis Niedru pamatskolu. No 1959.gada - slaucējs p/s/ "Saliena", no 1964.gada - Bulduru sovhoztehnikumā. Kopš 1973.gada - Jaunpils lopkopības izmēģinājumu stacijas mehanizētās slaukšanas meistars.

JĀNIS BICĀNS (1945.10.II) - ķirurgs, transplantologs, medicīnas doktors, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Pelēču pagasta Gubaniškos. Mācījies Paegļu (1951 - 1955) un Niedru (1955 - 1958) pamatskolās un Aglonas internātskolā (1958 - 1962). Studējis Rīgas Medicīnas institūtā (1962 - 1964 un 1968 - 1972). P.Stradiņa Valsts klīniskās slimnīcas ārsts (kopš 1973), nefroķirurģijas (transplantācijas) nodaļas vadītājs (kopš 1976). Ir autors vai līdzautors vairāk kā 60 zinātniskajām publikācijām Latvijas un ārzemju izdevumos. Līdzautors 3 izgudrojumos (autorapliecības). Specializējies Maskavā, Pēterburgā, Viskonsīnas universitātes transplantācijas klīnikā (ASV) un Upsalas universitātes transplantācijas klīnikā (Zviedrijā). Pašlaik ir Latvijas transplantologu asociācijas viceprezidents un Baltijas transplantologu apvienības ekspertu komisijas loceklis.



Jānis Bicāns



Jezupinavas (Ārdavas) muižas pils

Aglonas pagasts



Tagadējais Aglonas pagasts aizņem lielāko daļu no agrākā Aglonas pagasta. Pēc II pasaules kara Aglonas pagasta ziemeļrietumu daļa pievienota jaunizveidotajam Rušonas pagastam.

Pagasta administratīvais centrs - Aglona.

Teritorija - 13174,4 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 5180,3 ha (39,33%), no tās 3696,6 ha (71,36%) ir aramzeme. Meži aizņem 4405,5 ha (33,44%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 268,9 ha (2,04%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 3319,7 ha (25,19%).

No Rušona iztek un cauri vairākiem pagasta ezeriem tek Tartaka (senāk Pakalne).

Pagasts bagāts ezeriem, no kuriem lielākais ir Ciriša (631 ha), Biržkalna jeb Kapiņu (217 ha), Dziļūksnis jeb Dziļūksnas, Jagodku, Bešona, Ilzas, Karpa, Egles jeb Aglonas, Pakalna, L.Dubuļkas, Skudrinkas, Terehovas, L.Dzerkaļu, Ruskuļu ezeri.

Ezeri, pauguri un mežu puduri pagastā veido daudz skaistu ainavu.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 3214, no kuriem latvieši 71,4%, krievi 20,3%, poļi 3,8%, baltkrievi 2,7%, ukraiņi 0,6%, lietuvieši 0,4%, citu tautību 0,8%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 2743, uz 1994.g.1.I - 2771, uz 1995.g.1.I - 2616.

Lielākās apdzīvotās vietas - Aglona (1171 iedzīvotājs), Jaunaglona un Kapiņi.

Pagastā darbojas Aglonas vidusskola, internātgimnāzija un bērnudārzs, Jaunaglonas lauksaimniecības skola, Aglonas kultūras nams, bibliotēka un bērnu bibliotēka, Kapiņu un Salenieku bibliotēkas, Aglonas lauku slimnīca, poliklīnika un aptieka, Salenieku pansionāts, Aglonas un Jaunaglonas pasta nodaļas, kempings "Arkāda" (Ciriša ezera krastā), Kameņecas dzirnavas Jaunaglonā, putnkopības paju sabiedrība "Ainava" Jaunaglonā, Aglonas mežniecība, Aglonas patērētāju biedrība, daudz veikalu un citu pakalpojumu iestāžu.

Pagastā ir Aglonas bazilika (1768 - 1780), Bērzgales katoļu baznīca (1744 - 1750), Starodvorjes un Kapiņu vecticībnieku lūgšanas nami.

Pagasta atrodas Aglonas, Bernānu, Bērzgales, Dzerkaļu, Gūtiņu, Kukaru, Leitānu, Madelānu, Sgajevsku un Valaiņu kapsētas. Pie Aglonas internātgimnāzijas atrodas fašisma terora upuru kapi (1941), kur nošauti un apglabāti vairāki simti Daugavpils psihiatriskās slimnīcas pacienti. Aglonas centrā atrodas padomju armijas karavīru kapi.

Arheoloģijas pieminekļi ir Bešonu pilskalns Bešonos, Bešona ezera pussalā, Upursalas pilskalns (Upurkalns) ar apmetni Ciriša ezera Upursalā, Gorodokas pilskalns Gorodokā, Madelānu pilskalns un senkapi Madelānos, Sekļu pilskalns Sekļos, Mazā Dubuļkalna ezera dienvidu galā,



Aglonas bazilikas kompleks



Aglona. Pa labi Egles jeb Aglonas, pa kreisi Ciriša ezers



Aglona. Priekšplānā Aglonas internātgimnāzija



Romas pāvests Jānis Pāvils II Aglonā 1993.g.9.IX

Skuju pilskalns Skujās, Valaiņu pilskalns Valaiņos, pie Sauleskalniem, Gūtiņu pilskalns pie Gūtiņiem Pakalna ezera ziemeļaustrumu krastā, Reuta kalns - pilskalns Skudrinkas ezera dienvidaustrumu krastā, Jokstu senkapi (Jokstu kurgāns) Jokstos, Aglonas - Višķu lielceļa labajā pusē, Jokstu senkapi (otri) pie Jokstiem, Jaunaglonas (Kameņecas) Lielais akmens - kulta vieta Jaunaglonas parkā, Kapiņu senkapi Kapiņos, Aglonas - Kapiņu lielceļa labajā pusē, Leitānu senkapi Leitānos, Aglonas - Višķu lielceļa kreisajā pusē, Liudanišķu senkapi Liudanišķos, Tartakas (Pakalnes) upītes krastā, Ruskuļu Lielais akmens - kulta vieta Ruskuļos, Sekļu Daukstu senkapi Sekļu Daukstos, Sila Daukstu senakpi Sila Daukstos un Skuju senkapi Skujās.

Arhitektūras pieminekļi ir Aglonas bazilikas un klostera komplekss (18.gs.; baroka stils), Bērzgales katoļu baznīca ar kapliču (1744 - 1750) un Jaunaglonas (bij.Kameņecas) muižas ansamblis (ap 1875; neogotikas stils).

Mākslas pieminekļi: Aglonas bazilikā - 40, Bērzgales katoļu baznīcā - 32, Starodvorjes vecticībnieku lūgšanas namā - 9, Kapiņu vecticībnieku lūgšanas namā - 1.

Dabas pieminekļi ir valsts aizsargājamo kompleksais dabas liegums - Ciriša ezers ar apkārtējo ainavu (1277 ha) un Jaunaglonas parks (7,6 ha) ar vairāk kā 10 eksotu koku un krūmu sugām.

Arheoloģijas pieminekļi, savrupatradumi, rakstītie vēstures avoti, leģendas un teikas liecina, ka Aglonas pagasta teritorija ir bijusi sen un bieži apdzīvota. Aglonieši ilgi un sīksti turējušies pie senču ticības un tradīcijām, par ko liecina apbedījumi un seno kulta vietu pastāvēšana pat līdz 17./18.gs. mijai.

Aglonas apkārtnē senāk ietilpa lielās Rušonas muižas īpašumos, kas 17.gs. piederēja Vaclavam Selickim. Pēc viņa nāves šie īpašumi tika sadalīti starp mantiniekiem. Viškovas un Putānu novadus, kas aizņem daļu no tagadējā Aglonas pagasta, mantoja viņa meita Ieva Justīne Šostovicka (dz.Selicka), kura savu mantojumu - 17 ciemus ar 90 zemnieku sētām - ar 1700.gada 8.apriļa aktu dāvināja Lietuvas provinces dominikāņu mūkiem. Ar šo aktu viņa apsola Viškovā uzcelt baznīcu un klosteri un nodrošināt 12 dominikāņu tēviem pienācīgu eksistenci. 1700.gada 29.maijā šis dāvinājuma akts apstiprināts juridiskajās iestādēs Viļņā un Daugavpilī.



Upursala Ciriša ezerā



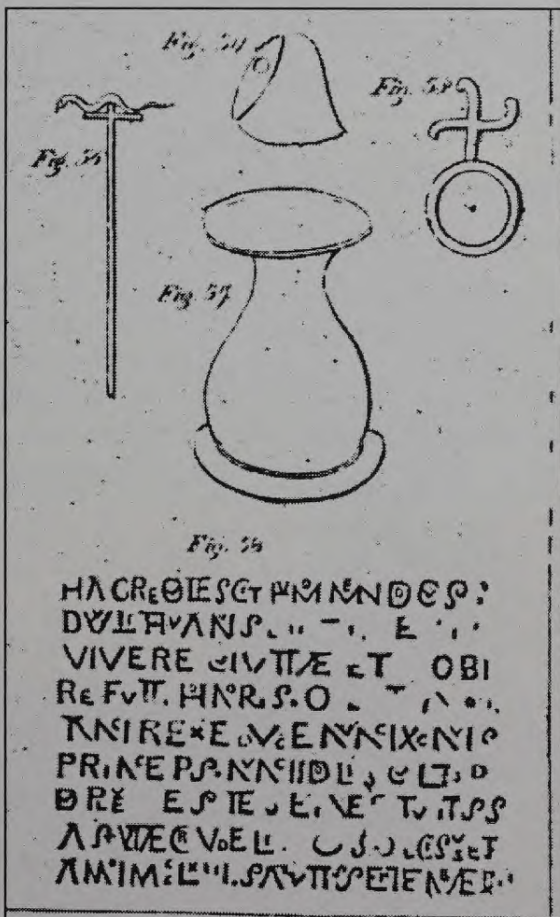
Aglona 1926.g.15.VIII

Pēc tam arī 18.gs. sākumā Viškovā uzcelta koka baznīca un klosteris, bet vēlāk - tagadējā mūra baznīca un klosteris.

Prāvests Nikodēms Rancāns savās publikācijās Viškovu dēvē par Augstkalni. Iespējams, ka viņam bija zināms Viškovas sākotnējais latviskais nosaukums, kas vēlāk tulkots poļu valodā. Bet Viškova var būt arī latviskas cilmes nosaukums, radniecīgs Višku nosaukumam.

Jau 18.gs. sākumā blakus Viškovas nosaukumam tiek lietots Aglonas nosaukums vai arī abi kopā, rakstot "Viškova jeb Aglona". Beidzot uzvar Aglonas nosaukums. Tas, domājams, izraudzīts tāpēc, ka baznīca un klosteris uzcelti Egles ezera krastā, bet Egles ezers savu nosaukumu ieguvis no tā, ka to ieskāvuši egļu meži. Ūdeņu nosaukumi ir ļoti veci, tāpēc mazāk ticamas ir citas versijas par Aglonas nosaukuma izcelšanos, no kurām dažas ir stipri fantastiskas.

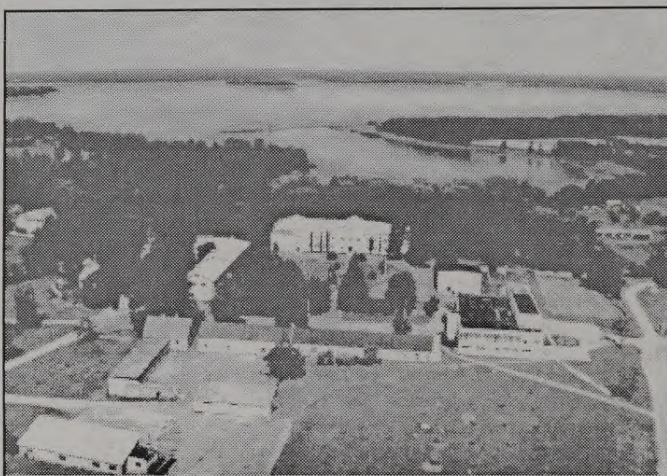
Aglonas baznīcas galvenā altāra augšējā pakāpē atrodas brīnumdarītājas Dievmātes glezna. Tā gleznota uz ozola dēļiem, apvilktā ar speciālu sudraba tēru un kā Dievmātei, tā arī Jēzus bērniņam ir dārgi kroņi virs galvas. Pēc speciālistu atzinuma, Aglonas Dievmātes glezna darināta 17.gs. un ir ļoti līdzīga Traču



Aglonā atrastās Lietuvas karaļa Mindauga kapa plāksnes kopija



Madelānu pilskalns



Jaunaglona un Rušona ezers

latiņu valodai tikai poļu valodu. Tāpēc arī Aglonas un citos apvidos, kur ilgāku laiku darbojās dominikāņi, daudzi latvieši ir pārpoļoti, pārbaltkrievoti vai kļuvuši par katoļticīgajiem krieviem.

Aglonas klosterī bija uzkrājies plašs arhīvs, ko 1940.gadā pārņēma valsts. Pie klostera pastāvēja arī vērtīga bibliotēka, kurā 1940.gadā bija 4853 iespiestas un 82 ar roku rakstītas grāmatas vai pergamenta tīstokļi, pat no 16.gs. Kad padomju vara 1960.gadā likvidēja Aglonas



Kameņecas (Jaunaglonas) muižas pils 1875. - 1876.g.
N.Ordas gravīra

baznīcas Dievmātes gleznai, kas darināta 14.gs. vai vēl agrāk. Domājams, ka Aglonas Dievmātes gleznu no Lieuvas uz šejieni atveduši dominikāņu mūki.

Vislielākie svētki Aglonā ir 15.augusts - Jaunavas Marijas debesis uzņemšanas svētki, uz kuriem te pulcējas desmitiem tūkstošu katoļticīgo.

Pie Aglonas klostera kopš 19.gs. sākuma darbojās draudzes-skola. Dominikāņi draudzesskolu atvēra arī pie Rušonas klostera.

Ar 19.gs. 40.gadiem krievu valdība sāka paralizēt Aglonas klostera darbību, vēlāk - aizliedza uzņemt jaunus mūkus. Tas tika pārvērsts par soda izciešanas vietu varas iestāžu nežēlastībā kritušiem garīdzniekiem. Uz šejieni tika sūtīti citu valdības slēgto klosteru mūki.

Sākot ar 20.gs., Aglonas baznīcu un klosteri jau pārvalda laicīgie garīdznieki. Baznīcas prāvests ir reizē arī Aglonas dekanāta dekāns.

No latviešu nacionālo interešu viedokļa dominikāņu darbība Aglonā un citur vērtējama negatīvi. Viņi pretstatā jezuītiem baznīcās nelietoja vietējo iedzīvotāju valodu, bet blakus

1921.gadā tika nodibināta Aglonas ģimnāzija, bet 1928.gadā - Jaunaglonas ģimnāzija. Šīm ģimnāzijām vēlāk tika uzcelti jauni, moderni mācību un kopmītņu korpusi. Lielāko daļu līdzekļu šim nolūkam deva Latvijas valdība, daļu ziedoja tauta, daļu deva katoļu kūrīja. Šo

1921.gadā tika nodibināta Aglonas ģimnāzija, bet 1928.gadā - Jaunaglonas ģimnāzija. Šīm ģimnāzijām vēlāk tika uzcelti jauni, moderni mācību un kopmītņu korpusi. Lielāko daļu līdzekļu šim nolūkam deva Latvijas valdība, daļu ziedoja tauta, daļu deva katoļu kūrīja. Šo

ģimnāziju uzturēšanai 50% līdzekļu deva valsts, 30% sedza skolas nauda un 20% - katoļu kūrīja. Abas ģimnāzijas kļuva par istām gaismas pilīm tāla apkārtnē.

1980.gadā Romas pāvests Jānis Pāvils II Aglonas baznīcai piešķīra bazilikas titulu.

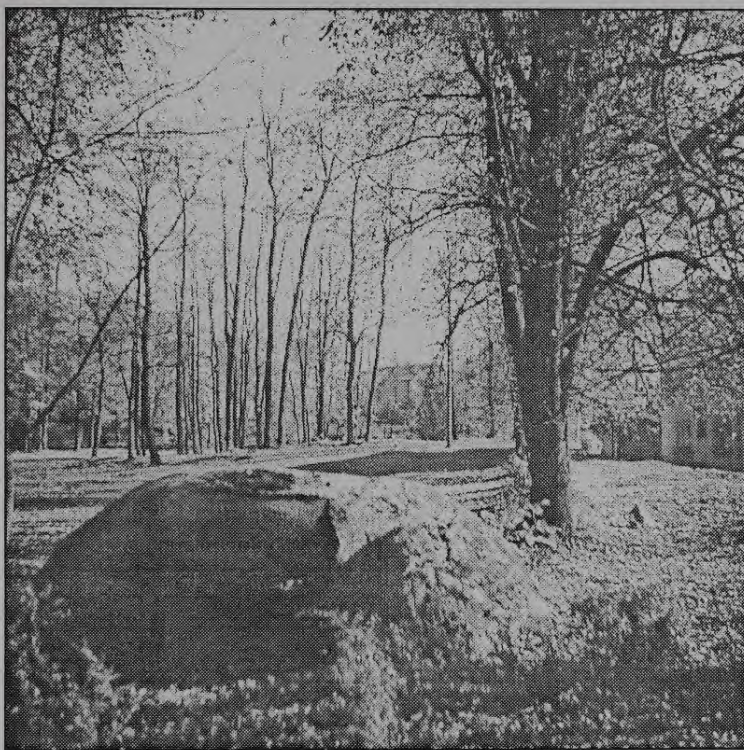
Sakarā ar gaidāmo pāvesta vizīti Latvijā Aglonas bazilikas kompleksā tika veikti (1992 - 1993) lieli restaurācijas un labiekārtošanas darbi.

1993.gada 9.septembrī pāvests Jānis Pāvils II apmeklēja Aglonas baziliku. Šis notikums Aglonā bija pulcinājis ap 300000 cilvēku.

Ar Latvijas Saeimas 1995.gada 12.oktobra lēmumu Aglona pasludināta par starptautiskas nozīmes svētvieta.

Runājot par Aglonu, vēl pieskarsimies jautājumam par Lietuvas karaļa Mindauga iespējamajiem sakariem ar Aglonu, viņa nogalināšanu un apbedīšanu Aglonā. Bet vispirms dažas vispārējās ziņas par Mindaugu.

Mindaugs ar gudru politiku un stingru roku apvienoja lietuviešu zemes. Politisko apstākļu spiests, t.i., lai labāk varētu savaldīt separātiski noskaņotos novadu kunigaikščus un atvairītu slāvu ekspansiju, 1251.gadā Mindaugs kopā ar savu ģimeni, galminiekiem un daudziem citiem lietuviešiem pieņēma kristīgo ticību, noslēdza draudzības līgumu ar Livonijas ordeni. 1253.gadā Mindaugs kronējās par Lietuvas karali un Lietuva kļuva par kristīgu karaļvalsti, iegūstot starptautisku atzišanu. Līdz ar to Lietuvai atvērās durvis uz Eiropu. Par miera saglabāšanu un palīdzības sniegšanu no Livonijas puses Mindaugs bija spiests Livonijas bīskapam un ordenim atvēlēt daļu no savām zemēm. Bet šo zemju atdošana bija fiktīva. Bīskapam un ordenim bija pašiem jānostiprina vara šajās zemēs. Vēlākos gados šie Mindauga novēlējumi tika izmantoti Livo-



Jaunaglonas (Kameņecas) Lielais akmens - kulta vieta
Jaunaglonas parkā



Jaunaglonas (Kameņecas) mūizas pils mūsdienās



Jaunaglonas lauksaimniecības skolas jaunais korpuss



Bijušās Jaunaglonas ģimnāzijas ēka



Bērzgales katoļu baznīca

nijas diplomātiskajā cīņā ar Lietuvu.

Bet tālāk par Mindauga iespējamo saistību ar Aglonu.

Lietuviešu vēsturnieks Teodors Narbutis sava deviņspējumu darba "Lietuvas tautas senā vēsture" (1835 - 1841) pirmajā sējumā sniedz izrakstus no Jana Friderika Riviusa hronikas. J.F.Riviuss savā hronikā raksta, ka viņš 1690. gadā pie Kokneses baznīcas atradis bojātu melna marmora Mindauga kapa plāksni un noskaidrojis, ka tā 1618.gadā esot atrasta Aglonā, nojaucot sabrukušā torņa atliekas. J.F.Riviuss iegravējumus šajā kapa plāksnē nokopējis. Tur latīņu valodā rakstīts sekojošais (nesalāsāmajās vai neskaidrajās vietās likti punkti un daudzpunkti):

"Hac. requescit. humo. Mendocus. Dux lituanus... Vivere. cui. vitae... et obire. fuit honoris... tunc rex. e. duce. nunc christianus princeps. nunc idolis. cultor. duplex. veste. senectutis... aestitiae crudeli... occisus. est. Anno MCCL XIII salutis, september XII."

Tulkojums: "Šeit atdusas, mirstīgas atliekas. Mendoks. Lietuvas vadonis... Dzīvot. kura. dzīvei... un . mirt bija goda... tad karalis. un vadonis. tagad kristīgais vadonis. tad elku godinātājs. divkāršs. ar drēbēm. vecuma... nežēlīgas nodevības... nogalināts. ir. 1263. pestīšanas gadā, 12.septembrī."

Apšaubīt J.F.Riviusa teikto par Mindauga kapa plāksnes atrašanu Aglonā nav pamata.

Ap 1980.gadu Aglonas dekāns Pēteris Onckulis Aglonas kapu vecajā daļā novācis sabirzušu ķieģeļu kaudzi, kas aizņēmusi apmēram istabas platību. Pirms II pasaules kara vecie aglonieši stāstījuši, ka tur bijis "Ķēniņa tronis". Bet kāda ķēniņa, viņi nav zinājuši pateikt. Ap 10 km no Aglonas (tagad Rušonas pag.) atrodas apdzīvota vieta, kas dokumentos dēvēta gan par Karaļiem, gan

Karoļiem, gan Kareļiem. Ap 5 km no Aglonas, pie Smaniem, atrodas Karaļu kalns. Domājams, ka visām šīm vietām ir sakars ar kādu karali vai ķēniņu, iespējams, ar Mindaugu.

Atliek tikai izteikt hipotēzes kā un kāpēc Mindaugs varēja tikt nogalināts un apbedīts Aglonā.

Vēstures avoti liecina, ka Mindauga nogalināšana saistīta gan ar politiskiem mērķiem (viņa vienvaldība nepatika novadu kunigaiškšciem), gan personīga rakstura atreibību. Ipatija hronikā rakstīts, ka 1262.gadā nomirusi Mindauga otrā sieva Marta. Uz bērēm Mindaugs ielūdzis viņas jaunāko māsu, kura bija precējusies ar Nalšēnu novada (tagad Utenas rajona Nolišķi) kunigakšti Daumantu. Pēc bērēm Mindaugs paziņojis Daumanta sievai, ka

nelaiķe pirms miršanas uzdevusi viņam apprecēt viņas jaunāko māsu, tad bērniem būšot labāka pamāte. Un tā viņš Daumanta sievu nav laidis projām, pasludinājis Daumanta laulību par šķirtu un licis viņa sievu pielaulāt sev. Daumants par to bijis ļoti noskumis un domājis, kā kopā ar žemaišu kunigaiški Treņotu un citiem sazvērniekiem Mindaugu varētu nogalināt. Un tāda izdevība drīz radusies. 1263.gada pavasarī Mindaugs sūtījis Lietuvas karaspēku pret Brjanskas kņazu, ar



Dzejnieces Rozālijas Tabines (Naaizmērstules) atdusas vieta Aglonas kapos



Bērzgale un Biržkalna jeb Kapiņu ezers

kuru viņam bijuši robežu strīdi. Ar savu vienību šajā karagājienā sūtīts arī Daumants, bet viņš, atradis izdevīgu momentu, ar savu vienību no karaspēka atšķīries, atgriezies atpakaļ un nogalinājis Mindaugu un viņa dēlus Rukli un Rupeiķi. Kur tas noticis, nav teikts. Bet, ja Mindauga kapa plāksne atrasta Aglonā, tad, domājams, ka Aglonā. Bet kāpēc Mindaugs varēja atrasties Aglonā?

Ja būtu pareiza Bihovca hronikas (17.gs.) ziņa, ka Marta un viņas māsa ir livoniešu kunga Fladras (domājams, no Aglonas apvidus) meitas, tad varēja būt noticis sekojošais. Kad Mindaugs bija lietuviešu karaspēku nosūtījis karagājienā uz Brjansku, viņš pa to laiku ar saviem dēliem Rukli un Rupeiķi, iespējams, devās uz Aglonu apciemot savu sievastēvu Fladru un izskaidrot visu notikušo ar jaunākās meitas apprecēšanu. Daumants, Lietuvā Mindaugu neatradis, zināja, kur vēl viņu meklēt. Devās uz Aglonu un tur nogalināja Mindaugu un viņa dēlus.

Pēc Mindauga nogalināšanas radās neskaidrības un problēmas par troņa mantošanu. 13.gs. 70.gadu sākumā tiek minēti divi Mindauga dēlu pāri: 1261.gada Livonijas ordeņa akts - Replis un Gerstutis, bet Mindauga nogalināšanas aprakstā Ipatija hronikā - Ruklis un Rupeiķis. Nav noskaidrots, vai tie ir bijuši četri dēli, vai arī sagrozīti divu dēlu vārdi. Vienam no viņiem bija jāklūst par troņa mantinieku, jo vecākais dēls Vaišelga bija atteicies no pasaulīgās dzīves un iestājies pareizticīgo klosterī. Nav nekādu ziņu par vēl kādu citu troņa pretendentu - fizisko personu. Bet ir juridiskā persona - Livonijas ordenis. Ir zināms Mindauga dāvinājuma akts Livonijas ordenim, ar kuru pēdējais atzīts par karaļa Mindauga mantinieku gadījumā, ja viņam nav tiešo pēcteču. Mindaugs ar Livonijas ordeni uzturēja labas attiecības, jo viņam bija grūti jācinās ar vareno Galīcijas - Volīnijas kņazisti un arī ar nepakļāvīgajiem žemaišiem. Šajās cīņās viņu atbalstīja Livonijas ordenis, un ne bez mērķa un veltīgi. Kad Mindaugs bija nogalināts, Livonijas ordenis sevi uzskatīja par Mindauga likumīgo mantinieku un tāpēc arī varēja parūpēties par piemiņas plāksnes uzstādīšanu kapa vietā Aglonā.

Nesaprotami tikai, kāpēc kapa plāksnē Mindauga vārds rakstīts poļu avotos lietotajā formā - Mendoks. Iespējams arī, ka Livonijas ordeņa uzliktā piemiņas plāksne bija pazudusi vai bojāta un poļu laikā tās vietā uzlikta jauna plāksne.

Ir vēl arī citi fakti, kas var liecināt par Mindauga un Daumanta sakariem ar Aglonu un Latgali, bet pie tiem nepakavēsimies.

Novadnieki

MIKĒLIS DUKAĻSKIS (1871.14.III - 1957.10.V) - garīdznieks, teoloģijas maģistrs, rakstnieks. Dzimis Varakļānu pagasta Darviniekos. Bijis prāvests Aglonā (1951 - 1954) un rezidējis Aglonā (1954 - 1957), kur arī miris. Apbedīts Aglonas kapos.

ROZĀLIJA TABINE (ps.Naaimērstule; 1890.28.X - 1965.17.III) - skolotāja un rakstniece. Dzimusi Bērzgales pagasta Veckubulovā. Strādājusi par skolotāju muižnieka Mola privātajā skolā Jezupinavas muižā (tagad Pelēču pag. Ārdava; 1907, 1913 - 1916), Somersetas (1920 - 1931), Aulejas (1931 - 1934) un Aizpuriešu (1934 - 1936) pamatskolās un dzīvoja savā personīgajā mājā Aglonas pagasta Mežmaļos. Rakstījusi stāstus un tēlojumus, tulkojusi un lokalizējusi arī literatūras klasiku (S.Lāgerlēvas, H.Senkeviča u.c.) darbus latgales skolu vajadzībām. Viņas nozīmīgākie darbi sakopoti krājumos "Lauku zīdi" (1934) un "Dīva dōrza pučēites" (1943). Mirusi Mežmaļos, apbedīta Aglonas kapos.

PĒTERIS STRODS (1892.1.V - 1960.5.VIII) - garīdznieks, filologs un publicists, filozofijas doktors, profesors, Sv.Tēva galma prelāts, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Varakļānu pagasta Lielo Strodu ciema Eisāgu mājās. Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā (1920) un Aglonas garīgajā seminārā (1942 - 1944). Miris Jūrmalā (Dzintaros), apbedīts Rīgā, Sarkandaugavas kapos.

JĀNIS LEITĀNS (1893.27.II - 1931.3.V) - garīdznieks, skolotājs, kanonisko tiesību doktors, profesors, publicists. Dzimis Naujenes pagastā. Bijis vikārs Aglonā (1918 - 1926), Aglonas garīgā semināra profesors (1920 - 1924) un Aglonas ģimnāzijas skolotājs (1921 - 1926). Miris Viļānos, apbedīts Viļānu baznīcas dārzā.

JĀNIS MIGLIŅIKS (1896.8.X - 1935.6.VII) - garīdznieks, skolotājs, publicists, teoloģijas doktors, profesors. Dzimis Nautrēnu pagasta Miglinikos. Bijis Aglonas garīgā semināra profesors (1920 - 1924) un Aglonas ģimnāzijas skolotājs (1926 - 1928). Miris Biķernieku sanatorijā, apbedīts Nautrēnu baznīcas dārzā.

ALOIZS BROKS (1898.1.III - 1943) - garīdznieks, skolotājs, tulkotājs, sabiedriskais darbinieks, teoloģijas doktors, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Varakļānu pagasta Siliniekos. Mācījies Aglonas garīgajā seminārā (1920 - 1921). Bijis Aglonas ģimnāzijas kapelāns un skolotājs (1925 - 1926), inspektors (1926 - 1929), Aglonas un Jaunaglonas ģimnāziju direktors (1929 - 1940, 1941 - 1942). Par antinacistisko nostāju un vācu fašistu zvērību pret civiliedzīvotājiem nosodišanu 1942.gada 30.decembrī arestēts. Gājis bojā Štuthofas koncentrācijas nometnē.

STŅISLAVS ŠKUTĀNS (1901.16.XI - 1995.25.II) - garīdznieks un skolotājs, marijāņu ordeņa tēvs, vēstures maģistrs un teoloģijas doktors. Dzimis Krāslavas pagastā. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1921 - 1926). Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā (1933 - 1940, 1942 - 1944) un Aglonas garīgajā seminārā (1942 - 1943). 1944.gadā emigrēja uz Vāciju, vēlāk - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Čikāgā.

NIKOLAJS ĶAUNE (1903.25.VI - 1939.4.IV) - skolotājs un vēsturnieks. Dzimis Varakļānos. Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā (1927 - 1930). Miris un apbedīts Jelgavā.

LEONĪDS TOMAŠICKIS (1904.22.VI - 1996.28.II) - skolotājs, tēlnieks, gleznotājs, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Ludzā. Dzīvojis Aglonas pagasta Gailīšos un strādājis par skolotāju Aglonas ģimnāzijā (1930 - 1944) un Aglonas vidusskolā (1944 - 1954). Izgatavojis Latgales atbrīvošanas pieminēkļa metu (1.godalga). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Lāčupes kapos.

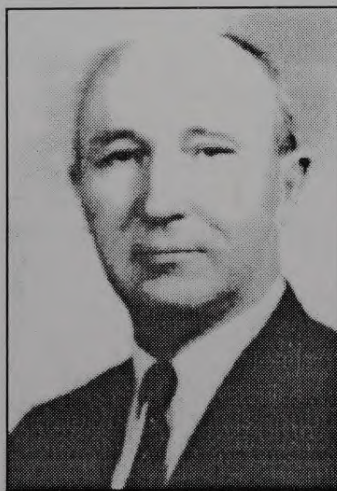
LEONARDS LATKOVSKIS (1905.14.IX - 1991.20.V) - skolotājs, valodnieks, rakstnieks, filoloģijas maģistrs, profesors. Dzimis Varakļānu pagasta Bokānu ciema Lesnikos. Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā (1933 - 1940). 1944.gadā emigrējies uz Vāciju, vēlāk - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Luisvilā.

KAZIMIRS DUĻBINSKIS (1906.5.IV - 1991.17.X) - garīdznieks, bīskaps, skolotājs, teoloģijas profesors. Dzimis Viļakas pagastā. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1922 - 1927). Bijis Aglonas ģimnāzijas inspektors. Miris un apbedīts Viļakā.

VIKTORS TERENKEVIČS (1907 - 1951) - garīdznieks, skolotājs, publicists, bibliofils, dabaszinātņu maģistrs, teoloģijas profesors. Dzimis Zilupes pagastā. Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā (1930 - 1944) un Aglonas pagasta Bērzpils draudzes prāvests (1930 - 1945). Ap 1950.gadu Rīgā apcietināts. Miris Rīgas Centrālcietumā.



Aloizs Broks

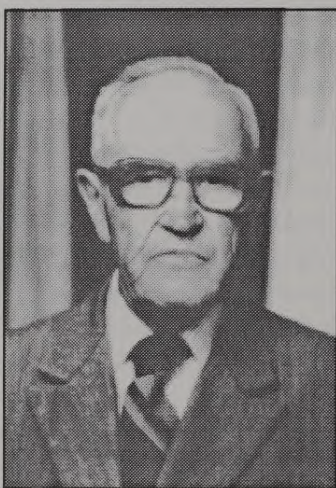


Leonards Latkovskis

VALERIJANS ZONDAKS (1908.2.IV - 1986.27.IX) - skolotājs un garīdznieks, dabaszinātnieks un matemātiķis, matemātikas maģistrs, teoloģijas profesors. Dzimis Viļakas pagasta Svilbovā. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1922 - 1927). Bijis skolotājs Aglonas un Jaunaglonas ģimnāzijās (1932 - 1940), prāvests Riebiņos (1940 - 1941) un Galēnos (1963 - 1966). Miris Vecāķos, apbedīts Rīgā, Sv.Franciska baznīcas dārzā.

HENRIKS TRŪPS (1908.25.XI - 1994.28.IX) - garīdznieks, baznīcas vēsturnieks, publicists, teoloģijas licenciāts un profesors, monsinjors, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Barkavas pagasta Osugala ciema Dagumiņos. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1924 - 1927). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Sv.Franciska baznīcas dārzā.

ANTONIJS VALAINIS (1912.5.II) - agronoms, augu ģenētiķis, lauksaimniecības doktors, emeritētais profesors. Dzimis Aglonas pagasta Cecerskos. Mācījies Putānu (1920 - 1923) un Somersetas (1923 - 1926) pamatskolās, Aglonas ģimnāzijā (1926 - 1930) un Rēzeknes tehnikumā (1930 - 1932). Studējis Latvijas universitātes Lauksaimniecības fakultātē (1932 - 1939) un Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā (1939 - 1940). Strādājis Jelgavas (vēlākajā Latvijas) Lauksaimniecības akadēmijā (1940 - 1987): asistents (no 1940), vecākais pasniedzējs (no 1949), docents (no 1954) un profesora v.i. (1980 - 1987). Zinātnisko darbu turpina arī pēc aiziešanas pensijā. 1995.gadā piešķirts emeritētā profesora nosaukums. Mūža lielāko daļu veltījis tikai vienas problēmas



Antonijs Valainis

risināšanai - ziemāju un vasarāju labību evolūcijas vadīšana eksperimentālos apstākļos. Izlabojis kļūdas Č.Darvina mācībā un to papildinājis. Pierādījis, ka var pārveidot visus augus 100% apmērā. Uz PSRS un citu valstu šķirņu materiāla bāzes Latvijas klimatiskajos apstākļos izveidojis plašu kviešu formu kolekciju, kas atklāj ziemāju un vasarāju evolūcijas procesa virzienus un raksturu. Sadarbībā ar ukraiņu zinātniekiem no ziemas kviešu šķirnes "Mironovskaja 808" izveidojis augstvērtīgu vasaras kviešu šķirni "Mironovskaja jarovaja", kas veldres izturībā ievērojami pārspēj savu māti, arī gaudi tai ir rupjāki. Antonijs Valainis ir 140 zinātnisko publikāciju autors, Rīgas radiofonā nolasījis 60 lekcijas.

MIKĒLIS BUKŠS (1912.1.VI - 1977.8.VI) - filologs, vēsturnieks, literatūrzinātnieks. Dzimis Baltinavas pagastā. Bijis skolotājs Aglonas ģimnāzijā. Kopš 1944.gada dzīvojis emigrācijā Zviedrijā, kur arī miris un apbedīts.

BRONISLAVS KOKINS (1912) - garīdznieks, filozofs, publicists, filozofijas doktors, profesors. Dzimis Višķu pagastā. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1925 - 1930) un te strādājis par skolotāju (1935 - 1936). 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz Kanādu. Dzīvo Toronto.

KONSTANTĪNS POČS (1912.27.II - 1994.4.V) - fiziķis, fizikas doktors, kosmosa meteoroloģisko raķešu un instrumentu konstruktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors fizikā. Dzimis Varakļānu pagasta Počos. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1929 - 1933). Kopš 1944.gada dzīvojis emigrācijā. Miris ASV, Keipkodā, kur arī apbedīts.

PĒTERIS CIRŠIS (1915.14.XI) - garīdznieks, jezuītu tēvs, teoloģijas doktors. Dzimis Bebrenes pagastā. Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1929 - 1933). Kopš 1939.gada dzīvo un strādā Anglijā.

JURIS PABĒRZS (ps. A.Kalns, Kārlis Kļava; 1918.1.IX) - teātra un literatūras kritiķis. Dzimis Somersetā (tagad ietilpst Aglonā). Kopš agras bērnības dzīvojis savas dzimtas mājās Kalupes pagasta Pabērzos (tagad Rožkalnu pag.). Beidzis Daugavpils 1.ģimnāziju (1937). Studējis Latvijas universitātē (1937 - 1940). Strādājis laikraksta "Jaunākās Ziņas" redakcijā, publicējies arī latgaliēšu periodiskajos izdevumos. Strādājis Valsts kontroles komisariātā (1940 - 1941). Cīnījies sarkanajā armijā (1941). Kritis gūstā un nokļuvis Salaspils koncentrācijas nometnē, pēc tam Daugavpils

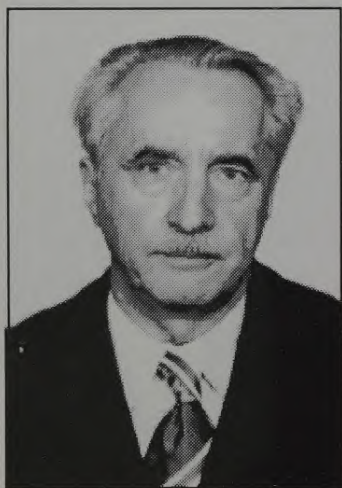
cietumā. Bijis Daugavpils pamatskolas direktors (1944 - 1945). Strādājis laikraksta "Cīņa" redakcijas mākslas nodaļā (1946 - 1947), pēc tam bijis laikraksta "Literatūra un Māksla" nodaļas vadītājs (1947 - 1960) un žurnāla "Karogs" kritikas nodaļas redaktors (1979 - 1984).

JĀZEPS TRIZNA (1919.17.VII) - mākslinieks un mākslas vēsturnieks, tulkotājs un redaktors, mākslas zinātņu doktors, profesors. Dzimis Aglonas pagasta Šumskos. Mācījies Grāveru pamatskolā un Aglonas ģimnāzijā, kuru beidzis 1937.gadā. Studējis Latvijas universitātē. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, pēc tam - uz Beļģiju. Beidzis Lūvenas universitāti Beļģijā. Bijis Lūvenas universitātes Mākslas vēstures, muzeoloģijas un restaurācijas fakultātes dekāns, profesors līdz aiziešanai pensijā (ap 1990). Ir katoļu žurnāla "Gaisma" redaktors. Franču valodā sarakstījis monogrāfiju par mākslas vēsturi.

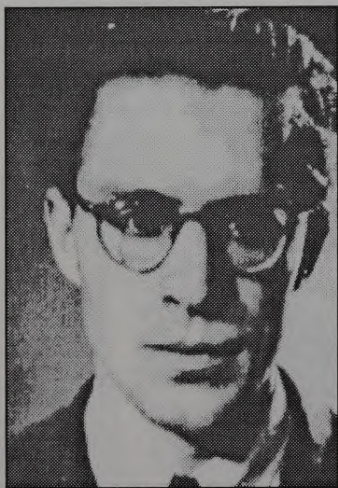
MIKĒLIS IVANOVS (1927.5.VII - 1991.19.IV) - mākslas zinātnieks. Dzimis Aglonas pagasta Dzerkaļos. Mācījies Ventspils pamatskolā (1935 - 1942) un Ventspils vidusskolā (1942 - 1947). Studējis Latvijas universitātes Filoloģijas fakultātes mākslas vēstures nodaļā (1947 - 1951). Bijis Aizrobežu mākslas muzeja galvenais fondu glabātājs (1951 - 1953) un direktora vietnieks zinātniskajā darbā (1953 - 1968), vienlaikus arī Latvijas Mākslas akadēmijas docētājs (1951 - 1960), pēc tam strādājis Mākslinieku savienībā, Kultūras ministrijā un izdevniecībā "Liesma" (1968 - 1981). Mākslas fonda galvenais mākslinieks (1981 - 1991). Sarakstījis grāmatas "Gustavs Šķilters" (1958) un "Leo Svemps" (1968; krievu val., kopā ar J.Buturinu), sastādījis albūmus "Padomju Latvijas marīnisti" (1957), "Latvijas PSR tēlotāja māksla" (1957; krievu val.), "Arturs Apinis" (1957 un 1975), "Voldemārs Valdmanis" (1959), "Latviešu padomju grafika" (1960), "Janis Rozentāls" (1966), "Mūsu laikmets" (1967), "Ģirts Vilks" (1968), "Kārlis Melbārzdīs" (1972), "Jānis Valters" (1978), "Leo Svemps" (1982), "Latviešu glezniecība" (1980) un "Latviešu padomju glezniecība" (1985). Sastādījis daudzu izstāžu katalogus, piedalījies konferencēs un semināros, rakstījis mākslas kritikas materiālus. Miris un apbedīts Rīgā.

JĀNIS MISĀNS (1928.15.IV) - ģeologs, LPSR Nopelniem bagātais ģeologs. Dzimis Aglonas pagasta Ezera Ukinos. Mācījies Jaunaglonas (1936 - 1937) un Aglonas (1937 - 1942) pamatskolās un Aglonas vidusskolā (1942 - 1947). Studējis Latvijas universitātē (1947 - 1952). Bijis Galējo ziemeļu (Magadānas apg.) ģeoloģijas grupu un ekspedīciju priekšnieks (1952 - 1959), LPSR Ģeoloģijas pārvaldes priekšnieks (1960 - 1987) un PSRS sūtniecības Laosas Republikā konsultants ģeoloģijas jautājumos (1987 - 1989). Pētījis PSRS ziemeļaustrumu reģiona un Latvijas teritorijas ģeoloģisko uzbūvi un derīgos izrakteņus. Jāņa Misāna vadībā (galvenais redaktors) sastādītas un izdotas divas grāmatas par Latvijas ģeoloģisko uzbūvi un derīgajiem izrakteņiem.

EDUARDS MATISĀNS (1933.28.I) - inženieris mehāniķis, inženierzinātņu doktors, profesors. Dzimis Aglonas pagasta Beķos. Mācījies Aglonas pagasta Spiķu - Mežinieku (1940 - 1944) un Naudaskalna (1944 - 1946) pamatskolās, Aglonas vidusskolā (1946 - 1949), Preiļu 1.vidusskolā (1949 - 1950), Jaunaglonas mehanizācijas skolā (1950 - 1951) un Viļānu vidusskolas neklātienēs



Juris Pabērzs



Mikēlis Ivanovs



Eduards Matisāns

nodaļā (1950 - 1951). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mehanizācijas fakultātē (1951 - 1959). Bijis Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijas zinātniskais līdzstrādnieks, vēlāk - galvenais inženieris (1959 - 1971). Kopš 1972.gada strādā Lauksaimniecības mehanizācijas un enerģētikas zinātniskās pētniecības institūtā - sākumā par zinātnisko līdzstrādnieku, vēlāk - direktoru. Pētījis jautājumus, kas saistīti ar cukurbiešu audzēšanas mehanizāciju, lauku meliorāciju un kultūrtehniskajiem dabiem, lopu turēšanas tehnoloģiju, pašlaik - ar tautsaimniecību un Latgales attīstības projektiem. Ir vairāk kā 130 zinātnisko, populārzinātnisko un citu publikāciju autors un pirmais "Sējēja" prēmijas laureāts zinātnē.

ROBERTS MISĀNS (1937.26.II) - inženieris tehnologs, rūpniecības un valsts darbinieks, LPSR Valsts prēmijas laureāts. Dzimis Aglonas pagasta Ezera Ukinos. Mācījies Aglonas vidusskolā (1943 - 1954). Studējis Latvijas universitātē (1954 - 1958) un Rīgas Politehniskajā institūtā (1958 - 1959). Bijis Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcas meistars, tehniskās kontroles biroja priekšnieks, vecākais inženieris tehnologs un galvenais tehnologs (1959 - 1970), Liepājas pilsētas DDP izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks (1970 - 1972). Strādājis LPSR Ministru Padomes Lietu pārvaldē (1972 - 1978). LPSR Vietējās rūpniecības ministra vietnieks (1978 - 1984) un ministrs (1984 - 1990).

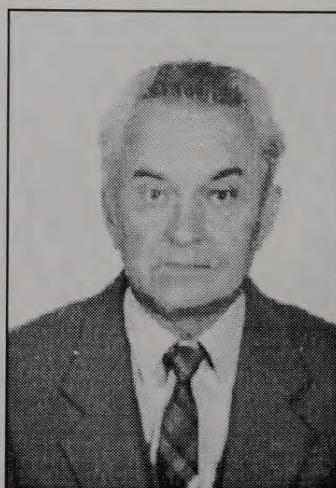
ĒVALDS PRIŽEVOITS (1937.5.VIII - 1972.26.X) - gleznotājs. Dzimis Aglonā. 1944.gadā kopā ar vecākiem emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Indianapolē.

ZENONS INDRIKOVS (1938.16.III) - jurists, tieslietu doktors, policijas ģenerālmajors. Dzimis Aglonas pagasta Misānos. Mācījies Jaunaglonas pamatskolā (1944 - 1948), Aglonas vidusskolā (1948 - 1956), Ogres mežrūpniecības tehnikumā (1956 - 1957) un Rīgas speciālajā milicijas skolā (1957 - 1959). Studējis Krievijas Iekšlietu ministrijas Augstākajā skolā (1961 - 1964) un PSRS Iekšlietu ministrijas Akadēmijā (1977 - 1979). Bijis Krustpils rajona milicijas nodaļas operatīvais pilnvarotais cīņā ar ekonomiskajiem noziegumiem (1959 - 1961), LPSR Iekšlietu ministrijas Kriminālizmeklēšanas pārvaldes izziņas grupas pilnvarotais, vecākais operatīvais pilnvarotais, nepilngadīgo likumpārkāpumu profilakses nodaļas priekšnieks un kriminālizmeklēšanas pārvaldes priekšnieka vietnieks (1964 - 1977), Minskas Augstākās milicijas skolas Rīgas neklātienes nodaļas priekšnieks (1979 - 1984), Latvijas Kriminālizmeklēšanas pārvaldes priekšnieks (1984 - 1985) un LPSR iekšlietu ministra vietnieks un pirmais vietnieks (1985 - 1991). Kopš 1991.gada ir Latvijas Policijas akadēmijas rektors, docents. Docē galvenokārt ārvalstu un Latvijas valsts un tiesību vēsturi. Ir vairāk kā 20 zinātnisko publikāciju autors.

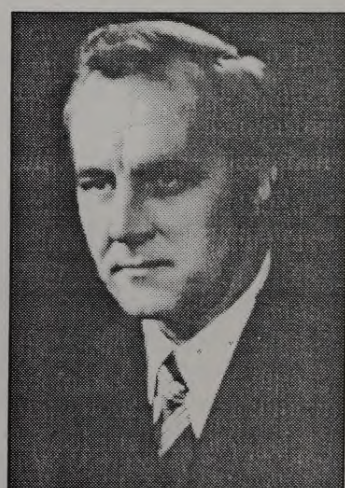
JĀNIS DAUKSTS (1939.23.V) - aktieris. Dzimis Aglonas pagasta Ancverīņos. 1939.gada rudenī ģimene pārcēlās uz iepirktajām mājām - Bauskas apriņķa Jaunsaules pagasta Saulēm. Mācījies Jaunsaules pamatskolā (1946 - 1953) un Rīgas industriālajā politehnikumā (1953 - 1956). Studējis Latvijas konservatorijas Teātra fakultātes aktieru un režijas nodaļas Dailes teātra 3.studijā (1959 - 1962). Bijis Valmieras Drāmas teātra aktieris (1962 - 1994). Nozīmīgākās lomas : Mihails -M.Gorkija



Roberts Misāns



Zenons Indrikovs

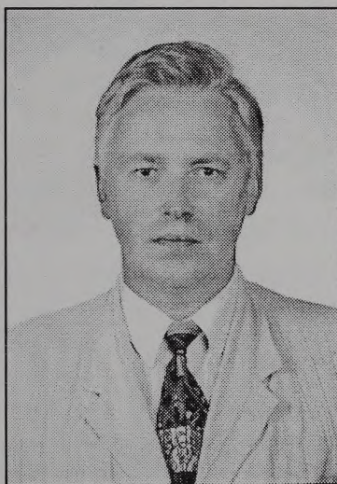


Jānis Dauksts

lugā "Zikovi", Pobedonosikovs - V.Majakovska lugā "Pirts", Tots - J.Raiņa lugā "Spēlēju, dancoju", Jakubovskis - J.Raiņa lugā "Mila stiprāka par nāvi" un Mailts Mensvils - Šigala lugā "Milēšanās".

KĀRLIS DAUKŠTS (1944.1.I) - vēsturnieks, vēstures doktors, docents. Dzimis Aglonas pagasta Sekļu Daukštos. Mācījies Aglonas vidusskolā (1950 - 1962). Studējis Latvijas universitātē (1966 - 1971). Latvijas universitātes aspirants (1971 - 1974), docents (kopš 1974). Docē jaunāko laiku vēsturi (Vācijas problēmas pēc 1945.gada), diplomātijas vēsturi (1945.g. - mūsdienas), Eiropas idejas vēsturi, "Aukstā kara" ģenēzi, Polijas vēstures problēmas, Krievijas ārpolitikas problēmas. Zinātniskā darba virziens ir Vācijas ārpolitikas kontinuitātes jautājumi, kā arī "Vācu faktors Baltijā". Šajos jautājumos ir aptuveni 12 zinātniskās publikācijas.

BONIFĀCIJS DAUKŠTS (1950.12.XII) - vēsturnieks un diplomāts. Dzimis Aglonā. Mācījies Aglonas pagasta Aizpuriešu pamatskolā (1958 - 1962) un Aglonas vidusskolā (1962 - 1969). Studējis Latvijas universitātē (1969 - 1974). Bijis vēstures skolotājs J.Mediņa mūzikas vidusskolā, 16.profesionāli tehniskajā vidusskolā, Rīgas 4.vakara vidusskolā u.c. mācību iestādēs (1974 - 1977). Latvijas Universitātes asistents, pasniedzējs, vecākais pasniedzējs (1977 - 1991). Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas referents, galvenais speciālists, nodaļas vadītājs, departamenta direktors (1991 - 1995). No 1995.gada - padomnieks Latvijas Republikas vēstniecībā Austrijā, Ungārijā un Šveicē (ar sēdekli Vīnē). Latvijas Republikas pagaidu pilnvarotais lietvedis Ungārijā (1995 - 1996). Ir Baltijas un ziemeļvalstu vēstures un politikas pētījumu centra viceprezidents. Publicējis ap 50 zinātnisku rakstu un historesku, tajā skaitā Polijā, Vācijā, Anglijā u.c. Publicists pseidonīmi Latvijā - A.Krasts, A.Ozols. Piedalījies ap 20 starptautiskās zinātniskās konferencēs Francijā, Vācijā, Polijā, Lietuvā u.c. Dzejo un atdzejo. Dzejas publicētas latviešu presē un jauno dzejnieku krājumā "Acis" (1981). Atdzejojis ukraiņu dzejniekus (krājumā "Iet bērni pa Kijevu") un M.Ļermontovu (Kopotos rakstos).



Bonifācijs Daukšts

Galēnu pagasts



Tagadējais Galēnu pagasts aizņem tikai 47% no agrākā Galēnu pagasta teritorijas. No tā pēc II pasaules kara izveidots vēl Stabulnieku pagasts, daļa pievienota jaunizveidotajam Siļukalna pagastam, bet daļa - Rēzeknes rajona Viļānu pagastam. Pagasta administratīvais centrs - Galēni.

Teritorija - 8135,8 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 5082,4 ha (62,47%), no tās 3803,4 ha (74,84%) ir aramzeme. Meži aizņem 2030 ha (24,95%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 99,7 ha (1,23%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 923,5 ha (11,35%).



Galēni

Cauri pagastam tek Oša, no pagasta iztek un tā teritorijā Ošā ietek Ošupīte, cauri pagastam tek arī Maltas pieteka Nalobne, gar pagasta austrumu robežu tek Malta, gar dienvidu robežu - Sauna.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1302, no kuriem latvieši 70,5%, krievi 26,2%, ukraiņi 1,3%, baltkrievi 0,7%, lietuvieši 0,6%, poļi 0,4%, igauņi 0,1%, citu tautību 0,2%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1312, uz 1994.g.1.I - 1280, uz 1995.g.1.I - 1257.

Pagastā darbojas Galēnu pamatskola, kultūras nams un aptieka, Galēnu un Lomu bibliotēkas, feldšeru un vecmāšu punkti un pasta nodaļas.

Pagastā ir katoļu baznīca (1910 - 1912), Lomu un Makarovkas vecticībnieku lūgšanas nami.

Pagastā atrodas Galēnu (vecā, jaunā un luteriešu), Bortnieku, Bukšinu, Maltas Trūpu un Soboļevkas kapsētas, pie Galēnu parka - padomju karavīru kapi.

Arheoloģijas pieminekļi ir Karakapu pilskalns Karakapos, pie Galēnu jaunās kapsētas, un Karakapu senkapi (Kara kapi) Karakapos, pie Galēnu vecās kapsētas.

Arhitektūras piemineklis ir Galēnu muižas apbūves ansamblis - muižas galvenā ēka, pārvaldnieka dzīvojamā māja un 2 klētis (19.gs.).

Mākslas pieminekļi: Galēnu katoļu baznīcā - 4, Lomu vecticībnieku lūgšanas namā - 13, Makarovkas vecticībnieku lūgšanas namā - 14.

Dabas piemineklis ir Galēnu parks (5,9 ha) ar 14 eksotu koku un krūmu sugām.

Agrākā Galēnu pagasta vēsture ir sena un bagāta. Galēni vēstures avotos pirmoreiz minēti 1483.gada 1.februārī. Kopš tā laika Galēnu muiža ar dažām apkārtnēm muižām un folverkiem līdz 19.gs. vidum ar nelieliem pārtraukumiem piederēja grāfu Borhu dzimtai.

Interesanti piebilst, ka laikā no 1702. līdz 1706.gadam (Ziemeļu kara laikā) Galēnu pagastā ienācis lielāks skaitis luterticīgo, galvenokārt no Vidzemes. Viņi laika gaitā pārgājuši katolīcībā.

Galēnu muižas 1679. un 1690.gada inventārā, kas sastādīts poļu valodā, ir uzskaitīti šīs muižas saimnieki. To uzvārdi 1679.gada inventārā: Berņāns, Bondars, Briška, Brucs, Buds, Eigiums, Engelarts, Gerks vai Gērks (Gerk), Hindrikāns, Krišķināns, Lapāns, Leimanis, Lipšs, Litvins, Mālnieks (Malnik), Moskolāns, Pasters, Patmalnieks, Pelists vai Peliste (Pelist), Pekstiņš, Plesnis, Putāns, Sandars (Sandar), Spruds, Stikāns, Stukāns, Švagrēns, Šulcs, Vāvers vai Vāvere (Wawer), Vulāns. 1690.gadā parādās jauni saimnieku uzvārdi: Anspaks (Adspak; "n" vietā kļūdaini "d"), Bečs, Borzdāns, Dūda, Fins, Ikonens, Ivulāns, Kripkināns, Lazdāns, Lietavnieks, Putns, Rampāns, Siljānis vai Siljānis (Silijan).

Kā liecina saimnieku uzvārdi, 17.gs. beigās te visi vai gandrīz visi saimnieki bijuši latvieši. Vienīgi uzvārds Fins varētu liecināt, ka tā īpašnieks varētu būt cēlies no somiem vai ienācis no Somijas, bet uzvārdi Lietavnieks un Litvins, ka to īpašnieki varētu būt cēlušies no lietuviešiem vai ienākuši no Lietuvas. Somu uzvārds ir arī Ikonens, uzvārds Švagrēns varētu būt ziemeļģermānisks, Engelarts un Šulcs - vācisks.

Kā liecina uzvārdu rakstība, pat vēl 17.gs. beigās latviešu valodas senās skaņas Latgales iedzīvotāju runā tikpat vēl nav pārveidotas: Vāvers vai Vāvere (tagad Vovers), Mālnieks (tagad Molniks), Sandars (tagad Sondors). Arī šī apvidus



Galēnu muižas galvenā ēka

vietvārdu rakstībā 17.gs. beigās vēl tikpat kā nav manāmi seno skaņu pārveidojumi. Vēlāk poļi un krievi vietvārdu rakstību izkropļoja. 18.gs. beigās krievu ierēdņi savos dokumentos Galēnus vispirms sāk dēvēt par Gaļāniem, vēlāk - Goļāniem.

19.gs. vidū kā Galēnu muižas un tai pakļauto muižu īpašnieks jau minēts Kārlis fon Feldens de Jozefi. Varētu domāt, ka tas ir vai nu vācietis vai francis. Bet noskaidrojās, ka viņš ir latvietis Kārlis Jozeps, dzimis Cēsu apriņķa Dzelzavas pagasta Jozepu mājās (tagad Madonas rajonā) un 1830.gadā pieņemts par pārvaldnieku Galēnu muižā, kas tolaik piederēja grāfam Aleksandram Borham. Vēlāk Aleksandrs Borhs šo muižu ar pusmuižām Kārlim Jozepam izrentēja un beidzot piedāvāja nopirkt. Bet zemniekam nebija tiesības pirkt muižas. Tad Aleksandrs Borhs, kurš galvenokārt dzīvoja Pēterburgā, kopā ar Kārli Jozepu aizbraukuši uz Vitebsku un tur muižnieku sapulcē Kārlis Jozeps iecelts muižnieku kārtā, dodot viņam uzvārdu Fon Feldens de Jozefi.

Kārlis fon Feldens de Jozefi kā latvietis savā muižā darbā pieņēmis galvenokārt latviešus, Galēnos ļoti veicinājis kultūras un saviesīgos pasākumus, viņa laikā Galēni kļuva par latviskās dzīves centru plašai apkārtnē. Tā bija līdz viņa nāvei (1893). Pēc vecā lielkunga (tā viņš ticis godināts) nāves viņa īpašumus mantoja viņa vienīgā meita Anna, kura bija precējusies ar ģenerālmajoru Arkādiju Engelhartu. Engelharts bija pilnīgi pārkrievojies un pareizticībā pārgājis



Galēnu pagasta valde un darbinieki 1936.g.
Sēd 2. no labās pagasta vecākais Jāzeps Briška



Latvijas Valsts un Ministru prezidenta K.Ulmaņa, ģenerāļa J.Baloža un lauksaimniecības ministra V.Rubuļa piemiņas ozolu stādīšana Galēnos 1938.g.

vācu muižnieks, cittautbnieku un citticībnieku nīdējs un skopulis. 1920.gadu sākumā Galēni nepamatoti tika pārdēvēti par Vidsmuižu, kāds nosaukums līdz tam nefigurēja nevienā dokumentā. Tautā gan lietoja arī Vidsmuižas nosaukumu, jo Galēnu muiža bija galvenā jeb centrālā muiža vairāku tai pakļauto muižiņu un folverku vidū. Tā arī Galēnu pagasts tika pārdēvēts par Vidsmuižas pagastu. 1940.gadā Galēniem un Galēnu pagastam atdots to sākotnējais nosaukums.

Ar 1920.gada agrārreformu Galēnu muiža tika sadalīta jaunsaimniecībās, muižas centru ar 384 ha zemes atstājot Vidsmuižas laukkopības izmēģinājumu stacijas vajadzībām. Šī stacija sāka darboties 1924.gada janvārī. Galēnu muižas bijusī īpašniece Anna Engelharte un šīs muižas pārvaldnieks Pāvils Kori līdz 1924.gadam vēl dzīvoja muižas galvenajā ēkā. 1924.gada agrā pavasarī viņi pārcēlās uz Griboļvas muižu, kuras centrs bija atstāts A.Engelhartes īpašumā.

Galēni 1920. - 1930.gados izveidojās par vienu no

ievērojamākajiem lauksaimniecības kultūras centriem Latgalē. 1924.gada rudenī tur vēl nodibināta Vidsmuižas meteoroloģiskā stacija, 1927.gadā - Vidsmuižas viengadīgā lopkopības skola. 1930.gadu vidū Vidsmuižas laukkopības izmēģinājumu stacija tika pārdēvēta par Ošupes laukkopības izmēģinājumu staciju. Šī stacija Latgalē bija pirmā un vienīgā iestāde, kas savas pastāvēšanas laikā (1924 - 1956) nodarbojās ar lauksaimniecības kultūras tehnisko jautājumu pētišanu un atrisināšanu, kā arī augstvērtīga sēklas materiāla izplatīšanu. Te tika veikti lieli kultūraugu šķirņu salīdzināšanas izmēģinājumi, lai pārbaudītu kā iekšzemes, tā ārzemju labākos audzējumus un izraudzītu, kas Latgales apstākļos būtu visnoderīgākie. Izmēģinājumu stacija nodarbojās arī ar jaunu šķirņu audzēšanu. 1956.gadā uz šīs stacijas bāzes tika izveidota Viļānu selekcijas un izmēģinājumu stacija.

Liela nozīme lopkopības kadru sagatavošanā un lopkopības izkopšanā Latgalē bija Vidsmuižas, vēlākajai Ošupes lopkopības skolai.

Runājot par galēniešiem, pieminama viena viņu spilgta īpatnība - viņu muzikālā apdāvinātība un mīlestība uz muzicēšanu un dziedāšanu. To ievērojuši arī daudzi citu novadu cilvēki, kuri kādreiz dzīvojuši, strādājuši vai mācījušies Galēnos vai šajā pagastā. Rakstnieks un mūziķis Ādolfs Erss, komponists Emīlis Melngailis un citi Galēnu pagastā pierakstījuši daudzu skaistu latviešu tautasdziesmu melodiju, kas komponistu apdarēs kļuvušas ļoti iemīļotas visā Latvijā. Par vienu no skaistākajām tautasdziesmām atzīta "Dziedot dzimu, dziedot augu". Galēnu pagastā dzimušas vai vismaz galēniešu variantā tiek dziedātas sekojošas tautasdziesmas: "Dziedot dzimu, dziedot augu" (Ā.Ersa melodijas pieraksts, A.Kalniņa apdare), "Trīcēj kalni, skanēj meži" (Ā.Ersa melodijas pieraksts, J.Graubiņa apdare), "Aiz ezera balti bērzi" (Ā.Ersa melodijas pieraksts, A.Jurjāna un S.Broka apdares), "Tōli dzeivoj muna mīlo" (teicēja Bārbala Tumāne no Maltas Trūpiem, Ā.Ersa melodijas pieraksts, A.Jurjāna apdare), "Zinu, zinu tēva sētu" (melodiju Indānos pierakstījis Ā.Erss, J.Vitola un A.Jurjāna apdares), "Bārenītes dziesma" (melodiju Ereļos pierakstījis Ā.Erss, J.Vitola apdare), "Kotās kokles gauži skan" (Ā.Ersa melodijas pieraksts, A.Kalniņa un A.Jurjāna apdares), "Man māmiņa bārtin bāra" (melodiju Indānos pierakstījis Ā.Erss,



Galēnu katoļu baznīca



Galēnu pamatskola



Galēnu folkloras ansamblis "Vidsmuiža"

A.Jurjāna apdare), "Precēj mani precinieki" (teicēja Virģinija Bruzgule no Ereļiem, A.Jurjāna apdare), "Svētdien agri bārenīte" (A.Kalniņa apdare) un "Aiz ezera augsti kalni" (teicēja Gertrūde Justa no Galēniem, Ā.Ersa melodijas pieraksts, J.Roziša apdare). "Aiz ezera augsti kalni" tagad skan arī R.Paula apdarē klavierēm ar orķestra pavadījumu.

Dziedāšana un muzicēšana Galēnu pagastā nav piemirsta arī šodien. Te aktīvi darbojas folkloras ansamblis "Vidsmuiža" un lauku kapela.

Novadnieki



Pēteris Bružs

PĒTERIS BRUŽS (lietuviski Bružas; 1864.5.XII - 1940.29.II) - garīdznieks, sabiedriskais darbinieks, bibliofils, lauksaimniecības attīstības veicinātājs. Dzimis Lietuvā, Telšu apriņķa Plateļu miestā, lietuvietis. Bijis prāvests Preiļos (1904 - 1920) un Galēnos (1920 - 1940). Aktīvi darbojies dažādās biedrībās, mudinājis ieviest lauksaimniecībā jaunākās zinātnes atziņas. Pats milējis nodarboties ar biškopību. Par lauksaimniecības veicināšanu un personīgiem sasniegumiem biškopībā vairākkārt saņēmis Latvijas Lauksaimniecības kameras godalgas un diplomus. Savu lielo bibliotēku ar testamentu novēlējis Katoļu garīgajam semināram. Miris Galēnos, apbedīts Galēnu kapos.

MEIKULS (vēlāk Nikolajs) DORZENĪKS - ČAČS (sākotnēji Čačs; 1870.4.VII - 1949.13.VI) - kalnu inženieris. Dzimis Galēnu pagasta Zeimuļos (tagad Zeimuļi - Puzāki). Beidzis Pēterburgas Kalnu institūtu. Strādājis Pēterburgā, Latvijas Republikas laikā - a/s "Šifers". Ierosinājis Latvijā ražot mākslīgo šiferi un izdarījis pirmos sekmīgos mēģinājumus šajā jomā. Miris Zeimuļos - Puzākos, apbedīts Galēnu vecajos kapos.

ANTONS PUNCULIS (1875.2.V - 1919.16.XII) - garīdznieks, literāts un mākslas vērtību krājējs. Dzimis Galēnu pagasta Puncuļos. Mācījies Galēnu tautskolā (1883 - 1886) un Viļņas garīgajā seminārā (1900 - 1901). Bijis prāvests Viļņā (1901 - 1913) un Galēnos (1913 - 1919). Sarakstījis lūgšanu un dziesmu grāmatas "Zalta altareits" (1901), "Ceļš uz Dabasim" (1909) un "Visod ar Divu" (1907), kuras Latgalē bijušas ļoti populāras. Pēc kāda sava labvēļa nāves ar testamentu mantojis lielāku naudas summu, par ko sapircis daudz slavenu mākslinieku gleznu. Sevišķi daudz viņa kolekcijā bijis Ivana Šiškina ainavu. Antona Puncuļa sapnis bija izveidot Latgalē (Galēnos vai Rēzeknē) mākslas muzeju. Lielinieku laikā (1919 - 1920) viņa mākslas darbu kolekcija izlaupīta un iznīcināta. Miris Galēnos, apbedīts Galēnu vecajos kapos.

JĀNIS LŪKE (1876.2.I - ap 1942) - agronoms, selekcionārs, publicists un rakstnieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Valmieras pagasta Cinātos. 1930.gados bijis Ošupes lauksaimniecības izmēģinājumu stacijas (Galēnos) vadītājs. 1941.gadā arestēts un deportēts uz Krieviju, kur gājis bojā Gulaga nometnē.

JĀZEPS BRIŠKA (1888.27.XI - 1967.18.III) - lauksaimnieks, pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Galēnu pagasta Bēčos. Beidzis pilsētas skolu un mācījies garīgajā seminārā. Bijis Galēnu pagasta vecākais, krājaizdevu sabiedrības un apdrošināšanas sabiedrības priekšsēdētājs, Latvijas Lauksaimniecības kameras loceklis. Miris Laucesā, apbedīts Viļānu pagasta Rampānu kapos.

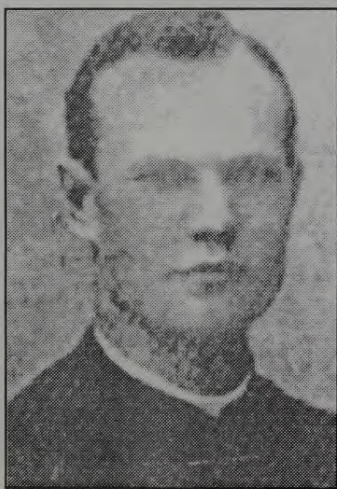
JĀNIS LIELMANIS (1895.16.X - 1970) - agronoms, selekcionārs, lauksaimniecības doktors, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Trikātas pagastā. Kopš 1926.gada vairākus gadus bija Vidsmuižas (vēlākās Ošupes) laukkopības izmēģinājumu stacijas vadītājs un šo staciju pārvērta par izcilu lauksaimniecības izmēģinājumu saimniecību. Vēlāk viņš bija Latvijas universitātes privātdocents un Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas docents. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Lāčupes kapos.

ĀDAMS SAIMNIEKS (1897.6.III - 1945) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Galēnu pagastā rentnieka ģimenē. Atvaļināts 1922.gada 24.aprīlī. Pēc tam bija dzelzceļa strādnieks un lauksaimnieks Lutriņu pagastā un Rucavas pagasta Krūmkalnos. 1945.gada pavasarī arestēts un notiesāts uz 25 gadiem. Miris ieslodzījuma vietā Medvežjēgorskā (Karēlijā).

JĀZEPS ČAKULS (1898.11.XI - 1942.27.II) - skolotājs un dzejnieks. Dzimis Varakļānu pagasta Ūzgoļa Smelteros. Kopš 1918.gada strādājis par skolotāju Galēnu pamatskolā, vēlāk - Silajānu pagasta skolās. Miris un apbedīts Rēzeknē.

PĒTERIS DREIMANIS (1902.1.X - 1991 vai 1992) - agronoms, linu selekcionārs, publicists, biedrības "Latvijas vanagi" līdzdibinātājs. Dzimis Igaunijā, Pērnāvā, latviešu skolotāja Kārļa Dreimaņa ģimenē. Bijis Ošupes laukkopības izmēģinājumu stacijas vadītāja palīgs (1929 - 1944). 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Sanfrancisko.

STAŅISLAVS BELKOVSKIS (ps. Edgars Ego; 1902.13.XI - 1941.24.VI) - literatūrzinātnieks, kritiķis, tulkotājs, dzejnieks. Dzimis Galēnu pagasta Maltas Trūpos. Mācījies Rēzeknes ģimnāzijā (1921 - 1925). Studējis Latvijas universitātē tautsaimniecību, 1926.gadā A.Prandes grāmatā "Latviešu rakstniecība portretjās" devis sistemātisku pārskatu par latgaliešu literatūru. Lidzīgu apskatu par novada literatūru devis arī A.Upīša "Pasaules rakstniecības vēsturē". Bijis līdzstrādnieks A.Upīša vadītajās "Domās" un vairākos citos periodiskajos izdevumos. Izcēlies kā grāmatu recenzents un literāro procesu vērtētājs. Bijis tuvās attiecībās ar A.Upīti, A.Kurciju, Rūdolfu un Kārli Eglēm, K.Skalbi, Antonu un Pēteri Birkertiem, J.Grotu un citiem pazīstamiem rakstniekiem. 1940.gada 2.augustā arestēts. 1941.gada 3.jūnijā Baltijas kara apgabala tiesā piespriests nāvessods. Nošauts pie Baltezera, apbedīts Baltezera kapos.



Antons Punculis



Ādams Saimnieks



Staņislavs Belkovskis

VILIS HÄZNERŠ (1905.23.VII - ?) - Latvijas armijas un Latviešu leģiona majors, I šķiras Dzelzs krusta kavalieris, publicists. Dzimis Vircavas pagasta Ērslakos. Bijis Vidsmuižas laukkopības izmēģinājumu stacijas vadītāja palīgs (1924 - 1926). 1945.gadā emigrājis uz Vāciju, vēlāk - uz ASV. Dzīvojis Linkolnā.

PĒTERIS PRIŽEVOITS (1907.3.VII - 1968.1.VIII) - skolotājs, matemātikas maģistrs, publicists. Dzimis Galēnu pagasta Briškās. Mācījies Rēzeknes pamatskolā un Rēzeknes vidusskolā (1923 - 1927). Beidzis Latvijas universitāti (1935) ar matemātikas maģistra grādu. Bijis Aglonas ģimnāzijas skolotājs (1935 - 1941) un direktors (1941 - 1944). 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, 1949.gadā - uz ASV. Dzīvojis, miris un apbedīts Indianapolē.

ROBERTS MŪKS (īst.v. Roberts Avens; 1923.14.I) - dzejnieks, publicists un filozofs, filozofijas un teoloģijas doktors, reliģijas vēstures profesors. Dzimis Galēnos Galēnu pagasta valdes sekretāra Miķeļa Avena ģimenē. Mācījies Maltas un Dricēnu pamatskolās, Aglonas ģimnāzijā un Rīgas 1.ģimnāzijā, ko beidzis 1942.gadā. 1943.gadā iesaukts Latviešu leģionā un nosūtīts uz tulku skolu Oranienburgā Vācijā. Studējis Vācijā Vircburgas universitātē un Baltijas universitātē Pinnebergā, Lūvenas universitātē Beļģijā un Bristoles universitātes žurnālistikas fakultātē, ko beidzis 1953.gadā. 1954.gadā izceļojis uz ASV, kur beidzis Ņujorkas Fordemas universitāti, iegūstot teoloģijas doktora grādu. 1970.gadā ieguvis filozofijas doktora grādu. Strādājis par bibliotekāru koledža un līdz 1988.gadam bijis reliģijas vēstures profesors Aiona koledža Ņūrošelā. Liels skaits rakstu un filozofisku eseju publicēts žurnālā "Ceļa Zīmes", laikrakstā "Londonas Avīze" u.c. Dzejoļi apkopoti krājumos "Nāve un Otto" (1968), "Krokodils un es" (1980; Z.Lazdas balva), "Kad vairs nav govju" (1989) un "Kali juga" (1990). Publicējis filozofiskas grāmatas angļu valodā "Iztēle un realitāte" (1980), "Iztēlotais ķermenis" (1982) un "Jaunā izziņa: Heidegers. Hillmans un eņģeļi" (1984). Filozofiskās apceres publicētas dažādu pasaules valstu periodiskajos izdevumos. Izdota eseju grāmata "Mits un iztēle" (Rīgā 1992).

OĻGERTS ŠUSTS (1927.20.I) - fagotists, radiožurnālists, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks. Dzimis Barkavas pagasta Opsiniekos mātes dzimtajās mājās, pēc tam līdz 1945.gadam dzīvojis tēva dzimtajās mājās Galēnu pagasta Ceperniekos. Mācījies Līdumu (1935 - 1939) un Galēnu (1939 - 1941) pamatskolās, Krāslavas ģimnāzijā (1941 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1945) un Rīgas 11.vidusskolā (1945 - 1946). Studējis Latvijas konservatorijā (1946 - 1953). LPSR Radio un Televīzijas simfoniskā orķestra mūziķis (1946 - 1974), Radio muzikālo raidījumu galvenā redaktora vietnieks (1974 - 1979), latviešu mūzikas, mākslinieciskās pašdarbības un bērnu mūzikas nodaļas vadītājs (1979 - 1980), klasiskās un ārzemju mūzikas nodaļas komentētājs (no 1980).

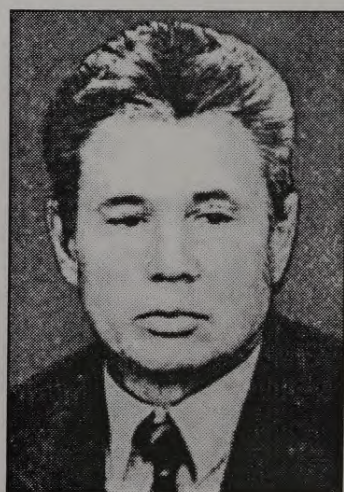
VOLDEMĀRS ŠUSTS (1929.14.V) - arhitekts, mākslas maģistrs, emeritētais profesors, LPSR Nopelniem bagātais arhitekts. Dzimis Barkavas pagasta Opsiniekos, pēc tam līdz 1945.gadam dzīvojis Galēnu pagasta Ceperniekos. Mācījies Līdumu (1936 - 1940) un Galēnu (1940 - 1942)



Pēteris Priževs (pa labi)
kopā ar Jāni Klīdzēju



Roberts Mūks



Oļģerts Šusts

pamatskolās, Krāslavas ģimnāzijā (1942 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1945) un Rīgas 11.vidusskolā (1945 - 1947). Studējis Latvijas universitātē (1947 - 1953). Strādājis projektēšanas organizācijās Rīgā (1953 - 1962). Latvijas Mākslas akadēmijas vecākais pasniedzējs (no 1962), Vides mākslas nodaļas vadītājs (no 1964), docents (no 1980). Arhitektu savienības valdes priekšsēdētājs (1965 - 1979). Publicējis rakstus par arhitektūras un mākslas jautājumiem, sarakstījis grāmatu "Telpas uztvere un kompozīcija" (1979).

VALENTĪNA SONDORE (1940.17.XI) - provizore, medicīnas doktore. Dzimusi Galēnu pagasta Zeimuļos - Puzākos. Mācījusies Vidsmuižas (tagad Galēnu) pamatskolā (1948 - 1954) un Vidsmuižas vidusskolā (1954 - 1958). Studējusi Rīgas Medicīnas institūtā (1958 - 1963). Rīgas Medicīnas institūta, tagadējās Medicīnas akadēmijas bioķīmijas katedras laborante, zinātniskā līdzstrādniece, vadošā pētniece (1961 - 1966), Infekcijas slimību klīniskās bioķīmijas problēmu laboratorijas līdzstrādniece (no 1966). Valsts Infektoloģijas centra galvenā ārsta vietniece zinātnes jautājumos (no 1995). Pētījusi aknu slimību rašanās, attīstības un ārstēšanas problēmas. Ir 182 zinātnisko publikāciju un 10 izgdrojumu autore.

OLGA TRETJUKA (dz.Sondore; 1951.2.VIII) - bioķīmiķe, bioloģijas doktore. Dzimusi Galēnu pagasta Zeimuļos - Puzākos. Mācījusies Galēnu pamatskolā (1958 - 1965) un Viļānu vidusskolā (1965 - 1968). Studējusi Latvijas universitātē (1968 - 1973). Rīgas Medicīnas institūta farmakoloģijas katedras laborante, vecākā laborante, jaunākā zinātniskā līdzstrādniece (1971 - 1975), PSRS Zinātņu akadēmijas Molekulārās bioloģijas institūta aspirante (1975 - 1978), Latvijas Hepatoloģijas centra jaunākā zinātniskā līdzstrādniece (1978 - 1986), Latvijas Medicīnas akadēmijas medicīniskās ģenētikas un bioloģijas katedras asistente un lektore (1986 - 1995), Valsts tuberkulozes un plaušu slimību centra klīniskās laboratorijas ārste (no 1995). Svarīgākās zinātniskās pētniecības darba tēmas: šūnas strukturālais stāvoklis normā un pie dažām pataloģijām, šūnas kodola loma dažādās šūnas aktivitātes pakāpēs. Ir 58 zinātnisko publikāciju (Latvijas, Krievijas un ASV izdevumos), 6 racionalizācijas priekšlikumu un 1 izgdrojuma autore.

LEONARDS NAGLIS (1951.17.XII) - inženieris sistēmanalītiķis. Dzimis Galēnu pagastā. Mācījies Galēnu pamatskolā (1958 - 1966) un Preiļu 1.vidusskolā (1966 - 1969). Studējis Rīgas Politehniskajā institūtā (1969 - 1971) un Maskavas N.Baumaņa Augstākajā tehniskajā skolā (1971 - 1975). Bijis Rīgas Politehniskā institūta inženieris pētnieks un aspirants (1975 - 1984), VEF inženieris un vecākais inženieris (1985 - 1987), VEF Pētniecības institūta vecākais pētnieks (1987 - 1989), Delta sistēmas galvenais programmētājs (1989 - 1991), Rīgas Tehniskās universitātes Kompjūteru centra vecākais pētnieks (1991 - 1992), SWH Komercentra multimedžers (1992 - 1994), Rīgas Tehniskās universitātes Skaitļošanas centra datortīklu administrators (no 1995). Veicis pētījumus datorizētas lēmumu pieņemšanas jomā, izmantojot izplūdušo (fuzy) kopu teorijas un intelektuālo datorsistēmu risinājumus. Ir 10 zinātnisko publikāciju autors vai līdzautors.



Vodemārs Šusts



Valentīna Sondore



Olga Tretjuka

Stabulnieku pagasts



Pastaru vēdzirnavas

Stabulnieku pagasts ir agrākā Galēnu pagasta daļa.

Pagasta administratīvais centrs - Stabulnieki.

Teritorija - 6748,3 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4499,8 ha (66,68%), no tās 2910,7 ha (64,69%) ir aramzeme. Meži aizņem 1640,4 ha (24,31%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 69 ha (1,02%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 599,2 ha (8,88%).

Cauri pagastam tek Oša ar savām pietekām Zvergžu un Leciju, gar pagasta dienvidu robežu tek Sauna.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1130, no kuriem latvieši 83,3%, krievi 15,2%, ukraiņi 0,4%, baltkrievi 0,3%, poļi 0,3%, citu tautību 0,5%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1084, uz 1994.g.1.I - 1100, uz 1995.g.1.I - 1105, uz 1996.g.1.I - 1116.

Pagastā darbojas Dravnieku pamatskola, Stabulnieku kultūras nams, feldšeru un vecmašu punkts un pasta nodaļa, Stabulnieku un

Dravnieku bibliotēkas un SIA "Stabulnieki".

Pagastā ir Vilciņu vecticībnieku lūgšanas nams. Katoļticīgie pieder pie Galēnu un Riebiņu katoļu draudzēm.

Pagastā atrodas Balckaru, Krištobu, Pastaru, Saliešu, Stabulnieku, Vilciņu, Vulānu un Trūpišu kapsētas.

Arhitektūras piemineklis ir Pastaru vējdzirnavas (1902).

Mākslas pieminekļi: Vilciņu vecticībnieku lūgšanas namā - 4. Stabulnieku pagastam ir kopīga vēsture ar Galēnu pagastu.

Novadnieki

PĒTERIS STABULNIEKS (1923.3.VIII - 1996.6.VI) - Latviešu leģiona 19.divīzijas kaprālis, I un II šķiras Dzelzs krusta kavalieris, sudraba Trieciennozīmes, Tuvciņas nozīmes, Ievainošanas nozīmes un lentas "Kurland" īpašnieks. Dzimis Stabulnieku pagasta Stabulniekos (agrāk Galēnu pag.). Cīnījies Austrumu frontē, dažādās vietās Latvijas vidienē un Kurzemes cietoksnī no 1943.gada 15.novembra līdz 1945.gada 8.maijam. Par savām cīņu gaitām uzrakstījis atmiņas (nav publicētas). Miris Stabulniekos, apbedīts Trūpišu kapos.

JĀZEPS PĪGOZNIS (1934.15.IX) - gleznotājs, LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks, Latvijas Mākslas akadēmijas docents. Dzimis Ružinas pagasta Odumānos. Dzīvojis (1946 - 1948) Stabulnieku pagasta Brišku - Balckaru ciemā (agrāk Galēnu pag.) un mācījies Dravnieku pamatskolā (1946 - 1947).

ANTONS SKUTELIS (1939.20.XI) - farmakologs, medicīnas doktors, docents. Dzimis Stabulnieku pagasta Baložu mājās (agrāk Galēnu pag.).

Mācījies Silajāņu pagasta Aizmežu pamatskolā (1948 - 1949), Galēnu pagasta Vilcānu (1949 - 1952) un Dravnieku (1952 - 1955) pamatskolās, Vidsmuižas vidusskolā (1955 - 1959) un Rīgas 1.medīcīnas skolā (1959 - 1962). Studējis Rīgas Medicīnas institūtā (1965 - 1971). Ārsts kardiologs ātrajā medicīniskajā palīdzībā Rīgā (1971 - 1973), Rīgas Medicīnas institūta farmokoloģijas katedras laboratorijas jaunākais zinātniskais līdzstrādnieks (1973 - 1980), Latvijas Kardioloģijas institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1980 - 1993). Latvijas Medicīnas akadēmijas farmokoloģijas katedras docents (no 1993). Līdzautors 22 preparātu izpētē (pazīstamākie - klofelīns, fenibuts, foridons, mildronāts, prazosīns, etecizīns). Par foridona izpēti piešķirta Latvijas Ministru Padomes prēmija (1990). Ir 162 zinātnisko publikāciju un 19 izgudrojumu autors.



Pēteris Stabulnieks



Antons Skutelis

Sīlukalna pagasts



Sīlukalna pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrākā Galēnu pagasta ziemeļrietumu daļas, kurai vēl pievienota neliela teritorija no Stirnienes pagasta.

Pagasta administratīvais centrs - Sīlukalns (138 iedzīvotāji).

Teritorija - 9456,4 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4075,2 ha (43,09%), no tās 2983,1 ha (73,21%) ir aramzeme. Meži aizņem 2937,6 ha (31,06%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 85,3 ha (0,91%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 2357,4 ha (24,93%).

No pagasta iztek Kažauka, cauri pagastam tek Malmute un Lecija, gar pagasta dienvidaustrumu robežu tek Oša.

Pagastā atrodas Aklais purvs - ornitoloģiski nozīmīgs augstais purvs, kā arī Lielais purvs un Kņāvu purvs. Tajos ir daudz dzērveņu.

Zemes dzīles glabā lielus derīgo izrakteņu krājumus. Izpētīta Sīlukalna dolomīta atradne (5770000 m³) un Opolo saldūdens kaļķu atradne (45500 m³).

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 834, no kuriem latvieši 95,4%, krievi 4%, ukraiņi 0,4%, lietuvieši 0,1%, citu tautību 0,1%. Pagasts ir latviskākais Preiļu rajonā.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 823, uz 1994.g.1.I - 816, uz 1995.g.1.I - 824, uz 1996.g.1.I - 852.

Pagastā darbojas Sīlukalna pamatskola, tautas nams, bibliotēka, feldšeru un vecmāšu punkts un pasta nodaļa.

Pagastā baznīcu nav. Katoļticīgie pieder pie Galēnu un Stirnienes katoļu draudzēm. Pagastā atrodas Kapenieku, Opolo (Apalo), Salenieku (Krūmiņu), Siļu un Teilānu kapsētas.

Sīlukalna pagastam ir kopīga vēsture ar Galēnu pagastu.

Novadnieki

FRANCIS ČAČS (1893.1.VI - ?) - skolotājs, sabiedriskais darbinieks, Viestura ordeņa kavalieris. Dzimis Sīlukalna pagasta Sprukstiņos (agrāk Galēnu pag.), vēlāk dzīvoja tā paša pagasta Zēgelēs. Beidzis Rēzeknes pilsētas skolu, Irkutskas karaskolu un skolotāju kursus. Bijis Galēnu pagasta Sondoru pamatskolas pārzinis (1925 - 1941) un 17. Rēzeknes aizsargu pulka bataljona komandieris. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

SILVESTRS UPENIEKS (1894.18.IX - 1978.13.II) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Siļukalna pagasta Opolo ciemā (agrāk Galēnu pag.). Atvaļināts 1921.gada 27.februārī. Bija jaunsaimnieks no Opolo ciema piešķirtajā zemē. Pēc II pasaules kara dzīvoja Rīgā un strādāja rūpnīcā. Miris Rīgā.

ILJA PURMALIETIS (1895.5.X - ?) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Jura krusta un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Siļukalna pagasta Kapeniekos (agrāk Stirnienes pag.). Atvaļināts 1921.gada 21.februārī. Saimniekojis tēva mājās Kapeniekos.. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

ALBERTS SPRŪDŽS (1908.29.XII - 1944.7.IV) - rakstnieks un skolotājs. Dzimis Varakļānu pagasta Dekšārēs. Bijis skolotājs Sondoru pamatskolā (1928 - 1932). Gājis bojā Rēzeknē krievu aviācijas uzlidojuma laikā.

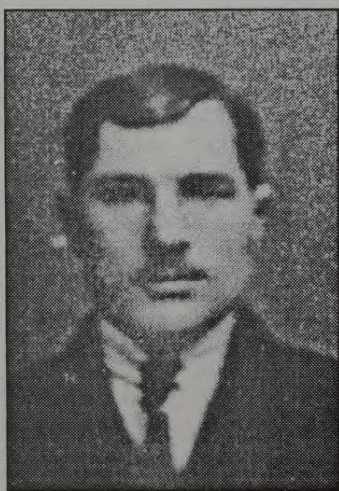
GENOVEFA UPENIECE (dz. Stafecka; ps. Dzērksteņa; 1909.16.VIII) - skolotāja un dzejniece. Dzimusi Viļānu pagasta Trūpos. Kopš 1931.gada dzīvo Upenieku ciema Priedniekos. Strādājusi par skolotāju (1931 - 1945) vispirms Grozu - Bernānu pamatskolā, vēlāk Vilcānu pamatskolā. Kad 1945.gadā čeka apcietina vīru Jāni Upenieku, Galēnu pagasta vecāko, viņu no skolotājas darba atbrīvo.

ALOIZS ČAČS (1912.28.VIII) - publicists un sabiedriskais darbinieks. Dzimis Siļukalna pagasta Brokos (agrāk Galēnu pag.). Beidzis Rēzeknes arodskolu un strādājis rūpniecībā un tirdzniecībā. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, kopš 1951.gada dzīvo ASV, Grandrapidā. Trimdas laikā aktīvi darbojies A.Jurdža fondā un avīzes "Latgolas Bolss" redakcijā.

VITOLDS DŪDA (1930.1.III) - biologs, bioloģijas zinātņu kandidāts. Dzimis Siļukalna pagasta Stikānos (agrāk Galēnu pag.). Mācījies Siļukalna pamatskolā un Varakļānu vidusskolā. Studējis Latvijas universitātē (1951 - 1956). Bijis zinātniskais līdzstrādnieks Vis-savienības augu aizsardzības institūta Baltijas filiālē, Latvijas Zinātņu akadēmijas Mikrobioloģijas institūtā, Latvijas Eksperimentālās un kliniskās medicīnas zinātniskās pētniecības institūtā un Latvijas universitātes Botāniskajā dārzā (1956 - 1990). Ir 25 zinātnisko publikāciju autors.



Silvestrs Upenieks



Francis Čačs



Ilja Purmalietis



Aloizs Čačs

Rudzātu pagasts



Rudzātu pagasts izveidots 1920.gadu sākumā, atdalot no Preiļu pagasta visu Eleonorvīles novadu ar 56 apdzīvotām vietām, no Stirnienes pagasta - lielāko daļu Stirnienes novada un nelielu teritoriju no Livānu pagasta. Pēc II pasaules kara pagasta robežas tikai nedaudz izmainītas. No Rudzātu pagasta neliela teritorija pievienota jaunizveidotajam Rožupes pagastam, bet savukārt Rudzātu pagastam neliela daļa pievienota no Preiļu pagasta.

Pagasta administratīvais centrs - Rudzāti(430 iedzīvotāji).

Teritorija - 12487 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 6867,9 ha (54,99%), no tās 4471,3 ha (78,67%) ir aramzeme. Meži aizņem 4416,8 ha (35,37%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 69,1 ha (0,56%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 1134,1 ha (9,08%).

No pagasta iztek Ošas pietekas Melnupīte (no Deguma ezera) un Lāčupe, cauri pagastam tek Oša un tās pietekas Sauna un Borovka un Saunas pieteka Kutāne jeb Jašore.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1239, no kuriem latvieši ir 83,9%, krievi 14,1%, baltkrievi 0,8%, poļi 0,3%, ukraiņi 0,2 %, citu tautību 0,7%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1076, uz 1994.g.1.I - 1125, uz 1995.g.1.I - 1110.

Pagastā darbojas Rudzātu vidusskola, Rudzātu speciālā internātskola, feldšeru un vecmāšu punkts, aptieka, pasta nodaļa, Rudzātu un Vidu bibliotēkas.

Pagastā ir Rudzātu katoļu baznīca (1913) un Mālakalna vecticībnieku lūgšanas nams. Pagastā vēl bija Eleonorvīles kapela (1815). Arhitekts R.Lagzdīņš, kurš 1924.gadā uzmērījis Eleonorvīles kapelu, rakstīja: "Mazākais dievnams, kuru esmu uzmērījis,



Rudzātu katoļu baznīca

ir astoņstūru kapela Eleonorvilē (...). Brīnišķīga celtne ar sauleskrustu galā. Uzmērīju vienā rāvienā. Lievenis uz stabiem un pretējā pusē sakristeja. Gulbūve, apšūta vertikāli ar dēļiem. Īpats zvanu tornis, divos stabos ar jumtiņu un lieveni". Eleonorvīles (arī Karbauskas, Skarbauskas) kapela kā izcils arhitektūras piemineklis 1972.gadā pārvesta uz Latvijas Etnogrāfisko brīvdabas muzeju.

Pagastā atrodas Eleonorvīles, Rudzātu, Steķu un Vidu kapsētas, Rudzātos - padomju karavīru kapi.

Arhitektūras pieminekļi ir Rudzātu katoļu baznīca (1913) un Mālakalna vecticībnieku lūgšanas nams.

Mākslas pieminekļi: Rudzātu katoļu baznīca - 1, Mālakalna vecticībnieku lūgšanas namā - 11.

Dabas pieminekļi ir valsts aizsargājama dzērvenāju liegums - Pelečāres (Lielais) purvs, ieskaitot Deguma jeb Pelečāres ezeru (59 ha), Medņu purvs - augstais purvs ar ģeoloģiskām īpatnībām un tipiskām purvu putnu sugām un Kurčinu ozols (apkārtmērs 5,5 m) pie Kurčinu mājām.

Rudzātu pagasta austrumdaļai ir kopīga vēsture ar senāko Preiļu pagastu, rietumdaļai - ar Stirnienes pagastu.

Senais Rudzātu ciems, kas ietilpa Preiļu pagastā, atradās Ošas kreisajā krastā, pie Saunas ietekas Ošā. Rudzātu ciemam pretī Ošas labajā krastā atradās Rudzātu muiža, kas ietilpa agrākajā Stirnienes pagastā. Tagadējā Rudzātu ciemā ietilpst kā senais Rudzātu ciems, tā arī bijušās Rudzātu muižas centrs. Rudzāti sākotnēji saukušies par Rudzētiem, kas redzams no 18.gs. dokumentiem. Vēlāk krievu ierēdņi plato "ē" rakstīja ar "ja" - Rudzjati, bet vēlāk rakstīja - Rudzāti. 1920.gadu sākumā Rudzāti atguva savu sākotnējo nosaukumu - Rudzēti. Vietējie aktivisti, nezinādami vēsturisko patiesību, panāca, ka Latvijas Republikas Augstākā Padome ar 1991.gada 14.novembra dekrētu Rudzētu pagastu pārdēvēja par Rudzātu pagastu, bet tā administratīvo centru - par Rudzātiem.

Kungu laikos rudzātiešiem nav klājies viegli. 1797.gadā sastādītajā apdzīvoto vietu un vīriešu dvēseļu uzskaitē atzīmēts, ka sakarā ar visu zemnieku aizbēgšanu iznīcināti Vidu un Kuteļnicas ciemi.

Kopš 19.gs.vidus Rudzātu pagastā ienācis prāvs skaits iedzīvotāju no citiem Latvijas novadiem, galvenokārt no Vidzemes. Tie bija gan luterticīgie, gan pareizticīgie latvieši. Daļa luterticīgo, kā liecina metriku grāmatas, pareizticībā pārkristījās, jau dzīvodami Rudzātu pagastā. Tas laikam darīts tāpēc, lai mazāk būtu šķēršļu zemes iepirkšanai.



Eleonorvīles kapela



Rudzātu pamatskola 1938.g. Sagrauta 1944.g.kaujās



Rudzātu pagasta lauksaimniecības biedrības "Zemes arājs" valde 1930.g. No kreisās J.Svarinskis, priekšnieks P.Skutelis, sekretārs A.Rutkovskis un kasieris J.Čikuts



Rudzātu vidusskola

Rudzātieši aktīvi piedalījās 1905. - 1907.gada revolucionārajā kustībā un nacionālo partizāņu cīņās pēc II pasaules kara. Rudzātu pagastā notika niknas kaujas Latvijas Brīvības cīņās ar lieliniekiem 1919.gadā un II pasaules kara laikā 1944.gada vasarā.

Vairāki Rudzātu pagasta saimnieki kā vieni no pirmajiem novadā jau 19./20.gs. mijā savās saimniecībās sāka pielietot lauksaimniecības tehniku. Latvijas Republikas laikā Rudzātu pagastā labi darbojās lauksaimniecības biedrība "Zemes arājs" un bija arī izveidojušās vairākas ekonomiski spēcīgas saimniecības.

Novadnieki.

ANTONS RIMOVĪČS (1865.9.XI - 1933.6.VII) - garīdznieks un koka tēlnieks. Dzimis Lietuvā, Šauļu apriņķa Šakinā, lietuvietis. Visu savu darba mūžu aizvadījis Latgalē (1891 - 1932). Bijis vikārs Vārkavā (1891 - 1892) un prāvests Rudzātos (1920 - 1926). Lidztekus draudžu garīgai aprūpei viņš cītīgi nodevās koka tēlniecībai. Viņa reliģiskās tematikas un rakstura skulptūras un kokgriezumi glabājas daudzās Latgales katoļu baznīcās. Daļa no tām nonākušas Latvijas muzejos un citās kultūras vērtību krātuvēs. Augstu vērtējumu viņa mākslas meistarībai devis arī mākslas zinātnu doktors Boriss Vipers. Savu koka skulptūru un kokgriezumu kolekciju, kas glabājas pie viņa, ar testamentu viņš novēlējis Šauļu muzejam. Pēc viņa nāves uz turieni tā arī pārvesta. Lietuvieši ar Antonu Rimoviču ļoti lepojas. Viņš miris Daugavpilī, apbedīts Jēkabpils rajona Rubeņu baznīcas dārzā.

MĀRTIŅŠ DĀRZIŅŠ (1866 - 1950) - zemnieks, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Preiļu pagastā, vēlāk dzīvojis un miris Rudzātu pagastā, apbedīts Steķu kapos.

JĀNIS VELKME (1876.14.XII - 1962.4.III) - garīdznieks, monsinjors, pāvesta galma prelāts, Latgales atmodas laika darbinieks, publicists, lauksaimniecības un kooperācijas veicinātājs, Triju Zvaigžņu ordeņa un garīgo ordeņu kavalieris. Dzimis Rudzātu pagasta Soltupē (agrāk Preiļu pag.). Beidzis Rīgas Pētera I reālskolu un Pēterburgas garīgo semināru (1902). Bijis vikārs Pēterburgā (1902 - 1903), Preiļos (1903 - 1906), prāvests Rīgā, Ludzā, Kalupē (1906 - 1912), Dagdā, dekāns Aglonā (1913 - 1920) un Rēzeknē, prāvests un dekāns Ilūkstē, prāvests Kuldīgā un Kurzemes dekāns (1938 - 1944). Viņš stingri nostājās par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju. Bija Latgales pagaidu zemes padomes un Latvijas Tautas padomes loceklis. Kalupē 1908.gadā nodibināja pirmo lauksaimniecības biedrību Latgalē. 1922.gadā nodibinoties Latgales lauksaimniecības biedrību savienībai, J.Velkme visu laiku ir tās vadošo darbinieku vidū. Kopš 1935.gada ir Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, 1950.gadā - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Sanvalijā.

ANTONS VELKME (1886.9.VII- ?) - Latvijas valsts un sabiedriskais darbinieks, publicists, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Rudzātu pagasta Soltupē. Beidzis ģimnāziju Maskavā. Bijis Latvijas Tautas padomes un Satversmes sapulces loceklis, Saeimas deputāts, zemkopības un iekšlietu ministra biedrs, Latvijas bankas padomes loceklis, Latvijas bankas Rēzeknes nodaļas pārvaldnieks un Rēzeknes Latviešu biedrības priekšnieks. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

JĀZEPS KAZLASS (1887.15.III - 1965.16.X) - garīdznieks un lugu rakstnieks, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Lietuvā, Utenas apriņķa Ālantā, lietuvietis. Bijis prāvests Rudzātos (1918 - 1920). Miris un apbedīts Pēterburgā.

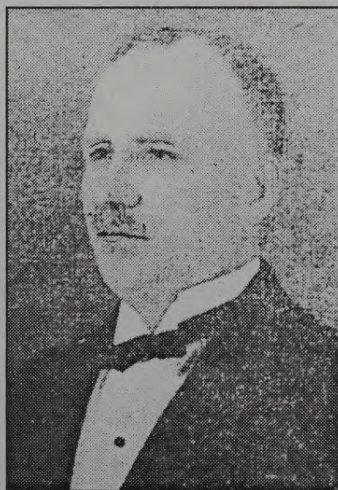
ALOIZS BOJĀRS (1887.16.IV - 1958.18.VIII) - skolotājs, pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, izglītības un kultūras veicinātājs, publicists. Dzimis Rudzātu pagasta Vidos (agrāk Stirnienes pag.). Beidzis Stirnienes tautskolu, Rēzeknes pilsētas skolu, Odesas karaskolu, militāros un skolotāju kursus. Bijis Latgales pagaidu zemes padomes loceklis, Rēzeknes apriņķa padomes priekšsēdētājs, Daugavpils apriņķa padomes loceklis un kādu laiku priekšsēdētājs, skolas pārzinis un miertiesnesis. Viņa uzmanības un rūpju lokā bija skolas. Panācis pilsētas skolas atvēršanu Viļānos, ģimnāzijas atvēršanu Varakļānos (1921) un personīgi noorganizējis pamatskolu Rudzātos. Viņa roka pielikta arī vairāku citu skolu tapšanā. Praktiskus pasākumus savu novadnieku izglītošanā un audzināšanā veicis jau kopš agras jaunības. Tā drukas aizlieguma latīņu burtiem laikā (1865 - 1904), kā arī kādu laiku pēc tā atcelšanas, kad Latgalē vēl joprojām trūka iespiestu grāmatu, A.Bojārs nodarbojās ar grāmatu pārrakstīšanu un izplatīšanu tautā. A.Apinis savā grāmatā "Neprasot atļauju. Latviešu rokraksta literatūra 18. un 19. gadsimtā" (1987) min faktu, ka A.Bojārs pārrakstījis vairākos eksemplāros pirmmācību līdzekli "Potoru un atsaceību gromatiņa". Visu mūžu cītīgi darbojies arī publicistikā. Viņa raksti par Latgales vēstures, etnogrāfijas, izglītības, kultūras un sabiedriski politiskajiem jautājumiem publicēti latgaliešu preses izdevumos. 1920.gadā A.Bojārs savā īpašumā ieguva Aizkalnes pagasta Novoseljes saimniecību, kurai deva latvisku nosaukumu - Vecaine. Kopā ar ģimene 1944.gada vasarā emigrējās uz Vāciju, 1950.gadā - uz ASV. Miris un apbedīts ASV, Niagarafolsā.

JĀNIS LŪSIS (1898 - ?) - priekšzīmīgs lauksaimnieks. Dzimis un dzīvojis Rudzātu pagasta Eglainē. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Par viņa turpmāko likteni ziņu nav.

PĒTERIS BRŪVERS (1921.3.VII) - agroķīmiķis, lauksaimniecības doktors, docents. Dzimis Rudzātu pagasta Brūveros. Mācījies Preiļu pagasta Anspaku pamatskolā (1929 - 1936), Aglonas lauksaimniecības vidusskolā (1940 - 1944) un Malnavas lauksaimniecības tehnikumā (1946 - 1947). Studējis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1947 - 1952). Bijis Preiļu MTS vecākais agronoms (1944 - 1946), Pēternieku izmēģinājumu stacija Beibežu atbalsta saimniecības agronoms, vēlāk direktors (1951 - 1954), Jelgavas MTS agroķīmijas laboratorijas vadītājs (1954 - 1958), Jelgavas rajona Lauksaimniecības inspekcijas agroķīmiskās laboratorijas vadītājs (1958 - 1961). Kopš 1961.gada strādājis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā: agroķīmijas katedras laborants (1961 - 1966), Agroķīmijas fakultātes agroķīmisko analīžu laboratorijas vadītājs (1966 - 1968), ražošanas apmācības katedras docents (1968 - 1993). Veicis pētījumus par augsnes kaļķošanu, mēslošanu, lauksaimniecības tehniku un tās izmantošanu. Ir 12 zinātnisko publikāciju autors vai līdzautors.



Jānis Velkme



Aloizs Bojārs



Pēteris Brūvers

Rožupes pagasts



Rožupes pagasts ir izveidots pēc II pasaules kara pamatā no agrākā Livānu pagasta, neliela teritorija tam pievienota arī no Rudzātu un Vārkavas pagastiem.

Pagasta administratīvais centrs - Rožupe.

Teritorija - 18509,2 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 8086,7 ha (43,7%), no tās 5131,4 ha (63,46%) ir aramzeme. Meži aizņem 7869,9 ha (42,52%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 144,6 ha (0,78%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 2408 ha (13,01%).

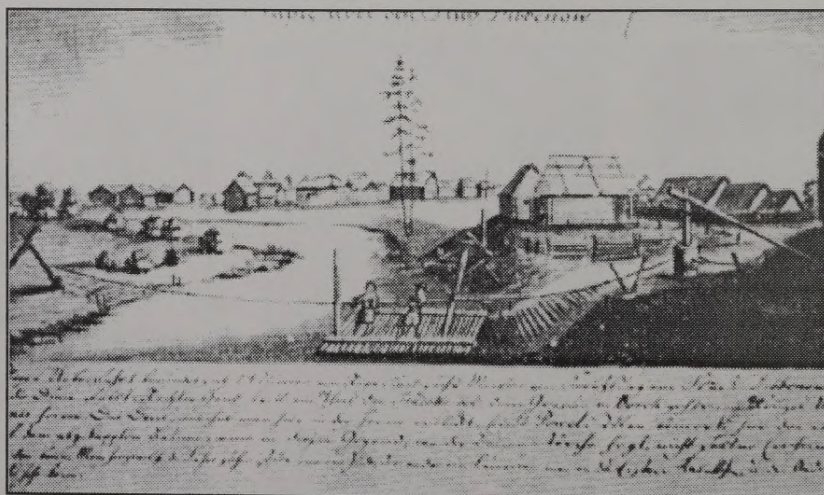
Cauri pagastam tek Dubna ar savām pietekām Feimanku un Ošu un Ošas pietekas Sumanka un Borovka. Pagastā atrodas Skrebeļu un Pētermuižas purvi un daļa no Steporu purva un neliela daļa no Krievu jeb Jersikas purva.

Pagasta teritorijā ir lieli derīgo izrakteņu - kūdras, mālu un dolomīta krājumi.

Gleznainākās ainavas - Dubnas, Feimankas un Ošas krastos.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1632, no kuriem latvieši 81,9%, krievi 14,3%, ukraiņi 1,2%, baltkrievi 0,9%, poļi 0,9%, lietuvieši 0,3%, citu tautību 0,5%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1616, uz 1994.g.1.I - 1614, uz 1995.g.1.I - 1659.



Pārceltuve pār Dubnu pie Vilmeniešiem 1797.g. J.K.Broces
zīmējums

Pagastā darbojas Rožupes pamatskola, kultūras nams, feldšeru un vecmāšu punkts, pasta nodaļa, Rožupes un Druvas bibliotēkas.

Pagastā baznīcu nav. Katoļticīgie pieder pie Līvānu, Rudzātu un Vanagu katoļu draudzēm, luterieši - pie Līvānu luteriešu draudzes.

Pagastā atrodas Gercānu, Kūlenieku (Kiulenieku), Mālnieku, Mežancānu, Mucenieku, Muktupāvelu, Pēternieku, Puduļu, Skrūzmaņu, Rusiņu un Vilmeniešu kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Muktupāvelu senkapi Muktupāvelos, Dubnas kreisajā krastā, un Oškalniešu senkapi Oškalniešos.

Tagadējā Rožupes pagasta vēsture ir cieši saistīta ar agrāko Līvānu un Vārkavas pagastu vēsturi. Šīs teritorijas iedzīvotāji visos laikos saimnieciskajā un kultūras ziņā bijuši rosīgi un gaiši.

Latvijas Republikas laikā Rožupes piensaimnieku sabiedrība Rožupē bija izveidojusi vienu no labākajām pienotavām Latgalē. Tā ražoja eksporta sviestu un citus piena produktus. Rožupes pienotavu sava ceļojuma laikā pa Latgali (1934.g.17. - 19.VIII) apmeklēja Latvijas Valsts un Ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar valdības locekļiem un uzslavēja Rožupes piensaimnieku darbu.



Piemīņas akmens atklāšana komponistam Jēkabam Graubiņam Rožupē 1986.g.24.IV



Piemīņas akmens atklāšana komponistam Jēkabam Graubiņam. Centrā komponista meita Ilze Graubiņa un znots dziedonis Druvis Kriķis

Novadnieki.

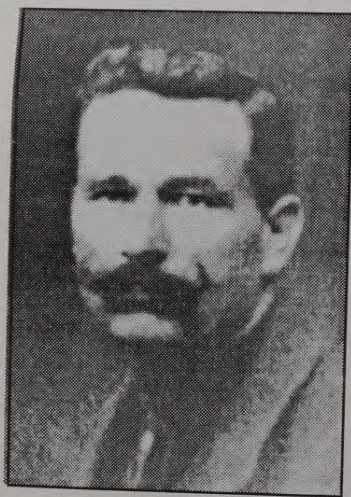
ALEKSANDRS GERLAHS (1877.31.III - ?) - ilggadīgs skolotājs. Dzimis Līvānu pagastā, domājams, tagadējā Rožupes pagastā. Nolicis tautskolotāja eksāmenu. Bijis Līvānu pagasta Meža skolas skolotājs un pārzinis (1894 - 1940) un Līvānu komercskolas, vēlākā Līvānu ekonomiskā tehnikuma skolotājs (1940 - 1948 ?). Miris Līvānos, apbedīts Līvānu kapos.

DONĀTS ANCĀNS (1881.19.I - 1945) - ilggadīgs skolotājs, priekšzīmīgs lauksaimnieks, aktīvs sabiedriskais darbinieks. Dzimis Rožupes pagasta Mālkalnā (agrāk Līvānu pag.). Beidzis vidusskolu, nolicis tautskolotāja eksāmenu. Bijis Līvānu pagasta Meža skolas un Buļļu pamatskolas skolotājs un pārzinis (1895 - 1937), Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs. Dibinājis Līvānu spirta kopedzinātavu. Apbalvots par sasniegumiem lauksaimniecībā. 1944.gada vasarā, fronteī tuvojoties, aizbēga uz Kurzemi. Miris Kuldīgā, apbedīts Kuldīgas katoļu kapos.

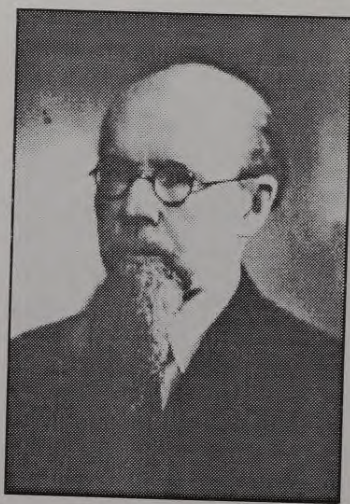
ANDREJS ONCKULIS (1885.1.I - 1906.27.XI) - zemnieks, vēlāk strādnieks Rožanovs ķieģeļu ceplī, 1905. - 1907.gada revolucionārās kustības dalībnieks. Dzimis Rožupes pagasta Vilmeniešos (agrāk Vārkavas pag.). Aktīvi piedalījies revolucionārajās pasākumos Livānos, Vārkavas un citos apkārtējos pagastos. Soda ekspedīcijas arestēts un nošauts Dignājas pagastā pie Daugavas. Apbedīts nošaušanas vietā.

JĒKABS GRAUBIŅŠ (1886.16.IV - 1960.3.XII) - komponists, mūzikas folklorists un zinātnieks, profesors. Dzimis Rožupes pagasta Apekās (agrāk Preiļu pag.). Komponista vecāki Apekās ienākuši 1868.gadā no Bauskas apriņķa Grievaltas pagasta. 1887.gada rudenī Graubiņu ģimene bija spiesta atstāt rentes mājas Apekās un pārcelties uz Grievaltas pagastu. Kaut arī Jēkaba Graubiņa dzīslās ritēja zemgaliešu asinis un dzimtajā Latgalē nodzīvots tikai nedaudz vairāk kā gads, viņš sevi uzskatīja par latgalieti. Tas redzams no viņa iesāktā darba "Mans mūžiņš nodzīvots", kura pirmā nodaļa saucas "Latgalītes zvirbulēns Zemgalē čivināja". Jēkabs Graubiņš beidzis Latvijas konservatoriju (1923). Bijis Latvijas konservatorijas pedagogs (1938 - 1950), profesors (no 1945). Viņa darbība mūzikas laukā ir plaša, daudzveidīga un nozīmīga. Sevišķa nozīme ir viņa daudzajām bagātīgi izstrādātajām latviešu tautasdziesmu apdarēm korim. Viņam ir 100 tautasdziesmu apdares korim, bet savās kompozīcijās viņš izmantojis pavisam 540 tautasdziesmu melodijas. Komponējis arī oriģināldziesmas korim, darbus simfoniskajam orķestrim, klavierēm, čellam, koklēm, instrumentālo kamermūziku, kantātes, mūziku etnogrāfiskajiem uzvedumiem. Viņa daiļradē pavisam ir 210 oriģināldziesmas, 90 solo dziesmas, 4 dziesmu cikli, 10 skaņdarbi orķestrim, 6 kantātes, 7 instrumentālās kamermūzikas darbi, daudz kompozīciju klavierēm, 10 kompozīcijas vijolei, vairākas kompozīcijas čellam, koklei un mežragam, fantāzija ērģelēm, mūzika 6 etnogrāfiskajiem uzvedumiem. Viņš ir viens no izcilajiem latviešu mūzikas folkloristiem, mūzikas teorētiķiem un kritiķiem. Viņa spalvai pieder arī ap 2000 publicētu rakstu mūzikas kritikā. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, 2.Meža kapos. Jēkabam Graubiņam viņa dzimtajā Preiļu novadā, pie Rožupes pamatskolas, 1986.gada 24.aprīli uzstādīts piemiņas akmens. Jēkaba Graubiņa vārdā nosaukta Livānu bērnu mūzikas skola.

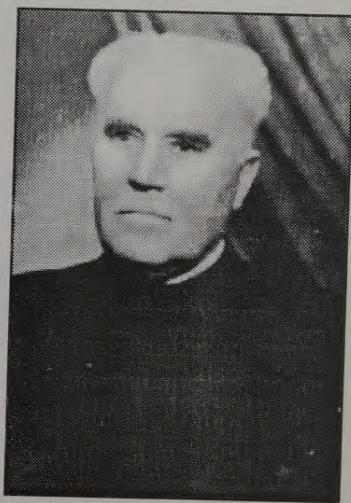
JURIS KĀRKLE (1893.29.VI - 1972.16.VIII) - garīdznieks, teoloģijas licenciāts, skolotājs, publicists, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Rožupes pagasta Drēņos (agrāk Livānu pag.). Mācījies Livānu tautskolā, Sv.Katrīnas ģimnāzijā Pēterburgā un Pēterburgas garīgajā seminārā (1910 - 1916). Studējis Pēterburgas garīgajā akadēmijā (1916 - 1918). Bijis vikārs, skolu kapelāns un prāvests Rēzeknē, Kaunatā, Rīgā, Barkavā, malnavā (1918 - 1927), prāvests Viļānos (1927 - 1929, 1938 - 1940), Rēzeknē (1929 - 1938), Aizputē (1940 - 1943, 1945 - 1955), Talsos (1943 - 1945), Aucē un Vaiņodē (1955 - 1957), Skaistkalnē (1957 - 1963), Rubeņos (1963 - 1965), Demenē (1965 - 1966), Rūjienā (1966 - 1968) un vikārs Ilūkstē (1968 - 1972). Līdztekus garīdznieka darbam strādājis arī par skolotāju. Aktīvi līdzdarbojies un publicējies latgaliešu presē. Sarakstījis vairākas mācību grāmatas, kā "Īsokums vēsturē" (1923), "Ticības mācība" u.c. Tulkojis garīgo literatūru. Atjaunojis un pēc tam ilgus gadus vadījis I pasaules karā un lielinieku laikā Rēzeknē



Donāts Ancāns



Jēkabs Graubiņš



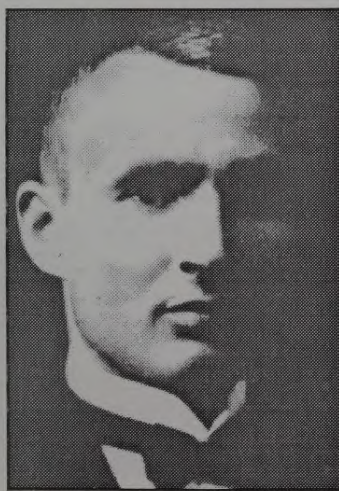
Izidors Ancāns

iznīcināto grāmatu spiestuvi "Darbs un zinība", vēlāko "Darbs un zinātne", kurā iespīests viss vairums latgaliešu grāmatu un preses izdevumu. Miris Ilūkstē, apbedīts Ilūkstes kapos.

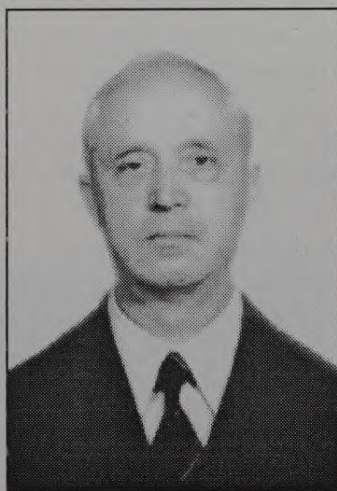
IZIDORS ANCĀNS (1896.16.VII - 1969.12.VII) - garīdznieks, skolotājs, Svēto rakstu licenciāts, teoloģijas doktors un profesors, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Rožupes pagasta Mālkalnā (agrāk Livānu pag.). Mācījies Livānu pagasta Muktupāvelu pamatskolā (1907 - 1910), Livānu tautskolā (1910 - 1914), Pēterburgas garīgajā seminārā (1914 - 1916) un Aglonas garīgajā seminārā (1921 - 1922). Studējis Sv.Georga universitātē Romā (1923 - 1929) un Bībeļu institūtā Romā. Bijis Rīgas katoļu garīgā semināra profesors (1929 - 1933), Aglonas ģimnāzijas inspektors (1933 - 1934), vikārs un skolu kapelāns Ludzā (1934 - 1935), Krāslavas ģimnāzijas direktors (1935 - 1940), prāvests Krāslavā (1940 - 1942), skolu kapelāns Varakļānos (1942 - 1943), prāvests Daugavpili (1943), Jelgavā (1943 - 1950), Kuldīgā (1956 - 1966), dekāns Jelgavā (1966 - 1969) un Rīgas garīgā semināra rektors (1966 - 1969). Miris Jelgavā, apbedīts Jelgavas kapos.

JĀNIS JEDUŠS (1896.2.IX - 1968.25.VI) - garīdznieks, skolotājs un rakstnieks. Dzimis Rožupes pagasta Kalnapurā (agrāk Livānu pag.). Mācījies Aglonas un Rīgas garīgajos semināros (1920 - 1925). Bijis vikārs un skolu kapelāns Rēzeknē (1925 - 1928), vikārs Viļānos (1928 - 1930), prāvests Kombuļos (1930 - 1931), vikārs Aglonā un Aglonas ģimnāzijas skolotājs (1931 - 1937), prāvests Rozentavā (1937 - 1944), Nīdermuižā (1944 - 1948), Bukmuižā un Ambelmuižā (1948 - 1949), Stirnienē (1949 - 1950), Rudzātos (1951 - 1954), Piedrujā (1954), vikārs Krāslavā (1954 - 1955), prāvests Stoļerovā (1955 - 1956) un Skaistā (1956 - 1965). Sarakstījis, tulkojis un lokalizējis vairākas garīga satura grāmatas, publicējis arī rakstus par vēsturi. Miris Mērdzenes pagasta Stiglavā, apbedīts Mērdzenes pagasta Piragovas kapos.

JĀNIS TURKOPULS (ps.Sutris; 1899.1.XI - 1939.2.X) - skolotājs, pirmais akadēmiski izglītotais filologs Latgalē, publicists un rakstnieks. Dzimis Rožupes pagasta Kamčatkas viensētā (agrāk Preiļu pag.). Mācījies Preiļu tautskolā, tirdzniecības skolā Pēterburgā, kā eksterns Pēterburgā nolīcis eksāmenu par ģimnāzijas kursu un uzsācis studijas Pēterburgas universitātes Vēstures fakultātē. Studējis Latvijas universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes baltu valodu nodaļā (1920 - 1923). Bijis Ludzas ģimnāzijas direktors (1923 - 1939), viens no Latgales Tautas universitātes dibinātājiem un tās valdes priekšsēdētāja biedrs. Veicis plašu un daudzveidīgu darbību dažādās filoloģijas nozarēs - dialektoloģijā, leksikogrāfijā, toponimikā, ortogrāfijā, valodas prakses jautājumu risināšanā un folkloristikā. "Filologu biedrības rakstos" (1924, 1928) publicējis pētījumu par Preiļu pagasta izloksni. Palīdzējis J.Endzelinam papildināt un pabeigt K.Milenbaha "Latviešu valodas vārdnīcu" (1923 - 1932) un vākt Latvijas vietvārdus, kas publicēti J.Endzelina vietvārdu krājumā "Latvijas vietvārdi" II daļā (Kurzemes un Latgales vietvārdi; 1925). Darbojies Izglītības ministrijas ieceltajā komisijā, kas izstrādāja (1927 - 1928) vienotos latgaliešu dialekta ortogrāfijas noteikumus. Kopā ar citiem sastādījis Latgales skolām lasāmo grāmatu "Dzimtine" (1929, 1930, 1931). Miris Ludzā, apbedīts Ludzas kapos.



Jānis Turkopuls



Jānis Vaivods

JĀNIS VAIVODS (1904.25.XII - ?) - skolotājs, rakstnieks un komponists. Dzimis Rožupes pagasta Rusiņos (agrāk Līvānu pag.). Beidzis Daugavpils skolotāju institūtu (1927). Bijis skolotājs Dagdas un Špoģu pamatskolās (1927 - 1944). 1944.gadā emigrējies uz Vāciju, 1950.gadā - uz ASV. Uzrakstījis trīs lugas, sagatavojis manuskriptu par dzimtā novada etnogrāfiju, veicis tautasdziesmu apdares un komponējis arī oriģināldziesmas.

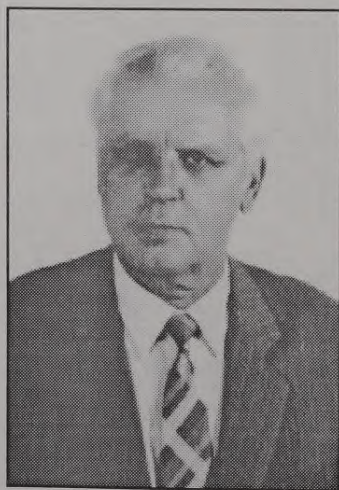
JĀNIS NIEDRE (1909.24.V - 1987.21.XI) - rakstnieks, literatūrzinātnieks, filoloģijas zinātņu kandidāts. Dzimis Novgorodas guberņā, Trihvinā, kur viņa tēvs strādāja par dzelzceļnieku. No 1913.gada dzīvojis tēva iepirktajās mājās Rožupes pagasta Jaujās (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Vucinu, Stikānu un Līvānu pamatskolās (beidzis 1922). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Raiņa kapos.

ALEKSANDRS ANCĀNS (1915.11.XII - 1987.25.III) - grāmatvedis, militārais darbinieks, Dzelzs krusta kavalieris. Dzimis Rožupes pagasta Mežancānos (agrāk Līvānu pag.). Beidzis Līvānu komercskolu, pēc tam strādājis Līvānu krājaizdevu sabiedrībā. 1937.gadā iesaukts dienestā Latgales artilērijas pulkā, kur beidzis Instruktoru rotu. Pēc tam strādājis 8.Daugavpils kājnieku pulka štābā (Cēsīs). Pēc vāciešu ienākšanas Cēsīs (1941) atgriezies mājās un sācis strādāt Līvānu virsmežniecībā. 1943.gadā iesaukts Latviešu leģionā, beidzis komandieru kursus un kā leitnants piedalījies kaujās Austrumu frontē un Kurzemē. Trīs reizes ievainots. 1945.gadā emigrējies uz Vāciju, pēc tam - uz Kanādu. Miris un apbedīts Kanādā.

ALFRĒDS STARIS (1926.16.II) - vēsturnieks, vēstures zinātņu kandidāts. Dzimis Rožupes pagasta Starēs (agrāk Līvānu pag.). Beidzis Līvānu 1.vidusskolu (1950) un Latvijas universitāti (1958). Kopš 1972.gada vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Pedagoģijas zinātniskās pētniecības institūtā, tagad - Izglītības attīstības institūtā. Pētījis Latvijas skolu un pedagoģiskās domas vēstures problēmas. Piedalījies Latvijas skolu vēstures Pedagoģiskās domas antoloģijas un vairāku zinātnisko rakstu krājumu uzrakstīšanā un rediģēšanā.

JĀNIS VAIVODS (1926.25.III) - garīdznieks, teoloģijas profesors, Viņa svētības kapelāns, monsinjors. Dzimis Rožupes pagasta Gulbinkos (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Līvānu pamatskolā (1934 - 1940), Jēkabpils vidusskolā (1941 - 1946) un Rīgas katoļu garīgajā seminārā (1946 - 1950). Bijis prāvests Eglainē un Sventē (1950 - 1951), Jaunbornē un Elernē (1951 - 1955), Bauskā (1955 - 1961), Aizputē (1961 - 1966), Kalupē (1966 - 1967), Dūkstigalā (1967 - 1968), Viļānos (1968 - 1973), Madonā (1973 - 1977). Kopš 1977.gada ir Rīgas Sv.Antona draudzes prāvests un Rīgas katoļu garīgā semināra pasniedzējs, vēlāk profesors.

JĀNIS ČAKULS (1926.4.VII) - bīskaps, Tinistas titulārbīskaps. Dzimis Rožupes pagasta Bērziņos (agrāk Rudzātu pag.). Mācījies Rusiņu (1934 - 1936) un Rudzātu (1936 - 1941) pamatskolās, Aglonas ģimnāzijā (1941 - 1944), Preiļu 1.vidusskolā (1945 - 1946) un Rīgas garīgajā seminārā (1946 - 1949). 1949.gadā iesvētīts par priesteri, 1982.gadā iecelts par bīskapu. Bijis Rīgas Sv.Marijas



Roberts Vaivods



Pēteris Brūveris

Magdalēnas draudzes vikārs (1949 - 1950), pēc tam - šīs drudzes prāvests un šo pienākumu kādu laiku veicis arī pēc iecelšanas bīskapa godā. Pēc kardināla Juliāna Vaivoda nāves (1990) Jānis Cakuls kļūst par Rīgas arhibīskapu metropolītu, bet viņš, arī pildidams šos pienākumus, tūlīt lūdz pāvestu iecelt metropolijai citu pārvaldnieku. Un tā ar 1991.gada 8 maiju Romas pāvests par Rīgas arhibīskapu metropolītu ieceļ Jāni Pujātu, bet bīskaps Jānis Cakuls paliek par Rīgas arhidiecēzes palīgbīskapu, atkal pilda arhibīskapijas ģenerālvikāra pienākumus un veic daudz citu darbu. Būdams ilggadējs Rīgas metropolijas kūrījas notārs, teicami sakārtojis metropolijas arhīvu, papildus savācis daudz materiālu un ziņu par Latvijas katoļu baznīcas vēsturi, dokumentējis visus svarīgākos notikumus. Publicējis daudz rakstu par Rīgas metropolijas baznīcām un priesteriem, ar materiāliem palīdzējis daudziem citiem pētniekiem. Sarakstījis monogrāfiju "Latvijas Romas katoļu priesteri" (1996).

BENJAMIŅŠ ANCĀNS (1926.14.IX - 1974.19.V) - grafiķis. Dzimis Rožupes pagasta Mākalna Ancānos (agrāk Livānu pag.). Kopš 1945.gada dzīvojis emigrācijā Vācijā. Beidzis Hanoveras mākslas skolu. Bijis pazīstams kā grāmatu un žurnālu ilustrators. Miris un apbedīts Hanoverā.

ROBERTS VAIVODS (1928.5.V) - ekonomists, ekonomikas doktors, profesors. Dzimis Rožupes pagasta Gulbinskos (agrāk Livānu pag.). Mācījies Rožupes (1935 - 1940) un Livānu (1940 - 1943) pamatskolās un Livānu ekonomiskajā tehnikumā (1943 - 1948). Studējis Latvijas universitātē (1948 - 1953). Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta laborants, aspirants, jaunākais un vecākais zinātniskais līdzstrādnieks (1953 - 1968). Rīgas Politehniskā institūta docents (no 1968), celtniecības ekonomikas un organizācijas katedras vadītājs un zinātniskās pētniecības laboratorijas ziātniskais vadītājs (1973 - 1979). Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības institūta Celtniecības ekonomikas un organizācijas nodaļas vadītājs un ekonomikas prognozēšanas laboratorijas vadītājs (1979 - 1982). Kopš 1982.gada - Latvijas universitātes Ekonomikas fakultātes grāmatvedības uzskaites un saimnieciskās darbības analīzes katedras docents, kopš 1990.gada - profesors. No 1994.gada pensijā. Pētījis problēmas, kas saistītas ar celtniecības kompleksa attīstību Latvijā un tā efektivitātes kāpināšanu, kā arī studentu apmācības metodikas pilnveidošanu. Ir 43 zinātnisko publikāciju autors. Svarīgākās publikācijas - monogrāfijas "Latvijas PSR celtniecības saistvielu rūpnieciskās rezerves un attīstības perspektīvas" (1957), "Būvmateriālu rūpniecības attīstības un izvietojuma tehniski ekonomiskais pamatojums Baltijas ekonomiskajā rajonā līdz 1970.gadam" (1964), "Rūpniecības uzņēmuma saimnieciskās darbības analīze" (divas daļas; 1989). Bez tam publicējis daudz mācību metodisko līdzekļu ap 60 autorlokšņu apjomā.

PĒTERIS BRŪVERIS (1944.1.XI) - terapeits, medicīnas dienesta apakšpulkvedis. Dzimis Rožupes pagasta Peivelišķos (agrāk Rudzātu pag.). Mācījies Peivelišķu pamatskolā (1951 - 1955), Livānu 1.vidusskolā (1955 - 1956), Rudzātu vidusskolā (1956 - 1958) un Aglonas internātskolā (1958 - 1962). Studējis Ļeņingradas Sauszemes karaspēka augstākajā komandieru skolā (1963 - 1967) un Ļeņingradas Kara medicīnas akadēmijā (1970 - 1976). Padomju armijas ārsts (1976 - 1990). Ārsts Jelgavā (1990 - 1992). Latvijas Republikas Aizsardzības spēku Medicīniskās pārvaldes priekšnieks (1992 - 1994), Centrālās medicīniskās ekspertīzes komisijas speciālists terapeits (no 1994).

JĀNIS JAUJA (1954.2.VI) - biologs un ķīmiķis, bioloģijas doktors, docents. Dzimis Rožupes pagasta Jaujās. Mācījies Rožupes pagasta Birzāku (1961 - 1963) un Siļu, tagadējā Rožupes (1963 - 1969) pamatskolās un Livānu 1.vidusskolā (1969 - 1972). Studējis Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā (1975 - 1980). Kopš 1983.gada ir Daugavpils Pedagoģiskā institūta, tagadējās universitātes mācību spēks - pasniedzējs, vecākais pasniedzējs, vēlāk docents. Bijis Bioloģijas un ķīmijas fakultātes dekāns (1986 - 1991), kopš 1993.gada ir fizioloģijas un ārstnieciskās fizikultūras katedras vadītājs. Lasa lekcijas un vada praktiskās nodarbības cilvēka fizioloģijā. Ir 28 zinātniskās publikācijas, tajā skaitā monogrāfija "Sfimogrāfija kā metode hemodinamisko izmaiņu novērtēšanā fiziskās slodzes ietekmē" (kopā ar A.Valtneri; 1988). Pēdējos gados veic pētījumus par skolas vecuma bērnu fizisko attīstību un fiziskajam darbaspējam.

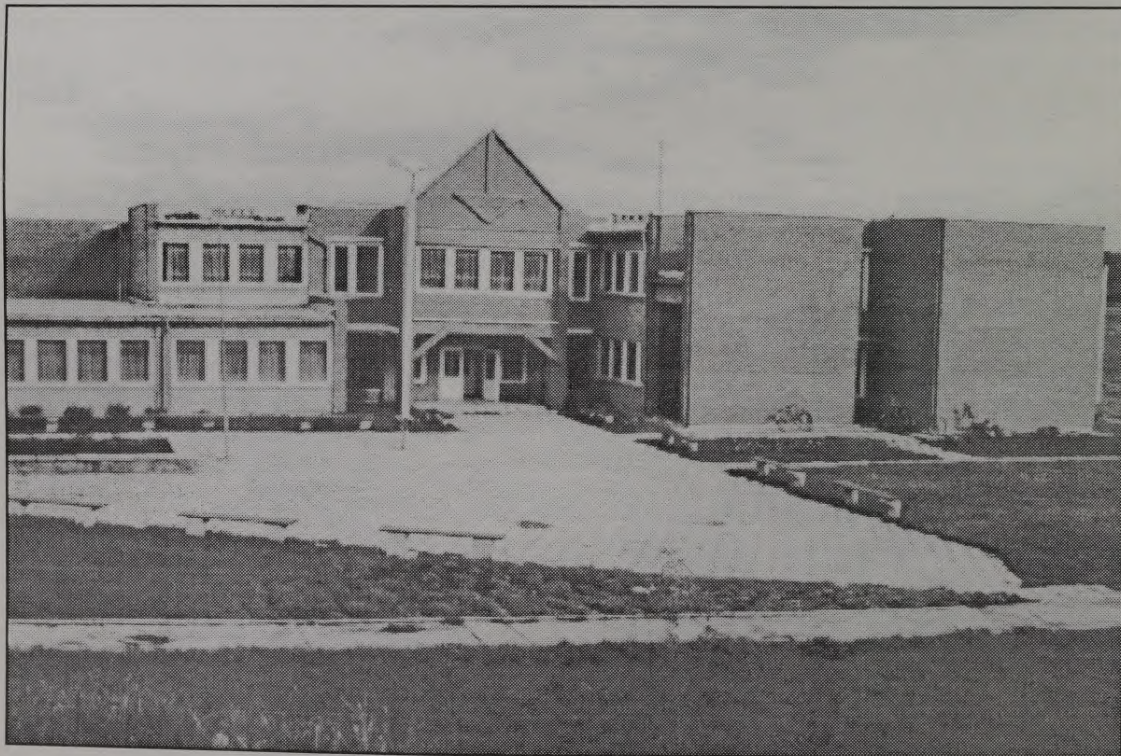
Turku pagasts



Turku pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrākā Livānu pagasta ziemeļrietumu daļas. Pagasta administratīvais centrs - Zundāni.

Teritorija - 11944,6 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 4867 ha (40,75%), no tās 3622 ha (74,42%) ir aramzeme. Meži aizņem 5723,6 ha (47,92%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 40,4 ha (0,34%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 1313,6 ha (11%).

Gar pagasta dienvidrietumu robežu tek Daugava, cauri pagastam tek Daugavas pieteka Nereta un Neretas pieteka Ataša.



Jaunsilavas pamatskola

Pagastā atrodas Garais (17 ha), Silavu (12 ha), Šūmaņu un Māsānu ezeri, Borovkas, Gaiņu, Māsānu, Peisenieku, Raganu u.c. purvi. Gleznainākās vietas pie Silavu, Garā un Šūmaņu ezeriem. Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1078, no kuriem latvieši 75%, krievi 21,1%, baltkrievi 1,5 %, ukraiņi 1,3%, poļi 0,6%, lietuvieši 0,2%, citu tautību 0,3%. Iedzīvotāju skaits uz 1993.1.I - 1063, uz 1994.g.1.I - 1081, uz 1995.g.1.I - 1065.



Jaunsilavas pamatskolas folkloras ansamblis



Silavu ezers

Lielākās apdzīvotās vietas ir Jaunsilava (190 iedzīvotāji) un Turki (107 iedzīvotāji).
Pagastā darbojas Jaunsilavas pamatskola, Zundānu un Turku kultūras nami, bibliotēkas,
Turku feldšeru un vecmāšu punkts un Gavartienu pasta nodaļa.

Baznīcu pagastā nav. Ticīgie pieder pie Līvānu katoļu, luteriešu un vecticībnieku draudzēm.
Pagastā atrodas Draudzes, Gaiņu, Gruguļu, Saliešu, Silavu, Veceļu (divas) un Veiguru kapsētas.



Turku pagasta aktīvisti pēc Latvijas valsts karoga iesvētīšanas Līvānu katoļu baznīcā 1990.gada februārī.
Šis karogs pēc tam tika pacelts pie Turku pagasta padomes ēkas



Zundānu etnogrāfiskais ansamblis

Arheoloģijas pieminekļi ir Gedušu (Gavartienes) pilskalns Gedušos, Steķu senkapi Steķos, Steķu - Turku ceļa abās pusēs, Veiguru senkapi (Vecie kapi) Veiguros, pie Zepiem, Zepu viduslaiku kapsēta (Kapu kalniņš) Zepos, Zundānu viduslaiku kapsēta (Kapu kalniņš) Zundānos un Lāču senkapi, pie Lāciem.

Dabas piemineklis ir Saliešu dižozols (apkārtmērs 6,5 m) pie Ūdrasolu mājām.

Pagasta iedzīvotājiem vienmēr bijusi raksturīga stingra nacionālā pašapziņa, sabiedriskā aktivitāte un tieksme pēc izglītības. Te cieņā senās tradīcijas un folklorā, te darbojas Zundānu etnogrāfiskais ansamblis.

Novadnieki

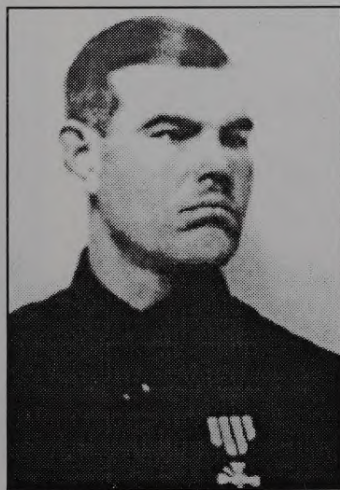
IZIDORS AIZPURIETIS (ap 1876 - ?) - tautsaimnieks un skolotājs, viens no pirmajiem latgaliešiem ar augstāko laicīgo izglītību. Dzimis Turku pagasta Aizpuriešos (agrāk Livānu pag.). Beidzis Livānu pagasta Meža skolu, Sv.Katrīnas ģimnāziju Pēterburgā (1894) un Pēterburgas universitātes Tautsaimniecības fakultāti (1909). Cara laikos strādājis par skolotāju Livānu pagasta Meža skolā. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

IZIDORS LĀCIS (ap 1880 - 1942 vai 1943) - matemātiķis, skolotājs, viens no pirmajiem latgaliešiem ar augstāko laicīgo izglītību. Dzimis Turku pagasta Turkos (agrāk Livānu pag.). Beidzis Livānu pagasta Meža skolu, Sv.Katrīnas ģimnāziju Pēterburgā un Pēterburgas universitātes Matemātikas fakultāti (1906). Strādājis par skolotāju Pēterburgā. 1917.gadā atgriezies Latvijā, dzīvojis Baltinavā, uz kuriem bija pārcēlušies viņa vecāki. 1918.gada sākumā sācis strādāt par Baltinavas ģimnāzijas direktoru. Stučkas režīma laikā, baidoties no vietējo varasvīru draudiem izrēķināties ar "buržuju", 1918./1919. gada mijā atstāja Baltinavu un aizbrauca atpakaļ uz Pēterburgu, kur strādāja par matemātikas skolotāju. Sarakstījis vairākas matemātikas grāmatas krievu valodā. Miris bada nāvē Ļeņingradas blokādes laikā.

BOĻESLAVS LĀCIS (ap 1883 - 1915 vai 1916) - matemātiķis, viens no pirmajiem latgaliešiem ar augstāko laicīgo izglītību. Dzimis Turku pagasta Turkos, Izidora Lāča brālis. Beidzis Livānu pagasta Meža skolu, Sv.Katrīnas ģimnāziju Pēterburgā un Pēterburgas universitātes Matemātikas fakultāti. I pasaules kara dalībnieks, virsnieks, vairāku ordeņu kavalieris. Miris no holēras armijā Viļņā.

STAŅISLAVS LĀCIS (ap 1886 - ap 1967) - arhitekts. Dzimis Turku pagasta Turkos, abu iepriekš minēto brālis. Beidzis Livānu pagasta Meža skolu, Sv.Katrīnas ģimnāziju Pēterburgā un Pēterburgas universitātes Arhitektūras fakultāti. I pasaules kara laikā bijis frontes nocietinājumu būvzinženieris. Pēc tam strādājis par arhitektu Ļeņingradā, kur arī miris un apbedīts.

ĀDAMS GRUGULIS (1886.18.XI - 1942.6.V) - priekšzīmīgs lauksaimnieks, pašvaldību un sabiedriska darbinieks, I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa, Atzinības krusta un Aizsargu Nopelnu krusta kavalieris. Dzimis Turku pagasta Gruguļos (agrāk Livānu pag.). Uz zemes, kas piešķirta no Livānu pagasta Jaunāsmuižas, izveidojis jaunsaimniecību, ko nosaucis par Strautiņiem (tagad Turku pag.). Bijis Livānu pagasta vecākais (1928 - 1941) un 18. Daugavpils aizsargu pulka 3.rotas komandieris. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Vjatlagā.



Ādams Grugulis

ROBERTS ŠKAPARS (1886.23.XII - 1957.5.II) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, 2 Jura krustu un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Gruguļos. Vēlāk dzīvojis Turku pagasta Podniekos, pēc tam - Jersikas pagasta Buceniekos, kur arī miris. Apbedīts Jersikas pagasta Iesalnieku kapos.

EDUARDS VEIGURS (1889.18.VII - 1974.28.XI) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Veiguros (agrāk Livānu pag.). Kopš 1920.gadiem dzīvojis piešķirtajā jaunsaimniecībā - Turku pagasta Pļavniekos, kur arī miris. Apbedīts Veiguru kapos.

FEOFANS RADIONOVS (1892.11.III - 1972) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Livānu pagastā, domājams, tagadējā Turku pagastā. Atvaļināts 1921.gada sākumā. Pēc tam dzīvojis Ungurmuižas, vēlākā Medņu pagasta Jaunzundānos, vēlāk - piešķirtajā jaunsaimniecībā Dvietes pagastā. Miris Aizkrauklē.

STEFANS CVETKOVS (1892.28.I - 1982.6.VI) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Cūkuļos (agrāk Livānu pag.). Kopš 1920.gada dzīvoja Rudzātu pagasta Kaļķinīcā - viņam piešķirtajā jaunsaimniecībā, bet no 1978.gada - Livānos, kur arī miris. Apbedīts Rudzātu pagasta Steķu kapos.

JĀNIS DABARS (1894.3.III - 1919.8.X) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Dabaros (agrāk Livānu pag.). Kritis Rīgas tuvumā, pie Tiriņmuižas, kaujā ar bermontiešiem. Apbedīts Rīgā, Ziepniekkalna kapos.

ALOIZS BUDŽE (ps. Pūrmalīts, Vonogsalīts; 1896.19.IX - 1976.1.III) - skolotājs, valsts un sabiedriskais darbinieks, publicists, I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Turku pagasta Budžos (agrāk Livānu pag.), vēlāk dzīvojis no Budžu ciema atdalītajā Vanagsalas jeb Vanagsila viensētā. Beidzis Livānu pagasta Meža skolu (1914), Vladimira karaskolu Pēterburgā (1916) un Daugavpils skolotāju institūtu (1922). I pasaules kara laikā bija leitnants. Par kaujas nopelniem apbalvots ar 2 Annas ordeņiem un Staņislava ordeni. Latvijas Brīvības cīņās par kaujas nopelniem paaugstināts par virsleitnantu, pēc tam par kapteinleitnantu, beidzot par kapteini. Bijis skolotājs, Daugavpils apriņķa valdes loceklis un Daugavpils apriņķa vecākais, ieņēmis vairākus citus amatus pašvaldībās, bijis Saeimas deputāts, iekšlietu ministra biedrs, zemkopības ministrs, darbojies vairākās kultūras un sabiedriskajās biedrībās, publicējies daudzos preses izdevumos un rakstu krājumos. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, 1950.gadā - uz ASV, 1951.gadā - uz Kanādu. Miris un apbedīts Kanādā, Toronto.

PĒTERIS BANDENIEKS (1896.31.XII - ?) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Jura krusta un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Turkos. 1920.gados tika piešķirta jaunsaimniecība Zesas pagastā. Kopš 1930.gadiem bija zemkopis Ābeļu pagasta Auzānos. Par viņa turpmāko likteni ziņu nav.



Roberts Škapars



Eduards Veigurs



Feofans Radionovs

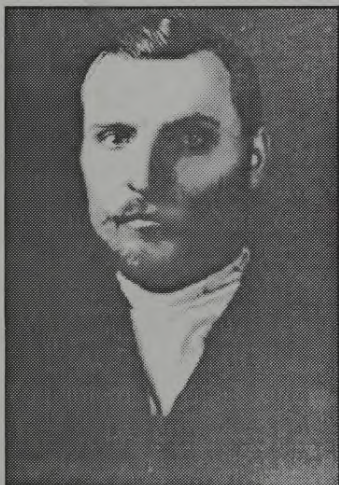
JURIS ŠVIRKSTS (1897.6.V - ?) - militārais darbinieks, Latvijas armijas kapteinis. Dzimis Turku pagasta Smelcejā (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Rīgas komercinstitūtā, vispārējos virsniekuursos un Kara akadēmiskajosursos. Dienējis 6.Rīgas un 2. Valmieras kājnieku pulkos. Bijis lektors Latvijas karaskolā. 1941.gadā arestēts Gulbenes nometnē un deportēts uz Noriļsku. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

ANTONS GEDUŠS (1899.5.V - 1953) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Gedušos (agrāk Līvānu pag.). Pēc II pasaules kara bijis nacionālais partizānis, kritis kaujā ar čekistiem Jekabpils apriņķa Kūku apkārtnē.

PĒTERIS GEDUŠS (1899 - 1950.gados) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Turku pagasta Gedušos. Atvaļināts 1921.gada 28.maijā. Pēc tam bijis jaunsaimnieks Līvānu pagastā. Miris Līvānu pagastā, apbedīts Līvānu kapos.

JURIS LĀCIS (1900.28.VIII - 1958.26.II) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis un mūžu nodzīvojis Turku pagasta Sproģos, tagadējos Lāčukos (agrāk Līvānu pag.), kur arī miris. Apbedīts Turku pagasta Draudzes kapos.

AUGUSTS MILTS (1928.28.V) - filozofs, habilitētais filozofijas doktors, profesors, LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks. Dzimis Turku pagasta Līcišos (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Līvānu pamatskolā (1936 - 1943), Līvānu komercskolā, vēlākajā Līvānu ekonomiskajā tehnikumā (1943 - 1948). Studējis Latvijas Valsts Teātra institūtā (1948 - 1948) un Latvijas Valsts pedagoģiskā institūta Vēstures fakultātē (1949 - 1953). Bijis mācību daļas vadītājs Skaistkalnes vidusskolā (1953 - 1959), laborants Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1959 - 1961), aspirants



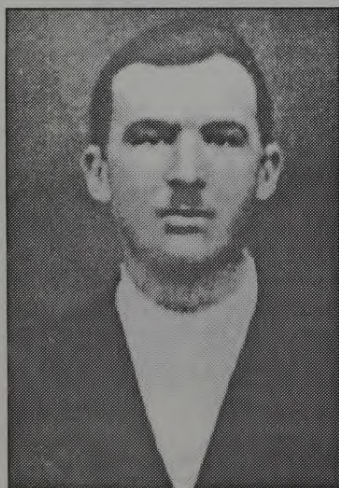
Stepans Cvetkovs



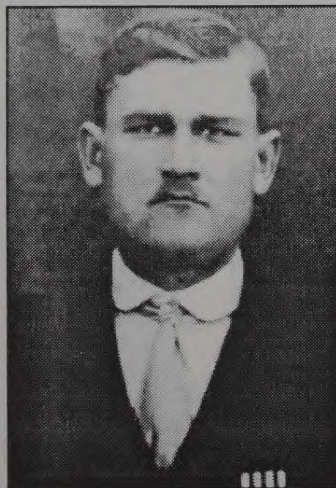
Jānis Dabars



Aloizis Budže



Pēteris Bandenieks



Pēteris Gedušs

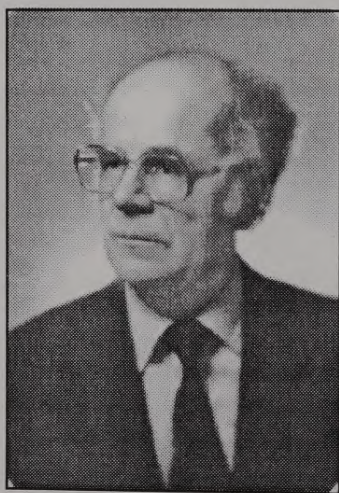


Juris Lācis

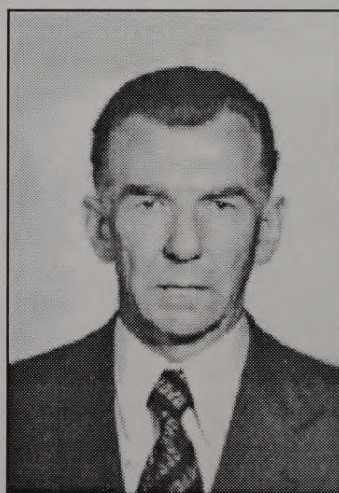
Ļeņingradas Valsts universitātes Filozofijas fakultātē (1961 - 1964), mācību spēks (asistents, vecākais pasniedzējs, docents, katedras vadītāja v.i.) Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (1864 - 1970). Kopš 1971.gada ir Latvijas universitātes ētikas vecākais pasniedzējs, docents, vēlāk profesors. Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūtā vada "Nacionālās mutvārdu vēstures" darba grupu, kas pētī cilvēku dzīvesstāstus, 20.gs. mūsu tautas pamatvērtības. Arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūtā ievēlēts par profesoru. A.Miltam ir vairāk kā 200 zinātnisko un populārzinātnisko publikāciju, tajā skaitā grāmatas "Harmoniskais un disharmoniskais personībā. Filozofiski ētiska apcere" (1979), "Esejas par morāli. Personība labā un ļaunā pretmetos" (1985), "Ētika. Jautājumi, risinājumi, atzinumi (kopā ar S.Lasmani un A.Rubeni; 3 daļas, 1989 - 1990). Viņa darbi tulkoti un izdoti arī krievu valodā. Izstrādājis mācību programmas ētikā un saskarsmes kultūrā vidusskolām. Pašlaik ir arī Ētikas konsultatīvās padomes priekšsēdētājs pie Saeimas Ētikas padomes.

GUNĀRS ZELČĀNS (1931.15.IV) - ķīmiķis, ķīmijas doktors, Sporta meistars, septiņpadsmitkārtējs Latvijas čempions šaušanā ar mazkalibra un kaujas šauteni, 1. un 2. PSRS Tautu spartakiādes medaļnieks. Dzimis Turku pagasta Vecēlos (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Līvānu pagasta Gaiņu pamatskolā (1938 - 1941), Ogres pagasta Ogres pamatskolā (1941 - 1944) un Rīgas 1.vidusskolā (1945 - 1950). Studējis Latvijas universitātē (1950 - 1955). Kopš 1960.gada ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūta pētnieks, tagad ir šī institūta sililmetožu laboratorijas vadītājs. G.Zelčāns kopā ar E.Lukevicu un M.Voronkovu kā vieni no pirmajiem pasaulē atklājuši silicijorganiskos un ģermānijorganiskos savienojumus ar izteiktu bioloģisko aktivitāti - pretsēnišu līdzekļus, saistaudu augšanas stimulatorus. Kopā ar M.Voronkovu sintezējis atrānus (1964). Pašlaik G.Zelčāna un viņa vadītā kolektīva pētījumu objekts ir jaunu silicijorganisko savienojumu sintēze ar bioloģisku aktivitāti. Jau izdevies atklāt gan ļoti toksiskas vielas, ko iespējams izmatot kā rodenticīdus (pret pelēm un žurkām), gan arī savienojumus, kas efektīvi stimulē brūču dzišanu, arī trofisko čūlu aizdzīšanu. Viņam ir ap 180 zinātnisko publikāciju krievu, angļu un vācu žurnālos. Kopā ar M.Voronkovu un E.Lukevicu sarakstījis grāmatu "Silīcijs un dzīvība" (1971, 1978), kas tulkota un izdota arī Rumānijā (1974) un Vācijā (1975). Kopā ar E.Lukevicu sarakstījis grāmatu "Silīcijs dzīvajā dabā" (1975).

JĀNIS ĀDAMSONS (1956.3.XI) - militārais, valsts un politiskais darbinieks, jūras kapteinis, 6.Saeimas deputāts. Dzimis Turku pagasta Turkos. Beidzis Kijevas Jūras kara flotes karaskolu (1979). Pēc tam ieņēmis vadošus posteņus PSRS austrumu jūras robežu sardzē (1979 - 1992). Bijis Latvijas Jūras spēku komandiera vietnieks (1992 - 1994), Latvijas robežsargu brigādes komandieris (1994) un Latvijas iekšlietu ministrs (1994 - 1995).



Augusts Milts



Gunārs Zelčāns

Jersikas pagasts



Jersikas pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrākā Livānu pagasta dienvidu daļas. 18.gs. pastāvēja arī patstāvīgs Jersikas pagasts.

Pagasta administratīvais centrs - Jersika.

Teritorija - 11381 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 3353,1 ha (29,46%), no tās 1925,9 ha (57,44%) ir aramzeme. Meži aizņem 3603,5 ha (31,66%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 136,2 ha (1,2%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 4288 ha (37,68%).

Gar pagasta rietumu robežu tek Daugava, no pagasta iztek Daugavas pieteka Gumerte, cauri pagastam tek Daugavas pieteka Izteka.

Pagastā atrodas Jersikas jeb Dimantu (43,2 ha) un Iesalnieku (16,5 ha) ezeri un Krievu jeb Jersikas purvs.

Gleznainākās ainavas - Daugavas krasti, sevišķi pie Lauriem.



Daugava pie Jersikas 1934.g.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.gada 12.janvāri (skaitīšana) - 1021, no kuriem latvieši 85,9%, krievi 11,1%, baltkrievi 1,3%, poļi 0,6%, ukraiņi 0,5%, lietuvieši 0,3%, citu tautību 0,3%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1056, uz 1994.g.1.I - 1047, uz 1995.g.1.I- 1083.

Pagastā darbojas Jersikas pamatskola, kultūras nams, pasta nodaļa, Jersikas un Upenieku bibliotēkas, Jersikas feldšeru un vecmāšu punkts, p/s "Jersika" un Jersikas kokapstrādes sabiedrība.



Jersikas pamatskola



Madaliņas katoļu baznīca

Pagastā ir Madaliņas katoļu baznīca (1821) un Jersikas pareizticīgo baznīca (1866), kura līdz 1904.gadam atradās Daugavpīlī, bet pēc tam pārvesta uz Jersiku. Luterieši pieder pie Livānu un Kalupes luteriešu draudzēm.

Pagastā atrodas Daranku, Iesalnieku, Izteku, Jersikas, Madaliņas, Meža, Škaparu un Upenieku kapsētas.

Arheoloģijas pieminekļi ir Jersikas pilskalns ar senpilsētu, Jersikas senkapi un apmetne, Dzenes kalns - pilskalns Strodos, pie Donām, Āpšu kalniņš - sena cepļa vieta Stūrišķos un Upenieku viduslaiku kapsēta pie Upeniekiem.



Jersikas pilskalns no Daugavas puses 1939.g.



Arheoloģiskie izrakumi Jersikas pilskalnā 1939.g. No labās arheoloģisko izrakumu darbu vadītājs profesors Francis Balodis, mākslinieks Arveds Gusārs un arheologe Lūcija Vankina

Arhitektūras pieminekļi ir Jersikas pareizticīgo baznīca (1866) un Madaliņas katoļu baznīca (1821).

Mākslas pieminekļi: Madaliņas katoļu baznīcā - 6, Jersikas pareizticīgo baznīcā - 1.

Jersikas pagasta vesture ir cieši saistīta ar senās Jersikas pilsētas un valsts vēsturi, par ko jau plaši stāstīts I nodaļas 1.apakšnodaļā. Jersikas pagasts kopš sirmas senatnes daudz cietis dažādos karos un sirojumos. Jersikieši bijuši lepni, varonīgi un nepārtraukti aizstāvējuši savu brīvību un neatkarību. Pārspēka priekšā glābušies lielajos Jersikas mežos un purvos. Pēc II pasaules kara daudzi jersikieši piedalījušies nacionālo partizāņu cīņās vai tās atbalstījuši. Jersikas mežos un purvos vairākās vietās bāzējās nacionālie partizāņi.

No 1990.gada ir atjaunoti arheoloģiskie pētījumi Jersikas senvietu kompleksā. Arheologu grupu vada vēstures doktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis Ēvalds Mugrēvičs. Arheoloģiskos izrakumus finansē Preiļu rajona padome un Latvijas Kultūras fonds. Jersikas senvietu arheoloģiskā pētniecība, kā arī citu ar Jersikas vārdu saistīto jautājumu izpēte ir aktuāla, un tai būs liela zinātniska un sabiedriski politiska nozīme.

Arī šodienas jersikiešiem raksturīga sabiedriskā aktivitāte un cieņa pret pagātnes kultūras mantojumu. Pagastā rosīga ir sabiedriskā un kultūras dzīve, tālu pazīstama ir Jersikas lauku kapela.



Jersikas pareizticīgo baznīca



Jersikas lauku kapela Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā 1983.g.maijā

Novadnieki

IZIDORS VUCENS (1877.5.IV - ?) - Latvijas dzelzceļa tehniskās direkcijas ceļu iecirkņa meistrs, Triju Zvaigžņu ordeņa un Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Livānu pagastā, domājams, tagadējā Jersikas pagastā. Par viņa likteni pēc 1940.gada ziņu nav.

NORA DRAPČE (1886.19.XII - 1968.28.XII) - gleznotāja un lietiskās mākslas pedagoģe. Dzimusi Jersikas pagasta Jersikā. Beigusi vidusskolu Rīgā un Rīgas mākslas skolu (1910), pēc tam papildinājusies ārzemēs. Strādājusi par skolotāju Ludzas ģimnāzijā (1921 - 1926) un Liepājas mākslas amatniecības skolā, vēlākajā Liepājas Valsts lietišķās mākslas vidusskolā (1926 - 1939). 1939.gadā izceļojusi uz Vāciju, 1950.gadā - uz ASV, dzīvojusi Kalamazū. Latvijas Republikas laikā savos audeklos attēlojusi Latgales ļaužu dzīvi un darbu un Lejaskurzemes ainavas un lauku dzīves notikumus. ASV strādājusi Kalamazū institūtā par gleznošanas klases vadītāju (1950 - 1966). Starp daudzajām viņas gleznām centrālo vietu ieņem "Bēgļu cikls". Par izciliem sasniegumiem mākslā un pedagoģiskajā darbā ASV saņēmusi vairākus apbalvojumus. Mirusi Kalamazū, apbedīta Kalamazū, Riversaidas kapos.

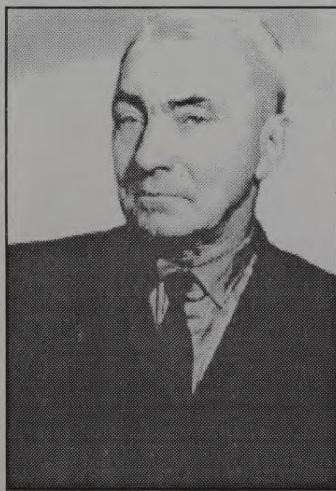
VOLFRĪDS PAVĀRS (1893.28.IX - 1974.22.XI) - zemes ierīkotājs, latviešu strēlnieks, Jura krusta, Staņislava, Annas un Sarkanās Zvaigznes ordeņu kavalieris. Dzimis Jersikas pagasta Jersikā. Beidzis Daugavpils 3.pilsētas skolu (1911), zemes ierīkotāju kursus Rīgā (1912) un strādājis par zemes ierīkotāju. I pasaules kara laikā cīnījies 5.Zemgales pulkā. Beidzis praporščiku skolu Pleskavā (1916) un virsnieku kursus Rīgā (1917). Pilsoņu kara laikā bijis 5.sevišķā (bij.5.Zemgales) pulka komandiera vietnieks, beidzot komandieris. Pēc Pilsoņu kara palicis Krievijā. Beidzis topogrāfu ģeodēzistu kursus Kirovā (1931), Maskavas Zemes ierīcības institūtu (1933) un strādājis par zemes ierīkotāju. 1948.gadā atgriezies Latvijā un strādājis par zemes ierīcības nodaļas vadītāju LPSR Lauksaimniecības ministrijā (1948 - 1959). Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Brāļu kapos.

EDUARDS VEISS (1894.3.III - 1969.29.X) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Jura krusta un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Jersikas pagasta Jersikā. Atvaļināts 1921.gada 19. jūnijā. Pēc tam bijis jaunsaimnieks Kaplavas pagasta Annas muižā (1921 - 1928), robežsargs (1928 - 1940) un zemkopis Kaplavā (1940 - 1944). 1944.gadā arestēts. Atradies ieslodzījumā Krasnojarskas apgabalā. Atgriezies Latvijā un dzīvojis Dunavā, mežstrādnieks. Miris Dunavā, apbedīts Dunavas kapos.

JURIS EIDUKS (1894.5.V - 1952.19.XII) - Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, priekšzīmīgs lauksaimnieks. Dzimis Jersikas pagasta Stūrišķos. Atvaļināts 1921.gada martā. Uz piešķirtās zemes Jersikas pagastā izveidojis Mālkalnu jaunsaimniecību. 1949.gada 14.oktobrī savās mājās arestēts. Sodīts ar brīvības atņemšanu uz 25 gadiem. Miris ieslodzījumā Kuibiševā.



Nora Drapče



Volfrīds Pavārs



Eduards Veiss

ANDREJS ŠVIRSTS (1897.23.V - 1955.3.X) - skolotājs, pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa un Atzinības krusta kavalieris. Dzimis Jersikas pagasta Šlosbergos. Beidzis Jersikas draudzesskolu, Līvānu pilsētas skolu un skolotāju kursus. Kādu laiku strādājis par skolotāju, bet no 1920.gada - dažādos amatos Daugavpils pašvaldībā. Bijis Daugavpils apriņķa vecākais (1928 - 1938) un Daugavpils pilsētas galva (1938 - 1940). 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Gorkijas apgabalā, Tusari.

JĀNIS DIMANTS (1904.16.VI - 1990.10.XI) - lauksaimnieks, publicists, sabiedriskais darbinieks. Dzimis Jersikas pagasta Gasparos (Gosporos). Studējis lauksaimniecību, vēlāk pievērsies preseī. Rediģējis laikraksta "Zemnieku Ziņas" lauksaimniecības pielikumu. Ilgus gadus darbojies Latgales jaunatnes apvienības centrālajā valdē. Sarakstījis grāmatu "Kūdras ražošana un pielietošana lauksaimniecībā". 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, 1951.gadā uz ASV. Emigrācijā aktīvi darbojies latviešu sabiedriskajā dzīvē un presē. Pētījis latgaliešu tradīcijas. Miris un apbedīts ASV, Des Moine.

JĀNIS BUCENIEKS (ps. Francis Skoda; 1908.5.IX - 1988.8.XII) - rakstnieks un publicists. Dzimis Jersikas pagasta Buceniekos. Beidzos Līvānu pamatskolu un Jēkabpils ģimnāziju. Strādājis laikraksta "Daugavas Vēstnesis" redakcijā Daugavpilī. Rakstījis stāstus un lugas. 1943.gadā iesaukts Latviešu leģionā, kur strādājis par kara ziņotāju. Kara beigās sagaidījis Beļģijā. Dzīvojis Beļģijā, Francijā, vēlāk - Vācijā. Miris Vācijā, Au ciemā (pie Ilertisenes), apbedīts Au ciema kapos.

IGNATS MUIŽNIEKS (1909.13.IV - 1983.15.IV) - rakstnieks un literatūrkritiķis. Dzimis Jersikas pagasta Muižniekos. Mācījies Rīgas Tautas augstskolā. Strādājis dažādus darbus uz dzelzceļa. Vadījis VAPP Zinātniski tehnisko rakstu apgādu (1940 - 1941). Sarkanajā armijā bijis kara korespondents (1942 - 1944). "LPSR Augstākās Padomes Ziņotāja" (1944 - 1946) un žurnāla "Karogs" (1946 - 1948) redaktors. Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes sekretārs (1949 - 1950), laikraksta "Cīņa" korespondents (1950 - 1953), "Literatūras un Mākslas" redaktors (1958 - 1963), redaktora vietnieks (1963 - 1966). Rakstījis stāstus, fabulas, recenzijas. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Raiņa kapos.

JĀNIS BRENCIS (1930.2.II) - kinoscenārists, LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks. Dzimis Jersikas pagasta Aijās. Beidzis Latvijas universitāti (1960) un Augstākos scenāristu kursus Maskavā (1967). Rakstījis scenārijus dokumentālām filmām.



Juris Eiduks



Andrejs Švirksts

19. Rožkalnu pagasts



Rožkalnu pagasts izveidots pēc II pasaules kara no agrākā Kalupes pagasta ziemeļrietumu daļas, kurai vēl pievienota neliela teritorija no agrākā Livānu pagasta.

Pagasta administratīvais centrs - Rimicāni (130 iedzīvotāji).

Teritorija - 11115,8 ha, no kuras lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem 6807,3 ha (61,27%), notās 3954,5 ha (58,09%) ir aramzeme. Meži aizņem 3579,4 ha (32,2%), zeme zem ēkām un pagalmiem - 147 ha (1,32%), pārējā teritorija (purvi u.c.) - 579,1 ha (5,21%).

Gar pagasta ziemeļaustrumu robežu tek Dubna, no pagasta iztek Dubnas pietekas Kucupe un Kalupe un Daugavas pieteka Izteka, cauri pagastam tek Dubnas pietekas Malnaviņa un Bērzupe. Pagastā atrodas gandrīz viss Lielais Kalupes ezers.

Gleznainākās ainavas - pie Dubnas un Lielā Kalupes ezera.

Iedzīvotāju skaits uz 1989.g. 12.janvāri (skaitīšana) - 994, no kuriem latvieši 91,3%, krievi 7,4%, ukraiņi 0,4%, baltkrievi 0,4%, lietuvieši 0,1%, igauņi 0,1%, poļi 0,1%, citu tautību 0,2%.

Iedzīvotāju skaits uz 1993.g.1.I - 1014, uz 1994.g.1.I - 989, uz 1995.g.1.I - 1015.

Pagastā darbojas Rimicānu un Arendoles pamatskolas, Rožkalnu tautas nams, Rožkalnu un Stradiņu



Arendoles pils



Arendoles muižas darbinieki 1913.g. Vidū sēd muižas skrīveris Jānis Salenieks, blakus - viņa sieva skolotāja Tatjana Saleniece, stāv 1.no kreisās muižas dārznieks Muterlevičs

feldšeru un vecmāšu punkti, Rožkalnu un Arendoles bibliotēkas, Rimicānu un Arendoles pasta nodaļas.

Pagastā ir Arendoles katoļu baznīca (1926 - 1927; 1990) un Kalupes luteriešu baznīca (1930.gadu otrajā pusē).

Pagastā atrodas Āpšu, Augšmuktu, Dubencas, Kvedervecumu, Lazdānu un Strodu kapsētas.

Arhitektūras pieminekļi ir Arendoles muižas apbūves komplekss ar parku - raksturīgs 19.gs. muižas komplekss, kurā ietilpst dzīvojamā ēka (19.gs.I puse; 1901), staļļi - kūtis (19.gs. I puse) - Latgalē ļoti rets noslēgts būvbloks ar divām caurbrauktuvēm - un klēts (19.gs.), kā arī Jadvigovas vējdzirnavas (19.gs.beigas).

Mākslas pieminekļi - Kalupes luteriešu baznīcā - 1.

Dabas pieminekļi ir Arendoles parks (6,5 ha) ar vairākām eksotu kokiem un krūmām, Pūces ozols (apkārtmērs 7,5 m) Dubnas kreisajā krastā, pie Lazdām. Arendoles parkā uz dažām liepām un ābelēm aug rets, Latvijā aizsargājams augs - āmuļi.



Kalupes luteriešu baznīca

Tagadējā Rožkalnu pagasta lielākā daļa līdz Latvijas republikas nodibināšanai piederēja muižnieku Zibergu dzimtai, neliela daļa - Korfu dzimtai. Pagasta vecākās apdzīvotās vietas, kuras minētas 1784.gada apdzīvoto vietu sarakstā, ir Aizezeri, Āpši, Baikī, Lazdāni, Lazdas, Pabērži, Plotina (tagad Plociņi), Rimicāni, Rubeņi, Rudāni, Strodi.

18.gs. izveidojās Arendoles (Randaukas, Randolkas) muiža, kura sākotnēji piederēja muižnieku Lidingshauzenu dzimtai, bet vēlāk - Zibergu dzimtai.

Pie Lazdāniem 1820.gada 12.jūlijā (30.jūnijā pēc vecā stila) nokrita vairāki meteorīti, no kuriem atrasts viens, t.s. Liksnas jeb Lazdānu meteorīts (apmēram 16 kg smags) - lielākais Latvijā. Tā ķīmisko sastāvu un masu noteicis T.Grothuss. Šī meteorīta galvenā masa (5213 g) glabājas Ukrainas Ģeoloģijas muzejā Kijevā.

Rožkalnu pagasts ir diezgan interesants kutūrvēsturiskā ziņā. Arendoles un Rimicānu apkārtnē kopš 19.gs. vidus zemi sākuši iepirkt un apmesties uz dzīvi lielākā skaitā luterticīgie no citiem Latvijas novadiem, sevišķi no Sēlijas. Tādēļ te var vērot dažādu novadu iedzīvotāju kultūru mijiedarbību. Luterticīgie vispirms uz cēla koka lūgšanas namu, bet 1930.gadu II pusē - mūra baznīcu, kas saucas par Kalupes luteriešu baznīcu, jo agrāk ietilpa Kalupes pagastā.

Latvijas Republikas laikā tagadējā Rožkalnu pagasta teritorijā bija izveidojies daudz labu saimniecību.

Rožkalnu pagasts kā pēc iedzīvotāju nacionālā sastāva, tā pēc kultūras, valodas un tradīcijām ir viens no latviskākajiem Preiļu novadā.



Rimicānu pamatskola



Arendoliesi salidojuma laikā pie Arendoles pils 1996.g.19.V



Daži arendoliesi salidojuma laikā Arendoles pamatskolā 1996.g.19.V No kreisās Alberts Sakanis, Antoņina Reķēna, Janina Kursite, Janina Biriņa un Zinaīda Grīnfelde

Novadnieki

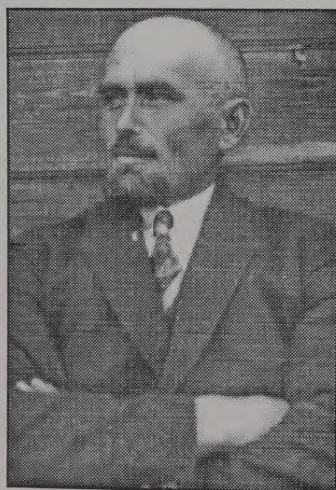
GREGORS MUKTS - KVEDERS (1881.24.VIII - 1943.4.XI) - rakstnieks, publicists, Latgales tautas atmodas laika darbinieks. Dzimis Rožkalnu pagasta Kvederos (agrāk Livānu pag.). Mācījies Pēterburgā, tur aktīvi piedalījies latgaliešu nacionālās atmodas kustībā, sabiedriskajā dzīvē, īpaši dramatiskajā pulciņā un tā organizētajās teātra izrādēs. Strādājis Rēzeknes akciju bankā (1923 - 1930), bijis Grīvas zidaiņu nama vadītājs (1930 - 1942). Literāro darbību sācis latgaliešu pirmajā laikrakstā "Gaisma" (1905 - 1906), kur publicējis alegoriskas pasakas un stāstus. Vēlāk publicējis laikrakstā "Jaunas Ziņas" (1912 - 1914) un neatkarīgās Latvijas laikrakstos "Zemnieka Ziņas", "Jaunais Vārds" un "Jauno Straume". Miris dzimtajās mājās Kvederos, apbedīts Kvedervecumu kapos.

JĀNIS SALENIEKS (1884.1.VIII - 1942.2.III) - ilggadīgs pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, zemnieku "advokāts". Dzimis Rožkalnu pagasta Ezermalē (agrāk Kalupes pag.). Bijis Arendoles muižas sekretārs (līdz 1920.g.), Kalupes pagasta valdes darbvedis - sekretārs (1920 - 1938) un Preiļu pagasta valdes darbvedis - sekretārs (1938 - 1941). Bijis ziņošs un atsaucīgs padomdevējs zemniekiem zemes lietās un citos juridiskos jautājumos. Viņa vadībā uzcelta Kalupes pagasta valdes ēka un Kalupes luteriešu baznīca. Miris Preiļos, apbedīts Kalupes pagasta Plānišķu kapos.

STAŅISLAVS VAIKULIS (1887.6.XII - 1961.29.V) - garīdznieks, monsinjors, Sv.Tēva galma prelāts, skolotājs, rakstnieks, literatūras kritiķis, publicists. Dzimis Rožkalnu pagasta Gadzānos (agrāk Kalupes pag.). Beidzis Pēterburgas garīgo semināru (1910). Bijis prāvests Liksnā, Kombuļos, Atašienē (1911 - 1921), Varakļānos (1921 - 1933) un dekāns Livānos (1933 - 1950). Sarakstījis garīga satura grāmatas, daudz publicējis latgaliešu presē, rakstījis par sabiedriski politiskajiem, kultūras, literatūras u.c. jautājumiem. Miris Kalupē, apbedīts Kalupes kapos.

SEBASTJANS PABĒRZS (1889.10.VI - ?) - lauksaimnieks, Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, valsts, pašvaldību un sabiedriskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Rožkalnu pagasta Pabēržos (agrāk Kalupes pag.). Beidzis ģimnāziju un praporščiku skolu. Bijis 3. Saeimas deputāts, Daugavpils apriņķa valdes priekšsēdētājs, 18. Daugavpils aizsargu pulka bataljona komandieris un Valsts zemes bankas valdes loceklis. 1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

JURIS PABĒRZS (ps. Klaidūns, Kūrmis, Zamdaga; 1891.29.VII - 1961.22.IV) - jurists, rakstnieks, valsts darbinieks. Dzimis Rožkalnu pagasta Pabēržos. Beidzis Kalupes tautskolu un Sv.Katrinās progimnāziju Pēterburgā (1912). Studējis Pēterburgas universitātē tieslietas (1912 - 1917). Bijis miertiesnesis Somersetā (1917 - 1918), Satversmes sapulces loceklis (1920 - 1922), Saeimas deputāts (1928 - 1934), miertiesnesis un Daugavpils apgabaltiesas loceklis, ministrs Latgales lietās (1926 - 1928), tieslietu un tautas labklājības ministrs (1929 - 1931). Arī krievu okupācijas laikā bija tieslietu ministrs (1940 - 1941). Pēc kara bija advokāts un juriskonsults Rīgā



Jānis Salenieks



Pabēržu mājas, kur dzimis jurists, rakstnieks un valsts darbinieks Juris Pabērzs

(1944 - 1955). Sarakstījis dzeju krājumu "Pavasara skaņas" (1913), rakstījis stāstus un garākus līroepiskus dzejojumus. Miris Rīgā, apbedīts Rīgā, Raiņa kapos.

ANTONS MASKALĀNS (1891.15.VIII - 1977) - priekšzīmīgs lauksaimnieks, I pasaules kara dalībnieks, 2 Jura krustu kavalieris. Dzimis Rožkalnu pagasta Saliniekos (agrāk Kalupes pag.). Piedalījies vēsturiskajā Rēzeknes kongresā 1917.gada 26. - 27.aprīlī (9. - 10. maijā), kur pieņēma lēmumu par Latgales atdalīšanos no Krievijas un apvienošanos ar pārējo Latviju. Pēc I pasaules kara saimniekoja savās dzimtajās mājās. Bijis Kalupes pagasta aizsargu nodaļas komandieris, Lauksaimniecības un Krājaizdevu sabiedrības valžu loceklis. 1945.gada janvārī apcietināts un pēc tam sodīts ar brīvības atņemšanu. Sodu izcietis Sibīrijā. 1954.gadā atgriezies Latvijā. Miris Bauskas rakonā, apbedīts Kalupes kapos.

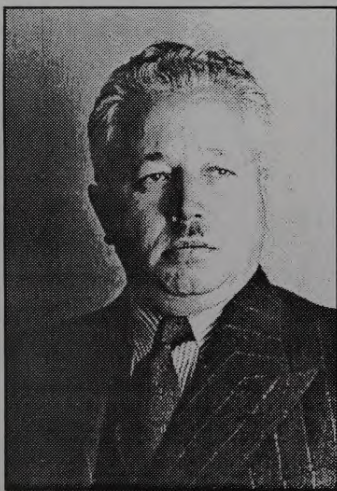
PĒTERIS LAZDĀNS (1891.18.VII - ?) - valsts un politiskais darbinieks, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Dzimis Rožkalnu pagasta Lazdānos (agrāk Kalupes pag.). Beidzis ģimnāziju Pēterburgā. Bijis Latvijas Tautas padomes un Satversmes sapulces loceklis, 1930.gados - Latvijas bankas Rēzeknes nodaļas pārvaldnieka palīgs. 1944.gadā emigrējis uz Vāciju, vēlāk - uz ASV, kur arī miris un apbedīts.

BOĻESLAVS RUDĀNS (1892.30.III - ?) - skolotājs, valsts ierēdnis. Dzimis Rožkalnu pagasta Rudānovā (agrāk Kalupes pag.). Bijis Vārkavas un Randaukas (Arendoles) pamatskolu pārzinis (1922 - 1925), pēc tam ierēdnis Daugavpils apriņķa valdē. 1924.gadā Pieminekļu valdes uzdevumā piedalījies Daugavpils apriņķa pilskalnu un kapulauku reģistrēšanā un topogrāfisko plānu sastādīšanā. Par viņa tālāko likteni ziņu nav.

BRONISLAVS ŠARŠŪNS (1896.4.I - 1943.21.I) - I pasaules kara un Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, Jura krusta un Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Dzimis Rožkalnu pagasta Apakšperšakos (agrāk Kalupes pag.). Atvaļināts 1921.gada 15.martā. Pēc tam saimniekojis piešķirtajā jaunsaimniecībā - Kalupes pagasta Varņos. 1940. vai 1941.gadā arestēts. 1941.gada 31.maijā Daugavpils apriņķa tiesa piesprieda 10 gadus ieslodzījumā. Miris Kraslagā.

JĀNIS SOMS (1907.17.V - 1976.16.XII) - skolotājs, žurnālists, publicists. Dzimis Rožkalnu pagasta Stirnās (agrāk Kalupes pag.). Beidzis Daugavpils skolotāju institūtu (1939), strādājis par skolotāju. Bijis vairāku latgaliešu preses izdevumu līdzstrādnieks un tur arī publicējies. 1941.gada 14.jūnijā no Ludzas ģimnāzijas deportēts uz Krieviju. 1957.gadā atgriezies Latvijā un dzīvojis Jelgavas rajonā, Tetelē. Apbedīts Kalupes kapos.

VIKTORS MUNDURS (ps.Viktors Skuja; 1914.10.VI - 1942.23.V) - rakstnieks, literatūrvēsturnieks un kritiķis. Dzimis Rožkalnu pagasta Augšmuktos (agrāk Līvānu pag.). Mācījies Aglonas ģimnāzijā (1928 - 1933). Studējis Rīgas arhidiecēzes Katoļu teoloģijas augstskolā (1933 - 1935) un Latvijas universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes vēstures nodaļā (1935 - 1940). Strādājis Latvijas Valsts bibliotēkā (1940 - 1941). Rakstījis un publicējis stāstus, pastāstus, tēlojumus, rakstus par literatūras vēstures un teorijas jautājumiem, recenzijas par jaunākajām grāmatām u.c.



Juris Pabērzs



Bronislavs Šaršūns

1941.gada 14.jūnijā deportēts uz Krieviju. Miris Solikamskas koncentrācijas nometnē.

MARTA SKUJA (ist.v. Valerija Mundure, dz.Galvanovska; 1915.5.VII - 1946.16.IX) - skolotāja, rakstniece un dzejniece, nacionālās pretošanās kustības dalībniece. Dzimusi Neretas pagasta Bērziņos. Mācījusies Jaunaglonas ģimnāzijā (1928 - 1933). Studējusi Latvijas universitātē matemātiku un filoloģiju (1933 - 1940) un līdztekus tam strādājusi pat ticības mācības skolotāju Rīgas pamatskolās, pēc tam strādājusi par tulku un korektori V.Lōča apgādā Daugavpilī (1943 - 1944). Rakstījusi stāstus un dzejoļus. Dzejoļi izdoti krājumā "Naziņā" (1944). Dzīvojusi sava deportētā vīra Viktora Mundura vecāku mājās Augšmuktos (1944 - 1946) un šajā laikā strādājusi par skolotāju tuvējā Neicinieku pamatskolā. Iestājusies organizācijā "Tēvijas sargi", bet 1945.gada novembrī - "Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienībā", kur tika ievēlēta par tās prezidija priekšsēdētāja vietnieci un žurnāla "Tēvijas Sargs" redaktori. 1946.gada 14.aprīlī apcietināta, 1946.gada 18.jūnijā notiesāta uz nāvi. Nošauta Rīgas Centrālcietumā.

OLGA SALENIECE (1917.17.XII - 1960.3.VII) - talantīga, nacionāli noskaņota skolotāja. Dzimusi Rožkalnu pagasta Ezermalē (agrāk Kalupes pag.). Mācījusies Kalupes pamatskolā (1924 - 1931) un Daugavpils 1.ģimnāzijā (1931 - 1936). Studējusi Latvijas universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes baltu nodaļā (1936 - 1941). Bijusi latviešu valodas skolotāja Bēbrenes lauksaimniecības vidusskolā (1941 - 1944) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1948), kur noorganizēja un vadīja skolēnu literatūras pulciņu, literārās jaunrades žurnāla "Zvans" izdošanu, organizēja literāri muzikālos sarīkojumus. Pēc tam bijusi lektore Daugavpils skolotāju institūtā (1948 - 1952) un metodiķe Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā neklātienes nodaļā (1952 - 1960). Ir līdzautore mācību grāmatai "Učebņik latiškovo jazika dlja vzroslih" (1959). Par darbošanos aizsargu organizācijā un nacionālo stāju tika apvainota un uzraudzīta. Mirusi Daugavpilī, apbedīta Kalupes pagasta Plānišķu kapos.

JĀNIS VAIKULIS (1928.24.VI) - ekonomists, ekonomikas maģistrs, docents. Dzimis Rožkalnu pagasta Lazdānos. Studējis Latvijas universitātē (1948 - 1953). Kopš 1953.gada ir Latvijas universitātes mācību spēks. Uzrakstījis vairākas mācību grāmatas, kā arī monogrāfijas uzskaites un finanšu analīzes jautājumos. Darbojas Latvijas Republikas Grāmatvedības metodiskajā padomē.

ANTOŅINA REĶĒNA (dz.Jurgelāne; 1928.13.VIII) - valodniece, habilitētā filoloģijas doktore, profesore, J.Endzelīna prēmijas laureāte. Dzimusi Rožkalnu pagasta Baložkalnā (agrāk Kalupes pag.). Mācījusies Āmuļu, tagadējā Arendoles pamatskolā (1936 - 1943) un Preiļu 1.vidusskolā (1944 - 1948). Studējusi Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā (1948 - 1952). Bijusi psiholoģijas lektore Cēsu skolotāju institūtā (1952 - 1953). Kopš 1953.gada ir Liepājas Pedagoģiskā institūta (tagad augstskolas) docente, kopš 1993.gada - profesore. Docējamie pamatkursi - psiholoģija (līdz 1963.g.), latviešu dialektoloģija, latviešu valodas vēsturiskā gramatika, pašlaik arī baltu valodniecība. Vada kursa darbus, bakalaura, maģistra un doktora darbus. Galvenie pētījumi latviešu dialektoloģijā, par Dienvidlatgales izloksnēm, latviešu valodas sakariem ar lietuviešu un slāvu valodām. Ir ap 40 zinātnisko publikāciju autore. Par monogrāfiju "Amatniecības leksika dažās



Marta Skuja



Olga Saleniece



Antoņina Reķēna

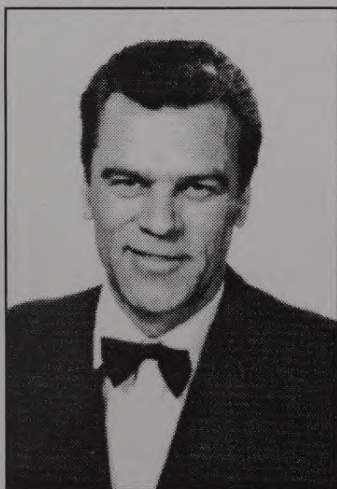
Latgales dienvīdu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās” (1975) apbalvota ar J.Endzelina prēmiju (1978). Uzrakstīta un izdošanu gaida trīsējumu “Kalupes izloksnes vārdnīca”.

MĀRĪTE ROMĀNE (ist.v. Marija Romāne; 1932.15.V) - žurnāliste, literāte. Dzimusi Rožkalnu pagasta Romānos (agrāk Livānu pag.). Mācījusies Neicenieku un Vanagu pamatskolās un Livānu ekonomiskajā tehnikumā (1947 - 1951). Studējusi Rīgas Pedagoģiskajā institūtā (1951 - 1955). Skolotāja Rīgas 53.vidusskolā (1955 - 1965). Radio Bērnu un jaunatnes redakcijas redaktore un vadītāja (1965 - 1980), izdevniecības “Liesma” Jaunatnes literatūras redakcijas vadītāja (1980 - 1985). LPSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības komitejas Izdevniecību daļas vadītāja (1985 - 1988). Rakstījusi stāstus, raidlugas un aprakstus. Sarakstījusi dokumentālu miniatūru krājumu “Desmitvīru spēks” (1984).

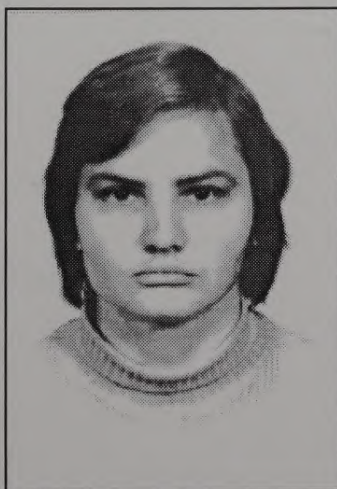
ROMUALDS ANCĀNS (1944.1.IV) - aktieris. Dzimis Rožkalnu pagasta Augšmuktos (agrāk Livānu pag.). Mācījies Vanagu pamatskolā (1951 - 1958), Rīgas 14.vakara vidusskolā (1967 - 1970). Studējis Latvijas konservatorijā (1970 - 1975): sākumā diriģēšanas un vokālās mākslas fakultātes vokālajā nodaļā, vēlāk - Teātra fakultātes aktieru un režisoru nodaļā. Kopš 1975.gada ir Dailes teātra aktieris. Nozīmīgākās lomas teātrī: Kaspars - E.Līva “Velnakaula dvīņos”, Sabitdžans - Č.Aitmatova “Par mūžu garāka diena ilgst”, Nariškins - M.Zīverta “Minhauzena precībās”, Bērtulsons - P.Putniņa “Uzticības saldā nasta”. Filmējies ap 50 filmās. Nozīmīgākās lomas kinofilmās: komisārs Beks - Rīgas kinostudijas filmā “Nepabeigtās vakariņas” (rež. J.Streičs), Jāzeps - kinofilmā “Limuzīns Jānu nakts krāsā” (rež. J.Streičs), Kolins - Baltkrievijas studijas filmā “Dokuments “R”” (rež. Harčenko), Rubanovs - “Mosfilm” studijas filmā “Priekšvārds kaujai” (rež. Stambulo).

GERTRŪDE KUDIŅA (dz.Rasnače; 1951.18.XI) - arhitekte. Dzimusi Rožkalnu pagasta Lazdānos. Mācījusies Kalupes pamatskolā (1958 - 1966) un Daugavpils 1.vidusskolā (1966 - 1969). Studējusi Rīgas Politehniskajā institūtā (1969 - 1975). Daugavpils pilsētas domes arhitektūras un pilsētbūvniecības nodaļas galvenā arhitekta vietniece (1975 - 1984), Daugavpils pilsētas galvenā arhitekte (no 1984). Pēc viņas projekta Daugavpili Rīgas iela pārbūvēta par gājēju ielu. Ir līdzautore Daugavpils ģenerālā plāna izstrādē (1985 - 1989), Daugavpils attīstības plāna (1995 - 2005) projekta darba grupas vadītāja, latgaļu sētas rekonstrukcijas projekta autore dabas parka “Daugavas loki” teritorijā. Izstrādājusi vairākus privātmāju projektus Daugavpili un visā Latgalē, īpaši laukos, kā arī interjēra projektus vairākām sabiedriskām celtnēm.

JANĪNA KURSĪTE (prec. Janīna Kursite - Pakule; 1952.8.III) - filoloģe, literatūrzinātniece, filoloģijas doktore, profesore, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle. Dzimusi Rožkalnu pagasta Arendolē. Mācījusies Āmuļu, tagadējā Arendoles pamatskolā (1959 - 1967) un Livānu 1.vidusskolā (1967 - 1970). Studējusi Tartu un Latvijas universitātēs (1970 - 1976). Kopš 1975.gada strādā Latvijas Zinātņu akadēmijas Literatūras, folkloras un mākslas institūta literatūras teorijas nodaļā, sākot ar laboranti un jaunāko zinātnisko līdzstrādnieci un beidzot ar profesori (kopš 1993). No 1982.gada paralēli strādā arī Latvijas universitātē un no 1991. gada - arī Latvijas



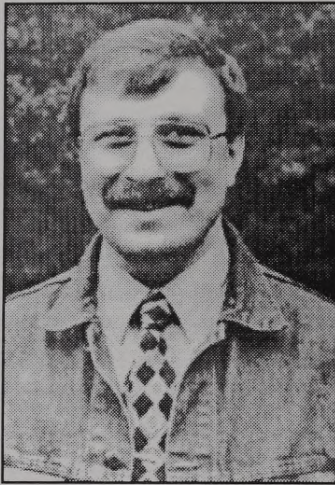
Romualds Ancāns



Janīna Kursīte

Kultūras akadēmijā. Abās augstskolās māca ievadu literārzinātnē, latviešu literatūrvēsturi, latviešu folkloru un mitoloģiju. Viņa pēti latviešu folkloru un mitoloģiju, latviešu dzeju (īpaši tās formu), arī latgaliešu literatūru. Ir vairāk kā 200 zinātnisko un populārzinātnisko publikāciju autore. Sarakstījusi grāmatas "Latviešu dzejas versifikācija 20.gs. sākumā" (1988), "Laikzīmes dzejā" (1988), "Latgaliešu literatūra" (kopā ar A.Stafecku; 1995), "Latviešu folklorā mītu spoguļi" (1996).

HEINRIHS SOMS (1958.10.III) - vēsturnieks, vēstures doktors, docents. Dzimis Rožkalnu pagasta Saleniekos. Mācījies Kalupes pamatskolā (1965 - 1973) un Vārkavas vidusskolā (1973 - 1976). Studējis Latvijas universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē (1976 - 1981). No 1981.gada ir Daugavpils Pedagoģiskā institūta (tagad universitātes) lektors, tagad docents. Ir Latgales pētniecības institūta direktora vietnieks, Latgales informācijas centra dibinātājs. Pēti Latgales vēsturi.



Alberts Sarkanis

ALBERTS SARKANIS (1960.6.IV) - valodnieks, filoloģijas doktors, diplomāts, Gedimina ordeņa kavalieris. Dzimis Dubnas pagasta Svenčos. Mācījies Āmuļū, tagadējā Arendoles pamatskolā (1967 - 1975) un Špoģu vidusskolā (1975 - 1978). Studējis Latvijas universitātē (1978 - 1983). Bijis Latvijas Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta zinātniskais līdzstrādnieks (1983 - 1990). Latvijas vēstnieks Lietuvā (1990 - 1996). No 1996.gada ir Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks.

Pēcvārds.

Darbs pie grāmatas "Preiļu novads" iesākts sen, bet dažādu iemeslu dēļ uz kādu laiku tika pārtraukts. Pēc Preiļu rajona padomes lūguma autors darbu turpinājis un tagad pabeidzis. Grāmatas pabeigšanai laiks nebija sevišķi piemērots, jo nevarēja vairs izmantot arhīvu materiālus, kas atrodas aiz Latvijas valsts robežām. Nebija iespējams pilnībā izmantot arī Latvijas arhīvus, jo, piemēram, uz laiku pētniekiem pārtraukta metriku grāmatu un iedzīvotāju reģistru izmantošana.

Autoram darbā lielu palīdzību sniedza novadnieki, kas dzīvo ne tikai Preiļu rajonā, bet arī citās Latvijas vietās un ārzemēs. Viņi sūtīja ziņas par savu dzimto novadu un tā ļaudīm, uzticēja pārfotografēšanai retus un ģimenei dārgus fotoattēlus.

Visiem, kas sniedza palīdzību grāmatas tapšanā, autors izsaka vissirsnīgāko pateicību.

Sevišķi lielu pateicību autors izsaka Preiļu rajona padomei, tās priekšsēdētājam Ilmāram Meluškānam un sekretārei Valentīnai Bricei, Preiļu rajona Centrālās bibliotēkas direktorei Inārai Batarāgai un bibliogrāfei Mārītei Jeļisejevai, Preiļu pilsētas dzimtsarakstu nodaļas vadītājai Anitai Loginovai un inspektorēm Anitai Sondorei un Inārai Casno, Turku pagasta padomes priekšsēdētājam Aivaram Smelceram, Arendoles pamatskolas direktoram Jānim Lazdānam, Vārkavas vidusskolas skolotājai Janīnai Vilmanei, Galēnu pamatskolas direktorei Agnesei Gabrānei un skolotājām, Līvānu 1.vidusskolas direktorei Maijai Kručiņinai un skolotājai Ilzei Melderei, Polikarpam Čerņavskim, Jānim Teilānam un Sholastikai Ivanovai (Preiļos), Juliānam Začestam, Emilijai Geriņai, Jānim Ušackim un Jūlijam Stikutam (Līvānos), Ēvaldam Vanagam (Saunas pag.), Albertam Zudānam (Silajāņu pag.), Pēterim Vilcānam (Sutru pag.), Albertam Budžem (Tilžā), Viktoram Bečam (Lūznava), Astrīdai Petaško un Jānim Gavaram (Daugavpili), Pēterim Ušpelim (Rēzeknē), Anastasijai Neretniecei (Lielvārdē), Aijai Klaustiņai (Babitē), Antonam Kažemakam (Kalsnavas pag.), Rasmai Leperei (Valmierā), Lidijai Vanagai (Kocēnos), Antoņinai Reķēnai (Liepājā), Dainai Salmiņai (Ventspilī), Antonijam Valainim un Ingai Riučai (Jelgavā), Rasmai Ieviņai (Jūrmalā), Jānim Cakulam, Robertam Vaivodam, Juliānam Baško, Raimondam Baško, Romualdam Gavaram, Helēnai Rubinei, Jānim Streičam, Jānim Anspakam, Leonorai Ivanovai, Ērikai Graubiņai, Viktorijai Bricei, Adai Borkai, Adelei Avotiņai, Francim Utinānam, Pēterim Turkopulam, Antonam Skutelim un Gunāram Zelčānam (Rīgā).

Saturs

IEVADAM	3
I. PREIĻU NOVADA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS	5
1. Vēsturiskais pārskats	6
2. Teritorija, daba, tautsaimniecība	15
3. Iedzīvotāji	20
4. Izglītība	22
5. Kultūra	25
6. Veselības aizsardzība, fiziskā kultūra un sports	30
II. PREIĻI	32
1. Geogrāfiskais stāvoklis, izcelšanās, nosaukums	32
2. Livonijas laikā (13.gs. - 1561)	36
3. Poļu laikā (1561 - 1772)	38
4. Krievu laikā (1772 - 1918)	40
5. Latvijas Republikas laikā (1918 - 1940)	47
6. Okupācijas sākuma, kara un pēckara laikā (1940 - 1949)	53
7. Preiļi - rajona centrs (kopš 1949)	54
8. Novadnieki	59
III. LĪVĀNI	64
1. Aizvēsturē un Livonijas laikā (13.gs. - 1561)	64
2. Poļu laikā (1561 - 1772)	67
3. Krievu laikā (1772 - 1918)	68
4. Latvijas Republikas laikā (1918 - 1940)	74
5. Okupācijas sākuma un kara laikā (1940 - 1945)	80
6. Pēckara laikā (kopš 1945)	81
7. Novadnieki	87

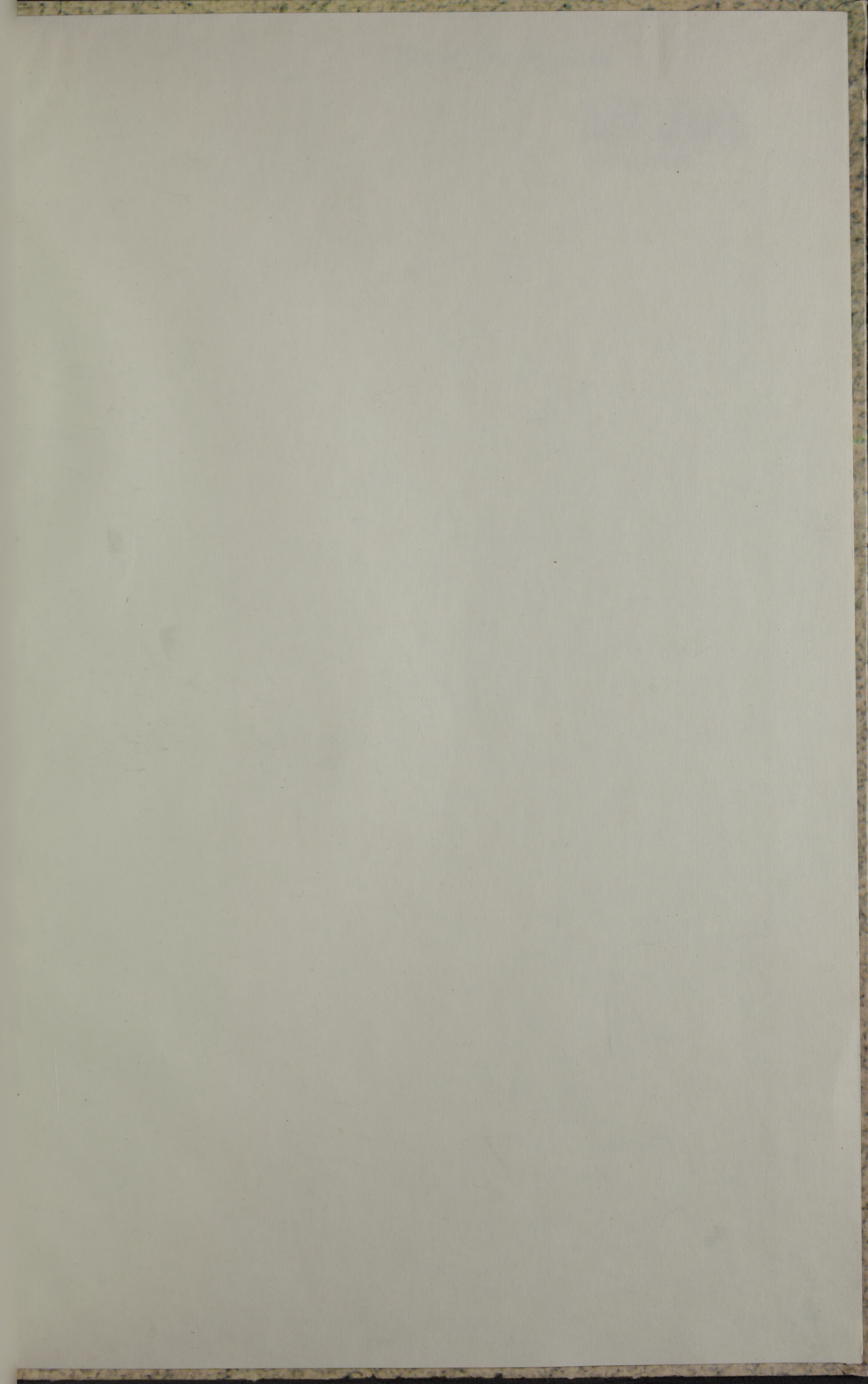
IV. PAGASTI	93
1. Preiļu pagasts	93
2. Saunas pagasts	103
3. Riebiņu pagasts	115
4. Rušonas pagasts	124
5. Silajāņu pagasts	136
6. Vārkavas pagasts	140
7. Sutru pagasts	147
8. Upmalas pagasts	152
9. Aizkalnes pagasts	158
10. Pelēču pagasts	165
11. Aglonas pagasts	171
12. Galēnu pagasts	186
13. Stabulnieku pagasts	194
14. Siļukalna pagasts	196
15. Rudzātu pagasts	198
16. Rožupes pagasts	202
17. Turku pagasts	208
18. Jersikas pagasts	215
19. Rožkalnu pagasts	221

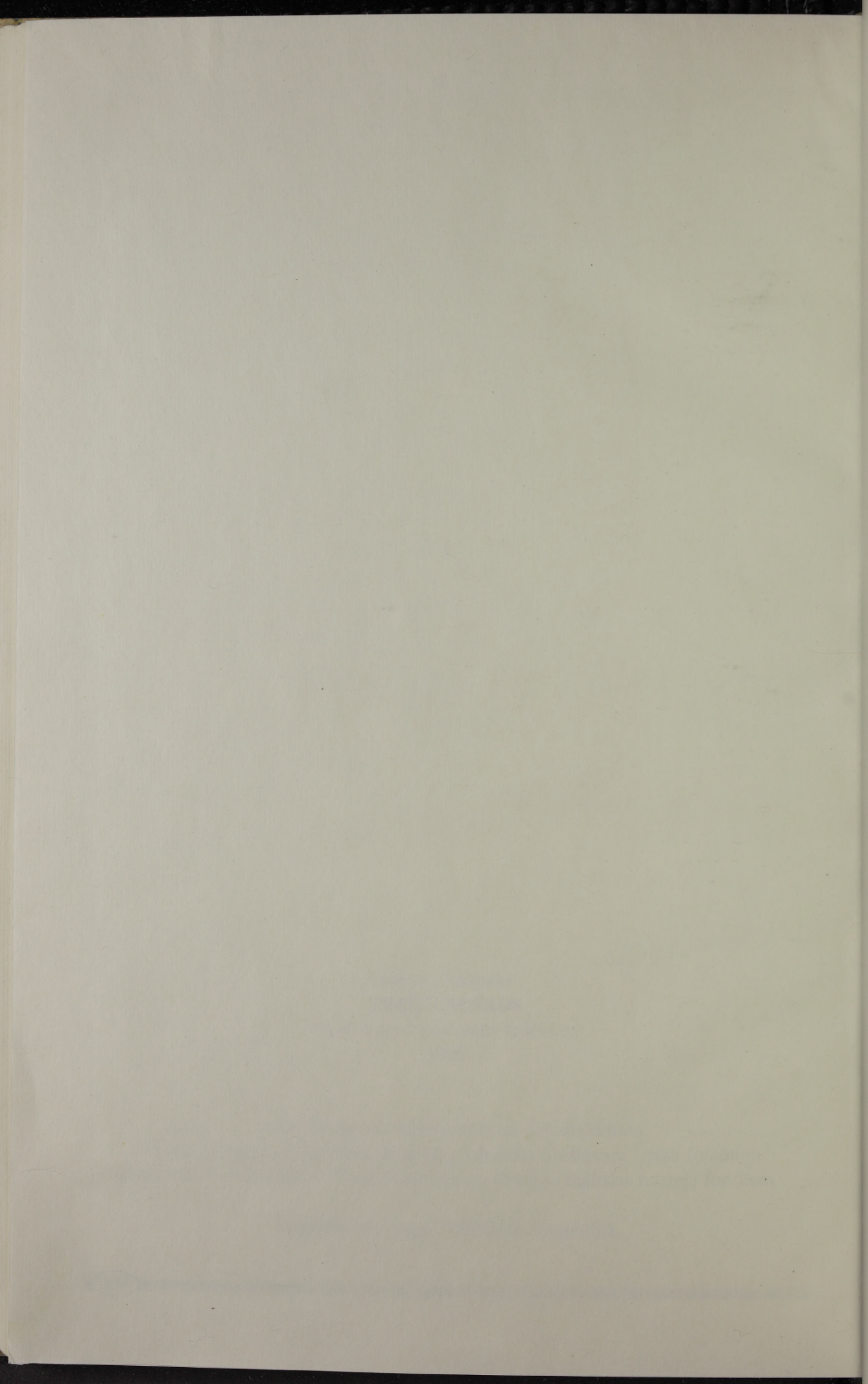
PĒCVĀRDS	229
-----------------	-----

Antons Anspaks
PREIĻU NOVADS
Preiļu rajona padomes izdevums
1996

Andas Nordenas iekārtojums un datorsalikums
Antona Anspaka, Igora Pliča, Jāņa Magdaļenoka un Ilgvara Upīša fotoattēli
Izmantoti arī fotoattēli no Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja fondiem

Iespiests SIA "Lapa" Valmieras tipogrāfijā





Kontroleksemplārs

2.30

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0303072381

97-6
L-33